

YILDIRIM KOÇ

Bilimsel Sosyalizm ve Devrimler

TEORİ ve BİLİM VE ÜTOPYA YAZILARI

KUZGUN
KİTAP

Yıldırım Koç

BİLİMSEL SOSYALİZM VE DEVRİMLER

(TEORİ ve BİLİM VE ÜTOPYA YAZILARI)

2019

 KUZGUN
KİTAP

Kuzgun Kitap: 452

Yazar: Yıldırım Koç
Kapak Tasarım: Cumhuriyet Aksel
Düzeltilen: Mehmet Duyan

Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni alınmaksızın hiçbir şekilde kopyalanamaz, elektronik veya mekanik yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Birinci Basım : Ekim 2019
ISBN : 978-605-2010-66-2
Yayınevi Sertifika No : 26787
Matbaa Sertifika No : 26787

Kuzgun Kitap
bilgi@kuzgunkitap.com.tr / www.kuzgunkitap.com.tr
Koşukçınar Mah. Bozcaarmut Sk. No: 2/A Osmangazi/Bursa
Telefon : 0 850 840 84 49
facebook : facebook.com/kuzgunkitap1
twitter : twitter.com/KuzgunKitap1

BİLİMSEL SOSYALİZM VE DEVRİMLER

(TEORİ VE BİLİM VE ÜTOPYA YAZILARI)

Yıldırım Koç

İÇİNDEKİLER

**MARKSİST EMEK DEĞER KURAMI VE EMPERYALİST DÖNEMDE
KAPİTALİST SÖMÜRÜ (Bilim ve Ütopya, Mayıs 2014)**

MARX VE ENTERNASYONALİZM (Teori, Mayıs 2018)

MARX'IN DEVRİM STRATEJİSİ VE SÖMÜRGELER (Bilim ve Ütopya, Mayıs 2018)

İŞÇİ SINIFININ “BURJUVALAŞMASI” (Teori, Ocak 2016)

**1789 FRANSIZ DEVRİMİ VE 1917 EKİM DEVRİMİ ÜZERİNE NOTLAR
(JAKOBENLİK-BOLŞEVİKLİK) (Bilim ve Ütopya, Temmuz 2011)**

LENİN VE EMPERYALİZM KURAMI (Bilim ve Ütopya, Ocak 2014)

RUS DEVRİMİ VE VATAN SAVUNMASI (Teori, Mart 2007)

TARİHTE RUS DEVRİMİ (Bilim ve Ütopya, Kasım 2017)

**ANTI-EMPERYALİST MÜCADELEDE KOMÜNİST-İSLAMCI İTTİFAKI: RUS
DEVİRİMİ DENEYİMİ (Teori, Kasım 2017)**

KEMALİST DEVRİM'DEN SOSYAL DEMOKRASİYE (Teori, Eylül 2017)

SOL'UN 50 YILLIK BİLANÇOSU (Teori, Ekim 2015)

EMPERYALİZM, İŞÇİ SINIFIMIZ VE FETÖ (Bilim ve Ütopya, Eylül 2016)

MARKSİST EMEK DEĞER KURAMI VE EMPERYALİST DÖNEMDE KAPİTALİST SÖMÜRÜ

Bilim ve Ütopya, Mayıs 2014

Giriş

Marksizm, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda siyasi, iktisadi ve toplumsal dönüşümleri sağlamak amacıyla mevcut düzenin yapısını ve dinamiklerini bilimsel olarak inceler.

Amaç, koşulların olgunlaştığı durumlarda, toplumsal gelişmeyi daha ileri bir aşamaya taşımanın irade müdahalelerini gerçekleştirmektir.

Marksist emek değer kuramı hem kapitalizmin işleyişinin bilimsel analizidir, hem de işçi sınıfının ve kapitalizmin emperyalizm aşamasında sömürülen halkların tarihsel misyonunu belirler, kapitalizmin sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda dönüştürülmesinin araçlarını sunar.

Son derece önemli ve Marksizm'in temel tespitlerinden biri olmasına karşın, emek değer kuramı genellikle bilinmemekte, işin kötüsü, bilindiği sanılmaktadır. Bu konudaki temel hatayı daha da önemli kılan diğer bir yanlış, günümüzde kapitalistin kârının kaynağının yalnızca çalıştırdığı işçinin ürettiği değerden el koyduğu bölüm (artık-değer) sanılmasıdır.

Halbuki emperyalist dönemde kapitalistin kârının kaynağı çeşitlenir. Bu çeşitlenmenin siyasi sonucu ise, öne çıkan ve hatta temel bir özellik kazanan çelişkinin niteliğinin değişmesidir.

Bu yazının birinci amacı, önemli varsayımlar ve soyutlamalar temelinde, Marksist emek değer kuramında işçi ile sermayedar arasındaki uzlaşmaz çelişkiyi özetlemektir. İkinci amaç, emperyalist dönemde kapitalist sömürüyü ve bunun siyasi sonuçlarını kısaca değerlendirmektir. Özellikle; günümüzde kapitalist sömürüyü açıklamada Marksist emek değer kuramı tek başına yetersizdir. Marksist emek değer kuramının karmaşıklığını ve sorunlarını bile bilmeden ve hatta bu karmaşıklığın farkında bile olmadan, emperyalizm aşamasında kapitalist sömürüyü bu kuramla açıkladığını sanmak ise çok yaygın ve büyük bir hatadır.

Marx'ın geliştirdiği emek değer kuramı çok yüksek bir

soyutlama düzeyindedir. Bu nedenle, kapitalist sömürüyü bu yüksek soyutlama düzeyindeki kuramla anlatmak hem kolaydır, hem çok zordur.

Kuramın ayrıntılarını ve olağanüstü karmaşıklığını bilmeyen bir kişi, işçinin aldığı ücretle işletmenin kârını karşılaştırarak, kapitalist sömürüyü kolayca anlatır ve bu süreçte Marksist emek değer kuramını kullandığını zanneder. Hiç ekonomi politik kitabı okumamış veya bu alandaki çalışmalarını yalnızca başlangıç kitaplarıyla sınırlı kalmış kişilerin bu rahatlığı vardır. Bu konuda yazan veya konuşan kişinin Marksist emek değer kuramına ilişkin bilgi düzeyini ölçmenin en basit ölçütü, kapitalist düzende işçinin "neyi" sattığı konusundaki tespitidir. Eğer "emeğini satan işçi" veya "emeğin karşılığı" gibi kavramları

kullanıyorsa, emek değer kuramının farkında bile değildir; bu kuramı siyasi ve toplumsal mücadelede kullanamaz.¹

Marksist emek değer kuramı son derece karmaşıktır. Ancak doğru biçimde ele alınırsa, emperyalizm döneminde kapitalist sömürüye de ışık tutmaktadır.

Yüksek soyutlama düzeyindeki emek değer kuramı, 19. yüzyılın ilk yarısında özellikle İngiltere’de yükselen sınıf kavgalarının anlaşılmasında belirleyici öneme sahiptir. Ancak emek değer kuramının bu biçimi, emperyalist dönemdeki sınıf çelişki, çatışma ve uzlaşmalarını açıklayamaz. Emek değer kuramının *Kapital*’in I. Cildindeki (1867) yüksek soyutlama düzeyli sunumu, günümüz dünyasında kapitalistin kârının kaynağını açıklamada yetersiz kalmaktadır.

Emek değer kuramında, işçiler ve sermayedarlardan oluşan bir toplumda kapitalistin kârının kaynağı yalnızca işçinin yarattığı değer bir bölümüdür (“artık-değer”). Halbuki günümüzde kapitalistin kârının kaynağı çeşitlenmiştir. Bu çeşitlenmenin sınıfların saflaşması, sınıflar arasındaki ittifaklar, anti-emperyalist mücadele açısından önemli sonuçları bulunmaktadır.

Kapitalizmin emperyalizm aşamasında (ve hatta sömürgeciliğin yeniden canlandırıldığı 19. yüzyıl ortalarından itibaren) emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkmış, kapitalizmin payandalarına, destekçilerine dönüşmüştür. Payandalıktan yeniden mezar kazıcılığına dönüşme ancak büyük iktisadi kriz ve savaş gibi, işçi sınıflarının yaşam standartlarını ve haklarını ciddi biçimde geriletken ve belki de canlarını tehdit altına sokan durumlarda geçerlidir. Diğer bir olasılık da, sömürülen ülkelerin halklarının ve sosyalist ülkelerin mücadelesiyle emperyalist sömürüye büyük darbe indirilmesi sonucunda, mevcut kaynakların bölüşümünde emperyalist ülke işçi sınıfıyla sermayedar sınıfının ciddi bir çıkar çatışması içine girmek zorunda kalmasıdır.

Kapitalizmin tarihin çöplüğüne atılmasının ilk aşaması, kapitalizmin emperyalizm döneminde elde ettiği ek kâr kaynaklarının anti-emperyalist mücadeleyle engellenmesidir. Böylece kapitalizmin tek kâr kaynağının yeniden artık-değerle kısıtlanmasıyla, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları yeniden kapitalizmin mezar kazıcılarına dönüştürülebilecektir.

Emek Değer Kuramının Öncüleri

Marksizmin temellerinden biri, işçi ile sermayedar arasındaki ilişkiyi değerlendiren emek değer kuramıdır.

Emek değer kuramı, klasik iktisatçılar tarafından, farklı bir soruya yanıt ararken geliştirildi.

Kapitalist düzende ürünlerin giderek daha büyük bir bölümü metalaşüyor, mal halini alıyordu. Bu koşullarda gündeme gelen soru, malların fiyatlarının nasıl oluştuğu oldu.

Fiyatlar rastgele mi oluşuyordu, yoksa fiyatlardan bağımsız olarak malların değeri mi vardı? Arz ve taleple malların fiyatları değişiyordu, ancak bu değişiklikler de rastgele değildi; fiyat oynamaları malların değerleri etrafında oluyordu.

Malların değerlerinin içerdikleri emek miktarıyla belirlendiği tespitinde öncülük William Petty’ye aittir. Petty, daha 1662 yılında yayımlanan *Vergiler ve Katkılar Konusunda Çalışma (Treatise on Taxes and Contributions)* kitabında malların değerlerine ilişkin önemli değerlendirmeler yapmıştı.²

Richard Cantillon ise 1755 yılında yayımlanan *Genel Olarak Ticaretin Doğası Üzerine Yazı (Essai sur la Nature du Commerce en General)* isimli kitabında, “emeğin ürettiği” ile emeğin bunu üretebilmesi için gerekli değerler arasında bir ayırım yaparak, Marx’ın artık-değer analizinin belki de prototipini kavradı. Ayrıca ücretlerin belirlenmesinde asgari yaşam düzeyinin oluşmasında “gelenek” etmenine de dikkati çekti.³

Adam Smith ise bu konuları daha sistematik bir biçimde ele aldı.

Adam Smith 1776 yılında yayımlanan *Milletlerin Zenginliği (The Wealth of Nations)* ve David Ricardo da 1817 yılında yayımlanan *Politik Ekonominin ve Vergilendirmenin İlkeleri (The Principles of Political Economy and Taxation)* kitaplarında bu konuyla uğraştılar. Bu iki büyük iktisatçının amacı,

¹ Marx’ın ilk dönem çalışmalarında “emek satışı” kavramı kullanılmıştır. Örneğin, 1847 yılında yayımlanan *Felsefenin Sefaleti* kitabında şöyle yazmaktadır: “Kendisi de bir meta olan emek, bu durumuyla emek-metasını üretmek için gerekli olan emek süresi ile ölçülmektedir.” (Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, Progress Publishers, Moskova, 1976, s.125) Marx bu hatasını daha sonraki yıllarda düzeltmiştir.

² Lapidés, K., *Marx’s Wage Theory in Historical Perspective, Its Origins, Development and Interpretation*, Praeger Pub., Connecticut, 1998, s.17 ve 30.

³ Lapidés, K., a.g.k., 1998, s.22-23.

kapitalist düzende malların fiyatlarının oluşumunda malların fiyatları ile değerleri arasındaki ilişkiyi ve malların değerlerini belirleyebilmektir.⁴ Bu analizlerinde toplumsal sınıf ilişkilerini kavrama veya siyasal dönüşüm projeleri üretme gibi bir amaçları yoktu.

A.Smith, malların fiyatlarının birbirine oranının onların içerdiği emek miktarıyla belirlendiği görüşündeydi. “Tüm malların değişim değerlerinin gerçek ölçüsü emektir,” diye yazıyordu. D.Ricardo ise, metaların (malların) değişim değerlerinin, bu malların içerdikleri emek miktarına göre belirlendiği sonucuna vardı. Kapitalist dönemin bu evresinde özellikle Hindistan’la ticarete çok büyük İngiliz ve Hollanda tekelleri vardı. Bu ticarete konu olan ürünlerin fiyatları farklı mekanizmalarla oluşuyordu. Ancak bunun dışında üretilen ürünlerin değişim değerleri, içerdikleri emek miktarına göre belirleniyordu. Fiyatlar da bu değerlerin etrafında oynuyordu.

A.Smith ve D.Ricardo, malların değerlerinin içerdikleri emek miktarına göre belirlenmesi anlayışından hareketle toplumsal ve siyasal mücadeleye ilişkin sonuçlar çıkarmadılar.

Emek değer kuramına siyasal sonuçlar yükleyen iki kişi, Thomas Hodgskin ve William Thompson oldu.⁵

Thomas Hodgskin, değeri yaratan unsurun emek olduğu anlayışından hareketle, üretilen ürünün mülkiyetinin emeğe ait olması gerektiğini savundu ve kâr ile rantın (kira gelirin) emekten çalınan kaynaklardan oluştuğunu ileri sürdü.⁶

William Thompson da 1824 yılında yayımlanan *Servetin Bölüşümünün İlkelerinin Araştırılması (An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth)* kitabında, servetin tek yaratıcısının emek olması önermesinden hareket ederek, emeğin yarattığı tüm ürünlerin emeğin hakkı olduğunu ileri sürdü.⁷

Ancak A.Smith ve Ricardo’da veya T.Hodgskin veya W.Thompson’da eksik olan, kapitalist sömürünün özünü oluşturan ilişki, işgücünün metalaşması olgusuydu.

Marx’ın Emek Değer Kuramı

Karl Marx ise, emek değer kuramıyla, kapitalizmin 19. yüzyılın ilk yarısında özellikle İngiltere’de işçi sınıfı açısından bir cehennem yarattığı ve işçilerin bu hayata sert tepki gösterdikleri koşullarda, kapitalist sömürünün serbest rekabetçi dönemdeki özünü kavradı ve açıkladı; bu kuramı kapitalizme karşı toplumsal ve siyasal mücadelenin anlaşılması ve geliştirilmesinin temel unsuru haline getirdi.

K.Marx, emek değer kuramı temelinde işgücünün (emekgücünün) değeri ile emeğin yarattığı değer arasındaki farkı açığa çıkardı ve bu farka (artık-değer), üretim araçları mülkiyetine sahip olan sermayedarın el koyduğunu belirledi. Kapitalizmin yarattığı cehennemi sona erdirmenin yolunun işçi sınıfının sermayedar sınıfa karşı mücadelesi olduğunu açıkladı; kapitalizmin mezar kazıcılarının yoksullar, toplumdan dışlanmış kesimler veya benzerleri değil, işçi sınıfı olduğunu savundu. Çözüm, üretim araçları mülkiyetinin toplumsallaştırılmasıydı. İktisadi, toplumsal ve siyasal gelişmeler bu doğrultuda geliyordu. İşçi sınıfının örgütlü mücadelesi bu dönüşümü gerçekleştirecekti.

Marx’ın emek değer kuramına ilişkin analizleri yüksek bir soyutlama düzeyinde başlamaktadır.

Malların kullanım değeri ve değişim değeri vardır.

Bir malın kullanım değeri, kişiye sağladığı yararadır. Değişim değeri ise, içerdiği toplumsal olarak ortalama verimlilikteki emekle belirlenir.

⁴ Bu konularda bkz. Dobb, M., *Theories of Value and Distribution Since Adam Smith, Ideology and Economic Theory*, Cambridge University Press, Cambridge, 1985; Hunt, E.K., *History of Economic Thought: A Critical Perspective*, Wadsworth Publishing Company, California, 1979; Meek, R.L., *Studies in the Labour Theory of Value*, Lawrence and Wishart, London, 1973.

⁵ Thomas Hodgskin ve William Thompson’un 1820’li yıllarda yayımlanan kitaplarının tıpkıbasımları 1960’lı yıllarda yapıldı. Hodgskin, T., *Labour Defended Against the Claims of Capital or The Unproductiveness of Capital Proved with Reference to the Present Combinations Amongst Journeymen* (1825), Augustus M.Kelley Publishers, New York, 1969. Hodgskin, T., *Popular Political Economy, Four Lectures Delivered at the London Mechanics’ Institution* (1827), Augustus M.Kelley Publishers, New York, 1966. Thompson, W., *An Inquiry into the Principles of the Distribution of Wealth Most Conducive to Human Happiness* (1824), Augustus M.Kelley Publishers, New York, 1963. Thompson, W., *Labour Rewarded, the Claims of Labour and Capital Conciliated or How to Secure to Labour the Whole Product of Its Exertion* (1827), Augustus M.Kelley Publishers, New York, 1969.

⁶ Bkz. Dobb, M., a.g.k., 1985, s.137. K.Marx’ın, T.Hodgskin’in *Sermayenin İddialarına Karşı Emeğin Savunusu (Labour Defended Against the Claims of Capital)*, 1825) kitabı için “hayranlık duyulacak çalışma” ifadesini kullanmaktadır (Marx,K., *Capital*, Vol.I, Everyman’s Library, Londra, 1967, s.375).

⁷ Bkz. Dobb,M., a.g.k., 1985, s.138.

A.Smith'in verdiği örnek, malların iki değeri arasındaki farkı güzel özetlemektedir. Suyun kullanım değeri çok büyüktür; ancak A.Smith'in ünlü kitabının yayımlandığı 1776 yılında suyun bir değişim değeri yoktur; su, kolayca erişilebilir durumdadır. Buna karşılık elmasın, gösteriş dışında bir kullanım değeri yoktur; ancak değişim değeri çok yüksektir.

Emek değer kuramı, değişim değerinin emekle yaratıldığı görüşündedir. Bir malın değeri, onun üretimi ve yeniden üretimi için toplumsal olarak gerekli emek miktarıyla belirlenmektedir. Diğer bir deyişle, ortalama verimliliğin altında olan emeğin katkısı az, ortalama verimliliğin üstünde olan emeğin katkısı fazladır.

Her meta (mal), kendi içinde billurlaşmış emek miktarına göre değer kazanır. Eğer bir meta, başka bir metanın üretiminde kullanılırsa, aşırır, yıpranır ve böylece kendisinde billurlaşmış olan emeğin bir bölümünü, yeni üretilmekte olan metaya aktarır.

Yeni bir metanın üretiminde, bu ürüne hem daha önce üretilmiş metalarda billurlaşmış olan emeğin (ölü emek) bir bölümü aktarılır, hem de bu süreçte kullanılan emek (canlı emek).

Ancak bu üretim sürecinin sonucunda ortaya çıkan metanın değeri, onun üretiminde kullanılan ürünlerden aktarılan emekle, işçiye ödenen ücretin toplamından daha fazladır; çünkü kapitalist düzende metalaşan işgücü, üretim sürecinde, kendi değerinden daha fazla değer yaratır.

Böylece yeni ürünün içerdiği toplumsal emek miktarı, kullanılan malzemeden aktarılan emek miktarı ile işçiye ödenen ücretin toplamından fazladır; aradaki fark, üretim araçlarına sahip olan sermayedara giden artık-değerdir.

Marx'ın terminolojisi kullanılırsa, bir malın değeri, onun üretiminde kullanılan girdilerden aktarılan değer (c, sabit sermaye), işçinin işgücünden aktarılan değer (v, değişken sermaye) ve artık-değerden (s, artık-değer) oluşur: Metanın değeri=c+v+s.

Burada tekrar tekrar vurgulanması gereken nokta şudur: Marx açısından emek değer kuramının önemi, kapitalizmde fiyatların nasıl oluştuğunu anlamak ve açıklamak değil, kapitalizmi tarih sahnesinden silmek için harekete geçecek toplumsal gücün belirlenmesidir. Bu toplumsal güç, kapitalist üretim ilişkileri içinde sömürülen işçi sınıfıdır. İşçi sınıfı, yoksul olduğu için değil, kapitalist tarafından sömürüldüğü için kapitalizme karşı olacaktır. Kapitalist sömürünün özü ise aldatma, yağma veya hırsızlık değil, üretim araçları üzerindeki özel mülkiyettir. Buna göre, kapitalizmin yarattığı cehennemden kurtulmak için sömürüye karşı mücadele etmekten başka çaresi olmayan işçi sınıfı, üretim araçlarını toplumsal mülkiyete geçirerek kapitalizme, sömürüye ve kapitalizmin yarattığı cehenneme son verecektir. Marksist emek değer kuramının amacı, dünyayı değiştirecek gücü kavrayabilmektir. Amaç, kapitalistin kârının kaynağının ve bu ekonomik artışa el koyma sürecinin toplumsal ve siyasal sonuçlarının anlaşılmasıdır, kapitalizmin aşılmasıdır.

Emek değer kuramı, işçinin işgücünün değerini belirlerken, işgücünün değeri ile fiyatının (ücretin) eşit olduğu varsayımından hareket etmektedir. Ancak tüm metaların fiyatları, çeşitli etmenlere bağlı olarak, değerinin etrafında oynamaktadır.

Emek değer kuramı, bu nedenle, aynı zamanda bir "ücret kuramı"dır. İşçinin işgücünün değeri veya fiyatı ise, tarihsel ve kültürel olarak belirlenmiş koşullarda, işçinin ve bakmakla yükümlü olduğu kişilerin yetişmeleri için gerekli olan biyolojik ve diğer ihtiyaçların toplamıdır.

Marx'ın bu en basit biçimiyle özetlenen emek değer kuramı çeşitli varsayımlara dayanmaktadır.

Marksist emek değer kuramının bu basit biçiminin ilk varsayımı, tüm emeğin "üretken emek" olduğudur. Halbuki kapitalist üretim biçiminde emeğin bir bölümü üretken olmayan biçimlerde kullanılır. Emek değer kuramı temelinde fiyat oluşumu araştırılacak olursa, sorunu çok karmaşıklaştıran ve zorlaştıran bir etmen, üretken olmayan emek ve üretken olmayan alanlarda yatırılan sermayedir.

Marksist emek değer kuramının bu basit biçiminin ikinci varsayımı, üretilen metalara aktarılan sabit sermaye miktarının (c), aktarılan toplam değer miktarına (c+v) oranının sektörler arasında aynı olduğudur (sermayenin organik bileşimi sektörler arasında aynıdır). Bu varsayım da gerçeklere uygun değildir. Bazı sektörlerde "c" oransal olarak büyüktür, bazılarında küçüktür. Tarımda, özellikle geri teknolojinin kullanıldığı durumlarda üretilen üründe, üretilen mala aktarılan sabit sermaye payı çok küçük kalır. Buna karşılık, örneğin, ilaç üretiminde hammadde ve makine-teçhizat aracılığıyla nihai ürüne aktarılan sabit sermaye payı, emeğin payına göre yüksektir.

Üçüncü varsayım, serbest rekabetçi piyasadır. Buna göre, piyasada oyuncu olan sermayedarlar, piyasada tek başlarına fiyatları belirleyebilecek güce sahip değillerdir. Ayrıca, piyasaya girişte engeller yoktur, belirli bir ürünün kâr oranının artması durumunda bu alana yeni sermaye akışı ve yatırım olur. Bu koşullarda, malların değerleri ile fiyatları arasında büyük bir fark oluşmaz; fiyatlar, içerdikleri emek

miktarına göre belirlenen değerlerin etrafında oynar. Ancak gerçek piyasa koşulları serbest rekabetçi değildir.

Bu üç temel varsayım kabul edilirse, malların değerleri ile fiyatları arasında bir uyum ortaya çıkar; emek değer kuramı, kapitalist sömürü ilişkilerinin özünü olduğu kadar, kapitalist düzende malların fiyatlarının oluşumunu açıklamada temel araç olarak da kullanılabilir.

Ancak bu üç temel varsayım da gerçeklerle çelişmektedir. Fakat bu uyumsuzluk bir sorun yaratmaz, çünkü Marksist emek değer kuramının amacı, kapitalist düzende fiyatları ve fiyatlarla değerler arasındaki ilişkiyi açıklamak değil, kapitalizme karşı mücadele potansiyelini kavramaktır.

Sorunu karmaşıklaştıran ilk konu, “üretken emek” ve “üretken olmayan emek” ayrımıdır.

Üretken olan emek ve üretken olmayan emek konusu klasik iktisatçılarda ve Marx’ta ele alınmıştır. Ancak bu konu 1870’lerden 1957 yılına kadar tartışmaların dışında kaldı. Birçok iktisatçı bu ayrımı gereksiz buluyordu. Ancak bu tartışma Joseph Gillman’ın *Kâr Oranının Düşmesi (The Falling Rate of Profit)* ve Paul Baran’ın *Büyümenin Ekonomi Politikası (The Political Economy of Growth)* kitaplarıyla yeniden gündeme girdi.

Üretken olan emek, genellikle, emeğin maddi bir ürüne dönüşmesi sürecine katkıda bulunan emek olarak tanımlanmaktadır. Örneğin, bir otomobilin üretim sürecine katılanların emeği, üretken emektir. Bu konuda kafa ve beden emeği ayrımı pek doğru değildir, emek süreci genellikle her iki unsuru da birlikte gerektirir. Otomobil üretiminde çalışan ve modeli çizen mühendis de, aracı yapan işçi de üretken faaliyet içindedir. Bu aracı satış yerine taşıyan kişi de üretken emek harcamaktadır. Ancak ticaret, üretken faaliyet değildir. Genellikle zannedilen, bedenen çalışmanın üretken, kafa çalışmasının üretken olmayan faaliyet olduğudur. Kaba yaklaşımda işçinin hep güçlü kuvvetli bir erkek olarak resmedilmesi de bu yanlış yaklaşımın sonucudur. Bu anlayış da Marksist emek kuramına terstir. Bir binanın projesini çizen mimar ve teknik hesaplarını yapan mühendis üretken faaliyet içindedir.⁸ Sokakları temizleyen temizlik işçisi, çocukları yetiştiren öğretmen, insanların sağlığını koruyan sağlık personeli, bankacılar, reklamcılar, vergi toplayanlar, vb. ise, emek değer kuramı açısından, üretken olmayan bir faaliyet içindedir.

Marx’ta ağırlıklı görüş, üretken emeğin tanımında emeğin maddi bir üründe billurlaşmasıdır. Ancak bazı Marksistler, üretken emeği, rasyonel işleyen bir toplumda toplumun kendisini yeniden üretmesi için gereksinim duyulacak emek olarak tanımlamaktadır. Böyle bir tanım kabul edilirse, eğitimciler, sağlıkçılar, temizlikçiler de üretken emek içinde nitelendirilmelidir.

Bu ayrımın ve bu konudaki tartışmaların, kapitalist toplumda fiyatların oluşumunu açıklamaya çalışan bir kuram açısından önemi vardır; ancak emek değer kuramını kapitalizmi tarihin çöplüğüne gönderecek bir mücadelenin aracı olarak kullanmaya çalışan anlayış açısından bir önemi yoktur.

Üretken emek ve üretken olmayan emek tartışmasının günümüzdeki önemi, dünyada ülkeler arasındaki ilişkiler açısından önemlidir.

En kaba biçimiyle tarım, madencilik, imalat sanayi ve inşaat sektörü üretken faaliyet olarak kabul edilirse, dünyada yeni bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Geçmişte, dünyada üretilen değer önemli bir bölümü gelişmiş kapitalist ülkelerde gerçekleştirilirdi. Diğer bir deyişle, dünyanın atelyeleri günümüzün emperyalist ülkeleriydi.

Ancak son 30-40 yıldır yaşanmakta olan yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde, dünya imalat sanayi üretiminin büyük bölümü artık Çin Halk Cumhuriyeti’nde ve Türkiye gibi az gelişmiş/sömürülen ülkelerde gerçekleştirilmektedir. Emperyalist ülkelerde madencilik ve inşaat gerilemektedir. Tarım sektörü üretimi ise hâlâ önemlidir ve hatta daha da önem kazanmıştır. Bu tablo, emperyalist ülkelerin üretimden koparak, dünyanın diğer kesimlerinde üretilen değere el koydukları bir süreci göstermektedir. Emperyalizm her geçen gün daha da parazitleşmektedir.

Bu durum Lenin tarafından 1907 yılında şöyle ifade edilmiştir:

“Hiçbir şeye sahip olmayanlar fakat aynı zamanda çalışmayanlar sınıfı sömürücüleri devirme yeteneğine sahip değildir. Ancak tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılayan proleter sınıfı başarılı bir toplumsal devrim gerçekleştirebilme gücüne sahiptir. Ve şimdi görüyoruz ki, kapsamlı sömürge politikasının sonucu olarak Avrupa proletaryası kısmen öyle bir duruma ulaşmıştır ki, toplumun tümünün ihtiyaçlarını karşılayan onun çalışması değil, pratikte esirleştirilmiş olan sömürge halklarının çalışmasıdır. İngiliz burjuvazisi, örneğin, İngiliz işçilerinden sağladığı kârdan fazla kârı Hindistan’ın ve diğer sömürgelerin nüfusunu oluşturan milyonlarca kişiden sağlamaktadır. Bazı ülkelerde bu koşullar bir ülkenin veya diğerinin proletaryasının

⁸ Bu konuda bkz. Marx, K., a.g.k., 1967, s.551-552.

sömürgeci şovenizm hastalığına bulaştırılmasının maddi ve ekonomik temellerini yaratmaktadır. Tabii ki bu durum belki yalnızca geçici bir olgu olabilir, ancak yine de tüm ülkelerin proletaryasının bu tür oportünizme karşı mücadelede toparlanabilmesi için bu kötülük açıkça saptanmalı ve onun nedenleri anlaşılmalıdır. Bu mücadele muzaffer olmak zorundadır; çünkü 'ayrıcalıklı' uluslar kapitalist ulusların giderek küçülen bir bölümünü oluşturmaktadır.”⁹

Üretken emek ve üretken olmayan emek konusu dikkate alınmasa bile, sermayenin organik bileşiminin sektörler arasındaki farklılığından kaynaklanan bir dönüşüm (transformasyon) sorunu bulunmaktadır. Bu da, değerlerin serbest rekabet piyasası koşullarında fiyatlara dönüşmesidir. Bu sorun da Marksist emek değer teorisinin çözüme kavuşturulamamış konularından biridir. Ancak bunun da önemi yoktur, çünkü Marksist emek değer teorisinin amacı, kapitalizmde fiyatların oluşumunu açıklamak değildir. Amaç, kapitalizmdeki uzlaşmaz çelişkileri yakalamaktır.

Bunlara ek olarak, serbest rekabetçi dönemde ticaret tekellerinin ve tekeli kapitalizm döneminde de ekonomik yaşamın her alanındaki tekellerin faaliyetleri, malların değerleri ile fiyatları arasındaki ilişkiyi koparmaktadır. Bu konuda Paul Sweezy'nin değerlendirmeleri şöyledir:

“Tekel fiyatından söz ettiğimizde,’ diyor Marx, ‘genel bir biçimde kastettiğimiz, genel üretim fiyatı ve ürünün değeri tarafından belirlenmiş olan fiyattan bağımsız olarak, yalnızca alıcıların satınalma hevesi ve onların borçlarını ödeyebilme gücü ile belirlenmiş bir fiyattır.’ Diğer bir deyişle, tekelinin arz üzerindeki denetimi, onun talep koşullarından yarar sağlayabilmesine olanak verir. (...) Tekel fiyatı ve değer arasındaki farklılıklar, üretim fiyatı ve değeri arasındaki farklılıklarda da olduğu gibi, bir takım genel kurallara tabi değildir. (...) Tekel durumu, niceliksel değer ilişkilerine zarar verir; niteliksel değer ilişkilerine değil.”¹⁰

“Tekel koşulları altında değişim oranları emek zamanı oranlarına uymaz; ayrıca üretim fiyatlarında olduğu gibi emek zamanı oranlarına kuramsal olarak gösterilebilir bir ilişki içinde de değillerdir.”¹¹

“Tekel fiyatlarına ilişkin mantıki genel kanunlar keşfedilmemiştir, çünkü böyle bir şey yoktur.”¹²

Bu açıdan da bakıldığında, Marksist emek değer kuramının tekeli dönemde fiyat oluşumunu açıklaması mümkün değildir; ancak zaten böyle bir amaç da yoktur. Marx, emek değer kuramıyla, iktisadi bir sorunu çözmeye değil, kapitalizmi yok etmede dayanılacak toplumsal sınıfı belirlemeye çalışmaktadır.

Tüm ücretli çalışmanın üretken emek olduğu, sermayenin organik bileşiminin tüm sektörlerde aynı olduğu ve serbest rekabetçi dönemde yaşandığı varsayımları kabul edildiğinde, bir kapitalistin kârı (kapitalistin ödediği faiz ve kira da bu kârın içindedir), onun istihdam ettiği ve üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti sayesinde sömürdüğü işçisinden el koyduğu artık-değere eşittir.

Sermayenin organik bileşiminin farklılıkları kabul edilirse, kapitalizmin sektörler arasında kâr oranını eşitleme eğilimi öne çıkar ve fiyat mekanizması aracılığıyla, sermayenin organik bileşiminin düşük olduğu sektörlerde üretilen artık-değerin bir bölümü sermayenin organik bileşiminin yüksek olduğu sektörlerle aktarılır. Değerlerin fiyatlara dönüşümündeki bu sorunun matematiksel olarak çözümü olanaklı değildir. Diğer bir deyişle, sermayenin organik bileşiminin eşit olduğu varsayımı kaldırıldığında, artık bir kapitalistin kârı (kâr, faiz, kira) o işyerindeki işçilerden el konan artık-değere eşit olmaktan çıkar. Ancak bir bütün olarak bakıldığında, ekonomideki kâr (kâr, faiz, kira), ekonomide el konan artık-değere eşittir.

Tartışmanın içine üretken emek ve üretken olmayan emek sorunu eklendiğinde, durum daha da karmaşıklaşır. Üretken olmayan sektörlerde çalışan işçiler değer yaratmaz, başka sektörlerde yaratılan artık-değerden pay alır. Ancak yine de ekonomide yaratılan artık-değerden kendi sermayedarlarının ortalama kâr oranında pay almalarını sağladıkları için sömürüye alet edilmiş olurlar. Artık bu varsayım kalktığında, fiyatları emek değer kuramıyla açıklamak mümkün olmaktan iyice çıkar. Değer yaratmadan (emeğini maddi bir ürüne dönüştürmeden) çalışan işçiler de, toplumda yaratılan değerden pay alır. Bu ise işçi sınıfının tanımı konusunda sorunlar yaratmaktadır. İşçi sınıfı, kapitalistle ilişki içinde artık-değer yaratan ve sömürülen kesimler olarak algılanırsa, üretken faaliyet içinde bulunmayan ücretlilerin işçi sınıfı tanımı dışında tutulması gerekir. Halbuki bu konumda olanların sayısı ve oranı artmaktadır. Bu

⁹ Lenin, V.I., “The International Socialist Congress in Stuttgart,” *Collected Works*, Vol.13, Moskova, 1978, s.77.

¹⁰ Sweezy, P., *The Theory of Capitalist Development, Principles of Marxian Political Economy*, Monthly Review Press, 1968, s.55.

¹¹ Sweezy, P., a.g.k., 1968, s.270.

¹² Sweezy, P., a.g.k., 1968, s.271.

ücretlilerin sorunları ve talepleri de üretken faaliyet içindeki ücretlilerin durumuyla aynıdır. Ayrıca aynı ücretli, çalışma yaşamının farklı dönemlerinde farklı işlerde çalışarak üretken ve üretken olmayan faaliyetlerde bulunabilmektedir. Bu durumda, işçi sınıfı tanımını, üretken veya üretken olmayan faaliyet ayrımı yapmaksızın, tüm ücretlileri kapsayacak biçimde genişletmekte yarar vardır.

Bu konuda bir başka sorun, emek sömürsünde bulunan çok küçük işletmelerin durumudur. Marx'ın "Küçük Patron" olarak nitelendirdiği kesimde, işçiler sömürülür, ancak karşılığında bir sermayedar değil, bir "küçük patron" vardır. Eğer bir işyeri sahibi, işçileri sömürmesine karşın, sermaye birikimine gidemiyor ve kendisi üretim sürecinden kopamıyorsa, (basit yeniden üretimden genişletilmiş yeniden üretime geçemiyorsa), bu kişi bir kapitalist değil, bir "küçük patron"dur ("Kleinmeister").¹³ İşçiler üretken faaliyette bulunup sömürülseler bile, böyle durumlarda sınıf çelişkisi gelişmeyebilir.

Marksist emek değer teorisi, malların fiyatlarının belirlenmesinde malların değerlerini anlamaya çalışmada kullanılacak bir araç değil, sömürüye karşı sınıf mücadelesinin bir aracıdır.

Bu çerçevede bakıldığında, kapitalizmde kârın kaynağının analizi, kapitalizmin yol açtığı sınıf çelişkilerinin kavranması açısından hayati önemdedir. Kârın kaynağının belirlenmesinde kullanılan yaklaşım ise, emek değer kuramıdır.

Tekelci Kapitalizm (Emperyalizm) Döneminde Kapitalistin Kârının Kaynağı

Gelişmiş kapitalist ülkelerde 19. yüzyılda sermayedar sınıfın kârının ana kaynağı işçi sınıfının sömürülmesiydi. Bu sömürü ilişkisi bu ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizmin mezar kazıcıları haline getiriyor, onları devrimcileştiriyordu.

Ancak daha sonraki dönemlerde kapitalistlerin kârının kaynağı çeşitlendi.

Küçük üreticiliğin tasfiye olmadığı ülkelerde, kapitalistler, fiyat mekanizmaları aracılığıyla, kendi ülkelerindeki küçük üreticilerin ürünlerini değerlerinin altında fiyatlarla satın almaya başladılar. Kapitalistlerin malları ise bu kesimlere değerlerinin üstünde fiyatlarla satıldı. Böylece kapitalistin kârının unsurları çeşitlendi. Bunun sınıflar mücadelesine yansması ise, işçi sınıfının özellikle topraksız ve az topraklı yoksul köylüyle, kırsal kesimde ve kentlerdeki küçük burjuvaziyle sermayeye ve özellikle tekelci sermayeye karşı ittifakı oldu.

Sermaye tekelci sermayeye dönüştükçe, malların fiyatları değerlerinden iyice saptı. Özellikle tekelci kapitalizm (emperyalizm) döneminde sermayedarın kârının önemli bir bölümü, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarının yağmalanmasından elde edilmeye başlandı. Bu gelişimin sınıflar mücadelesine yansması, anti-emperyalist mücadelenin yükselmesi oldu.¹⁴

Özellikle son 40-50 yıllık dönemde sermayedar sınıfın kârı içinde sıcak para operasyonlarının önemi arttı. "Kumarhane kapitalizmi" olarak nitelendirilen ilişkiler, üretimden çok parasal ilişkilerle kâr elde etmeye yöneldi. Kapitalizm üretimden kopmaya, iyice parazitleşmeye başladı.

İnsanlığın gelişiminin önündeki en önemli engeli oluşturan ve dünyayı yok etme tehditlerinin kaynağı olan kapitalizm tarihin çöplüğüne atılacaktır. Kapitalizmin mezar kazıcılarını doğru olarak tespit etmekte kullanılacak en önemli araç, kapitalistlerin kârının kaynağının doğru biçimde analizidir.

Yukarıda belirtilen varsayımlar temelindeki yüksek soyutlama düzeyinde, Marksist emek değer kuramı emperyalizm öncesi dönemin sınıf çatışmalarını açıklamada en önemli araçtır. Ancak emperyalizm dönemindeki ilişkileri bu araçla analiz etmeye çalışmak, gerçekliğin kavranmasına katkıda

¹³ Karl Marx, her işvereni sermayedar kabul etmez. Bir işverenin "sermayedar" haline gelebilmesinin önkoşulu, işçi sömürsünden kaynaklanan bir sermaye birikiminin olması ve işverenin beden çalışmasının dışına çıkmasıdır; diğer bir deyişle, "basit yeniden üretim" yerine "genişletilmiş yeniden üretim"e geçilmesidir. Marx, sermayedar olmayan işverenleri "küçük patron" ("Kleinmeister") olarak tanımlamaktadır: "We saw in a former chapter, that a certain minimum amount of capital was necessary, in order that the number of labourers simultaneously employed, and, consequently, the amount of surplus value produced, might suffice to liberate the employer himself from manual labour, to convert him from a small master into a capitalist, and thus formally to establish capitalist production." (Marx, K., *Capital*, Progress Publishers, s.217) Kapital'in birinci cildinin Türkçe baskısında "işvereni küçük bir patrone bir kapitaliste dönüştürecek" ifadesi kullanılmaktadır (Marx, K., *Kapital*, Cilt 1, 2. Baskı, Sol Yay., Ankara, 1978, s.345). Marx'ın ifadesi "küçük bir patron" veya "patronun küçüğü" değildir; ayrı bir toplumsal kategori olarak "küçük patron"dur, sermayedarlaşmayan işverendir.

¹⁴ Emperyalist sömürü ve kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi konusunda yazdığım iki kitap 39 yıl önce Tüm İktisatçılar Birliği (TİB) tarafından yazarı belirtilmeden yayımlanmıştı: *Günümüzde Emperyalist Sömürü Mekanizması*, Tüm İktisatçılar Birliği Yay., Ankara, 1975; *Kapitalizmde Kârın Kaynağı Üzerine (Artık Değer ve Tekel Kârı Sömürüsü)*, Tüm İktisatçılar Birliği Yay., Ankara, 1975. Her iki kitaba da www.yildirimkoc.com.tr sitesinden ulaşılabilir.

bulunmamaktadır. Daha da büyük hata, Marksist emek değer kuramını bile kavramadan, bu anlayışı analizlerde kullandığını sanmak veya iddia etmektir.

Avrupa, ABD ve Japonya işçi sınıflarının emperyalist sömürü olanaklarının yaratılması sonrasında ehlileştirilmesi, evcilleştirilmesi, reformistleştirilmesi bu süreçle olmuştur. Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının yeniden devrimcileşmesinin önkoşullarından biri ise emperyalist sömürünün sona erdirilmesidir. Emperyalist sömürden emperyalist ülkelerin işçi sınıflarına aktarılan pay dikkate alınmadan bu ülkelerin bazılarında zaman zaman ortaya çıkan işçi eylemlerini, yaklaşan bir devrimin habercisi sanmak, emek değer kuramının ve emperyalizm döneminde kapitalistin kârının çeşitlenmesinin kavranmadığının bir göstergesidir.

Emperyalist Sömürü ve Emperyalist Ülkelerde İşçi Sınıfı

Kapitalist sömürü işçi sınıfları için bir cehennem yarattı. Bu cehennem ise kapitalizmin mezar kazıcılarını üretti.¹⁵ Sermayedar sınıfın gelişen ve ürküten sınıf mücadelesine tepkisi ise, emperyalist sömürüyle kendi işçi sınıfına önemli yararlar sağlamak, onları emperyalizmin ve kapitalizmin payandalarına dönüştürmek oldu. Engels daha 1858 yılında İngiltere’de proletaryanın bu dönüşümünü belirliyor ve “burjuva proletarya”dan söz ediyordu.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları emperyalist sömürden nasıl yararlanmaktadır? Emperyalist dönemde kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi, ülke içinde ve uluslararası düzeyde sınıflar saflaşması ve mücadelesini nasıl etkilemektedir?

Emperyalist sömürü, yağma ve talan sayesinde elde edilen kaynaklarla, emperyalist ülke işçi sınıfları önemli kazançlar elde etti.

Emperyalist ülkelerde temel tüketim malları ucuzlatılabilir. Sömürge ve yarı-sömürgelerden ve günümüzde az gelişmiş ülkelerden sağlanan ucuz gıda maddeleriyle ve ucuz hammaddelerle hayat daha ucuz hale getirilerek, işçilerin satınalma gücü artırıldı. Örneğin, Türkiye gibi ülkelerde düşük ücretlerle ve kötü çalışma koşullarında üretilen giyim eşyaları, televizyon setleri, buzdolapları, vb., emperyalist ülkelerin işçilerinin tümünün bu malları ucuz temin edebilmesini olanaklı kıldı. Türkiye’de gömlek üreten işçilerin ücretleri artınca, bundan zarar görenler arasında Avrupalı işçiler (tüketiciler) de bulunmaktadır.

Tony Cliff, 1957 yılında yayınlanan bir makalesinde, emperyalizmin geri ve sömürge ülkelerden son derece ucuz gıda maddesi ve hammadde sağladığını ve bundan yalnızca işçi aristokrasisi gibi bir azınlığın değil, endüstrileşmiş ülkelerin işçi sınıfının bütününe yaşam standardının olumlu biçimde etkilendiğini yazmaktadır. Tony Cliff, aynı makalede, geri ve sömürge ülkelerin, endüstrileşmiş ülkelerde üretim fazlası eğilimini zayıflattığına, işsiz sayısını azalttığına, kâr oranında bir düşme olmaksızın ücretleri artırdığına da değinmektedir.¹⁶

Ayrıca, sömürge ve yarı-sömürgelerden ve ardından günümüzde az gelişmiş ülkelerden getirilen işçilere düşük ücretler ödenerek, en pis ve tehlikeli işler yaptırıldı, kentlerin altyapıları inşa edildi.

Emperyalist sömürü sayesinde emperyalist ülkelerin şirketleri kârlarını artırdıkça, işçilerin gerçek ücretleri yükseltildi, çalışma koşulları geliştirildi.

Emperyalist ülkelerde işçilerin az gelişmiş ülke işçilerine göre çok daha yüksek ücretlerinin, çok daha iyi yaşama ve çalışma koşullarının temel nedeni, daha yüksek üretkenlik düzeyi midir, tekeli kapitalizmin (ve emperyalizmin) sömürüsü mü? Charles Bettelheim, farkın kaynağının üretkenlik düzeyleri arasındaki fark olduğunu ileri sürmektedir. Arghiri Emmanuel ise farkın sömürden (eşit olmayan değişimden) kaynaklandığını savunmaktadır.¹⁷

Farkın asıl kaynağının emperyalist sömürü olduğu basit birkaç örnekle kolayca anlaşılabilir.

İngiltere’de ve Türkiye’deki belediye otobüs şoförlerinin veya tezgahhtarların ücretleri ve çalışma/yaşama koşulları arasında büyük fark vardır. Her iki ülkede de bu alanda kullanılan teknoloji

¹⁵ Kapitalizmin yarattığı cehennem, Avrupa işçi sınıflarının bu koşullara tepkileri ve sermayedar sınıfın işçi sınıfını sistemle uyumlaştırması konusunda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Y., *Avrupa İşçi Sınıfları, Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Siyasetizliğe*, Epos Yay., Ankara, 2011, s.103-184. Avrupa işçi sınıflarının günümüzdeki yaşama ve çalışma koşullarına ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz., Koç, Y., a.g.k., 2011, s.55-102.

¹⁶ Cliff, T., “Economic Roots of Reformism,” *Socialist Register*, 1957.

¹⁷ Bu konuda bkz. Emmanuel, A., *Unequal Exchange, A Study of the Imperialism of Trade, with Additional Comments by Charles Bettelheim*, NLB, London, 1972. Tartışmaların özeti için bkz. Munck, R., a.g.k., 1988, s.195-196; Amir, S., *Accumulation on a World Scale*, Vol.1, MR Press, New York, 1974, s. 22 ve 26.

aynıdır. Türkiye’deki belediye otobüs şoförlerinin ve tezgahçıların çalışma süresi, temposu ve yoğunluğu ise İngiltere’dekilerden daha fazladır. Aradaki farkın nedeni, İngiltere’deki şoförün emperyalist sömürden yararlanabilmesidir.

Ulusötesi şirketler çeşitli ülkelerdeki yatırımlarında yakın teknolojiler kullanmaktadır. Ancak az gelişmiş ülkelerde ücretler daha düşük, çalışma ve yaşama koşulları daha kötüdür.

Emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının az gelişmiş ülkelere göre daha iyi yaşama ve çalışma koşullarına sahip olmasının temelinde kapitalistin kârının kaynaklarının çeşitlenmesi ve kârın artması yatmaktadır. Bu kâr artışı, 19. yüzyılın ortalarına kadar İngiltere’de ve tekeli kapitalist (veya emperyalist) döneme kadar örneğin Fransa’da kapitalist düzen açısından önemli bir tehdit oluşturan işçi sınıflarının ehlileştirilmesini, evcilleştirilmesini ve düzenle bütünleştirilmesini sağlamıştır.

Günümüzde emperyalist ülkelerde üretim araçları mülkiyetine sermayedar sınıf sahiptir ve bir artık-değer sömürsü vardır. Marksist emek değer kuramı bu sömürünün ana hatlarını açıklamaktadır. Ancak emperyalizm olgusu ve kapitalistin kârının böylece çeşitlenmiş olduğu gerçeği dikkate alınmazsa, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının günümüzdeki yaşama ve çalışma koşulları da, emperyalizmi ve kapitalizmi destekleyen ve savunan toplumsal ve siyasal tavırları da açıklanamaz.

Emperyalist ülkelerde işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasındaki çıkar bütünleşmesinin göstergelerinden ve araçlarından biri, ücret artışlarının üretkenlik artışı ile bağlantılı kılınmasıdır.

Üretkenlik artışında kullanılan ölçüt, büyük çoğunlukla, fiziksel miktarlar değil, işçi veya çalışılan fiili süre başına üretilen “katma değer”dir. “Katma değer” kavramı, üretim sonucunda elde edilen ürünün satış fiyatı ile girdilerin (makine-teçhizat ve diğer değerlerin amortismanı dahil) maliyeti arasındaki farktır. Katma değer, artık-değerden, tekel kârından ve emperyalist sömürden oluşmaktadır.

Katma değer artırılmasında bir etmen, belirli bir süre içinde daha fazla fiziksel üretim yapılması, üretim sürecinin daha “yalın” hale getirilmesi ve israfın azaltılmasıdır. Bunlar, üretimde çalışan işçinin sermayedarla ilişkisi çerçevesinde ele alınabilir. Burada işçinin ve sermayedarın çıkarları çelişmektedir.

Katma değer artırılmasında ikinci etmen, üretilen ürünlerin daha yüksek fiyatlarla (değerlerinin çok üstünde tekel fiyatlarıyla) satılmasıdır.

Katma değer artırılmasında üçüncü etmen, özellikle az gelişmiş ülkelere temin edilen girdilerin, değerlerinin altında fiyatlarla satın alınmasıdır.

İkinci ve üçüncü etmenlerde ise, emperyalist ülkedeki işçinin ve sermayedarın çıkarları aynıdır.

Katma değer, artık-değerin yanı sıra tekel kârı ve emperyalist sömürden oluşması nedeniyle, katma değer ve “üretkenlik” artışı çeşitli biçimlerde sağlanabilmektedir. Ücret artışlarının üretkenlik artışlarına bağlanması, bu nedenle, sınıf çelişkilerini keskinleştirmemekte, tam tersine, işçileri kapitalist düzenle daha etkili bir biçimde bütünleştirmede kullanılmaktadır. Emperyalist ülkelerde uygulamadaki genel eğilim de budur.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının emperyalist sömürden sağladıkları yararlar bunlarla da sınırlı değildir.

Emperyalist sömürden devlete aktarılan kaynaklarla “sosyal refah devleti”nin finansmanı gerçekleştirildi; toplumun tüm kesimlerine eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, toplu konut, toplu taşımacılık, vb. alanlarda önemli yararlar sağlandı.

Emperyalist ülkelerin hemen hemen tümünde, asgari düzeyde geçimini sağlayacak bir geliri olmayan kişilere bu gelirin devlet tarafından ve vergi gelirleriyle finanse edilerek sağlanması da sosyal devletin önemli unsurlarından biridir. Ancak bu vergilerin en önemli kaynağı da, emperyalist tekellerin uluslararası düzeyde gerçekleştirdiği yüksek kârlardır. İşçilerden kesilen verginin bir bölümü bile, işçilerin emperyalist sömürü sayesinde elde edebildikleri yüksek ücretlerden alındığı için, emperyalist sömürü ile bağlantılıdır.

Sermayedar sınıfla girilen ittifak sayesinde, emperyalist ülkelerde işçi hakları, sendikal hak ve özgürlükler ve demokratikleşme daha kolay elde edildi; işçi sınıfının kapitalist sisteme karşı başkaldırıları durduruldu. Birçok ülkede genel oy hakkının elde edilmesi bile, emperyalist döneme geçişle mümkün oldu.

Bu dönemde emperyalist ülkelerde kamu kesimindeki istihdamın toplam istihdam içindeki payı arttı. Kamu kesiminde iyi koşullarla istihdam, sınıf bilincini zayıflattı; işçi sınıfının emperyalist devletle bütünleşme eğilimini güçlendirdi.

Bazı emperyalist ülkeler, sömürgeleri sayesinde işsizliği azalttı; işsizlerin bir bölümü sömürgelere yerleştirildi veya emperyalist ülke şirketlerinin sömürgelerdeki işyerlerinde geçici sürelerle yüksek ücretlerle çalıştırıldı. Bu işçiler de yerli işçilerle ortak bir mücadele içine genellikle girmediler.¹⁸

Ayrıca, emperyalist ülke tekellerinin dünya ölçeğindeki faaliyetleri sayesinde emperyalist ülkedeki yatırımları ve istihdam edilen işçi sayısı arttı. İşçinin çalıştığı şirketin başarısı işçinin (a) istihdamını, (b) daha yüksek ve daha iyi çalışma koşullarını, (c) sosyal güvenliğini, emeklilik haklarını ve yararlandığı sağlık hizmetlerini, (ç) bazı durumlarda şirkete ait konutlarda kalabilmelerini, (d) hisse senedi sahibiyse, gelirini; (e) emeklilik fonu şirket hisselerine yatırım yaptıysa, emeklilik gelirinin artmasını sağladı ve sağlıyor. Bazı şirketlerde kâra dayalı ücret sistemleri veya kâra bağlı ikramiye uygulamaları, bu çıkar bütünleşmesini daha da pekiştirdi.¹⁹ Ayrıca, işçinin kendisinin veya bağlı bulunduğu emeklilik fonunun elinde hisse senedinin bulunması, işçiyi hem şirketine, hem de genel olarak kapitalizme daha sıkı bağlarla bağladı.

19. yüzyılın ortalarına kadar kapitalizmin sonuçlarına, kapitalizmin yarattığı cehennem ve sefaletle karşı mücadele eden işçi sınıfları, kapitalizmle uzlaştıkça sefilleşti; kapitalizmin mezar kazıcıları olarak düşünülenler, emperyalizmin ve kapitalizmin payandalarına, destekçilerine dönüştü. Bu konumda olanlar yalnızca işçi aristokrasileri, işçi sınıfının bazı kesim veya katmanları veya sendikalı işçiler değildir; işçi sınıflarının bütünüdür. Özellikle “sosyal refah devleti” uygulamaları, işçi sınıfı içinde katmanlara veya kesimlere göre bir ayırım yapmamakta, işçi sınıfının bütününe önemli destekler sağlamakta ve hatta özellikle de daha dezavantajlı konumda olan kesim ve bireyler için pozitif ayrımcılık yapmaktadır.

Sömürgelerden, eski sömürgelerden ve yeni-sömürgelerden getirilen kara, sarı veya beyaz derili işçiler, emperyalist ülke işçi sınıfında tabakalaşma yarattı; en zor, tehlikeli ve itibarsız işler bu işçilere yaptırıldı. Ayrıca, emperyalist politikalar, emperyalist ülke işçi sınıfına psikolojik bir rahatlama getirdi; bu insanlar “en alttakiler” olmaktan kurtuldu; sermayedarlarla ilişkilerindeki olumsuz konumlarını unutturacak biçimde kendilerini daha üstün görebilecekleri sömürge ve yarı-sömürge ülkeler halkları vardı.

Emperyalist ülkenin attığı “sofra kırıntıları” yalnızca sendikalı işçilere değil, sınıfın çok büyük kesimlerine önemli yararlar sağladı. Sosyal devlet uygulamalarında ve yasayla sağlanmış iş güvencesinde, sendikalı-sendikasız işçi ayrımı yoktur. Ücretler ve diğer çalışma koşulları konusundaki ileri haklar ise ya toplu iş sözleşmeleri, ya bağlanmış toplu iş sözleşmelerinin diğer işyerlerine teşmil edilmesi, ya da sendika dışında işyeri konseyleri ile işverenler arasında imzalanan anlaşmalarla işçi sınıfının çok daha geniş kesimlerine yaygınlaştırıldı. Sosyal devlet öncelikle işçi aristokratlarını değil, işçi sınıfının en alttakilerini korudu.

Emperyalist ülkenin devleti, sermayedarları ve işçi sınıfı arasındaki bu çıkar bütünlüğü, “sosyal ortaklık” olarak doğru bir biçimde formüle edilirken, çeşitli yapılanmalar ve anlaşmalarla da kurumsallaştırıldı. Çeşitli biçimlerde yönetime katılma uygulandı. Toplumsal anlaşmalar imzalandı. İşyeri konseyleri yaygınlaştırıldı. Ekonomik ve Sosyal Konsey benzeri yapılanmalar yaratıldı. “Sosyal diyalog” geliştirildi.

Gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları, bu ve benzeri nedenlere bağlı olarak, özellikle kapitalizmin İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaklaşık 30 yıl süren Altın Çağı boyunca emperyalizme ve kapitalizme sahip çıktı, devletlerinin ve sermayedar sınıflarının emperyalist politikalarını destekledi. Kapitalizm 1970’li yıllarda krizler dönemine girince, sosyal devlette bir zayıflama yaşandı. Ancak emperyalist sömürü aracılığıyla kaynak aktarma büyük ölçüde devam etti. Kapitalist sistem, sosyal devletin zayıflamasının yol açabileceği tepkileri, işçileri ve emeklilik fonlarını hisse senedi sahibi yaparak ve işyerlerinde kâra dayalı ücret sistemlerini teşvik ederek büyük ölçüde giderdi. Böylece, ekonomik krizler sınıf çelişkilerinin keskinleşmesine, önemli toplumsal ve siyasal sorunlara yol açmadı; tam tersine, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları ile sermayedarları arasında hem şirketler düzeyinde, hem de ulusal düzeyde daha gelişkin bir bütünleşme gündeme geldi. Gelişmiş kapitalist ülkelerde grevlerin azalmasında, hisse senedi sahipliğinin ve kâra dayalı ücret sistemlerinin de etkisi oldu. Emperyalist

¹⁸ Gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işsizlik oranı düzeyi ve artışı, yüksek ve daha da yükselen işgücüne katılım oranları çerçevesinde değerlendirilmelidir.

¹⁹ “Ücreti şirketin performansı ile bağlantılı kılan mali katılım planları çeşitliliği ve hisse senedi sahipliği programları 1980 yılından beri Avrupa Birliği üyesi devletlerin çoğunda hızla artmıştır.” Waddington, J.-Hoffmann, R., “Trade Unions in Europe: Reform, Organisation and Restructuring,” Waddington, J.-Hoffman, R. (ed.), *Trade Unions in Europe, Facing Challenges and Searching for Solutions*, ETUI, Brussels, 2000, s.49.

ülkelerin işçi sınıfları, aldatıldıkları için değil, kısa vadeli somut çıkarları bu sömürü düzeninin devamında olduğunu kavradıklarından, bu toplumsal ve siyasal çizgiyi izledi. Bu nedenle emperyalist ülkelerde sermayedar sınıf ve işçi sınıfları, aralarındaki ilişkiyi çok doğru bir biçimde “sosyal ortak”lık olarak adlandırmaktadır.

İşçi sınıfının büyük bölümü kapitalizm çerçevesinde hayatından memnun olduğu sürece (artık-değer sömürüsü olsa bile) alternatif arayışına girmez. Emperyalist sömürü ve yağma devam ettiği sürece de işçi sınıfı kapitalizm çerçevesinde hayatından şu yada bu ölçüde memnun olur. Emperyalist sömürünün, emperyalistler arası mücadeleyle azaldığı durumlarda milliyetçilik ön plana çıkar ve işçi sınıfı, kendi sermayedarlarıyla birlikte, emperyalist yağmadan pay almaya çalışır. Ancak emperyalist sömürünün az gelişmiş ülke halkları ve sosyalist ülkeler tarafından kalıcı bir biçimde geriletildiği durumlarda, emperyalist ülke işçi sınıfı kendi sermayedar sınıfıyla mücadeleye zorlanır.

Emperyalist ülkelerde seyrek de olsa dönem dönem militan işçi eylemleri de görüldü. Ancak bu eylemlerin hemen hemen tamamı, kapitalizmin sınırları içinde ücretleri yükseltmeye, çalışma ve yaşama koşullarını düzeltmeye yönelikti. İşçi sınıfını ehilleştirme, evcilleştirme ve sistemle bütünleştirme girişimlerine tek tek sermayedarların direndiği koşullarda, burjuvazinin genel ve uzun vadeli çıkarlarını savunan devletler, gereken tavizleri verdi. Kapitalizm, emperyalist sömürü ve bir ölçüde de üretici güçlerde meydana getirdiği gelişme sayesinde, işçi sınıflarını geçmişte kendisinin attığı cehennemden kurtardı; kapitalist sistem içinde memnun kalacakları bir yaşam, güvence ve geleceğe ilişkin umut verdi. Kapitalizmin bireycileştirici ve yabancılaştırıcı etkisi nedeniyle ruh ve akıl sağlığını yitirenler için de bakım hizmeti sağladı.

Emperyalizm, işçi sınıfı saflarında enternasyonalizmi değil, milliyetçiliği güçlendirdi. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, emperyalist sömürüye borçlu oldukları iyi yaşama ve çalışma koşullarının sürdürülebilmesi için saldırgan ve haksız bir milliyetçiliğin (ve hatta şovenizmin) esiri oldu. Emperyalizmin baskı ve sömürüsü altındaki ülkelerin, nüfus içindeki payları hızla yükselen işçi sınıfları ise, anti-emperyalist mücadelede tarihsel olarak devrimci bir milliyetçiliğe yöneldi. “Küresel saldırı küresel direniş”e yol açmadı. Emperyalizm, işçi sınıfı enternasyonalizmini de parçaladı, tüm ülkelerde işçi sınıfı saflarında milliyetçiliği güçlendirdi.

Emperyalist Sömürü ve Revizyonizm

Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları bu süreçte evcilleştikçe, işçilerin desteğini almaya çalışan siyasal akımlar da reformistleşti, revizyonistleşti. 19. yüzyılın sonunda Alman işçi sınıfını kapitalizmin savunucusu haline getirenler revizyonist Eduard Bernstein ve daha sonra Karl Kautsky değildi. Alman kapitalizmi Alman işçi sınıfına emperyalist sömürü sayesinde kapitalizm çerçevesinde sağladığı olanaklarla onları evcilleştirdi; evcilleşmiş işçilerin desteğini almak isteyen Alman Sosyal Demokrat Partisi de reformistleşti, revizyonistleşti. Avrupa işçi sınıflarını “melun Kautsky” aldatmadı; evcilleşmiş Avrupa işçi sınıfları, Marksist Kautsky’yi “melun” yaptı. Bu süreç, Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin tümünde yaşandı.²⁰

Avrupa’nın, ABD’nin ve Japonya’nın yalnızca komünistleri kapitalizme ve emperyalizme karşı çıkmaya başladı.

Özellikle Fransa ve İtalya’da komünist partileri

- 1917 sonrasında Sovyetler Birliği’nin varlığına ve toplumsal yaşamda sağladığı başarılarına,

- Komünistlerin Almanya’da ve İtalya’da faşizme karşı verdikleri mücadeleye,

- İkinci Dünya Savaşı sırasında Fransa’nın, Belçika’nın ve İtalya’nın işgaline karşı sürdürdükleri özverili savaşa,

- Kızıl Ordu’nun Avrupa’yı Nazilerden kurtaran darbeyi indirmesine ve

- Fransa ve İtalya’da komünistlerin yerel yönetimlerdeki etkili ve başarılı çalışmalarına

bağlı olarak, bir dönem burjuva demokrasisi içinde önemli başarılar elde ettiler.

Ancak bir süre sonra, faşizmin ve İkinci Dünya Savaşı’nın anıları unutulup, Soğuk Savaş’ın etkisi belirleyici olunca, bu güç aşınmaya başladı. Özellikle Sovyetler Birliği’nin kendi ülke çıkarlarını ön planda tutan bazı anti-demokratik davranışları komünist partilerini zayıflattı. Ayrıca, kapitalizmin Altın Çağı olarak nitelenen dönemde (kabaca 1945-1975) Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının

²⁰ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Y., “Lenin ve Emperyalizm Kuramı,” *Bilim ve Ütopya*, Sayı 235, Ocak 2014, s.23-39.

çalışma ve yaşama koşullarında meydana gelen büyük iyileşme, işçilerin desteğini sürdürmek isteyen komünist partilerin saflarında yeni bir revizyonist akımı hakim kıldı. Bernstein'ın ve ardından Kautsky'nin revizyonist çizgisini geçmişte reddetmiş olan komünistler, emperyalist sömürü sayesinde kapitalist düzen içinde geçmişten çok daha iyi çalışma ve yaşama koşullarına kavuştukları için iyice evcilleştirilmiş olan işçi sınıflarının etkisiyle yeniden revizyonistleştiler. Avrupa komünizmi ve ardından, Sovyetler Birliği'nin yıkılması sonrasında yaşanan çöküş, bu süreci doğal sonuçlarına götürdü.

Sermayenin uluslararası düzeyde yoğunlaşmasında ve merkezileşmesinde geline yeni aşama, ulusötesi şirketleri ön plana çıkardı. Kârlarını daha da artırma güdüsü ve artan uluslararası rekabet, ulusötesi şirketlerin üretim birimlerini Çin Halk Cumhuriyeti'ne ve az gelişmiş ülkelere aktarmalarına neden oldu. Bu gelişme, emperyalist devletlerin vergi ve sosyal güvenlik primi kayıplarına yol açtı. Ekonomik durgunluk ve krizler de bu kayıpları daha da artırdı. Ulusötesi şirketlerin yeni politikaları ve krizler, emperyalist ülkelerde istihdam kayıplarına neden oldu. Bu durumda, ulusötesi şirketlere karşı anti-emperyalist mücadele, küreselleşme karşıtlarının uluslararası dayanışması ve mücadelesi gelişmedi. Tam tersine, emperyalist ülkelerin örgütlülük ve mücadele bilinci, kararlılığı ve azmi konusunda iyice gerilemiş olan işçi sınıfları, kapitalist düzeni ve emperyalist sömürüyü daha fazla desteklemeye, devletleriyle ve sermayedar sınıflarıyla daha yakın bir işbirliği kurmaya başladılar.

Sonuç

Kapitalist sömürü, ağırlıklı olarak üretken işçilerin yarattığı ve sermayedarın el koyduğu artık-değere dayandığı sürece, kapitalizme karşı mücadelenin temel ve öncü gücü, bu sömürüye doğrudan maruz kalan ve bu sömürü nedeniyle kapitalist düzende cehennemi yaşayan işçi sınıfıdır.

Bu koşullar işçi sınıfını kapitalizmin mezar kazıcısı yaptı; sermayedarların uluslararası düzeydeki işbirliği ve dayanışmasına karşı işçi sınıfı enternasyonalizmini geliştirdi.

Marksist emek değer kuramı, bu ilişkileri açıklayan anlayıştır.

Ancak bu ilişkiler sonucunda sınıf mücadelesinin keskinleşmesi nedeniyle ve sermaye birikiminin ulaştığı yeni düzeyde, kapitalistin kârının kaynağı çeşitlendirildi. Emperyalist ülkelerde kapitalistin kârının en önemli kaynağı, kendi istihdam ettiği işçinin ürettiği ve kendisinin el koyduğu artık-değer olmaktan çıktı; sömürge, yarı-sömürge ve yeni-sömürge ülkelerin halklarının yarattığı ve emperyalistlerin tekeli piyasası ve borç ilişkileri veya doğrudan yağma aracılığıyla el koyduğu ekonomik artık oldu. Yeni uluslararası işbölümü çerçevesinde bu ülkelerin halklarının giderek artan bir bölümünün işçi sınıfından oluşması, bu ilişkiyi daha da karmaşık bir duruma getirdi. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları ise aktarılan bu ekonomik artık sayesinde kapitalizmin cehenneminden çıkarıldı; emperyalist ülkelerde sınıf mücadelesinin yerini sınıf işbirliği ve revizyonizm, kapitalizmin mezar kazıcılarının yerini kapitalizmin payandaları aldı.

Bu koşullarda emperyalist dönemde kapitalist sömürü, “ezilen, bağımlı ve kullaştırılmış milletler ile ezen, sömüren ve egemen milletler”i yarattı.

Emek değer kuramı kapitalist sömürünün 19. yüzyılda hakim olan biçimini ve 19. yüzyılda kapitalist ülkelerdeki sınıf mücadelesinin özünü anlamada yol gösterici bir çözümlerdir. Ancak bu kuramın temeli de “emek” ile “emekgücü” veya “işgücü” arasındaki farktır.

Üzücü olan, günümüz Türkiye'sinde, bazı kişilerin 19. yüzyıl için geçerli olan bu analizi (doğru biçimde de anlamadan) günümüzdeki ilişkilerin kavranmasında temel alma çabasıdır.

Kapitalist sömürünün emperyalist dönemde aldığı çok daha karmaşık biçim, hem uluslararası ilişkilerde, hem ülkelerdeki sınıf mücadelesinde önemli değişikliklere yol açmaktadır. Emperyalist ülkelerde sınıf mücadelesi gerilerken, emperyalist ülkelerle sömürülen ülkelerin halkları arasındaki çelişki ön plana çıkmaktadır. Çağımızda ise sömürülen ülkelerin halklarının giderek daha da büyük bölümünü işçi sınıflarının oluşturması, anti-emperyalist milli mücadelenin sömürülen ülkelerin işçi sınıflarının önderliğinde verilmesi sonucunu doğurmaktadır.

Tüm bu nedenlere bağlı olarak, Marksist emek değer kuramının doğru öğrenilmesi ve emperyalist dönemde kapitalist sömürünün doğru çözümlenmesi, günümüzün siyasal görevlerinin kavranabilmesi açısından son derece önemlidir.

MARX VE ENTERNASYONALİZM

Teori, Mayıs 2018

Marx ve enternasyonalizm

Yıldırim Köç
Yıldırım Köç / Yıldırim Köç / Yıldırim Köç

Giriş

Toplumların gelişiminde kişiler önce kendilerini ait oldukları klan, aşiret, kabileyle özdeşleştirdi. Ardından ortak bir kültürün parçası olanlar bir etnise (halk) oluşturdu. Bir etnise ortak özelliklerini geliştirdiğinde ve bir edebiyat yarattığında milliyete dönüştü. Bir milliyet de bir devlet kurduğunda “millet” (ulus) oldu.

Millicilik, bir milletin ortak çıkarlarını savunmak demektir.

Enternasyonalizm ise, milletlerin ve ulus-devletlerin olduğu bir dünyada, bir ulusun ve ulus-devletin sınırlarını aşan bir birlikteliğin ortak çıkarlarını savunmak anlamına gelir. Enternasyonalizm, farklı ulusların veya farklı ulusların çeşitli kesimlerinin işbirliği ve dayanışmasının ötesinde bir yakınlaşma, kader birliğidir. Enternasyonalizm, çeşitli ülkelerin işçilerinin diğer ülkelerin işçileriyle uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasından farklıdır. Adında “enternasyonal” sözcüğü geçen örgütler, çeşitli ülkelerin örgütlerinin üst kuruluşudur; ancak bunlar genellikle işbirliği ve dayanışma örgütleridir; bu örgütlere “enternasyonalizm” hakim değildir.

Milletlerin ve ulus-devletlerin var olduğu koşullarda, milletler-üstü bir çıkar birliğini savunma çabaları sonucunda...

Enternasyonalizm, farklı ulusların veya farklı ulusların çeşitli kesimlerinin işbirliği ve dayanışmasının ötesinde bir yakınlaşma, kader birliğidir. Enternasyonalizm, çeşitli ülkelerin işçilerinin diğer ülkelerin işçileriyle uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasından farklıdır. Adında “enternasyonal” sözcüğü geçen örgütler, çeşitli ülkelerin örgütlerinin üst kuruluşudur; ancak bunlar genellikle işbirliği ve dayanışma örgütleridir; bu örgütlere “enternasyonalizm” hakim değildir.

Milletlerin ve ulus-devletlerin var olduğu koşullarda, milletler-üstü bir çıkar birliğini savunma çabaları sonucunda...

Enternasyonalizm, farklı ulusların veya farklı ulusların çeşitli kesimlerinin işbirliği ve dayanışmasının ötesinde bir yakınlaşma, kader birliğidir. Enternasyonalizm, çeşitli ülkelerin işçilerinin diğer ülkelerin işçileriyle uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasından farklıdır. Adında “enternasyonal” sözcüğü geçen örgütler, çeşitli ülkelerin örgütlerinin üst kuruluşudur; ancak bunlar genellikle işbirliği ve dayanışma örgütleridir; bu örgütlere “enternasyonalizm” hakim değildir.

Giriş

Toplumların gelişiminde kişiler önce kendilerini ait oldukları klan, aşiret, kabileyle özdeşleştirdi. Ardından ortak bir kültürün parçası olanlar bir etnise (halk) oluşturdu. Bir etnise ortak özelliklerini geliştirdiğinde ve bir edebiyat yarattığında milliyete dönüştü. Bir milliyet de bir devlet kurduğunda “millet” (ulus) oldu.

Millicilik, bir milletin ortak çıkarlarını savunmak demektir.

Enternasyonalizm ise, milletlerin ve ulus-devletlerin olduğu bir dünyada, bir ulusun ve ulus-devletin sınırlarını aşan bir birlikteliğin ortak çıkarlarını savunmak anlamına gelir. Enternasyonalizm, farklı ulusların veya farklı ulusların çeşitli kesimlerinin işbirliği ve dayanışmasının ötesinde bir yakınlaşma, kader birliğidir. Enternasyonalizm, çeşitli ülkelerin işçilerinin diğer ülkelerin işçileriyle uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasından farklıdır. Adında “enternasyonal” sözcüğü geçen örgütler, çeşitli ülkelerin örgütlerinin üst kuruluşudur; ancak bunlar genellikle işbirliği ve dayanışma örgütleridir; bu örgütlere “enternasyonalizm” hakim değildir.

Milletlerin ve ulus-devletlerin var olduğu koşullarda, milletler-üstü bir çıkar birliğini savunma çabaları sonucunda...

Günümüzde sermaye ulusötesi bir nitelik kazanmıştır. Ulusötesi sermaye, sömürsünü ve hakimiyetini sürdürürebilmek için ulus-devletlerden yararlanır. Ulusötesi sermayenin ortak bazı çıkarları da söz konusudur.

Ancak çağımızda “enternasyonalist” kavramı ağırlıklı olarak sosyalist gelenek tarafından kullanılmaktadır. “Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!” sloganı, Birinci, İkinci ve Üçüncü Enternasyonal isimlerini taşıyan örgütler, sosyalist geleneğin ürünleridir.

Sosyalist gelenek içinde iki tür enternasyonalizmden söz edilebilir.

Birinci tür enternasyonalizm, kapitalizmin yerine sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratma mücadelesinde yer alan kişi ve örgütlerin bir ülkenin ve bir ulusun sınırlarını aşan anlayışıdır.

İkinci tür enternasyonalizm ise, kapitalizmde sömürülen sınıf olan işçi sınıflarının günlük sorunlarına çözüm arama çabası içinde kaçınılmaz ve zorunlu olarak diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla girdiği işbirliği ve dayanışmayı aşarak, çıkar ve kader ortaklığına yönelmesidir.

Bu iki tür enternasyonalizm genellikle birbirine karıştırılmaktadır. Örneğin, “bütün ülkelerin işçileri, birleşin!” sloganı sosyalistlerin mi ulusötesi düzeyde birliktir, yoksa işçi sınıflarının mı? İşçi sınıflarının büyük çoğunluğunun sosyalizmi benimsemediği koşullarda, bu iki yanıt birbirinden farklıdır.

Karl Marx, kendi ifadesiyle, “eleştirel materyalist sosyalist” olarak, tüm dünyada sınıfsız ve sömürsüz bir düzen kurmaya çalışıyordu. Dünyaya bakışında ulus-üstü bir anlayış hakimdi.

Marx, 8 Eylül 1872 günü Amsterdam’da yaptığı konuşmada, Birinci Enternasyonal’in 2-7 Eylül 1872 günleri Lahey’de toplanan kongresini değerlendirdikten sonra şunları söylüyordu: “Hayır,

Enternasyonal'den ayrılmayacağım ve yaşamımın geride kalan tümü, geçmişteki çabalarım gibi, tüm dünyanın her tarafında proletaryanın hakimiyetini bir gün getirecek olan (bundan emin olun!) toplumsal düşüncelerin zaferine adanmış olacaktır.”²¹

Marx, ülkeler ve uluslar çeşitli nedenlerle karşı karşıya geldiğinde ve bir tercih yapmak zorunda kaldığında, herhangi bir ülkenin veya ulusun çıkarlarını değil, insanlığın sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya erişme mücadelesinin çıkarlarını ön planda tutuyordu. Bu nedenle bir enternasyonalistti. Marx'ın mücadelesi dönem dönem bir ülkeye odaklanmış olsa da, bu yaklaşıma yön veren anlayış, işçi sınıflarının ve nihai olarak insanlığın tümünün ortak çıkarlarıydı. Bu açıdan bakıldığında, Marx tüm yaşamı boyunca bir enternasyonalist olarak düşündü ve yaşadı.

Ancak, kapitalist dönemde varlığını sürdüren emekçi sınıf ve tabakalar içinde yalnızca işçi sınıfı, günlük çıkarlarını koruyup geliştirmeye çalışırken, dönem dönem diğer ülkelerin işçi sınıflarıyla işbirliği ve dayanışmaya zorlandı, onlarla çıkar ortaklığı yaşadı; dönem dönem de onlarla çıkar çatışmasına girdi. Bu nedenle, kapitalizmde işçi sınıflarının enternasyonalizm eğiliminden söz edilebilir; ancak bu eğilimin hakim olduğu dönemler tarihte çok azdı. Bu nedenle de, “tüm ülkelerin işçileri, birleşin!” sloganının 1847 yılında ilk kez bir örgütün temel anlayışı haline gelmesinin üzerinden 171 yıl geçmiş olmasına karşın, bırakın tüm ülkelerin işçilerini, birkaç ülkenin işçileri bile kendiliklerinden bir türlü birleşmedi.

Bu yazı, büyük devrimci ve enternasyonalist Marx'ın, 1849 yılından beri beklediği devrimci dalganın yaklaştığını umduğu koşullarda, yüksek entelektüel düzeyi sayesinde büyük ölçüde ona teslim edilen Uluslararası İşçiler Derneği'ni devrimci bir uluslararası partiye dönüştürme çabasının ve 19. yüzyılın ortalarında enternasyonalist eğilimleri öne çıkan işçi sınıflarının daha sonraki yıllarda milliyetçiliğe tam destek vermeleri nedeniyle yaşadığı hayal kırıklığının kısa bir öyküsüdür.

İşçi Sınıfı Milliyetçi mi, Enternasyonalist mi?

E.P.Thompson, 1831 ve 1832 yıllarının İngiltere'sini şöyle anlatmaktadır: “1831 sonbaharında ve ‘Mayıs günü’nde İngiltere’de bir devrime ramak kalmıştı ve eğer devrim bir kez başlasaydı, hızlı radikalleşmesiyle, kolaylıkla 1848 devrimlerinin ve Paris Komünü'nün önceden hayata geçirilmesi olabilirdi.”²²

1820 yılında doğan Frederick Engels, 1845 yılında, 22 Eylül 1792 günü Fransız Cumhuriyeti'nin kurulmasını kutlamak amacıyla yapılan şenlik hakkında yazdıklarında işçi sınıfının ulus-devleti aşan enternasyonalist bir anlayışı olduğuna ilişkin görüşlerini şöyle ifade ediyordu:

“Son olarak, bugün uluslar arasında kardeşleşme, her zamankinden daha fazla, tümüyle toplumsal bir öneme sahiptir. Bir Avrupa Cumhuriyeti, siyasi örgütler sayesinde sonsuza kadar sürecek barış konusundaki fantezi, evrensel serbest ticaret sayesinde ulusları birleştirme ifadeleri kadar komiktir; ve bu tür hayali duygusalıklar tümüyle etkisiz kalmışken, tüm ulusların proleterleri, fazla bir tören olmaksızın çoktan komünist demokrasinin sancağı altında birbirleriyle kardeş olmaya gerçekten başlamaktadırlar. Ve bunu gerçekten yapabilecek olanlar yalnızca proleterlerdir; çünkü her ülkenin burjuvazisinin kendi özel çıkarları vardır, ve bu çıkarlar onun için en önemli şey olduğundan, hiçbir zaman ulusalcılığı aşamaz; ve birkaç teorisyen de tüm güzel ‘ilkeleriyle’ bir şey elde edemezler, çünkü bu çelişkili çıkarların, diğer herşeyde olduğu gibi, devam etmesine izin verirler ve konuşmaktan öteye gidemezler. Ancak tüm ülkelerdeki proleterlerin bir ve aynı çıkarı, bir ve aynı düşmanı, bir ve aynı mücadelesi vardır. Büyük proleter kitleleri, doğaları gereği, ulusal önyargılardan uzaktır ve tüm eğilimleri ve hareketleri temelde insancıldır, ulusalcılığa karşıdır. Milliyetçiliği yalnızca proleterler yok edebilir, farklı uluslar arasında kardeşleşmeyi yalnızca uyanmakta olan proletarya yaratabilir.”²³

İşçi sınıflarının enternasyonalist eğilimi konusunda Engels'in saptamaları o yıllar için hayalci değildir, çünkü 19. yüzyılın ortalarında gerçekten Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde işçiler arasında milliyetçi duygular genellikle gelişmemişti. Milliyetçilik, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde ulus-devletlerin kurulma sürecinde, İngiltere ve Fransa gibi ülkelerde de sömürgeciliğin yeniden canlanması ve emperyalizm dönemlerinde gelişti.

²¹ Marx, Karl, “On the Hague Congress,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.23, s.256.

²² Thompson, E.P., *The Making of the English Working Class*, Victor Gollancz Ltd., London, 1965, s.817.

²³ Engels, F., “The Festival of Nations in London,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.6.

Marx'ın Enternasyonalist Örgütlenmeleri

Marx ve Engels, 1840'ların ortalarına doğru sosyalizmi benimsedikten sonra, dünya ölçeğinde devrimci güçleri örgütleyebilmek amacıyla "komünist haberleşme komiteleri" oluşturdular. İki 1846 yılında Brüksel'de kurulan bu komiteler, Alman, Fransız ve İngiliz sosyalistleri arasında kalıcı bağlar oluşturmayı amaçlıyordu. Bu ilişkiler içine giren kişilerin birçoğu daha sonraki yıllarda çeşitli ülkelerdeki sosyalist örgütlenmelerde önemli görevler üstlendi.²⁴

Marx ve Engels, 1847 yılının başlarında Adiller Birliği isimli örgütün Londra'daki önderlerinin teklifi üzerine bu örgüte katıldı.

Adiller Birliği, 1834 yılında kurulan diğer bir uluslararası devrimci örgüt olan Kanundışılar Birliği'nin (Sürgün Edilenler Birliği) devamıydı. Adiller Birliği 1836 yılında Paris'te Alman göçmenler tarafından kurulmuş ve Büyük Fransız Devrimi sürecinde komünizan görüşler savunan Gracchus Babeuf'un anlayışına yakın enternasyonalist gizli bir örgütlenmeydi. Örgütlenmenin ana sloganı, "Bütün İnsanlar Kardeştir" idi.²⁵

Londra'da 1847 Haziran'ında toplanan kongresinde, Adiller Birliği ile Marx ve Engels'in önderlik ettiği Komünist Haberleşme Komiteleri birleşti. Engels'in de katıldığı bu kongrede Adiller Birliği'nin adı Komünistler Birliği'ne dönüştürüldü. Bu örgütün üyeleri arasında Almanlar, Fransızlar, İngilizler, İsviçreliler, Belçikalılar, İskandinav ülkelerinden kişiler, Hollandalılar, Macarlar, Çekler, Ruslar ve diğer Slavlar vardı.²⁶ Bu enternasyonalist örgütün temel sloganı da, "Bütün Ülkelerin İşçileri, Birleşin!" oldu. Örgütün amacı, tüzüğünün birinci maddesine göre şöyleydi: "Birlik, mülkiyetin toplumsallaştırılması kuramının yaygınlaştırılması ve bunun mümkün olan en hızlı biçimde pratikte uygulanmasıyla insanlığın kurtuluşunu amaçlamaktadır."²⁷

Komünistler Birliği'nin 29 Kasım-8 Aralık 1847 günlerinde yapılan ikinci kongresinde, Marx ve Engels'in önerileri üzerine, örgütün amacı şu şekilde değiştirildi: "Birliğin amacı burjuvazinin devrilmesi, proletaryanın iktidarı, sınıfların çatışmasına dayanan eski burjuva toplumunun ortadan kaldırılması ve sınıfsız ve özel mülkiyetin olmadığı yeni bir toplumun kurulmasıdır."²⁸

Komünist Manifesto ve Enternasyonalizm

Marx ve Engels'in önerileri üzerine 1847 yılında Komünistler Birliği'nin sloganı haline getirilen "bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" çağrısı, Komünist Manifesto'nun sonunda da yer aldı ve sosyalistlerin enternasyonalizminin ve işçi sınıfından bekledikleri ve umdukları enternasyonalizmin ifadesi oldu. Manifesto şöyle bitiyordu: "Komünistler görüşlerini ve amaçlarını gizlemeye tenezzül etmezler. Açıkça ilan ederler ki amaçlarına ancak tüm mevcut toplumsal koşulların şiddet kullanılarak devrilmesiyle ulaşabilirler. Hakim sınıflar bir Komünist devrim karşısında titresinler. Proleterlerin zincirlerinden başka kaybedecekleri birşeyleri yoktur. Kazanacakları bir dünya vardır. Bütün Ülkelerin Proleterleri, Birleşin!" ("Proletarier aller Länder, vereinigt euch!")²⁹

Komünist Manifesto'nun sonunda tüm ülkelerin işçileri birleşmeye çağrılırken, birleşecek işçilerin programı da açıklanıyordu. Bu program, kapitalizmin yıkılması, komünizmin kurulmasıydı.

1864 yılında Birinci Enternasyonal'de de tüm ülkelerin işçileri birleşmeye çağrılıyordu, ancak başlangıçta önerilen, işçilerin uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasıyla sınırlıydı. Birinci Enternasyonal ancak 1868 yılından itibaren üretim araçları üzerinde kamu mülkiyetini adım adım savunabilmeye başladı.

Bütün ülkelerin işçilerinin enternasyonalist mücadelesi önce ulusal düzeyde sürdürülecekti:

"Proletaryanın burjuvaziyle mücadelesi, özünde olmasa da biçim olarak, önce ulusal bir mücadeledir. Her ülkenin proletaryası, tabii ki, önce kendi burjuvazisiyle hesaplaşmalıdır. (...)

²⁴ Ponomarev, B.N. ve diğerleri, *The International Working-Class Movement, Vol.1, The Origins of the Proletariat and its Evolution as a Revolutionary Class*, Progress Pub., Moscow, 1980, s.385.

²⁵ Cole, G.D.H., *Socialist Thought, the Forerunners, 1789-1850*, Macmillan, London, 1959, s.228-229.

²⁶ Kuczynski, Jürgen, *The Rise of the Working Class*, World University Library, 1967, s.132-133.

²⁷ "Rules of the Communist League," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.585. Bu konuda editörlerin ayrıntılı açıklayıcı notu için bkz. S.707.

²⁸ "Rules of the Communist League," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.633. Editörün notu için bkz. S.713.

“Komünistler diğer işçi sınıfı partilerinden yalnızca şu noktada ayrılırlar: (1) Farklı ülkelerin proleterlerinin ulusal mücadelelerinde, tüm proletaryanın, tüm uluslardan bağımsız olarak ortak çıkarına işaret ederler ve bunu öne çıkarırlar.”²⁹

Marx, 1875 yılında yazdığı *Gotha Programının Eleştirisi* çalışmasında da aynı anlayışı sürdürüyordu: “Şurası son derece açık ki, işçi sınıfı, herhangi bir biçimde mücadele edebilmesi için, kendi ülkesinde kendisini bir sınıf olarak örgütlemelidir ve ülke içi, onun mücadelesinin öncelikli alanı olmalıdır. Bu çerçevede onun sınıf mücadelesi, içerik anlamında olmasa da Komünist Manifesto’nun dediği gibi, ‘biçim olarak’ ulusaldır.”³⁰

Uluslararası Gerici İttifak Karşısında Enternasyonalizm

Sosyalistlerin ve işçi sınıflarının enternasyonalizmini gerekli kılan diğer bir etmen de, mevcut düzeni savunanların uluslararası düzeyde güçlerini birleştirmeleriydi.

Büyük Fransız Devrimi’nin yenilgisinin ardından 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi sonrasında Rusya, Prusya ve Avusturya arasında Kutsal İttifak oluşturuldu. Ardından, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere ve Vatikan dışındaki tüm Avrupa ülkeleri Kutsal İttifak’a katıldı. Avrupa ülkelerinden herhangi birinde ilerici bir hareketin gelişmesi durumunda, başta Rusya olmak üzere Kutsal İttifak’a dahil ülkeler bu girişimi engelleyecekti. Daha sonraki yıllarda da benzer antlaşmalar yapıldı.³¹ 1872 yılı Eylül ayında Almanya, Avusturya-Macaristan ve Rusya İmparatorları Berlin’de toplandılar ve devrimci hareketlere karşı geleneksel Kutsal İttifaklarını yeniden oluşturmayı görüştüler.

Macarlar 1849 yılında Avusturya’ya karşı ayaklandılar ve bağımsızlık ilan ettiler. Rus orduları, bu nitelikteki antlaşmalara dayanarak, 1849 Ağustos’unda Macarlara saldırdı ve bu girişimi engelledi. Macarların önderi Kossuth da Osmanlı’ya sığındı.³²

19. yüzyılın büyük bölümünde Avrupa’da gericiğin merkezi, her türlü ilerici girişimi ezmeye hazır durumdaki Rusya idi. Diğer bir deyişle, Avrupa’nın herhangi bir ülkesinde cumhuriyetçi ve devrimci bir girişim, karşısında, yalnızca kendi ülkesinin hakim sınıflarını değil, aynı zamanda dönemin gericiğinin merkezi gücü olan Rus ordularını bulacaktı. Avrupa’da hakim olan gerici ittifaka karşı direnebilme ve bu ittifakı geriletebilme, ancak ülke sınırlarını aşan bir bakış açısıyla sürdürülen mücadeleyle, enternasyonalist bir ruhla mümkündü. Gerici güçlerin kader birliği, gericiğe karşı direnenlerin de kader birliğini gerektiriyordu.

Marx’ın devrim stratejisinde amaç, dünya devrimiydi. Bu devrim stratejisinin yaklaşık 1852’ye kadarki döneminde gündemde yalnızca gelişmiş ülkeler yer alıyordu. İşçi sınıfının gelişmediği sömürgeler tümüyle edilgen konumdaydı. Sömürgelerin etken bir unsur olarak Marx’ın devrim stratejisine girmesi, 1857-58 krizinden sonradır. Marx, bu dönemde, İngiltere’nin sömürgeci durumundaki İrlanda’nın bağımsızlık mücadelesinin İngiltere’de proletaryanın iktidarının yolunu açacağını savunuyordu. Ancak bu dönemde bile Marx’ın enternasyonalizmde sömürge ve yarı-sömürge halkların temsilcilerinin bir yeri yoktu.³³

Marx, insanlığın sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda ilerleyişinde herhangi bir ülkenin veya ulusun çıkarlarını değil, tüm ülkelerin işçi sınıflarının ve böylece tüm insanlığın çıkarlarını savunan tam bir enternasyonalistti.

19. Yüzyılın Ortalarında İşçi Sınıfının Enternasyonalizmi

1848 devrimleri, kıta Avrupasındaki ülkelerin çoğunu etkiledi. Hobsbawm’a göre, “1848, potansiyel olarak ilk küresel devrimdi.” Rusya’nın batısındaki ülkelerin hemen hemen hepsinde eski yönetimler aşağı yukarı aynı dönemde devrildi. 1848, “halkların baharıydı.” Devrim, bir ülkeyle sınırlı değil; Avrupa ölçeğindediydi.³⁴

²⁹ Marx-Engels, “Manifesto of the Communist Party,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.495, 497.

³⁰ Marx, K., “Critique of the Gotha Programme,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.24, s.89-90.

³¹ Bkz. Thomson, David, *Europe Since Napoleon*, Penguin Books, Great Britain, 1970, s.240-241.

³² Thomson, D., a.g.k., 1970, s.224.

³³ Bu konuda daha ayrıntılı bir yazı için bkz. Yıldırım Koç, “Marx’ın Devrim Stratejisi ve Sömürgeler,” *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Mayıs 2018.

³⁴ Hobsbawm, E.J., *The Age of Capital, 1848-1875*, New York, 1975, s.10.

19. yüzyılın ortalarında Avrupa ülkelerinde insanların bir ülkeden diğerine geçici veya sürekli olarak gitmesi son derece yaygın bir uygulamaydı. Örneğin, 1848-49 devrimlerinin ardından bu nitelikte yaygın göçler yaşandı. Ayrıca, bir ülkede grev olduğunda işverenlerin diğer ülkelerden grevkıracı getirme uygulaması da vardı. Örneğin, İngiltere’de 1859 yılında Londra’daki büyük inşaat işçileri grevinde kıta Avrupası’ndan grevkıracı ithal edildi. İşverenler, kendi ülkelerinde ücretler yükseldiğinde de başka ülkelerden düşük ücretle çalışacak işçi getirme yoluna başvuruyordu.

Sosyalistler sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışma çabası içindeyken, işçiler de ücretlerini ve çalışma koşullarını korumak ve iyileştirmek çabası içinde uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmaya zorlanıyordu.

Ülkelerin büyük çoğunluğunda işçilerin sendikalaşma ve oy hakkının bile bulunmadığı koşullarda daha iyi bir yaşam ve temel hak ve özgürlükler için verilen bir mücadelede çeşitli ülkelerin işçilerinin ortak çıkarları söz konusuydu.

İşçi sınıflarını uluslararası düzeyde işbirliğine zorlayan diğer bir etmen, savaşlardı. Savaşların yükünü halk çekiyordu. Halk sınıf ve tabakaları içinde savaşlardan en çok zarar gören de işçilerdi. Yaşamlarını işgücü satışıyla sağlayan işçilerin askere gitmesi ve özellikle savaşlarda ölmesi, işçi ailesinin felaketi anlamına geliyordu. 19. yüzyılın ikinci yarısında yaşanan savaşlarda asker ölümleri geçmiş dönemlerle kıyaslanamayacak kadar arttı. 1854-1856 yıllarında yaşanan Kırım Savaşı’nda 300 bin Rus, 100 bin Fransız ve 60 bin İngiliz askeri öldü. 1861-1865 yıllarındaki Amerikan İç Savaşı’nda 700 bine yakın asker hayatını kaybetti. 1858-1859 yıllarında Fransa ve İtalya ile Avusturya arasında, 1864 yılında Prusya ve Avusturya ile Danimarka arasında, 1866 yılında Prusya ve İtalya ile Avusturya arasında, 1870-1871 yıllarında Prusya ve diğer Alman prenslikleriyle Fransa arasında savaşlar yaşandı. 1863 yılında Polonya’da yenilen bir ayaklanma oldu. Hindistan’da 1857 yılındaki Sepoy ayaklanmasında da binlerce insan yaşamını yitirdi.

19. yüzyılın ikinci yarısının başlarında işçi sınıfları savaşların bedelini ödüyor; ancak savaşlar sonrasında kazanan tarafça elde edilen yararlardan pay alamıyordu. Bu koşullarda işçi sınıfları barıştan yanaydı. İşçiler arasında uluslararası düzeyde işbirliğini zorlayan diğer bir etmen de barış talebiydi.

Bu dönemde, özellikle milletleşme sürecinde önemli bir araç olan eğitimin yaygınlaştırılması da işçilerin dünyadaki gelişmeler konusundaki duyarlılığını artırdı.

19. yüzyılın ikinci yarısında demiryolu ve buharlı gemilerin artması ve telgrafın yaygınlaşması, işçiler açısından ülkeleri dışındaki gelişmeleri izleme olanağını da artırdı. Dünyada demiryolu uzunluğu 1846 yılında yalnızca 17,4 bin km. iken 1876 yılında 309,6 bin km. oldu. Aynı dönemde buharlı gemilerin toplam tonajı 140 bin tondan 3293 bin tona yükseldi.

Seyahatin ve haberleşmenin gelişmesi ve kolaylaşması, hem çeşitli ülkelerdeki işçiler arasındaki ilişkileri geliştirerek işçilerin uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmasının artmasına katkıda bulundu, hem de kapitalizmin yarattığı sorunlardan kaçışta kolaylaşan göçle bir çıkış kapısını araladı.

Birinci Enternasyonal’in Kuruluşu ve Marx

O zamanki adıyla “Uluslararası İşçiler Derneği,” daha sonra yaygın biçimde bilinen adıyla Birinci Enternasyonal, **kapitalizmin sonuçlarına karşı** mücadele eden ve bu süreçte işçiler arasında uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışmanın ihtiyacını duyan işçilerle, **sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için** mücadele eden enternasyonalistlerin birlikteliğiydi.

Marx, 1848 devrimlerinin hızla yenilgiyle sonuçlanmasının ardından İngiltere’ye gitti. İngiltere’de kütüphaneye kapanarak bir taraftan kapitalizmin işleyişini kavramaya yönelik kapsamlı bir çalışmaya girişti, diğer taraftan 1852 yılında Komünistler Birliği’nin tasfiyesine kadar siyasi faaliyeti sürdürdü. Komünistler Birliği’nin 1852 yılında sona ermesinden 1864 yılında Birinci Enternasyonal’in kurulmasına kadar herhangi bir örgütlü siyasi mücadele içinde değildi.

1860’lı yılların başlarında gelişmiş kapitalist ülkelerin çok azında işçilerin oy hakkı vardı; sendikalar ve siyasi partiler de çok azdı.

1857-1858 yıllarındaki ekonomik krizin ardından İngiltere’de inşaat işçileri greve gitti. İşverenler de Fransa, Prusya ve Belçika’dan grevkıracı işçiler getirdiler. Bu girişime tepki olarak 1860 yılında Londra Sendikalar Konseyi oluşturuldu ve bu örgütün önderleri grevkıracılığına karşı diğer ülkelerdeki işçi örgütleriyle işbirliğine yöneldi.

1862 yılında Londra’da bir uluslararası fuar düzenlendi. Fransız İmparatoru, işçilerin desteğini almak amacıyla, 200 kadar Fransız işçisini bu fuara gönderdi. Fuara Prusya’dan da gelenler oldu. Fuar süresince İngiliz sendikacılarıyla diğer ülkelerin işçi önderleri arasında görüşmeler yapıldı.

1863 yılında İngiliz sendikacıları Fransız işçilerine bir mektup göndererek işbirliği önerdi. Fransızların yaklaşık bir yıl sonra yanıt vermesinin ardından 28 Eylül 1864 günü Londra’da bir toplantı düzenlendi. Bu toplantıda, merkez komitesi Londra’da bulunacak ve Avrupa başkentlerinde şubeleri oluşturulacak bir uluslararası derneğin kurulması kararlaştırıldı.

Uluslararası İşçiler Derneği’nin kurucuları arasında Fransız, Belçikalı ve İsviçreli Proudhoncular, Alman Lassallecılar, İngiliz sendikacılar vardı. Kurucuların çizgileri çok farklıydı. Örneğin, İngiliz sendikacılarının sosyalizm diye bir hedefleri yoktu ve devrime karşıydılar. Proudhoncular ise hem devrime, hem de her türlü siyasi faaliyete karşı çıkıyorlardı. Birinci Enternasyonal’in ağırlıklı faaliyet alanı İngiltere, Fransa, Almanya, Belçika, İsviçre ve ABD idi. İrlanda dışındaki sömürgeler Birinci Enternasyonal’de gündeme gelmedi. İrlanda ise, Marx’ın 1860’lı yılların sonlarına doğru İngiltere’de işçi sınıfının iktidarına giden yolun İngiltere’nin sömürgesi konumundaki İrlanda’nın bağımsızlığından geçtiğine ilişkin görüşleri sonrasında ele alındı.³⁵

Marx’ın Birinci Enternasyonal’in Programını Belirlemesi

Marx bu kuruluş toplantısına konuk olarak katıldı ve konuşma yapmadı. Diğer bir deyişle, genellikle zannedildiğinin aksine, Birinci Enternasyonal’i Marx kurmadı. Ancak daha sonraki süreçte Marx’ın yönlendiriciliği ve büyük katkıları olmasaydı, Uluslararası İşçiler Derneği de, benzeri birçok örgüt gibi, yalnızca o dönem tarihçilerinin anımsadığı bir örgüt olarak unutulur giderdi.

Kurucular, örgütün temel ilkelerini belirleyecek bir metni ve tüzüğünü hazırlama görevini, içinde Marx’ın da bulunduğu bir komiteye verdi. Komitenin diğer üyeleri de bu görevi Marx’ın yerine getirmesini istedi. Böylece Marx, yazdığı ve Birinci Enternasyonal’in yetkili kurullarınca onaylanan iki belgeyle (“Açış Konuşması” ve “Geçici Tüzük”), başından itibaren Birinci Enternasyonal’in ideolojik ve siyasi çizgisinin belirlenmesinde etkili oldu.

Marx’ın, Birinci Enternasyonal için 1864 Ekim’inde hazırladığı Açış Konuşması ve Geçici Tüzük, Birinci Enternasyonal’in yönetim veya yürütme organı olan Genel Konsey’in 1 Kasım 1864 günlü toplantısında kabul edildi.

Marx, Açış Konuşması’nda “siyasi iktidarı ele geçirmek, bu nedenle, işçi sınıflarının büyük görevi olmuştur,” diyordu.

Açış Konuşması, çok farklı siyasi görüşlerdeki kişi ve kuruluşların onaylayabileceği bir üslupla yazılmıştı. Ancak kullanılan “işçi sınıfının kurtuluş mücadelesi” ifadesi, Marx’ın Birinci Enternasyonal’den beklentilerini uygun bir dille yansıtıyordu. Değişik ülkelerin işçileri, işçi sınıflarının kurtuluş mücadelesinde, diğer bir deyişle, sosyalizm mücadelesinde birlikte davranmalıydı.

Bu dönemde dünya gericiliğinin merkezi Rusya idi. Marx, Açış Konuşması’nda 1863 yılında Rusya’ya karşı ayaklanan Polonya halkının, barbar bir güç olan Rusya tarafından ezilmesine karşı da Birinci Enternasyonal’in dikkatini çekiyordu. 1863 ayaklanmasının Rusya ve Prusya tarafından birlikte bastırılması da, işçi sınıfının mücadelesinin birlikte yürütülmesinin nedenlerinden biriydi.

Konuşma, “bütün ülkelerin proleterleri, birleşin!” çağrısıyla sona eriyordu.³⁶

Geçici Tüzük’ün girişi, “işçi sınıflarının kurtuluşu işçi sınıflarının kendileri tarafından gerçekleştirilmelidir,” sözleriyle başlıyordu.

Geçici Tüzük’ün birinci maddesi, Marx’ın, işçilerin uluslararası işbirliği ve dayanışma çabası ile sosyalistlerin sınıfsız ve sömürsüz bir dünya amacını (“kurtuluş”) ustaca şöyle birleştirdiyordu: “Bu dernek, değişik ülkelerde varolan işçi örgütleri arasında merkezi bir iletişim ve işbirliği aracı sağlamak için kurulmuştur ve aynı zamanda, işçi sınıflarının korunmasını, geliştirilmesini ve tam olarak kurtuluşlarını amaçlamaktadır.”³⁷

Marx, 1866 yılı Eylül ayında Birinci Enternasyonal’in Cenevre Kongresi’ne katılacak olan delegeler için Ağustos ayında yazdığı talimatta da şöyle diyordu: “Grevler ve lokavtlar durumunda kapitalistlerin

³⁵ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım Koç, “Marx’ın Devrim Stratejisi ve Sömürgeler,” *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Mayıs 2018.

³⁶ Marx, K., “Inaugural Address of the Working Mens’s International Association,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.20, s.5-13.

³⁷ Marx, K., “Provisional Rules of the Association,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.20, s.14-16.

daima uygulamaya hazır oldukları entrikalara, yerli işçilere karşı bir araç olarak yabancı işçileri kötü bir biçimde kullanmalarına karşı koymak, Örgütümüzün bugüne kadar başarıyla yerine getirdiği işlevlerden biridir. Değişik ülkelerin işçilerinin kurtuluş ordusunda birbirlerini kardeş ve yoldaşlar olarak yalnızca hissetmemelerini, öyle davranmalarını sağlamak, Derneğin büyük amaçlarından biridir.”³⁸

Birinci Enternasyonal, 1866 ekonomik krizinden sonra yaygınlaşan grevler sürecinde örgütlediği dayanışma kampanyalarıyla işçiler arasında etkisini artırdı.³⁹

Birinci Enternasyonal’e hem bireysel üyelik, hem de örgütlerin üyeliği mümkündü. Ancak örgütün en güçlü olduğu dönemde bile bireysel üyelerin toplam sayısı birkaç bini aşmadı. Üye örgütlerin üye sayısı da sınırlıydı. Örgütün İngiltere’deki üyesi örgütlerin toplam üye sayısı 50 bin civarındaydı.⁴⁰

Marx’ın Birinci Enternasyonal’den Beklentileri

Birinci Enternasyonal (Uluslararası İşçiler Derneği), İngiliz ve Fransız sendikacılarının 1857-1858 ekonomik krizinden sonra karşılaştıkları bazı sorunlara çözüm arayışları sonucunda ortaya çıktı. Ancak daha ilk kuruluşundan itibaren bu örgütün siyasi ve ideolojik çizgisinin oluşmasında Marx’ın belirleyici bir etkisi oldu. Marx, işçilerin günlük somut sorunlarına uluslararası işbirliği ve dayanışma yoluyla çözüm arama çabasını, enternasyonalizm ve sosyalizm doğrultusunda yönlendirmeye çalıştı. Sömürgeciliğin burjuvaziye sağladığı ek kaynaklar ve hakim sınıfların uyguladıkları esnek politikalar nedeniyle başarılı olamadı. Kapitalizmin 1866 ekonomik krizi sonrasında yeniden girdiği ekonomik büyüme ve refah dönemi, Birinci Enternasyonal’e kitlesel katılımları engelledi. Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi ücretlerinin artması, temel sendikal ve demokratik hak ve özgürlüklerin kapitalist düzen içinde de elde edilebilmesi, işçilerin çoğunun sorunların çözümü için uluslararası işbirliği ve dayanışmaya yönelmesini de gereksiz kıldı. Ayrıca Marx’ın 1868 yılından itibaren Birinci Enternasyonal belgelerine soktuğu ortak mülkiyetçi talepler ve özellikle de Paris Komünü konusunda yapılan açıklamalar, Birinci Enternasyonal’de iç sorunları artırdı.

Birinci Enternasyonal 1864 yılında, ekonomik gelişmenin sürdüğü bir dönemde kurulduğunda çok farklı görüşlerden kişi ve örgütleri bir araya getirmişti. Marx’ın devrimci bir yükseliş beklemediği bu ekonomik büyüme döneminde çok farklı görüşlerin aynı örgüt içinde tutulabilmesi önemliydi. Ancak 1866 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrasında çeşitli ülkelerdeki grevler artınca ve işçi örgütleri yaygınlaşınca, Marx yeni bir devrimci dalga beklentisine girdi. Yeni bir dalga ancak uluslararası düzeyde örgütlü devrimci bir partiye başarıya ulaşabilirdi. 1848 devrimlerinin başarısız kalmasının nedenlerinden biri devrimci partinin yokluğu, diğeri ise çeşitli ülkelerdeki girişimler arasında eşgüdümün olmamasıydı. Birinci Enternasyonal, yükselen grev dalgasını işçi sınıfının kurtuluşuna yönlendirecek uluslararası düzeyde örgütlü devrimci partiye dönüştürülebilirdi. Marx, bu nedenle, Birinci Enternasyonal içindeki görüş farklılıklarını asgariye indirecek bir süreci 1868 Kongresinde başlattı. Engels’in 1870 yılında Manchester’deki fabrikadaki görevini bırakarak Birinci Enternasyonal’de çalışmaya başlaması da herhalde bu beklentiyle bağlantılıydı. Marx, bu amaçla, 1868 yılından 1872 yılına kadar bir süreç içinde Birinci Enternasyonal’in programını devrimcileştirdi ve temel konularda farklı düşünenleri örgütten çıkarttı. Ancak 1871-1873 dönemi, hem ekonomide 1866 sonrasında başlayan canlanmanın zirvesiydi, hem de Paris Komünü sonrasında yaşanan baskılar çok etkiliydi. Marx, Birinci Enternasyonal’in 1872 Lahey Kongresinde istediği program bütünlüğünü sağladı, ancak Birinci Enternasyonal’in sönme süreci hızlandı.

Birinci Enternasyonal’in 1868 yılında toplanan Brüksel Kongresi’nde madenler, kömür ocakları, demiryolları, işlenen araziler dahil toprakların ortak mülkiyete geçirilmesi ilkesi kabul edildi ve üretim araçları üzerinde kamu mülkiyetinin üstünlüğü benimsendi. Örgüt tüzüğüne giriş bölümü de bu kongrede kabul edildi.

1869 yılındaki Basel Kongresi’nde Genel Konsey’in yetkileri artırıldı. Genel Konsey’e, Kongre’de onaylanmak koşuluyla, Enternasyonal’in ilkelerine ve kararlarına aykırı davranan kişi ve örgütleri üyelikten çıkarma yetkisi verildi. Bu yetki, Londra’daki Fransız Blanquiciler hakkında uygulandı.

³⁸ Marx, K., “Instructions for the Delegates of the Provisional General Council. The Different Questions,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.20, s.186.

³⁹ Birinci Enternasyonal’in grevlere yardımıyla ilgili olarak bkz. Knudsen, Knud, “The Strike History of the First International,” Fritz van Holthoon-Marcel Van Der Linden (ed.), *Internationalism in the Labour Movements, 1830-1940*, Vol.1, E.J.Brill, Leiden, 1988, s.304-322.

⁴⁰ Fernbach, David, “Introduction,” Karl Marx, *The First International and After*, Penguin Books, London, 1974, s.19.

İrlanda'nın Bağımsızlık Mücadelesi ve Birinci Enternasyonal

Marx, 1860'lı yılların sonlarında dünya devriminin İngiltere'de başlayacağını umuyordu. İngiltere'de devrimin yolu ise, İngiltere'nin en eski sömürgesi olan İrlanda'nın bağımsızlığından geçiyordu. Dünya devriminin öncü gücü olan Birinci Enternasyonal'in görevi, İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesine destek vermektir. Marx, 9 Nisan 1870 günü Meyer ve Vogt'a yazdığı mektupta şunları belirtiyordu: "İrlanda sorunu ile yıllarca meşgul olduktan sonra şu sonuca vardım ki, İngiliz hakim sınıflarına öldürücü darbe (ve bu, dünyanın her tarafındaki işçi hareketleri için de sonuç alıcı olacaktır) İngiltere'de indirilemez; yalnızca İrlanda'da indirilebilir."

Marx, bu saptamadan sonra, İngiltere ile İrlanda arasındaki mücadelede Birinci Enternasyonal'in açıkça İrlanda'dan yana tavır alması gerektiğini belirtiyordu. Şöyle diyordu: "İngiliz işçi sınıfı için İrlanda'nın ulusal kurtuluşunun bir soyut adalet veya insancıl duygu sorunu olmayıp kendi toplumsal kurtuluşlarının birinci koşulu olduğu konusunda İngiliz işçi sınıfında bilinç geliştirmek, Londra'daki Genel Konsey'in özel görevidir."⁴¹

Paris Komünü ve Birinci Enternasyonal

Marx'ın Paris Komünü'ne ilişkin tavrı da devrim beklentisiyle bağlantılıydı. Komün'ü, eksikliklerine karşın, yenilgi sonrasında bir devrimci deneyim olarak benimsedi ve savundu.

Marx, Paris Komünü'nün varlığını sürdürdüğü 18 Mart-28 Mayıs 1871 döneminde Birinci Enternasyonal adına hiçbir resmi destek açıklaması yapmadı. Paris Komünü'nü değerlendirdiği *Fransa'da İç Savaş* metni 30 Mayıs 1871 günü okundu ve Birinci Enternasyonal tarafından benimsendi.

Marx, 1866 krizinden itibaren ve 1871 yılı başlarında Birinci Enternasyonal'i, beklediği devrimci dalgaya önderlik edecek uluslararası düzeyde devrimci bir partiye dönüştürmeye çalışıyordu. Devrim, İngiltere ve ABD ve belki de Hollanda dışındaki ülkelerde silahlı ayaklanma biçiminde olacaktı. Paris Komünü, Marx'ın yönelttiği uyarı ve eleştirilere rağmen, işçi sınıfının ayaklanarak iktidarı ele geçirdiği ilk deneyimdi. Marx, bu nedenle, 30 Mayıs'ta bu deneyimi sahiplendi ve bu konuda farklı düşünen iki İngiliz sendikacısının örgütten ayrılmasını sağladı.⁴² Avrupa'nın hakim sınıfları ve yönetimleri de, Marx'ın ve Birinci Enternasyonal'in Komün'e verdiği destek için değil, Birinci Enternasyonal'in diğer ülkelerde Komün benzeri girişimlerde bulunabileceği kaygısıyla, Komün'ü gerekçe olarak kullanarak Birinci Enternasyonal'i hedef aldılar.

Engels, 12-17 Eylül 1874 günü F.Adolph Sorge'e yazdığı mektupta Birinci Enternasyonal'in Komün ile ilişkisini şöyle özetliyordu: "Bu başarı, hiç kuşkusuz düşünsel planda Enternasyonal'in çocuğu olan ve ancak Enternasyonal onu yaratmak için parmağını bile oynatmamışken ve (bu açıdan son derece haklı olarak) bu olaydan Enternasyonal'in sorumlu tutulduğu, Komün'dü."⁴³

Paris Komünü'nden Birinci Enternasyonal sorumlu tutuldu. Fransa'da sıkıyönetim ilan edildi. Birinci Enternasyonal üyeliğinin hapisle cezalandırılmasını öngören bir yasa kabul edildi. Fransa, Avrupa'nın diğer ülkelerine yaptığı bir çağrıyla, Birinci Enternasyonal'in yok edilmesini talep etti. Bismarck da Enternasyonal'e karşı bir Avrupa ittifakı önerdi. Bu sürece Papa da katıldı.⁴⁴ Korkulan, Marx'ın Birinci Enternasyonal eliyle gerçekleştirmeye çalıştığı devrimdi.

Birinci Enternasyonal'in Sona Erişi

Genel Konsey'in 17-23 Eylül 1871 günleri yapılan toplantısında da Konsey'in yetkileri daha da artırıldı. Ayrıca, "İşçi Sınıfının Siyasi Eylemi" kararı kabul edildi. 1872 Eylül'ünde yapılan Lahey Kongresi'nde onaylanan bu kararlarla, Marx'ın beklediği devrimci dalgaya önderlik edecek uluslararası devrimci parti biçimlenecekti. Siyasi partiye ilişkin kararda şöyle deniyordu: "İşçi sınıfı, kendisini mülk sahibi sınıflar tarafından kurulmuş tüm eski partilerden ayrı ve onlara karşı bir siyasi parti olarak örgütlenmeden bir sınıf olarak hareket edemez." "İşçi sınıfının kendisini böylece bir siyasi parti olarak

⁴¹ Marx, K., "Letter to Meyer and Vogt," *The First International and After*, Penguin Books, London, 1974, s.167-171.

⁴² Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.22, s.372-73.

⁴³ Engels to F.Adolph Sorge, Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.45, s.41.

⁴⁴ Fernbach, David, "Introduction," a.g.k., 1974, s.43-44.

örgütlemesi, toplumsal devrimin zaferini ve onun nihai sonu olan sınıfların ortadan kaldırılmasını sağlayabilmek için mutlaka gereklidir.”⁴⁵

Marx, Birinci Enternasyonal’ın kongrelerine ilk kez 1872 yılında katıldı. Bu kongrede 1871 yılındaki Genel Konsey kararları onaylandı. Marx ve Engels’in önerileri üzerine Birinci Enternasyonal’in tüzüğüne, 29 olumlu, 5 karşı ve 8 çekimser oyla, şu madde eklendi: “İşçi sınıfı, kendisini, mülk sahibi sınıfların ortak gücüne karşı mücadelede, mülk sahibi sınıflar tarafından kurulmuş tüm eski partilerden ayrı ve onlara karşı olan bir siyasi parti olarak oluşturmadan bir sınıf olarak hareket edemez. İşçi sınıfının kendisinin böyle bir siyasi parti oluşturması, toplumsal devrimin ve onun nihai amacı olan sınıfların ortadan kaldırılmasının zaferinin sağlanması için mutlaka gereklidir.”⁴⁶

Ancak, daha önce ele alınan nedenlere bağlı olarak, Bakunincilerin ve Blanquicilerin muhalefetine karşı, Birinci Enternasyonal’in merkezinin New York’a taşınması kararlaştırıldı.

Tabuta son çivi 1876 yılında çakıldı ama Birinci Enternasyonal’in defteri Marx ve Engels tarafından 1872 yılında kapatılmıştı. Birinci Enternasyonal içinde Marx’ın yandaşları, Proudhoncular, Bakuninciler ve Blanquiciler arasında sosyalizm konusundaki farklılıklar da bu süreci hızlandırdı. Ancak Birinci Enternasyonal’in kaderini belirleyen ana etmen, Marx’ın Birinci Enternasyonal’de kontrolü yitirmiş olması değil, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının, sömürgelerden aktarılan kaynaklarla, kapitalizmin mezar kazıcılığından kapitalizmin payandalığına, enternasyonalistlikten milliyetçiliğe ve hatta şovenizme dönüştürülmeleri idi.

Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde İşçi Sınıflarının Sistemin Payandasına Dönüştürülmesi

İşçi sınıfları için 19. yüzyılın ikinci yarısı bir taraftan uluslararası işbirliği ve dayanışma ihtiyacının arttığı, diğer taraftan milliyetçiliğin geliştiği bir dönemdi. Milliyetçiliğin gelişmesinin bir boyutu, İtalya ve Almanya gibi ülkelerde milli devletlerin kurulmasıydı. Milliyetçiliğin ve hatta şovenizmin diğer boyutu ise sömürgelerden elde edilen kaynakların bir bölümünün işçi sınıflarına aktarılması karşılığında, kapitalizmin mezar kazıcılarının kapitalizmin ve emperyalizmin destekçilerine veya payandalarına dönüştürülmesiydi.

İşçi sınıfının nicel ve nitel olarak ilk geliştiği ülkeler, gelişmiş kapitalist ülkelerdi. Bu ülkelerin hakim sınıfları, kendi ülkelerindeki sınıf mücadelesini önlemek amacıyla, hakim sınıfların geçmişte kullandıkları bir yöntemle başvurdu.⁴⁷

Marx ve Engels’in sosyalizm doğrultusunda gelişme potansiyelini gördükleri İngiltere’de 19. yüzyılın ilk yarısında çok sert sınıf savaşları yaşandı. İngiliz hakim sınıfları, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren sömürgelerden elde ettikleri kaynakların bir bölümünü işçi sınıfına aktararak, işçilerin sorunlarının önemli bir bölümünün kapitalist düzen içinde giderilmesini sağladı. Böylece, işçi sınıfları, kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkarılarak, sömürgeciliğin ve ardından emperyalizmin ve böylece kapitalizmin payandalarına dönüştürüldü. Gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıfları, hem sömürge halklarının baskı altına alınıp sömürülmesinde, hem de diğer gelişmiş kapitalist ülkelerle sömürgelerin paylaşılması için sürdürülen mücadelede, enternasyonalizmi değil, kendi devletlerini ve hakim sınıflarını savunmaya başladı.

Hakim sınıfların işçi sınıflarının sorunlarına kapitalist düzen içinde çözüm bulamadığı dönemde ortaya çıkan enternasyonalizm eğilimi, sömürgecilik ve emperyalizmle birlikte ortadan kalktı. Bu nedenle, aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınacağı gibi, emperyalizm döneminde “bütün ülkelerin işçilerinin birleşmesi” söz konusu değildir.

Ekonomik Büyüme ve Grevler

Avrupa ülkelerinin çoğunda 1851-1857 döneminde ekonomik büyüme sağlandı. 1857-1858 ve 1866 krizlerinde işçilerin tepkileri düzen içinde kaldı. Ekonomik büyümenin zirvesi ise 1871-1873

⁴⁵ Marx-Engels, “Resolutions of the Conference of Delegates of the International Working Men’s Association,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.22, s.426-427.

⁴⁶ Marx-Engels, “Resolutions of the General Congress Held at the Hague,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.27, s.243.

⁴⁷ Roma’da I. Augustus’un (yöneticiliği M.Ö.27-M.S.14) yoksul vatandaşlar (“Proletarii”) ile kölelerin ittifakını önlemek ve Bizans’ta imparator Jüstinyen’in 532 yılındaki Nika ayaklanması sonrasında yoksulları kontrol altına almak için uyguladıkları parasız veya çok ucuz buğday dağıtma uygulaması için bkz. Yıldırım Koç, *Sosyal Demokrasinin Öyküsü*, Vatan Partisi İşçi-Sendika Bürosu Yay., Ankara, 2017, s.58-59.

döneminde yaşandı. Diğer bir deyişle, Marx'ın Avrupa işçi sınıflarından umudunu kesmesi ve Birinci Enternasyonal'in sonunu getirmesi, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki işçi sınıflarının kapitalist düzenle iyice bütünleştiği bu refah yıllarına denk düşmektedir.

İngiltere'de 1848 yılından 1860'lı yılların ortalarına kadar ulusal düzeyde önemli toplumsal hareketler gelişmedi. Ancak 1866 ekonomik krizinden sonra ve özellikle 1870'li yılların başlarında yaygın grevler yaşandı. Bu dönemde gerçekleşen grevlere ilişkin kaynaklarda, yalnızca grev sayıları verilmekte, greve katılan işçi sayısı bulunmamaktadır. Bu verilere göre, 1870 yılında 30 grev ve 1871 yılında 98 grev olmuşken, 1872 yılında 343 grev, 1873 yılında 365 grev, 1874 yılında 286 grev oldu. Grev sayısı 1875 yılında 245'e, 1876 yılında 229'a, 1877 yılında 180'e indi. 1878 yılında 268 ve 1879 yılında da 308 grev oldu.⁴⁸

Bu grevler, 1848 öncesinin ayaklanmalarından ve militan tepkilerinden tamamiyle farklıydı. Düzenin oyun kurallarına uygun olarak, kapitalizme ve sömürgeciliğe karşı çıkılmadan, kapitalist düzen içinde işçilerin gelirini artırmaya çalışan eylemlerdi. İngiliz işçi sınıfı, kapitalistlerin toplam gelirinin arttığı koşullarda ekonomik artık içindeki oransal payını bile sorgulamıyor, yalnızca durumunda bir önceki güne göre bir iyileşme olmasını umuyordu.

Sorunlardan Kaçış: Uluslararası Göç

19. yüzyılda işçilerin bir bölümü, sermayedarlara karşı mücadele etmek yerine, kapitalizmin yarattığı cehennemden kaçışı tercih etti.

1816 ile 1850 yılları arasında beş milyona yakın Avrupalı ülkelerini terk etti. Bunların yaklaşık dörtte üçü Amerika kıtasına göçtü. 1845-1854 dönemindeki ilk büyük göç dalgası, özellikle İrlanda ve Almanya'da açlıktan kaçış nedeniyle ortaya çıktı. 1850 ile 1888 yılları arasında Avrupa'yı terk edenlerin sayısı da 22 milyonu.⁴⁹

1880'li yıllarda her yıl ortalama olarak 700-800 bin Avrupalı başka kıtalara göç etti. 1851 ile 1880 yılları arasında yalnızca İngiliz adalarından göç edenlerin sayısı 5,3 milyonu. Bunların 3,5 milyonu ABD'ye, 1 milyonu Avustralya'ya ve yaklaşık 500 bini de Kanada'ya göç etti. Bazı sendikalar, yoksullukla ve işsizlikle mücadelede pratik bir çözüm olarak gördükleri göçü desteklemek için, üyelerinin yolculuk giderlerine katkıda bulundular.⁵⁰ Birçok kişi ise, yolculuk giderlerini karşılayan kişilere belirli süre çalışma yükümlülüğü altına girdi.

İngiliz işçi sınıfı ve sendikaları, 19. yüzyılda ülkedeki işsizliği azaltmada da İngiliz sömürgelerinden yararlanmaya çalıştı. İşsizliğin artmasının ücretler üzerindeki olumsuz etkisinin bilincinde olan sendikalar, 19. yüzyılın ortalarında ve ikinci yarısında, işsizlerin İngiliz sömürgelerine göç etmesini teşvik ettiler; bu amaçla bir Göç Derneği kuruldu; göç edenlerin bir bölümüne arazi sağlandı; gidenlerin yol masraflarına katkıda bulunuldu.⁵¹

Ücretler Krize Rağmen Artıyor

Kapitalizmin 1857 ve 1866 yıllarındaki ekonomik krizlerine ve ardından 1873-1896 döneminde kapitalizmin birinci küresel krizine rağmen, sömürgelerden aktarılan kaynaklar sayesinde, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının gerçek ücretlerinde ciddi bir düşme olmadı. Tam tersine, bu ülkelerde demokratik hak ve özgürlükler ve sendikal haklar gelişti. İşçi sınıflarının hayat standardının ve haklarının ekonomik krizlere rağmen korunabilmesi, sömürgeler sayesinde oldu. İşçi sınıfları da, gayet doğal olarak, kendi ülkelerinin sermayedar sınıfıyla mücadele etmek yerine, çok daha az riskli olan ikinci seçeneği, kendi devletleri ve hakim sınıflarıyla birlikte sömürgeleri ezmeyi ve sömürmeyi tercih etti.

Böylece 19. yüzyılın ortalarında ve bir ölçüde 1860'lı yılların başlarında hayatın zorlamasıyla enternasyonalist eğilimler taşıyan işçi sınıfları, milliyetçileşti ve şovenleşti. Marx'ın Birinci

⁴⁸ Cronin, J.E., "Strikes and Power in Britain, 1870-1920," Haimson, L.H.-Tilly, C. (ed.), *Strikes, Wars, and Revolutions in an International Perspective, Strike Waves in the Late Nineteenth and Early Twentieth Centuries*, Cambridge University Press, New York, 1989, s.82 ve 85.

⁴⁹ Hobsbawm, E., *The Age of Revolution, 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996, s.172.

⁵⁰ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.193-201.

⁵¹ Webb, S. – Webb, B., *The History of Trade Unionism*, New York, 1965, s.201-202, 328; Pelling, H. , *A History of British Trade Unionism*, 4th Edition, Penguin Books, London, 1988., s.46.

Enternasyonal’i devrimci dünya partisi yapma girişiminin nesnel koşulları ortadan kalktı ve bu örgüt, ağırlıklı olarak bu nedenle, 1872 yılında Marx’ın ve Engels’in kafasında, 1876 yılında da hukuken sona erdi.

Bu dönemde önde gelen gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının durumuna kısaca bakmak, bu doğal süreci açıklayacaktır.

Bu dönemde işçi ücretlerinde önemli düşüşler olmadı; ücret düzeyi (kısa süreli azalmalara karşın) düzenli olarak yükseldi.

Kapitalizmin birinci küresel krizi 1873-1896 tarihlerinde yaşandı. Ancak bu dönemde emperyalist sömürüye ve fiyatlarda yaşanan düşmeye bağlı olarak, işçilerin gerçek ücretlerinde önemli artışlar oldu.

Toptan eşya fiyatları 1873-1896 döneminde İngiltere’de yüzde 32, Almanya’da yüzde 40 ve Fransa’da yüzde 43 oranında düştü.⁵² İngiltere’de tam zamanlı bir işçinin gerçek ücreti 1850 yılında 100 olarak kabul edilirse, bu rakam 1873 yılında 128’e ve 1896 yılında da 176’ya yükselmişti. Fransa’da 1873-1896 döneminde gerçek ücretler yaklaşık yüzde 25 oranında arttı.⁵³

Dünya kapitalizminin birinci küresel krizi sırasında özellikle tarım ürünü fiyatlarında meydana gelen düşüş ve kârlarda yaşanan azalma, sermayenin daha yüksek kâr peşinde emperyalist politikalara yönelmesinde etkili oldu.

Kapitalizmin 1857-1858’deki ve 1866’daki krizlerinden sonra 1873-1896 dönemindeki birinci küresel krizin ardından 1890’ların ortalarından Birinci Dünya Savaşı’na kadarki yıllar, emperyalist ülkelerin burjuvazileri için “güzel dönem” veya “altın günler” idi.⁵⁴ İşçi sınıfları da bu gelişmeden payını aldı.

Aşağıdaki çizelgede, Fransa, Almanya, İngiltere ve ABD’de 1860-1896 döneminde gerçek ücretlerin gelişmesini gösteren endeks sunulmaktadır. Her ülkede 1890-1899 dönemindeki ücret ortalaması 100 olarak alınmıştır.

*Gelişmiş Kapitalist Ülkelerde Gerçek Ücretlerin Gelişimi*⁵⁵
(1890-1899 dönemi ortalaması=100)

	Fransa	Almanya	İngiltere	ABD
1860	68	67	53	68
1861	66	66	54	67
1862	69	66	55	61
1863	72	69	53	52
1864	72	71	56	44
1865	74	71	60	47
1866	71	72	61	51
1867	68	64	61	55
1868	69	67	61	56
1869	75	75	62	60
1870	71	76	64	62
1871	66	74	65	65
1872	72	77	64	66
1873	71	84	67	68
1874	74	80	71	68
1875	79	85	73	69
1876	76	81	72	70
1877	78	77	72	68
1878	78	82	75	70
1879	80	81	77	71

⁵² Beaud, M., *A History of Capitalism*, MR Press, 2001, s.138.

⁵³ Beaud, M., a.g.k., 2001, s.139.

⁵⁴ Hobsbawm, E., *The Age of Empire, 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989, s.46, 185.

⁵⁵ Brown, E.H.P.-Browne, M.H., *A Century of Pay, The Course of Pay and Production in France, Germany Sweden, the United Kingdom, and the United States of America, 1860-1960*, Macmillan, New York, 1968; Fransa, s.432-433; Almanya, s.436-437; İngiltere, s.444-445; ABD, s.448-449.

1880	80	77	73	72
1881	81	79	75	73
1882	83	85	75	76
1883	84	85	77	81
1884	86	87	81	85
1885	89	87	87	82
1886	92	87	87	85
1887	93	94	90	88
1888	95	93	91	90
1889	95	89	92	97
1890	95	93	96	100
1891	96	91	96	100
1892	94	92	95	101
1893	101	98	96	97
1894	99	97	101	93
1895	100	98	103	99
1896	103	103	103	100

1890-1899 dönemindeki ortalama gerçek ücretler 100 kabul edilirse, Fransa’da gerçek ücretlerin düzeyi 1860 yılında 68 iken 1913 yılında 107’ye yükseldi. Almanya’da aynı dönemdeki artış 67’den 123’e oldu. İngiltere’de ise bu dönemde gerçek ücretler hemen hemen iki katına çıktı.

Bu yıllarda Almanya, İngiltere ve ABD’de gerçek ücretlerin gelişimine ilişkin diğer bir çalışma da 1871-1896 döneminde ücretlerin Almanya ve İngiltere’de toplam yaklaşık yüzde 35, ABD’de ise toplam yüzde 72 oranında arttığı sonucuna varmaktadır.⁵⁶

Almanya’da gerçek ücretlerin gelişmesine ilişkin bir başka çalışmada 1871-1913 döneminde daha büyük oranlarda bir artış görülmektedir. 1895 yılındaki gerçek ücret düzeyi 100 olarak kabul edilirse, 1871 yılında gerçek ücretler 66 düzeyindeydi. Bu rakam 1875 yılında 87’ye yükseldi, 1880 yılında 79’a geriledi, 1885 yılında 88’e, 1890 yılında 96’ya, 1895 yılında 100’e, 1900 yılında 111’e, 1905 yılında 114’de, 1910 yılında 119’a ve 1913 yılında da 125’e yükseldi.⁵⁷

Gerçek ücretlerdeki bu artışta üretkenlikte ve toplam üretimde sağlanan artışın da rolü oldu. Ancak bu dönemde yaratılan değerın gerçekleştirilmesi ve tekel kârlarının elde edilmesinde (artan üretimin satılabilmesinde) sömürgelerin belirleyici rolü vardı.

İşçi Sınıfına Sosyal Güvenlik

Bu yıllarda gelişmiş kapitalist ülkelerde ayrıca yaşamın ve çalışma yaşamının olası risklerine karşı sosyal güvenlik sistemleri oluşturuldu.

Dünyada işverenlerin de prim ödeyerek katkıda bulunduğu ilk sağlık-hastalık sigortası 1883 yılında Bismarck’ın girişimleri sonucunda Almanya’da kuruldu. İşçiler için ilk kaza sigortası ise Almanya’da 1884 yılında kabul edildi. İlgili yasanın Parlamento’da kabulü sırasında sosyal demokratlar, aleyhte oy kullandı. 1889 yılında ise, yine sosyal demokratların karşı çıkmasına karşın, sakatlık ve yaşlılık aylığı ödenmesini sağlayan sigorta programları kabul edildi. Diğer bir deyişle, sosyal güvenlik alanındaki bu önemli kazanımlar, Alman işçi sınıfının hiçbir eylemli kitle mücadelesi olmaksızın, sosyal demokratların seçim başarısının Alman devletinde yarattığı korku nedeniyle elde edildi ve gelişen ve sömürgeler elde etmeye başlayan Alman ekonomisinin sağladığı olanaklarla finanse edildi.

Bismarck, Alman Parlamentosu’nda yaptığı konuşmada, “eğer Sosyal Demokrasi olmasaydı ve birçok kişi ondan korkmasaydı, Sosyal Reform alanında bugüne kadar gerçekleştirdiğimiz mutedil ilerleme bile ortaya çıkmazdı,” diyordu.⁵⁸

⁵⁶ Bry, G., *Wages in Germany 1871-1945*, Princeton University Press, Princeton, 1960, s.466-467. Almanya, kazançlar (earnings); İngiltere, ücretler (rates); ABD, kazançlar (earnings).

⁵⁷ Desai, A.V., *Real Wages in Germany 1871-1913*, Oxford University Press, London, 1968, s.36.

⁵⁸ Aktaran, Russell, B., *German Social Democracy*, George Allen and Unwin Ltd., London, (1.baskı, 1896), 1965, s.135.

Bir süre sonra Alman sosyal demokratları emperyalist döneme uyum sağlayıp emperyalist sömürünün ürünlerinden yararlanmayı kabullenince, sosyal demokratlar konusunda duyulan bu korku da sona erdi.

İşçiler için yaşlılık sigortası Almanya'da 1889, Belçika'da 1900, İngiltere'de 1908, Fransa'da 1910 ve İsveç'te 1913 yılında kuruldu.

Malullük sigortası Almanya'da 1889, Fransa'da 1910, İngiltere'de 1911 ve İsveç'te 1913 yılında getirildi.

Hastalık sigortası Almanya'da 1883, İsveç'te 1891, Belçika'da 1894, İngiltere'de 1911 yılında kuruldu.

İş kazası sigortası Almanya'da 1884, İngiltere'de 1897, Fransa'da ve İtalya'da 1898, İsveç'te 1901 ve Belçika'da 1903 yılında kabul edildi.

İşsizlik sigortası 1905 yılında Fransa'da ve 1911 yılında İngiltere'de kuruldu.

Sendikal ve Demokratik Hak ve Özgürlükler

Emperyalist sömürüyle birlikte emperyalist ülkelerde burjuva demokrasisi de gelişti. "1880 ve 1914 yılları arasında hakim sınıflar, tüm korkularına karşın, parlamenter demokrasinin kapitalist rejimlerin siyasal ve ekonomik istikrarıyla oldukça uyumlu olduğunu kanıtladığını keşfettiler."⁵⁹

Avrupa ülkelerinde erkekler için genel oy hakkının yaygınlaşması özellikle 1870 yılından sonra gerçekleşti. 1870'li yıllarda, en azından kuramsal olarak erkekler için genel oy hakkı Fransa'da, Almanya'da, İsviçre'de ve Danimarka'da bulunuyordu. İngiltere'de 1867 ve 1883 yıllarındaki reform yasaları, 20 yaşın üzerindeki erkekler içinde seçmenlerin oranını yüzde 8'den yüzde 29'a yükseltti. İngiltere'de 1867 yılında kabul edilen Reform Yasası işçi sınıfının seçmen olarak gücünü önemli ölçüde artırdı. "1867 tarihli İngiliz Reform Yasasının seçmenlik gücünü gerçekten işçi sınıfı seçmenlerinin ellerine verdiğine inanılıyordu."⁶⁰ Halbuki 1832 yılında yapılan seçim reformu, seçmen sayısını 500 binden 813 bine yükseltmiş ve ağırlıklı olarak da tüccarlara ve sanayicilere yaramıştı.⁶¹

Almanya'da bu dönemde sendikaların kurulmasına ilişkin ilk hukuki düzenlemeler 1861 yılından itibaren yapıldı. Bu alandaki son tüzel kısıtlamalar da 1869 yılında kaldırıldı. 1860'lı yıllardan itibaren, Almanya'da işçi örgütleri kurulmaya ve yaygınlaşmaya başladı. Ferdinand Lassalle'ın girişimleri sonucunda 23 Mayıs 1863 tarihinde Genel Alman İşçileri Birliği (ADAV: Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein) kuruldu ve bu örgütün başkanlığına Lassalle getirildi.⁶² Örgütün öncelikli amacı, genel, eşit ve doğrudan oy hakkına dayalı bir seçim sistemi sağlamaktı. Lassalle, demokrasi mücadelesi ile "ulusal özgürlük" mücadelesini birlikte götürmeyi savunuyordu. "Ulusal özgürlük" ile kastedilen ise Alman ulusunun bütünleşmesiydi, Alman prenslikleri arasında 1833/34 yıllarında kurulan gümrük birliğinden Almanya'ya geçişi.

Almanya bu yıllarda merkezi bir devlet oluşturamamıştı; aralarında yakın ekonomik ilişkiler bulunan prenslikler vardı. Almanya, ancak 1870-71 Fransız-Alman Savaşı sonrasında, 1871 yılında kuruldu.

Bu yıllarda Almanya'nın sömürgeleri yoktu.

Almanya'nın kısa bir süre içinde dünyanın üçüncü büyük sömürgeci gücü olması, Alman devletine ve burjuvazisine ülkeye kaynak aktarımı konusunda yeterli rahatlığı sağladıkça, Almanya demokratikleşme doğrultusunda önemli adımlar attı. 1878 yılından beri uygulanan baskı yasası 1880'li yılların ortalarından itibaren giderek daha yumuşak bir biçimde uygulandı. Sendikalar yeniden kurulmaya başladı. 1886 yılından başlayarak grevler ortaya çıktı ve 1888-90 döneminde yoğunlaştı. Grevlerin amacı, sömürgecilik ve ekonomik büyüme sayesinde yaratılan ek kaynaktan pay almaktı. Grevler ücretlerin artırılmasını, çalışma sürelerinin azaltılmasını ve çalışma koşullarının düzeltilmesini amaçlıyordu. Yasak yasasının kaldırılması veya benzeri siyasal talepler ön planda değildi. Uygulaması bir süreç içinde gevşeyen 1878 Yasası nihayet 1890 yılında yürürlükten kaldırıldı.⁶³ Alman Sosyal Demokrat Partisi ve Alman sendikaları yeniden yasal olarak çalışma olanağına kavuştu. Emperyalist sömürü yoluyla sömürgelerde el konan ek kaynak sayesinde, bir süreç içinde sağlanan demokratikleşme

⁵⁹ Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.110.

⁶⁰ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.71.

⁶¹ Beaud, M., a.g.k., 2001, s.104.

⁶² Schuster, D., *The German Trade Union Movement*, DGB, Göttingen, 1985, s.14.

⁶³ Schuster, D., a.g.k., 2000 ve Herbig, R., *Notizen aus der Sozial-, Wirtschafts- und Gewerkschafts-geschichte vom 14. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, DGB, Dusseldorf, 1976.

sonrasında, 1890 yılı Kasım ayında Alman işçi sınıfının ilk merkezi sendikal örgütü olan Alman Sendikaları Genel Komisyonu kuruldu.

Alman işçi sınıfı bu munis, kurallara uyan, teslimiyetçi ve işbirlikçi tavrının ödülünü aldı. Sömürgelerin yağmalanması sayesinde sağlanan kaynaklarla Almanya’da 1890 sonrasında itibaren büyük bir ekonomik gelişme sağlandı. Bu ekonomik gelişme, işçi sınıfının sendikalaşma hakkına, çalışma koşullarına ve yaşam düzeylerine de yansdı. Bu dönemde kabul edilen yasalarla işçilerin yaşama ve çalışma koşulları geliştirildi.⁶⁴

Marx ise, *Gotha Programının Eleştirisi* çalışmasında, daha 1875 yılında Alman sosyalistlerini, bu programda “Alman işçi sınıfının uluslararası rolü konusunda tek bir sözcük bulunmaması” nedeniyle de eleştiriyordu.

İngiltere’de emperyalizm öncesi dönemde işverenler sendikalara karşı olumsuz bir tavır içindeydi. Örneğin, 1860’larda sendikalar hâlâ yarı-yasal örgütlenmelerdi. Yürürlükteki Efendi ve Hizmetkar Yasası, işçilerin sözleşmelerini bozarak işten ayrılmalarını suç kabul ediyordu ve bu hüküm grevcilere karşı sık sık kullanılıyordu.⁶⁵ Ancak 1867-1875 dönemindeki mevzuatla birlikte sendikalara karşı bu hava değişmeye başladı “Sendikacılığın resmen tanınmasıyla ve 1870’lerde Büyük Bunalımın gelişile, bilinçli ve kasıtlı sınıf işbirliği açığa çıktı.”⁶⁶

Emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte İngiliz sendikalarının üye sayısında büyük artışlar gerçekleşti. 1870’li yılların ortalarında sendika üyelerinin sayısı yaklaşık yarım milyonken, bu sayı 1914 yılında 4 milyonun üzerine çıkmıştı; İngiliz sermayesinin İngiltere dışında yaptığı yatırımların yüksek gelirleri ekonomiye büyük canlılık getirmişti.⁶⁷

1880’li yıllara kadar İngiliz sendikaları ağırlıklı işçi aristokratlarının örgütlenmesiydi. Ancak, buna rağmen, sendikalar önemli zorluklarla karşılaşılıyordu. Emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte bu ilişkide önemli farklılıklar yaşandı. “1867 ve 1875 yılları arasında sendikalar gerçekte yasal bir statü kazanmış ve o denli ileri ayrıcalıklar elde etmişti ki, militan işverenler, muhafazakar hükümetler ve yargıçlar bunları 1980’li yıllara kadar azaltmada veya ortadan kaldırmada başarılı olamadı. İşçi örgütleri yalnızca mevcut ve kabul edilmiş değildi, özellikle de işyerlerinde güçlüydü.”⁶⁸

1860’lı yıllarda Fransa’da III. Napolyon, 1864 yılında grevlerin yasallaşmasına olanak sağlayarak ve bazı başka girişimlerle, güçlenmekte olan işçi hareketini “ehlileştirmek” için ciddi çaba harcadı.⁶⁹

Enternasyonalizm Yerine Milliyetçilik

Kapitalizmin gelişme süreci hem işçi sınıfını yarattı, hem de çağdaş anlamda ulusların oluşumunu sağladı. Bu iki olgu işçilerin hem sınıf kimliğini, hem de ulusal kimliğini güçlendirdi. Sermayedar sınıf, işçilerin ulusal aidiyetini veya kimliğini vurgulayarak, sınıf kimliğini geriletmeye çalıştı. Almanya ve İtalya’da ulusal birlik 19. yüzyılın ikinci yarısında tamamlanabildi. Ulusun oluşum süreci, bu kimliğin birçok kişide hakim duruma geçmesine yol açtı. “Enternasyonalizm”, söylem düzeyinde bile ortadan kalktı; emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kendi sermayedarlarının ve devletlerinin safında yerlerini aldı.

Gelişmiş kapitalist ülkelerde işçilerin 19. yüzyıl ortalarında uluslararası işbirliği ve dayanışmayla elde etmeye çalıştıkları ekonomik, demokratik ve siyasal haklar, sömürgecilik ve arkasından emperyalist sömürü sayesinde, kapitalist düzen içinde sağlandı. Marx’ın beklentisi, işçilerin uluslararası işbirliği ve dayanışma ihtiyacının onları enternasyonalizme götürmesiydi. Bu taleplerin kapitalist düzen içinde karşılanması, işçileri, uluslararası işbirliği ve dayanışma yerine, kendi burjuvazi ve devletleriyle birlikte davranarak sömürge halklarına ve diğer sömürgeci devletlere düşmanlığa götürdü. Enternasyonalizm eğiliminin yerini milliyetçilik ve hatta şovenizm aldı. Kapitalizmin 19. yüzyılın ortalarındaki mezar kazıcıları, kapitalizmin, sömürgeciliğin ve ardından emperyalizmin payandalarına dönüştü.

Bernard Semmel 1914 yılında gelinen noktayı şöyle özetlemektedir:

⁶⁴ Bu yıllarda mevzuatta yapılan düzenlemeler konusunda bkz. Grebing, H., *The History of the German Labour Movement, A Survey*, Oswald Wolff, London, 1969., s.64.

⁶⁵ Hinton, J., *Labour and Socialism, A History of the British Labour Movement, 1867-1974*, Wheatsheaf Books, Sussex, 1986k., 1986, s.13.

⁶⁶ Hobsbawm, E.J., *Labouring Men, Studies in the History of Labour*, Weidenfeld and Nicolson, London, 1964, s. 320.

⁶⁷ Hinton, J., *Labour and Socialism, A History of the British Labour Movement, 1867-1974*, Wheatsheaf Books, Sussex, 1986, s.24, 25.

⁶⁸ Hobsbawm, E., a.g.k., 1989, s.121.

⁶⁹ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.101.

“İngiltere’de, 1914 yılına gelindiğinde, işçi sınıfları göreceli olarak refah içindeydi ve, Liberal Parti ile yakın işbirliği içinde geçen yıllardan sonra, yalnızca sendikal güvenceyi sağlamakla kalmayan, fakat aynı zamanda ulusal sigorta ve yaşlılık aylığı sağlayan yasalarla oldukça iyi bir biçimde korunmuştu. Bu yolla İngiliz işçi sınıfları ‘millileştirilmiş’, devletteki ‘payları’ verilmişti; aynen Alman işçi sınıfının Bismarckçı sosyal reformun yasallaşmasını izleyen onyıllar içinde millileştirilmiş olması ve İtalyan işçi sınıfının savaş öncesindeki Giotittian programıyla ulusa ‘katılması’ gibi. 1914 yılında savaş gelip çatığında, tüm Avrupa uluslarının ‘proletaryaları’ inandırılmıştı ki, kaybeden ulusların işçi sınıfları galiplerinkinden çok daha fazla acı çekecektir. Bunun sonucunda duygusal sosyalist enternasyonalizmini kenara ittiler ve vatansaver oldular.”⁷⁰

“Yarım yüzyıl önce sosyal emperyalistlerin ana amacının, örgütlü emeği sınıf savaşından ve uluslararası proletarya dayanışmasından ‘ulusal’ çıkarlara çevirebilmek olduğu ölçüde, başarılı olmuş oldukları söylenebilir.”⁷¹

Soruna bu çerçevede bakıldığında akla gelen bir soru, gelişmiş kapitalist ülkelerde sendikaların meşrulaşması ve sisteme kabul edilmesi (girmesi) sürecinin emperyalizme geçiş sürecine denk düşmesinin, sömürgeler konusunda (açık veya zımnı) bir anlaşmaya dayanıp dayanmadığıdır. E. Hobsbawm gelişmiş kapitalist ülkelerde sendikaların meşrulaşmasının zamanlamasını şöyle anlatıyor: “Avrupa ülkelerinin çoğunda, işçi hareketine hoşgörülü davranma ve ona karşı hareket etmek yerine onunla birlikte hareket etme kararı, ondokuzuncu yüzyılın sona ermesinden önce verilmedi. Fransa’da bu durum, Komün sonrası histerinin sona ermesinin ardından 1880’lerde; Almanya’da Bismarck’tan sonra sosyalizm karşıtı yasaların kaldırılmasıyla; İtalya’da Crispi baskısının başarısızlıkla sonuçlanmasından sonra gerçekleşti. Ancak İngiltere’de, sendikacılığın resmen kabulü ve seçmenliğin kitleselleşmesi 1860’ların ortalarında oldu.”⁷²

Özetle; emperyalist ülkelerin burjuvazileri, kapitalizmin özellikle 1780’lerdeki sanayi devrimi sonrasında işçi sınıfları için yarattığı cehennemden kurtulmak için düzen açısından belirli bir tehdit oluşturma ve işçi sınıflarının uluslararası işbirliği ve dayanışmasından işçi sınıfı enternasyonalizmine yönelebile potansiyeli taşıyan işçi sınıflarını, daha 19. yüzyıl bitmeden ağırlıklı olarak sömürgecilikten ve emperyalist yağma ve sömürüden sağlanan kaynaklarla evcilleştirmeyi ve emperyalist amaçlar için kullanmayı başardı. Kapitalizmin mezar kazıcıları, burjuvazinin uyguladığı politikalar ve emperyalist sömürüyle sağlanan kaynaklar sayesinde, kapitalizmin ve emperyalizmin payandalarına dönüştürüldü. İşçi sınıfı enternasyonalizmi, emperyalizmin dünya çapında alacağı yenilgi sonrasına ertelendi.

Sonuç

Marx, insanlığın gelişim sürecini incelediğinde, kapitalizmin güçlü bir biçimde ortaya çıkardığı işçi sınıfının, kapitalizmin yarattığı sorunlarla mücadele ettiğinde, yalnız kendisini değil, tüm insanlığı baskı ve sömürüden kurtaracak bir düzene yöneleceğini düşünüyordu. Kapitalizmin dünya ölçeğinde faaliyet gösterdiği ve çeşitli ülkelerde eski düzeni savunan hakim sınıfların yakın bir işbirliği içinde olduğu koşullarda, işçi sınıflarının hem günlük sorunlarının bir ölçüde çözümü, hem de insanlığı sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya taşıyabilmesi, ancak çeşitli ülkelerdeki mücadelelerin uluslararası devrimci bir partinin önderliğinde birbiriyle uyumlu bir biçimde sürdürülmesiyle mümkündür.

1848-1849 devrimlerinin yenilgisinden sonra 1864 yılında Uluslararası İşçiler Derneği’nin kuruluşu ve ardından 1866 ekonomik krizinin yol açtığı grev dalgası, Marx’ı yeniden aktif politikaya çekti. Marx, kapitalizmin ekonomik hareketinin refah evresinde işçilerin kapitalist düzenin sınırları içinde uluslararası düzeyde işbirliği ve dayanışma amacıyla kurdukları bir örgütü, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinde enternasyonalist devrimci bir partiye dönüştürmeye çalıştı. Ancak bu dönemde kapitalizm yeni bir büyüme ve refah evresine girerek, işçilerin taleplerinin önemli bölümünü, devrime gerek bırakmadan (sömürgelerden aktarılan kaynakları kullanarak) karşıladı. Kapitalizmin mezar kazıcıları kapitalizmin payandalarına dönüştürüldü. Sınıfsız ve sömürsüz bir dünya isteyenlerin enternasyonalizmi sürerken, işçi sınıfı enternasyonalizmi, emperyalizmin çökertilmesine, emperyalist

⁷⁰ Semmel, B., *Imperialism and Social Reform, English Social-Imperial Thought, 1895-1914*, George Allen and Unwin Ltd., London, 1960, s.234.

⁷¹ Semmel, B., a.g.k., 1960, s.257.

⁷² Hobsbawm, E., “Trends in the British Labour Movement,” a.g.k., 1964, s.336.

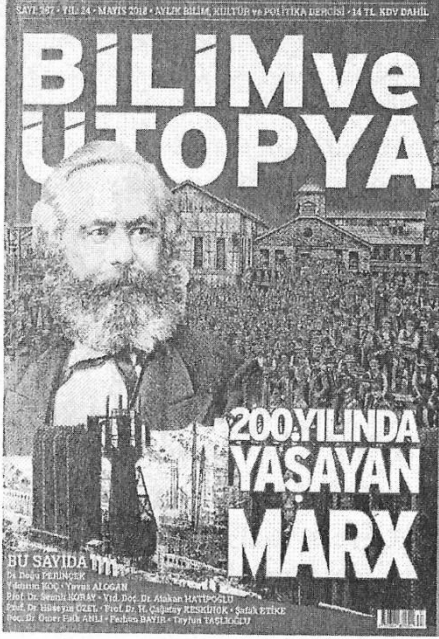
sömürü sayesinde gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarına kaynak aktarılabilmesinin sona erdirilmesine kadar ertelendi.

Diğer taraftan, enternasyonalist devrimci bir parti yaratmaya çalışan Marx, Birinci Enternasyonal'in programını buna uygun hale getirdikçe, tasfiyeler ve ayrılmalar oldu. Paris Komünü sonrasında yeni ayaklanmalar korkusuyla Avrupa'da yaşanan yaygın baskı da Birinci Enternasyonal'in bitirilişine katkıda bulundu.

Marx'ın enternasyonalizm doğrultusundaki fiili siyasi mücadelesi Birinci Enternasyonal'in Genel Merkezi'nin New York'a taşınmasının ardından Avrupa'daki son kongresi olan 1873 Cenevre Kongresi'nde, sona erdi.

MARX'IN DEVRİM STRATEJİSİ VE SÖMÜRGELER

Bilim ve Ütopya, Mayıs 2018

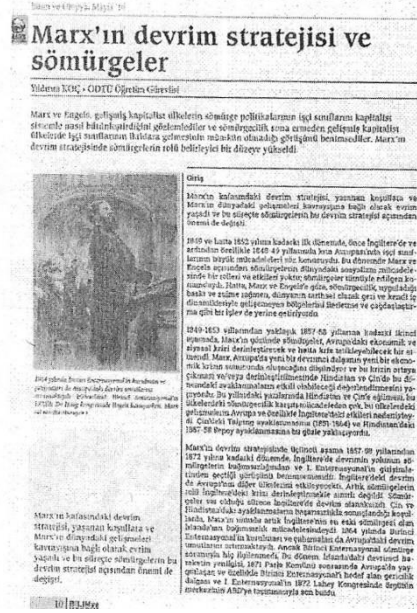
Giriş

Marx'ın kafasındaki devrim stratejisi, yaşanan koşullara ve Marx'ın dünyadaki gelişmeleri kavrayışına bağlı olarak devrim yaşadı ve bu süreçte sömürgelerin bu devrim stratejisi açısından önemi de değişti.

1849 ve hatta 1852 yılına kadarki ilk dönemde, önce İngiltere'de ve ardından özellikle 1848-49 yıllarında kıta Avrupası'nda işçi sınıflarının büyük mücadeleleri söz konusuydu. Bu dönemde Marx ve Engels açısından sömürgelerin dünyadaki sosyalizm mücadelesinde bir rolleri ve etkileri yoktu; sömürgeler tümüyle edilgen konumdaydı. Hatta, Marx ve Engels'e göre, sömürgecilik, uyguladığı baskı ve zulme rağmen, dünyanın tarihsel olarak geri ve kendi iç dinamikleriyle gelişemeyen bölgelerini ilerletme ve çağdaştırma gibi bir işlev de yerine getiriyordu.

1849-1853 yıllarından yaklaşık 1857-58 yıllarına kadarki ikinci aşamada, Marx'ın gözünde sömürgeler, Avrupa'daki ekonomik ve siyasal krizi derinleştirecek ve hatta kriz tetikleyebilecek bir etmendi. Marx, Avrupa'da yeni bir devrimci dalganın yeni bir ekonomik krizin sonucunda oluşacağını düşünüyor ve bu krizin ortaya çıkması ve/veya derinleştirilmesinde Hindistan ve Çin'de bu dönemdeki ayaklanmaların etkili olabileceği değerlendirilmesini yapıyordu. Bu yıllardaki yazılarında Hindistan ve Çin'e eğilmesi, bu ülkelerdeki sömürgecilik karşıtı mücadeleden çok, bu ülkelerdeki gelişmelerin Avrupa ve özellikle İngiltere'deki etkileri nedeniyleydi. Çin'deki Taiping ayaklanmasına (1851-1864) ve Hindistan'daki 1857-58 Sepoy ayaklanmasına bu gözle yaklaşıyordu.

Marx'ın devrim stratejisinde üçüncü aşama 1857-58 yıllarından 1872 yılına kadarki dönemde, İngiltere'de devrimin yolunun sömürgelerin bağımsızlığından ve I. Enternasyonal'in girişimlerinden geçtiği görüşünü benimsemesidir. İngiltere'deki devrim de Avrupa'nın diğer ülkelerini etkileyecekti. Artık sömürgelerin rolü İngiltere'deki krizi derinleştirmekle sınırlı değildi.

Sömürgeler var olduğu sürece İngiltere'de devrim olanaksızdı. Çin ve Hindistan'daki ayaklanmaların başarısızlıkla sonuçlandığı koşullarda, Marx'ın umudu artık İngiltere'nin en eski sömürgesi olan İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesindeydi. 1864 yılında Birinci Enternasyonal'in kurulması ve çalışmaları da Avrupa'daki devrim umutlarını artırmaktaydı. Ancak Birinci Enternasyonal sömürge sorunuyla hiç ilgilenmedi. Bu dönem, İrlanda'daki devrimci hareketin yenilgisi, 1871 Paris Komünü sonrasında Avrupa'da yaygınlaşan ve özellikle Birinci Enternasyonal'i hedef alan gericilik dalgası ve I. Enternasyonal'in 1872 Lahey Kongresinde örgütün merkezinin ABD'ye taşınmasıyla son buldu.

Marx'ın 1872 yılı sonrasındaki yaşamı ise, Avrupa işçi sınıflarından umudunu kestiği bir dönemdir. 1873-1896 döneminde kapitalizmin ilk küresel ekonomik krizi yaşandı. Ancak sömürgelerin gelişmiş kapitalist ülkelere paylaşılması ve emperyalist döneme geçiş, gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarını sistemle bütünleştirdi. Marx umudunu Avrupa dışındaki ülkelerdeki gelişmelere kaydırды;

Rusya'ya, ABD'ye ve sömürgelere umut bağladı. Ayrıca, ilginç bir biçimde, Rusya, Çin ve Hindistan'daki köy komünleriyle ilgilenmeye başladı. 1875 yılında yazdığı *Gotha Programının Eleştirisi* kitabından başka kitap yazmadı. Bu kitap da ancak 1891 yılında, ölümünden 8 yıl sonra basılabildi.

Birinci Dönem: Sömürgeler Tarih Sahnesinde Tümüyle Edilgen Konumda

Marx'ın sosyalizm mücadelesine katıldığı 1840'lı yıllar, kapitalizmin en fazla geliştiği ve Marx'a göre sosyalizme geçişin maddi koşullarının oluştuğu tek ülke olan İngiltere'de sınıf mücadelesinin çok şiddetli geçtiği bir dönemdi. Ünlü İngiliz tarihçisi Thompson'un ifadesi ile, İngiltere devrime çok yakındı. E.P.Thompson, 1831 ve 1832 yılının İngiltere'sini şöyle anlatmaktadır: "1831 sonbaharında ve 'Mayıs günleri'nde İngiltere'de bir devrime ramak kalmıştı ve eğer devrim bir kez başlasaydı, hızlı radikalleşmesiyle, kolaylıkla 1848 devrimlerinin ve Paris Komünü'nün önceden hayata geçirilmesi olabilirdi."⁷³

1848 yılında, "o büyük umut ve hayal kırıklığı yılında o kadar yakın –ve belki o kadar gerçek- olan Avrupa devrimi, gözlerden kayboldu. Marx ve Engels hemen daha sonraki yıllarda Avrupa devriminin yeniden canlanacağını umut etmişlerdi."⁷⁴

Marx ve Engels, 1848 devrimlerinin yenilgisinin ardından bir iki yıl daha devrim beklediler; bu beklenti gerçekleşmeyince, umutlarını bir sonraki krize ertelediler. Marx ve Engels, 1850 yılı ortalarında yazdıkları bir yazıda bu beklentilerini şöyle ifade ediyorlardı: "Yeni bir devrim ancak yeni bir krizin sonucunda mümkündür. Ancak bu, bu kriz kadar kesindir."⁷⁵

1780'lerde önem kazanan sanayi devrimi sonrasında kapitalizm, İngiltere nüfusunun giderek daha büyük bir bölümünü oluşturan işçi sınıfının çalışma ve yaşama koşullarını çok kötüleştirmişti. İşçi sınıfının geniş kesimleri de bu kötüleşmeye düzen içi veya düzen dışı, barışçıl veya radikal ve sert kitlesel eylemlerle tepki gösteriyordu.⁷⁶

Marx ve Engels için bu yıllarda İngiltere'de sosyalizme geçiş mümkündü. İşçi sınıfının İngiltere'de iktidara gelmesi, Avrupa'nın kapitalizmin geliştiği diğer ülkelerinde de işçi sınıfı iktidarının yolunu açacaktı.

Marx'ın dikkati İngiltere'ye ve Avrupa'nın diğer kapitalist ülkelerine odaklanmıştı. Bu ülkelerin sömürgelerinin bu devrimci süreçte bir rolleri yoktu. Sömürgelerin çoğu "tarihsiz", geçmişte devlet kuramamış halklardan oluşuyordu. Asya ülkelerinde ise yüzlerce yıldır değişmeyen durağan yapılar vardı. 19. yüzyılda yeniden önem kazanan sömürgeci politikalar bu "tarihsiz" halkları çağdaş dünya ile ilişki içine sokacak, Asya'nın durağan toplumlarını sarsacak ve onları geliştirerek kapitalistleştirecekti. Bu halkları gerilikten kurtaracak olan da gelişmiş ülkelerde iktidara gelecek olan işçi sınıflarıydı.

Marx, kapitalizmin gelişim sürecini ve dinamiklerini kavrarken, 16. ve 17. yüzyıllarda kapitalizmin temel veya ilkel birikim sürecinde, sömürgelerin yağmalanmasından sağlanan büyük kaynakların önemine değindi. Şöyle yazıyordu: "Sömürgeler, gelişmekte olan imalat sanayisi için pazar oldu ve bu piyasadaki tekel durumu birikimi yoğunlaştırdı. Avrupa dışında doğrudan yağmalama, köleleştirme ve cinayetle temin edilen hazineler akın akın anavatana aktı ve orada sermayeye dönüştürüldü."⁷⁷

Engels, 1847 yılı Ekim ayı sonlarında yazdığı "Komünizmin İlkeleri" yazısında kapitalizmin gelişmesinin tüm "yarı-barbar halkları" devrimcileştireceğini anlatıyordu. Engels'e göre, makinelerin kullanılmasıyla ucuzlayan ürünler, "tüm yarı-barbar" ülkeleri kendi içine kapalı yapılar olmaktan çıkaracaktı. "Böylece, Hindistan gibi, binlerce yıldır bir gelişme gösterememiş ülkeler tümüyle devrimcileşecekti ve hatta Çin bile şimdi bir devrime doğru ilerliyordu. İşler, bugün İngiltere'de icad edilen yeni bir makinenin, bir yıl içinde Çin'de milyonlarca işçinin işten atılması noktasına kadar gelmiştir. (...) Eğer bugün İngiltere'de veya Fransa'da işçiler kendilerini kurtarırlarsa, bu durum tüm diğer ülkelerde devrimlere yol açmalıdır ve bu da eninde sonunda bu ülkelerdeki işçilerin kurtuluşuna yol açacaktır."⁷⁸

⁷³ Thompson, E.P., *The Making of the English Working Class*, Victor Gollancz Ltd., London, 1965, s.817.

⁷⁴ Hobsbawm, E., *The Age of Capital 1848-1875*, Charles Scribner's Sons, New York, 1975, s.156.

⁷⁵ Marx-Engels, "Review", *Collected Works*, Vol.10, s.510.

⁷⁶ Bu dönemdeki radikal işçi eylemleriyle ilgili olarak bkz. Y.Koç, *Avrupa İşçi Sınıfları*, Epos Yay., Ankara, 2011, s.111-150.

⁷⁷ Marx, Karl, *Capital*, Vol.I, Everyman's Library, London, 1967, s.835.

⁷⁸ Engels, F., "Principles of Communism," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.345.

Bu dönemin ütopyacı sosyalistlerinden birçoğu, örneğin, Saintsimoncular, Fourierciler ve Proudhoncular, sömürgelerin ve işsiz işçilerin sömürgelere göçünün işçilerin kapitalist sömürden kaçışlarını sağlayacağını düşünüyordu. Pierre Proudhon, sömürgeciliğin “aydınlamacı” bir işlevinin olduğunu da savunuyordu.⁷⁹

Marx ve Engels, 1847 yılı sonunda yazdıkları ve 1848 yılı Şubat ayında yayımlanan Komünist Parti Manifestosu’nda, burjuvazinin tarihsel rolünü şöyle özetliyorlardı:

“Burjuvazi, tüm üretim araçlarının hızlı bir biçimde geliştirilmesiyle, iletişim araçlarındaki çok büyük kolaylıkla, tüm ve hatta en barbar ulusları da uygarlığa çeker. Tüm Çin cedlerini tahrip eden ağır toprak, ürünlerinin ucuz fiyatlarıdır ve bunlarla barbarların yabancılara yönelik inatçı nefretlerini teslim olmaya zorlar. Burjuvazi, yok olma cezası karşısında bıraktığı tüm ulusları burjuva üretim biçimini kabul etmeye zorlar; uygarlık dediği şeyi kendi içlerine sokmaya, diğer bir deyişle, onların kendilerini de burjuva olmaya zorlar. Tek bir ifadeyle, kendi görünümüne uygun bir dünya yaratır.”⁸⁰

Marx, 10 Haziran 1853 günü yazdığı ve New-York Daily Tribune Gazetesi’nin 25 Haziran 1853 tarihli nüshasında yayımlanan “Hindistan’da İngiliz Hakimiyeti” başlıklı yazısında, Hindistan tarihinde geçmişte yaşanan iç savaşların, işgallerin, devrimlerin, fetihlerin ve açlıkların etkisinin ancak yüzeyde kaldığını, toplumsal ilişkilerin derinlerine etki yapmadığını belirtti. İngiltere’nin Hint toplumunun tüm yapısını paramparça ettiğine, yeni bir dünya sunmadan, eski dünyayı parçaladığına değindi ve İngiltere’nin Hindistan üzerindeki etkisinin geçmişteki tüm yönetimlerden farklı olduğunu vurguladı.

Marx’a göre, Asya’daki toplumlarda devletin üç temel birimi vardı: İç kaynakların yağmalanmasını sağlayan maliye, diğer ülkelerin yağmalanmasını sağlayan savaşçılık ve toprakların sulanmasını sağlayan kanallar ve suyolları. Hindistan’da İngiliz yönetimi, devletin sulama konusundaki sorumluluklarını tümüyle terketti ve tarımsal faaliyetin büyük zarar görmesine yol açtı. Ayrıca, Hindistan’da toplumsal yapının sürekliliğini sağlayan, genellikle kendi içine kapalı köy yapısı içinde el tezgahı ve çukrukla üretim yapan kişilerdi. Avrupa, yüzyıllardır Hindistan’da üretilen bu dokuma ürünlerini alıyordu. Sanayi devrimi sonrasında İngiliz imalat sanayisinin ürünleri, hem Hint ürünlerine Avrupa pazarlarını kapattı, hem de sattığı dokumalarla, Hindistan’daki el tezgahlarına ve çukruklara büyük darbe indirdi. “Böylece İngiliz buharı ve bilimi, Hindistan’ın her tarafında, tarım ile imalat sanayisi arasındaki birliği parçaladı.”

Böylece, “İngiliz müdahalesi (...) ekonomik temellerini parçalayarak küçük yarı-barbar yarı-uygar toplulukları dağıttı ve böylece Asya’da bugüne kadar duyulmuş en büyük ve, doğrusunu söylemek gerekirse, tek toplumsal devrimi üretti.”

Marx, bu yazısında, “unutmamamız gerekir ki, saldırgan gözükmeseler de, bu saf köy toplulukları Doğu despotizminin daima temel dayanakları olmuştur,” dedikten sonra, bu toplumlardaki toplumsal ilişkilerin geriliğine ve insanlığa verdiği zararlara ilişkin örnekler vermektedir.

Yazı şöyle bitmektedir: “Şurası doğru ki, İngiltere, Hindistan’da bir toplumsal devrime yol açarken, yalnızca en iğrenç çıkarlarla hareket etmiştir ve bu çıkarlarını sağlamadaki tutumu da aptalcaydı. Ancak soru bu değildir. Soru şudur: İnsanlık, Asya’nın toplumsal durumunda temelli bir devrim olmaksızın kaderini hayata geçirebilir mi? Eğer geçiremiyorsa, İngiltere’nin suçları ne olmuş olursa olsun, İngiltere bu devrimi yaratmada tarihin bilinçsiz bir aracı olmuştur.”⁸¹

Özetle; Hindistan’ın ilerlemesinin önkoşulu, bu durağan yapının parçalanmasıdır. Toplumun iç dinamiklerinin bu yapıyı değiştirme ve dönüştürme yeteneği, niyeti ve gücü yoktur. Bu koşullarda İngiltere’nin Hindistan’ı sömürgeleştirmesi, bu “çağdışı” yapıyı parçalaması ve onun yerine kapitalist ilişkileri geliştirmesi açısından olumludur.

Bu yaklaşım, Avrupa-merkezci bir anlayış gibi gözükse de, gerçekte dünya ölçeğinde gelişen bir kapitalizme karşı dünya ölçeğindeki bir sosyalizm stratejisinin parçasıydı.

Marx, İngiltere’nin parçaladığı durağan yapının yerini kapitalizmin alacağı ve onun ürünü çağdaş ilişkilerin gelişeceği konusunda iyimserdir. Bu iyimserlik, daha sonraki yıllarda yerini İngiltere’nin Hindistan’daki gerici yapılarla işbirliğinin olumsuz sonuçlarına ilişkin gözlemlere bırakmıştır.

⁷⁹ Beleyubsky, F.B., “The International Working-Class Movement and the Struggle Against Colonialism Prior to the Formation of the Comintern,” Ulyanovsky, R.A. (ed.), *The Comintern and the East*, Progress Publishers, Moscow, 1979, s.32, 41.

⁸⁰ Marx-Engels, “Manifesto of the Communist Party”, Marx-Engels, *Collected Works*, Vol. 6, s.488.

⁸¹ Marx, Karl, “The British Rule in India,” Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.12, s.125-133.

Marx'ın yaşam boyu en yakın arkadaşı olan Frederick Engels'in, gelişmiş kapitalist ülkelerin sömürgelerindeki politikaların insanlığın gelişimi açısından olumlu sonuçları olduğuna ilişkin yaklaşımı da benzerdir. Engels'in bu tavrında, "tarihsiz" ve "tarihli" halklar konusundaki görüşleri, milletleşme ve ayrı devlet kurma konusundaki anlayışları da etkiliydi.

Fransa 1830 yılında Cezayir'i sömürgeleştirdi. Cezayir halkı 1832 yılında Abdülkadiri Cezayiri'nin (1807-1883) önderliğinde bir direniş başlattı. Belirli dönemlerde kesintiye uğrayan bu mücadele, 1839 yılında açık bir savaşa dönüştü. Cezayir güçleri, Fransız ordusu karşısında 1847 yılında yenilgiyi kabul etti ve Abdülkadir beş yıl hapis kaldı.

Engels, 22 Ocak 1848 günlü The Northern Star'da yer alan "Olağandışı Açıklamalar – Abdülkadir – Guizot'un Dış Politikası" yazısının "Abdülkadir'in Yakalanması Üzerine" bölümünde şunları yazıyordu:

"Bir bütün olarak bakıldığında, bizim görüşümüze göre, Arap kabile reisinin yakalanması çok iyi bir durumdur. Bedevilerin mücadelesi umutsuz bir şeydi ve Bugeaud gibi acımasız askerlerin savaşı sürdürme biçimleri ciddi şekilde suçlanabilse de, Cezayir'in fethedilmesi uygarlığın ilerlemesi açısından önemli ve olumlu bir gerçektir. Kuzey Afrika'daki berberi devletlerin korsanlıkları, ki İngiliz hükümeti kendi gemilerine rahatsızlık vermediği sürece hiçbir müdahalede bulunmuyordu, bu devletlerin birinin fethi dışında bastırılmazdı. Ve Cezayir'in fethi, Tunus ve Trablusgarp Beylerini ve hatta Fas İmparatoru'nu uygarlık yoluna girmeye şimdiden zorlamıştır. Bunlar, halkları için korsanlığın dışında başka istihdam olanakları ve hazinelerini doldurmada Avrupa'nın daha küçük devletlerinin onlara ödediği haraçlardan başka araçlar bulmak zorunda kaldılar. Ve eğer çölün Bedevilerinin özgürlüklerinin mahvedildiğine üzülebilsek bile, unutmamalıyız ki bu aynı Bedeviler bir soyguncular milleti idi ve bunların hayatlarını kazanmada en önemli yolları, birbirlerine veya yerleşik köylere saldırmaktan, buldukları herşeyi almaktan, direnen herkesi katletmekten ve geride kalan mahkumları da esir olarak satmaktan oluşuyordu. Bu özgür barbar ulusların tümü, uzaktan bakıldığında çok mağrur, asil ve muhteşem gözükürler; ancak onlara biraz yaklaşırsanız, onlara da, daha uygar uluslar gibi, kazanç hirsının hakim olduğunu ve ancak daha kaba ve daha gaddar araçlar kullandıklarını göreceksiniz. Ve hepsinden öte, uygarlığı, sanayisi, düzeni ve en azından onu izleyen göreceli aydınlanmasıyla modern burjuvazi, ait oldukları barbar toplum düzeniyle feodal beye veya çapulcu soyguncuya tercih edilir."⁸²

Engels'in benzer bir yaklaşımı Amerika Birleşik Devletleri ile Meksika arasındaki savaş konusunda da görülmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri 1846 yılında Meksika'ya saldırarak, Teksas bölgesini işgal etti. Meksika topraklarında süren savaşta 25 bin Meksikalı ve 14 bin Amerikalı asker hayatını kaybetti. Meksika yenildi ve 1848 Temmuz'unda imzalanan antlaşmayla, Teksas'ın da dahil olduğu 1,5 milyon kilometre karelik bir bölge Meksika'dan ABD'ye geçti.

Engels, Neue Rheinische Zeitung'da 15-16 Şubat 1848 günleri yayımlanan "Demokratik Pan-Slavizm" yazısında bu saldırının insanlığın gelişimi açısından olumlu olduğu görüşünü savundu. Yazının bazı bölümleri aşağıda sunulmaktadır:

"Birleşik Devletler ve Meksika iki cumhuriyettir ve her ikisinde de halk egemendir. (...) Bu iki cumhuriyet arasında Teksas konusunda bir savaş çıktı. (...) Amerikan halkının "egemen iradesi", Amerikan gönüllülerinin cesaretiyle desteklenmiş olarak, doğanın çizdiği sınırları güneye doğru birkaç yüz mil değiştirdi. Ve Bakunin, Amerikalıları, yine de tümüyle ve yalnızca uygarlığın çıkarı doğrultusunda sürdürülmüş olan bu savaş nedeniyle, bir "fetih savaşı" yapmakla mı itham edecek? Yoksa muhteşem Kaliforniya'nın, onunla hiçbirşey yapamamış olan tembel Meksikalılardan alınmış olması belki bir talihsizlik mi? Yoksa enerjik Yankeeler Kaliforniya altın madenlerini hızla değerlendirerek tedavül araçlarını artıracak, Pasifik Okyanusu'nun sahilinde en uygun yerlerde birkaç yıl içinde yoğun bir nüfusu ve yaygın ticareti biraraya getirecek, büyük kentler yaratacak, buharlı gemilerle iletişimi açacak, New York'tan San Fransisko'ya bir demiryolu inşa edecek, Pasifik Okyanusu'nu ilk kez gerçekten uygarlığa açacak ve tarihte üçüncü kez dünya ticaretine yeni bir yön mü verecektir? Birkaç İspanyol Kaliforniyalının ve Teksaslıların 'bağımsızlığı' bu nedenle zarar görebilir, bazı yerlerde 'adalet' ve diğer ahlaki ilkeler ihlal edilebilir; ancak dünya ölçeğinde tarihsel önemdeki böyleleri gerçeklerle kıyaslandığında bunlar ne kadar önemlidir ki?"⁸³

⁸² Engels, Frederick, "Extraordinary Revelations – Abd-El-Kader- Guizot's Foreign Policy," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.6, s.471-472.

⁸³ Engels, F., "Democratic Pan-Slavism", Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.8, s.365-366.

Engels, Marx'ta da gözlenen ve Hegel'den devralınan "tarihsiz" ve "tarihli" halklar kavramlarını sömürge halkları için de kullanmaktaydı. Bu konudaki görüşleri, Slavlara ilişkin değerlendirmelerinde açıkça ifade edilmektedir:

"Tekrarlıyoruz: Polonyalılar, Ruslar ve hadi hadi Türk Slavları dışında, hiçbir Slav halkının şu basit nedenle bir geleceği yoktur. Çünkü tüm diğer Slavlar bağımsızlık ve yaşama kabiliyeti için gerekli olan temel tarihsel, coğrafi, siyasi ve endüstriyel koşullara sahip değillerdir.

*"Hiçbir zaman kendilerine ait bir tarihleri olmayan, uygarlığın ilk ve en basit aşamasına ulaştıkları andan itibaren hemen yabancı idaresine giren veya ancak bir yabancı boyunduruğu aracılığıyla uygarlığın ilk aşamasına ulaşmaya zorlanan halklar yaşama kabiliyetine sahip değildir ve herhangi bir tür bağımsızlığa hiçbir zaman ulaşamayacaklardır."*⁸⁴

Marx ve Engels, gelişmiş kapitalist ülkelerin sömürgeler üzerindeki etkileri konusunda iyimserdi.

31 Ocak 1850 tarihinde yazdıkları ve Neue Rheinische Zeitung'da yayımlanan yazılarında şu değerlendirmeyi yapıyorlardı:

*"Yine de şurası hoş bir gerçek ki, İngiliz burjuvazisinin pamuk kumaş balyaları sekiz yıl içinde yeryüzündeki en eski ve en vakur imparatorluğu, uygarlık için her koşulda çok önemli sonuçlar getirecek olan bir toplumsal ayaklanmanın eşiğine getirmiştir. Bizim Avrupalı gericilerimizin Asya içinde yakında gerçekleşecek kaçışları sırasında sonunda Çin Seddi'ne vardıklarında, en büyük gericiliğin ve en büyük muhafazakarlığın kalesine giden kapılarda, 'Çin Cumhuriyeti, Özgürlük, Eşitlik, Kardeşlik' yazısını görmeyeceklerini kim bilebilir."*⁸⁵

Marx'ın bu konudaki görüşleri, 22 Temmuz 1853 günü yazdığı ve New-York Daily Tribune'un 8 Ağustos 1853 günlü sayısında yayımlanan "Hindistan'da İngiliz Yönetiminin Gelecekteki Sonuçları" yazısında şöyle ifade edilmektedir:

*"Hindistan, böylece, işgal edilme kaderinden kaçamadı ve bu ülkenin tüm geçmiş tarihi, eğer böyle bir şey varsa, birbirini izleyen işgaller tarihidir. Hint toplumunun hiçbir tarihi, en azından bilinen tarihi, yoktur. Bu ülkenin tarihi dediğimiz, direnmeyen ve değişmeyen bir edilgen temel üzerinde kendi imparatorluklarını kurmuş olan birbirini izleyen davetsiz misafirler tarihinden başka bir şey değildir. Bu nedenle, soru, İngilizlerin Hindistan'ı işgal etme hakkının olup olmadığı değil, Hindistan'ın Türkler, İranlılar veya Ruslar tarafından mı, İngilizler tarafından mı işgal edileceğini tercih etmemiz sorusudur. İngiltere Hindistan'da ikili bir görev yerine getirmek zorundadır: Biri tahrip edici, diğeri yeniden yaratıcı; eski Asya toplumunun yok edilmesi ve Asya'da Batı toplumunun maddi temellerinin inşası."*⁸⁶

Marx, bu yazısında, İngiltere'nin Hindistan'a getirdiği telgrafla, ülkenin bütünlüğünün sağlanacağını ileri sürüyordu. İngilizlerin eğittiği Hint ordusu, ileride Hindistan'ın kendi kendine kurtuluşunu sağlayacak bir gelişmeydi. Asya toplumunda ilk kez yaşanan özgür basın, Hindistan'ın gelişmesine katkıda bulunacaktı. Trenle birlikte ülkenin bütünleşmesi sağlanacaktı. İngiliz sermayesi, Hindistan'dan daha iyi yararlanabilmek amacıyla, ülkenin üretken kapasitesini geliştirmek zorunda kalacaktı. Ülkede kurulacak demiryolu ağı, makine kullanımının diğer sektörlerle yaygınlaşmasını da sağlayacaktı. "Bu nedenle demiryolu sistemi Hindistan'da çağdaş sanayinin gerçekten öncüsü olacaktı." "Demiryolu sistemi sonucunda ortaya çıkacak olan çağdaş sanayi, Hindistan'ın ilerlemesinin ve Hindistan'ın gücünün ortaya çıkmasının belirleyici engelleri olan Hint kast sisteminin üzerine oturduğu geleneksel işbölümünü ortadan kaldıracaktır."

Marx, bu yazısında, bu saptamalardan sonra, şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Hintliler, İngiliz burjuvazisinin içlerine saçtığı bu yeni toplum unsurlarının meyvelerini, Büyük Britanya'nın kendisinde şimdiki hakim sınıfların yerine sanayi proletaryasının geçmesine veya Hintlilerin kendilerinin İngiliz boyunduruğundan tümüyle kurtulabilecek kadar güçlendikleri zamana kadar, toplayamayacaklardır."

Marx, bu yazısını İngiliz burjuvazisinin uyguladığı vahşete ilişkin şu değerlendirmeyle bitiriyor: "Burjuva uygarlığının derin ikiyüzlülüğü ve doğasında varolan barbarlık, gözlerimizi onun saygın

⁸⁴ Engels, F., "Democratic Pan-Slavism", Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.8, s.367.

⁸⁵ Marx-Engels, "Review, January-February 1850," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.10, s.267.

⁸⁶ Marx, Karl, "The Future Results of British Rule in India," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.12, s.217-222.

biçimler takındığı ülkesinden, çıplak bir biçimde ortaya çıktığı sömürgelere döndürdüğümüzde, açıkça ortaya çıkmaktadır.”

Marx'ın Hollanda'nın sömürgelerini yönetimiyle ilgili değerlendirmesi de şöyledir: “17. yüzyılda örnek kapitalist ülke olan Hollanda'nın sömürge yönetiminin tarihi, hainlik, rüşvet, katliam ve aşağılığın en olağanüstü ilişkilerinden biridir.”⁸⁷

Marx ve Engels'in İngiltere'de ve ardından Avrupa'da işçi sınıflarının ayaklanmasına ilişkin beklentisi, 1847-1852 döneminde içinde yer aldıkları ve umut bağladıkları Komünistler Birliği'nin yöneticilerinin hüküm giymesi ve örgütün dağılmasıyla 1852 yılında sona erdi.

Marx ve Engels'in sömürgelere yaklaşımı, 1852 yılından sonra değişti. Sömürgeler artık edilgen konumdan çıkıp, İngiltere'de bir kriz yaratma veya krizi derinleştirme açısından önem kazandı.

İkinci Dönem: Sömürgelerdeki Mücadele, Avrupa'daki Krizi Derinleştirecek ve Avrupa Devriminin Yolunu Açacak

1852 yılında İngiltere'de ve Avrupa'da işçi sınıflarının ayaklanma eğiliminin ortadan kalkması üzerine kapitalizmin işleyişini ve yeniden bir krize girme sürecini ayrıntılı olarak incelemeye başlayan Marx'ın devrim stratejisine sömürgeler de girdi.

Bu dönemde İngiltere ekonomisi için giderek daha da fazla önem kazanmaya başlayan Çin'de ve Hindistan'da bu ticareti aksatıp İngiliz ekonomisinde bir krize yol açabilecek veya ortaya çıkan bir krizi derinleştirebilecek ayaklanmalar ortaya çıktı. Çin'deki 1851-1864 Taiping Ayaklanması ve Hindistan'daki 1857 Sepoy Ayaklanması, kendi programları açısından değil de, İngiltere'deki gelişmeleri etkilemeleri açısından önemsendi.

İngiltere'de 1600 yılında İngiliz Doğu Hindistan Şirketi kuruldu. İngiltere, bu tarihten sonra Asya'da ticareti eline geçirmek için Hollanda ile mücadeleye başladı ve 17. yüzyılın ortalarında bu amacına ulaştı. Amaçlardan biri, Çin'i İngiliz ürünlerinin pazarı haline getirmektir. Bu nedenle İngiliz Doğu Hindistan Şirketi afyon ticaretine girdi ve 19. yüzyılın ilk onyıllarından itibaren Çin'e giderek artan miktarlarda afyon satmaya başladı. Çin İmparatoru'nun afyon satışını kontrol altına alma girişimleri sonrasında Çin-İngiliz Savaşı (1840-1842) çıktı. Yenilen Çin, Nanking Antlaşmasıyla yarı-sömürgeleşme sürecine sokuldu.

Çin'in yarı-sömürgeleşme sürecinde İngiliz dokumaları Çin pazarını istila etti ve Çin'de evlerde ve küçük işyerlerinde sürdürülen dokuma üretimine büyük darbe indirdi. Afyon bağımlılığı da artırıldı. Vergilerin de artırılması sonucunda halkın yaşam standardı iyice geriledi. Çeşitli bölgelerde ayaklanmalar yaşandı. Ancak bunların en başarılısı, 1851 yılında başlayan Taiping Ayaklanmasıdır. Bu ayaklanma Çin'in belirli bölgelerini hakimiyeti altına aldı. Ayaklanmanın önderleri, “tüm toprakların tüm halk tarafından işlenmesini” ve “arazi, yiyecek, giyim eşyası ve paranın herkes tarafından eşit biçimde paylaşılması ve herkesin iyi şekilde beslenmesi ve giydirilmesi gerektiği”ni savunuyorlardı. Kurulan düzende kadınlar da eşit haklara sahipti. Fahişelik ve cariyelik yasaklandı. Yabancılarla yapılan ve eşitliğe dayanmayan antlaşmalar reddedildi ve afyon ithalatı yasaklandı. 1856 yılında Taiping Ayaklanması zirvesine ulaştı. Ancak İmparatorluğun ve emperyalist güçlerin ortak saldırıları karşısında bu tarihten sonra sürekli güç kaybetti ve 1868 yılında tümüyle sona erdi.⁸⁸

Bu dönemde Marx'ın ilgilendiği diğer önemli gelişme, İngiltere'nin sömürgesi Hindistan'daki Hintli askerlerin (“Sepoy”) ayaklanmasıydı.

İngiliz Doğu Hindistan Şirketi 18. yüzyılın ortalarından itibaren Hindistan'da İngiliz subaylarının denetiminde ve Hintlilerden oluşan bir ordu yarattı. Çoğunluğu köylü kökenli olan bu askerlerin sayısı 1824 yılında 154 bindi; 1856 yılında 214 bin oldu. Böylece az sayıda İngiliz subayıyla Hindistan'da İngiliz hakimiyeti sağlanabildi. Ancak 10 Mayıs 1857 tarihinde, çeşitli etmenlere bağlı olarak, bu ordunun bazı birlikleri İngilizlere karşı ayaklandı ve İngiliz subaylarını öldürdü. Bu ayaklanmaya bazı siviller de katıldı. Ayaklanma Hindistan'ın tümüne yayılmamakla birlikte etkili oldu. İngilizler ayaklanmayı büyük bir katliamla bastırabildi. Yaygın bir öldürme biçimi de, Hintlinin topun ağzına

⁸⁷ Marx, K., *Capital*, Vol.I, 1967, s.833.

⁸⁸ Shouyi, Bai, *An Outline History of China*, Foreign Languages Press, Beijing, 2010, s. 388-411.

bağlandıktan sonra topun ateşlenmesiydi. İngiliz yönetimi, özellikle bu ayaklanma sonrasında, Hindistan'daki gerici sınıflarla ittifakını güçlendirdi.⁸⁹

Marx ve Engels, 1856 yılı sonlarından itibaren devrim beklentisine girdiler. Marx 26 Eylül 1856 günü Engels'e yazdığı mektupta şöyle diyordu: "Büyük parasal kriz 1857 kışından ötesine dayanamayacak. Bu kez bu iş yavaş yavaş daha önce hiç görmediğimiz bir biçimde Avrupa boyutlarına ulaştı ve burada yalnızca seyirci olarak daha fazla zaman harcayabileceğimizi sanmıyorum."⁹⁰

Engels de Marx'a yazdığı 15 Kasım 1857 tarihli mektupta krize ilişkin beklentilerini anlattıktan sonra, kendisinin durumuna ilişkin olarak şunları yazıyordu: "Son yedi yılın burjuva pisliği hiç kuşkusuz bana belirli bir ölçüde yapışmıştı; şimdi bunlar yıkanıp gidecek ve ben değişmiş bir adam olacağım. Fiziksel olarak bakıldığında, bu kriz bana denize girmiş gibi iyi gelecek. Bunu şimdiden hissedebiliyorum. 1848 yılında, şimdi bizim zamanımız geliyor, diyorduk ve belirli bir ölçüde de öyleydi; ancak şimdi gerektiği gibi geliyor." Engels, daha sonra da, Prusya, Avusturya, Bavyera ve Fransız ordularının temel örgütlenme ve taktiklerini öğrenmeye başlayacağını ve tilki avlamak gibi ata binme çalışmalarını sürdüreceğini yazıyordu.⁹¹

Marx, 17 Eylül 1857 tarihli New-York Daily Tribune'de yayımlanan yazısında da İngiltere'nin Hindistan'da ayaklanmayı bastırırken uyguladığı vahşeti sert bir biçimde eleştirdi.

Marx'ın 20-21 Mayıs 1853 günleri yazdığı ve 14 Haziran 1853 günlü New-York Daily Tribune'da yayımlanan "Çin'de ve Avrupa'da Devrim" yazısında Çin'deki gelişmelerin iki ülkedeki karşılıklı etkisi açıkça görülmektedir⁹²:

"Avrupa halkının bir sonraki ayaklanmasının ve onların cumhuriyetçi özgürlük ve ekonomik yönetim için bir sonraki hareketinin, bugün varolan herhangi bir başka siyasi nedenden ve hatta Rusya'nın tehditlerinden ve bunun sonucunda genel bir Avrupa savaşından da daha büyük olasılıkla Avrupa'nın tam zıttı olan Çin İmparatorluğu'nda bugün ne olduğuna bağlı olabileceğini söylemek çok acayip ve çok paradoksal bir iddia gibi gelebilir."

"Toplumsal nedenleri ne olursa olsun, bunlar ne tür dini, hanedanlara bağlı veya ulusal biçim alırsa alsın, bu gelişmeler Çin'de geçtiğimiz yaklaşık on yıldır sürmekte olan kronikleşmiş isyanlara yol açmıştır ve bugün bu isyanlar heybetli bir devrimde bir araya toplanmıştır. Bu başkaldırı durumu, hiç kuşkusuz Çin'e afyon denilen o uyutucu ilacı zorla sokan İngiliz topunun gerçekleştirdiği bir sonuçtur. İngiliz silahları nedeniyle Mançu Sülalesi'nin otoritesi paramparça oldu; Çin İmparatorluğu'nun sonsuzluğuna ilişkin batıl inanç çöktü; uygar dünyadan barbarca ve hava geçirmeyecek sınıksız bir biçimde tecrit olma durumu zedelendi ve Kaliforniya ve Avustralya altınlarının çekiciliğiyle o günden beri böylesine hızlı bir biçimde ilerlemiş olan ilişki için bir başlangıç yapıldı. Aynı zamanda İmparatorluğun yaşamasını sağlayan kan olan gümüş paralar da İngiliz Batı Hint Adaları'na doğru akıp gitti."

"1840 yılında İngiliz topu, İmparator'un otoritesini çöktürdü ve Çin İmparatorluğu'nu (Göksel İmparatorluğu) yeryüzü ile ilişkiye zorladı. Eski Çin'in korunabilmesinin öncelikli koşulu tam bir izolasyondur. İngiltere aracılığıyla bu izolasyonun şiddetli bir biçimde sona erdirilmesiyle, hava geçirmeyecek biçimde mühürlenmiş bir tabutta dikkatlice korunmuş bir mumyanın açık havayla teması geçirildiğindeki benzer bir sona eriş kesinlikle ortaya çıkmaktadır. Şimdi, İngiltere, Çin'in devrimine yol açtıktan sonra ortaya çıkan soru, bu devrimin zamanla İngiltere'ye ve İngiltere aracılığıyla Avrupa'ya nasıl etki yapacağıdır."

"Okuyucularımızın dikkati sık sık İngiliz imalatının 1850'den beri benzeri görülmemiş bir biçimde büyümesine çekilmişti. Çok şaşırtıcı bir refah koşullarında, yaklaşmakta olan bir endüstriyel krizin açık belirtilerine işaret etmek zor olmamıştır. Kaliforniya ve Avustralya'ya rağmen, dışarıya büyük çapta ve benzeri görülmemiş göçe rağmen, herhangi özel bir kaza olmaksızın pazarların genişlemesinin, İngiliz imalatının genişlemesine ayak uyduramayacağı bir anın zamanı geldiğinde ortaya çıkması zorunludur; ve bu nisbetsizlik, geçmişte yaşanmış olan kesinlikle, yeni bir krize yol açacaktır. Ancak, eğer çok büyük pazarlardan biri birdenbire daralır, bunun sonucunda krizin gelişi kaçınılmaz olarak hızlanacaktır. Şimdi, Çin isyanının şimdilik İngiltere üzerinde tam olarak bu etkisinin olması gerekir."

"Unutulmaması gerekir ki, çay gibi böylesine zaruri bir maddenin fiyatının yükselmesi ve Çin gibi böylesine önemli bir pazarın daralması, Batı Avrupa'da yetersiz bir hasatla ve bu nedenle, et, tahıl ve diğer tüm tarım ürünlerinin fiyatlarının yükselmesiyle bir araya gelecektir. Buna bağlı olarak, imalat sanayisi ürünleri için pazarın daralması da söz konusudur, çünkü yaşamın öncelikli ihtiyaçlarının fiyatlarında ülke içinde ve dışında meydana gelen her artış imalat sanayi ürünlerine olan talepte bununla bağlantılı bir

⁸⁹ Chattopadhyay, Kunal, "India, Great Rebellion of 1857 (the Sepoy Revolt)", Ness, Immanuel (ed.), *The International Encyclopedia of Revolution and Protest*, Wiley-Blackwell, Singapore, 2009, s.1685-1691.

⁹⁰ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.40, s.70-72.

⁹¹ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.40, s.203-204.

⁹² Marx, K., "Revolution in China and in Europe," Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.12, s.93-100.

azalmayla dengelenmektedir. (...) Çin devrimi, (İngiltere'deki, Y.K.) mevcut endüstri sisteminin ağına kadar dolu dinamit deposuna kıvılcımı atacak ve uzun süredir hazırlanmakta olan genel krizin patlamasına neden olacaktır, ki, ülke dışına yayılan bu krizi, (Avrupa, Y.K.) Kıtası'ndaki siyasi devrimler yakından takip edecektir. Çin, Batı Dünyası'na düzensizlik gönderirken, İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş gemileriyle Batılı güçlerin Şanghay, Nanking ve Büyük Kanal'ın ağına 'düzen' iletmesi görülecek ilginç bir manzardır."

Aynı yazıda Hindistan ve Çin'deki gelişmelerin etkileri de şöyle değerlendiriliyordu:

"Hindistan'da, bu ülkedeki İngiliz Hükümetinin gelirlerinin tamamına yedide biri Çinlilere afyon satışından sağlanmaktadır ve Hindistan'ın İngiliz imalat sanayi ürünlerine olan talebinin önemli bir bölümü de Hindistan'da afyon üretimine dayanmaktadır. (...) Yeni İmparator'un Çin'de haşhaş yetiştirilmesine ve afyonun hazırlanmasına sıcak baktığı bilindiğinden, Hindistan'da afyon üretimine, Hindistan'ın gelinine ve Hindistan'ın ticari kaynaklarına derhal öldürücü bir darbenin indirilecek olma olasılığının büyük olduğu açıktır. Bu darbe, bu konuda çıkarı olanlarca hemen hissedilecek olmamasına rağmen, zaman içinde etkisini gösterecek ve zaman içinde evrensel mali krizi yoğunlaştıracak ve uzatacaktır. (...) 18. yüzyılın başından beri, Avrupa'da, öncesinde bir ticari ve mali kriz olmayan hiçbir ciddi devrim olmamıştır. (...) Avrupa'da, genel bir ticari ve endüstriyel krizin sonucu olmaksızın savaşların ve de devrimlerin gerçekleşme olasılığı düşüktür ve böylesine bir krizin işareti, her zaman olduğu gibi, dünya pazarında Avrupa endüstrisinin temsilcisi olan İngiltere tarafından verilecektir."

Marx'ın sömürge Hindistan'ın İngiltere'ye maliyeti ve kazançları konusundaki tespitleri daha sonraki yıllarda Kautsky tarafından da tekrarlandı. Marx, bu ilişkinin İngiltere'de hakim sınıflara yaradığı, ancak İngiltere bütçesine büyük yük oluşturduğu görüşündeydi. Hindistan'ın İngiliz ekonomisine katkısının İngiliz işçilerine dolaylı yararını gözardı ediyordu.

Marx, Engels'e yazdığı 14 Ocak 1858 tarihli mektubunda, Hindistan'daki ayaklanmanın İngiltere'deki devrim açısından önemini şöyle vurguluyordu: "İngilizlere maliyetinin, erkeklerin ve gümüşün tükenip gitmesi olması nedeniyle, Hindistan şimdi bizim en iyi müttefikimizdir."

İngiltere'de gerçekten 1857-1858 yıllarında büyükçe bir ekonomik kriz yaşandı; ancak İngiliz işçi sınıfı ayaklanmadı. Grevler oldu; ancak bu grevler kapitalist düzenin kendisine değil, kapitalist düzenin yarattığı bazı sonuçlara ve sorunlara karşı yapıldı. Çin ve Hindistan'daki ayaklanmalar bastırıldı ve bu ayaklanmaların İngiliz ekonomisi üzerinde krizi ciddi biçimde derinleştirici bir etkisi de olmadı. Çin ve Hindistan, bu nedenle Marx'ın gündeminden düştü.

Marx ve Engels, 1858 yılından itibaren, kapitalist sömürüye ve ekonomik krize karşı İngiliz işçi sınıfının sessizliğini kavramaya çalıştılar. Marx'ın devrim stratejisi 1858 sonrasında yeni bir evreye girdi.

Üçüncü Dönem: Avrupa'da Devrimin Yolu, Sömürgelerin Bağımsızlığından Geçiyor

Bu dönemde Marx ve Engels, İngiliz işçi sınıfının yapısında meydana gelen değişikliği önemsediler ve İngiltere'de ve ardından Avrupa'da devrimin yolunun, sömürgelerin bağımsızlık kazanarak İngiliz işçi sınıfının sömürgelerden aktarılan kaynaklardan beslenmesinin önlenmesinden geçtiği tespitini yaptılar. Çin ve Hindistan'daki mücadele sona ermişti. Buna karşılık, İngiltere'nin en eski sömürgesi olan İrlanda'da İngiltere karşıtı mücadele yükseliyordu. Ayrıca, İngiltere'de çok sayıda İrlandalı işçi vardı. Bu koşullarda, Marx'ın devrim stratejisi içinde İrlanda özel bir önem kazandı.

Bu dönemde Marx'ın önüne gelen bir fırsat, işçi sınıfının uluslararası siyasi örgütü haline dönüştürmeye çalışacağı Birinci Enternasyonal'in kurulmasıydı.

Uluslararası İşçi Derneği (International Workingmen's Association, Birinci Enternasyonal) 1864 yılında kuruldu. Bu örgütün kurulmasında Marx'ın doğrudan bir katkısı olmadı, ancak davetli olarak katıldığı kuruluş toplantısında bir aydın olarak kendisine verilen görevler, özellikle 1869 yılından itibaren Marx'ın bu örgütte belirleyici bir rol üstlenmesini sağladı. Marx bu örgütü bir uluslararası devrimci partiye dönüştürmeye çalıştı. Marx açısından bu örgütün öncelikli görevi de, İrlanda'nın bağımsızlığını destekleme yoluyla İngiltere'deki devrime katkıda bulunmaktı.

Ancak bu girişimler başarısızlıkla sonuçlandı.

İrlanda'nın bağımsızlık savaşı yenildi. 1871 yılındaki Paris Komünü'nün yenilgisi ve ardından tüm Avrupa'da yaşanan yoğun baskılar ve Birinci Enternasyonal içindeki mücadeleler sonrasında Birinci Enternasyonal'in çalışmaları büyük ölçüde durdu ve örgüt kendisini 1876 yılında feshetti. Marx ise,

1872 yılından itibaren aktif politikadan yeniden koşturdu; Avrupa işçi sınıflarından umudunu kesti; 1875 yılında yazdığı ve ancak 1891 yılında yayımlanabilen *Gotha Programı'nın Eleştirisi* dışında bir kitap da yazmadı.

İrlanda'da 1845-1852 yıllarında çok büyük bir açlık yaşandı. Yaklaşık 1 milyon kişi açlıktan öldü; 1 milyon kişi de başka ülkelere göç etti. Nüfusun yüzde 20-25'lik bölümü, açlık nedeniyle, azaldı. Bu büyük acının arkasından İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesi hız kazandı. 1858 yılında Dublin'de ve ABD'de Fenian örgütü oluşturuldu. Bu örgüt İrlanda'da 1867 yılı başlarında bir ayaklanma örgütlemeye çalıştı; ancak başarısız oldu. Bu dönemde çok sayıda Fenian mensubu cezaevine atıldı.

Marx ve Engels, ekonomik krize rağmen İngiliz işçilerinin nispi sessizliğini sorguladıklarında, sömürgelerden elde edilen yüksek kârların işçi sınıfları üzerindeki etkilerine odaklandılar. Ayrıca, sömürge İrlanda'dan İngiltere'ye getirilen ve düşük ücretle çalıştırılan işçiler de kârları artırıyor.

Bunlara ilave olarak, İngiltere'de 1860'lı yıllardaki ekonomik büyüme ve 1871-1873 döneminde zirveye ulaşan canlanma, kitlelerin sorunlarının kapitalist düzen içinde çözüme kavuşturulabileceği umutlarını yaratmıştı. Marx ve Engels'e göre, yüksek kârın bir kaynağı İngiltere'nin tekel durumu, diğer kaynağı sömürgelerdi.

Marx ve Engels, yüksek kârın, sanayide ileri teknolojiler kullanmanın sağladığı tekel durumunun avantajlarından kaynaklandığını ve bu üretim teknolojilerinin diğer ülkelere de yaygınlaşmasıyla birlikte tekel durumunun sona ereceğini ve kâr oranlarının düşeceğini ve böylece işçilere sağlanan bazı avantajların ortadan kalkacağını düşünüyorlardı.

İngiltere'nin sömürgesi İrlanda'nın bağımsızlığını kazanması da bu süreçte belirleyici bir role sahipti.

Engels, *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumu* kitabının 1892 yılında yapılan İngilizce baskısına yazdığı önsözde, 1 Mart 1885 tarihli bir Londra gazetesinde yayımlanan "1845 ve 1885'te İngiltere" başlıklı makalesinden uzun bir bölüm aktarıyordu. Bu bölümde şu değerlendirme yer alıyordu:

*"İngiltere'nin endüstriyel tekel durumunun olduğu dönemde İngiliz işçi sınıfı, belirli bir ölçüde, bu tekelin yararlarından payını aldı. Bu yararlar (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) arasında çok eşitsiz bir biçimde dağıtıldı; ayrıcalıklı azınlık çoğunluğu cebine attı, ancak büyük kitle de, en azından zaman zaman geçici bir pay aldı. İşte Owenizmin ölümünden beri İngiltere'de Sosyalizmin hiç olmamasının nedeni budur. Bu tekelin parçalanmasıyla, İngiliz işçi sınıfı bu ayrıcalıklı konumunu yitirecektir; ayrıcalıklı ve önder konumdaki azınlık da istisna tutulmaksızın (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) kendisini genel olarak diğer ülkelerdeki işçi arkadaşlarıyla aynı düzeyde bulacaktır. Ve İngiltere'de Sosyalizmin yeniden varolacak olmasının nedeni budur."*⁹³

İngiliz işçi sınıfının yapısındaki değişikliğe önce Engels dikkat çekti.

Bu yıllarda İngiltere'de Çartist hareketin devrimci kanadının önderlerinden Ernest Jones, işçi sınıfı ile orta sınıf reformcularının işbirliğini sağlamaya yönelik bir konferans çağrısı yaptığında, F.Engels, 7 Ekim 1858 tarihinde Marx'a yazdığı mektupta, İngiliz işçi sınıfının burjuva proletaryaya dönüşmesinden söz etti: "İngiliz proletaryası gerçekte giderek daha fazla burjuva oluyor; öyle ki, tüm ulusların en burjuvası olan bu ulus, gözüktüğü kadarıyla, nihai olarak, bir burjuvazinin yanı sıra bir burjuva aristokrasiye ve bir burjuva proletaryaya sahip olmayı amaçlıyor. Tüm dünyayı sömüren bir ulus için tabii ki bu belirli bir ölçüde geçerli nedenlere dayanmaktadır."⁹⁴

Engels, 8 Nisan 1863 günü Marx'a yazdığı mektupta, "İngiliz proletaryasının devrimci enerjisi hemen hemen tümüyle uçup gitmiş ve İngiliz proletaryası, kendisinin burjuvazinin hakimiyetiyle tam bir anlaşma içinde olduğunu ilan etmiş," demektedir.⁹⁵

Marx da, Engels'e yazdığı 9 Nisan 1863 tarihli mektupta, "İngiliz işçilerinin bir burjuva bulaşıcı hastalığı olduğu gözükten şeyden ne kadar süre içinde kurtulabileceği daha belirgin değil," diyordu.⁹⁶

Marx'ın anlayışında en önemli değişim, gelişmiş kapitalist ülkelerde devrimin yolunun sömürgelerin bağımsızlığından geçtiği tespittir. İngiltere'de devrimin yolunu, İngiltere'nin sömürgesi olan İrlanda'nın İngiltere'ye karşı başarılı mücadelesi açacaktı. Bu tespitler, Marx'ın devrim stratejisinde İrlanda'yı ve sömürgeleri ön plana çıkarttı.

⁹³ Engels, F., *The Condition of the Working-Class in England*, Penguin Classics, London, 1987, s.44-45.

⁹⁴ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.40, s.344.

⁹⁵ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.41, s.465.

⁹⁶ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.41, s.468.

Marx 10 Aralık 1869 tarihinde Engels'e yazdığı mektupta İrlanda konusunda değişen yaklaşımını şöyle özetliyordu:

“İrlanda ile mevcut bağlantıdan kurtulmak İngiliz işçi sınıfının doğrudan ve mutlak çıkarları doğrultusundadır. (...) Uzun süre İngiliz işçi sınıfının üstünlük kazanmasıyla İrlanda rejiminin devrilebilmesinin mümkün olduğuna inandım. New York Tribune’da daima ifade ettiğim tavır buydu. Derinlemesine çalışma beni şimdi bunun tam tersine ikna etti. İngiliz işçi sınıfı İrlanda’dan kurtulmadan önce hiçbirşey başaramayacaktır. Manivela İrlanda’da uygulanmalıdır. İrlanda sorunu genel olarak toplumsal hareket için bu nedenle bu kadar önemlidir.”⁹⁷

Hobsbawm, Marx’ın sömürgelerdeki mücadelenin metropol ülkedeki devrimci hareket üzerindeki etkisi konusundaki görüşlerine ilişkin şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

“İngiltere’deki durumu devrimcileştirmede Marx’ın ana reçetesi İrlanda aracılığıyla, yani sömürge devriminin desteklenmesinin dolaylı aracılığıyla; böylece İngiliz işçilerini İngiliz burjuvazisine bağlayan önemli bağ tahrif edilecekti. Marx’ın da kabul ettiği gibi, başlangıçta İrlanda’nın İngiliz proleteryanın zaferiyle kurtulmasını bekliyordu. 1860’lı yılların sonlarından itibaren tam tersi görüşü benimsedi; şöyle ki, geri ve sömürge ülkelerdeki devrimler belirleyici olacaktı ve bunların kendileri metropollerini devrimcileştirecekti. (...) İrlanda iki açıdan engelleyici oluyordu: İngiliz işçi sınıfını ırk temelinde bölüyordu ve böylece İngiliz işçisine bir başkasını sömürmede kendi yöneticileriyle belirgin bir ortak çıkar sunuyordu.”⁹⁸

Marx, kızı Laura ve eşi Paul Lafargue’a 5 Mart 1870 tarihinde yazdığı mektupta da benzer bir görüş savunuyordu: “Eğer Avrupa’nın toplumsal gelişmesini hızlandıracaksak, resmi (yani hakim sınıf) İngiltere’nin felaketini hızlandırmalıyız. Bu ise İrlanda’da, İngiltere’nin en zayıf noktasında bir darbeyi gerektirmektedir. Eğer İrlanda kaybedilirse, İngiliz ‘İmparatorluğu’ biter ve İngiltere’de bugüne kadar uykucu ve yavaş bir biçimde gelişmiş olan sınıf mücadelesi daha keskin biçimler alacaktır. Ancak İngiltere tüm dünyada kapitalizmin ve toprak ağalığının metropolüdür.”⁹⁹

Marx, Birinci Enternasyonal Genel Konseyi’nin 1 Ocak 1870 tarihli toplantısından sonra bir genelge hazırladı ve bu genelge elle çoğaltılarak dağıtıldı. Marx, 28 Mart 1870 tarihinde Ludwig Kugelmann’a yazdığı gizli mektupta da bu genelgenin aşağıda yer alan bölümünü de kullandı.

“Genel Konsey 1 Ocak 1870 günlü olağanüstü toplantısında kararlaştırdı: (...)

“İrlanda affi konusunda Genel Konsey’in Kararlarına İlişkin Soru.

“Eğer İngiltere, Avrupa toprak ağalığının ve kapitalizminin koruyucusuysa, resmi İngiltere’ye önemli bir darbe indirilebilecek tek nokta İrlanda’dır.

“İlk olarak, İrlanda İngiliz toprak ağalığının koruyucusudur. Toprak ağalığı eğer İrlanda’da çökerse, İngiltere’de de çökecektir. (...) İrlanda’da toprak ağalığı yalnızca İngiliz ordusu tarafından sürdürülmektedir. Eğer bu iki ülke arasında zorla gerçekleştirilen birlik sona ererse, İrlanda’da derhal bir toplumsal devrim – bir ölçüde geri bir biçimde olsa da- patlayacaktır. İngiliz toprak ağalığı yalnızca servetinin önemli bir kaynağını yitirmekle kalmayacak, aynı zamanda en büyük moral gücünü –İngiltere’nin İrlanda üzerindeki hakimiyetini temsil etme gerçeğini- yitirecektir. Diğer taraftan, İngiliz proleteryanı, kendi toprak ağalarının İrlanda’daki iktidarını sürdürerek, onların İngiltere’de zarar görmemesini sağlamaktadır.

“İkinci olarak, İngiliz burjuvazisi, yoksul İrlanda halkını zorla göç ettirerek İngiltere’nin işçi sınıfını daha da aşağılara çekerek, yalnızca İrlanda’daki yoksulluğu sömürmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda proleteryanı birbirine düşman iki kampa bölmüştür. Kelt işçisinin ateşli isyankarlığı, Anglo-Sakson’un istikrarlı yumuşak tabiatı ile iyi karışmamaktadır; gerçekte ise, İngiltere’nin önemli endüstriyel merkezlerinin tümünde İrlandalı ve İngiliz proleterlar arasında derin bir karşıtlık bulunmaktadır. Sıradan bir İngiliz işçisi, ücretlerini ve yaşam standardını düşüren bir rakip olarak İrlandalı işçiden nefret etmektedir. Ayrıca onun için ulusal ve dini antipati hissetmektedir; bu durum, Kuzey Amerika’nın güney eyaletlerindeki yoksul beyazların siyah kölelere ilişkin tavrının aynısı gibidir. İngiltere’de proleterlerin bu iki grubu arasındaki karşıtlık yapay olarak sürdürülmekte ve bu bölünmenin iktidarlarını korumanın gerçek sırrı olduğunu iyi bilen burjuvazi tarafından teşvik edilmektedir. (...)

⁹⁷ Marx, K., *First International and After, Political Writings*, Vol.3, Penguin Books, Middlesex, 1974, s.166-167.

⁹⁸ Hobsbawm, E., “Karl Marx and the British Labour Movement,” *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001, s.118-119.

⁹⁹ Hobsbawm, E., “Karl Marx and the British Labour Movement,” a.g.k., 2001, s.119.

“Son olarak, eski Roma'nın devasa ölçüde sergilemiş olduğu olgu bugün İngiltere'de görülebilir. Başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver.”¹⁰⁰

Marx, 9 Nisan 1870 tarihinde Meyer ve Vogt'a yazdığı mektupda da aynı görüşü tekrarlıyordu:

“İrlanda sorunu ile yıllarca meşgul olduktan sonra şu sonuca vardım ki, İngiliz hakim sınıflarına belirleyici darbe (ve bu dünyanın her tarafındaki işçi hareketleri için de belirleyici olacaktır) İngiltere'de indirilemez, yalnızca İrlanda'da indirilebilir.(...)

“İrlanda'da İngiliz aristokrasisinin devrilmesi, İngiltere'de de devrilmesini gerektirecektir ve bu kaçınılmaz olarak gerçekleşecektir. Böylece İngiltere'deki proleter devriminin bir önkoşulu yerine gelecektir. (...)

“Tüm İngiliz sanayi ve ticaret merkezlerinde şimdi iki düşman kampa bölünmüş bir işçi sınıfı vardır: İngiliz proleterleri ve İrlandalı proleterler. Sıradan bir İngiliz işçisi İrlandalı işçiden nefret eder, çünkü onda kendi yaşam standardını düşüren bir rakip görür. İrlandalı işçiyle karşılaştığında kendisinin yönetici ulusun bir üyesi olduğunu hisseder ve tam da bu nedenle kendisini aristokratların ve kapitalistlerin İrlanda'ya karşı bir aleti durumuna sokar ve böylece aristokratların ve kapitalistlerin kendisi üzerindeki hakimiyetlerini güçlendirir. İrlandalı işçiye karşı dini, toplumsal ve millî önyargılar besler. (...) İrlandalı da İngiliz işçisinde İrlanda'daki İngiliz yönetiminin hem suç ortağını, hem de aptal bir aletini görür (...) Bu zıtlama, örgütlülüğüne karşı İngiliz işçi sınıfının acizliğinin sırrıdır. (...)

“Sermayenin metropolü olarak, dünya pazarını bugüne kadar yönetmiş güç olarak İngiltere, şu anda işçilerin devrimi için en önemli ülkedir; ayrıca bu devrim için maddi koşulların belirli bir olgunluk derecesinde geliştiği tek ülkedir. Bu nedenle İngiltere'de toplumsal devrimi hızlandırmak, Uluslararası Çalışanlar Derneği'nin (I. Enternasyonal'in, Y.K.) en önemli amacıdır. Bunu hızlandırabilmenin tek aracı, İrlanda'nın bağımsızlığını sağlamaktır. Bu nedenle Enternasyonal'in görevi İngiltere ile İrlanda arasındaki çelişkiyi öne çıkarmak ve her yerde açıkça İrlanda'nın yanında yer almaktır. İngiliz işçi sınıfında, İrlanda'nın ulusal kurtuluşunun kendileri için soyut bir adalet veya hümanist duygu sorunu olmayıp, kendi toplumsal kurtuluşları için birinci koşul olduğu bilincini yaratmak Londra'daki Genel Konsey'in özel görevidir.”¹⁰¹

Ancak Birinci Enternasyonal böyle bir görevi yerine getirmediği gibi, sömürgelerin bağımsızlığı sorunuyla da hiç ilgilenmedi.¹⁰²

Marx'ın İrlanda'ya ilişkin saptamaları önemlidir. Ancak “başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver” ifadesi yanlış anlaşılmalıdır. Emperyalizm, bir halkın başka bir halkı baskı altına almasını sağlayarak, burjuva demokrasisini yaşayabilmesini sağlamıştır. Emperyalist ülkelerde burjuva özgürlüklerin ana dayanaklarından biri sömürge/yarı-sömürge/yeni-sömürge ülkelerin halklarının “baskı altına alınması”dır.

Engels 1872 yılı ilkbaharında girdiği bir tartışmada, İrlanda'nın yaşadığı 700 yıllık baskının gözardı edilemeyeceğini belirttiikten sonra, bazı kesimlerin İrlandalı işçilerin bağımsızlık mücadelesinin reddedilmesi talebinin Enternasyonal'in ilkeleriyle ortak hiçbir yanının olmadığını söyledi. Şöyle dedi:

“Eğer fetheden ulusun üyeleri, fethettikleri ve hakimiyetleri altında tuttıkları ulustan, kendi milliyetlerini ve durumlarını unutmalarını, ulusal farklılıkları kenara atmalarını ve benzeri şeyleri isterlerse, bu, enternasyonalizm değildir; yapılan, onlara boyunduruğa boyun eğme vaazı vermekten ve fethedenin hakimiyetini enternasyonalizm örtüsü altında meşru kılma ve sürdürme çabasından başka birşey değildir.”¹⁰³

Marx'ın 11 Şubat 1878 tarihinde Wilhelm Liebknecht'e yazdığı mektup, bu sürecin İngiliz işçi sınıfı üzerindeki etkisini özetlemektedir: “İngiliz işçi sınıfının ahlakı, 1848 yılından beri yaşanan çürüme döneminde, bir süreç içinde giderek daha da derin bir biçimde bozuldu ve (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) sonunda büyük Liberal Parti'nin, yani kapitalistlerin uşağının kuyruğu olmaktan başka bir şey olmadığı bir noktaya geldi.”

Engels, 12 Eylül 1882 tarihinde Kautsky'ye yazdığı mektupta da şunları belirtiyordu: “Bana, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda ne düşündüklerini soruyorsun. Ne diyeyim, genel olarak

¹⁰⁰ Marx, K., “The General Council to the Federal Council of French Switzerland,” *The First International and After, Political Writings*, Vol.3, Penguin Books, Middlesex, 1974, s.117-118.

¹⁰¹ Marx, K., a.g.k., 1974, s.167-170; Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.43, s.475.

¹⁰² Beleyubsky, F.B., a.g.m., 1979, s.38.

¹⁰³ Ponomarev, B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moskova, 1981, s.188.

politika konusunda düşündüklerinin tam olarak aynısını: Burjuvaların düşündüğünün aynısını. Burada işçilerin bir partisi yok; yalnızca Muhafazakarlar ve Liberal-Radikaller var; ve işçiler de, İngiltere'nin dünya piyasasındaki tekelinin ve sömürgelerin sağladığı ziyafetten keyifle pay alıyorlar.”¹⁰⁴

Engels, aynı mektubunda, İngiliz işçilerinin sömürgeler politikası konusunda İngiliz burjuvazisi ile aynı düşüncede olduğunu ayrıca şöyle belirtiyordu: Hindistan, Mısır ve diğer İngiliz sömürgelerinde İngiliz sermayeli işletmelerde çalışan ve İngiltere'ye geri gelen işçiler, “şovenist ve sosyal-emperyalist duyguların” yayılmasına katkıda bulunuyorlardı. Gelişmiş kapitalist ülkelerin sömürgelerdeki yatırımlarında çalışan İngiliz işçiler, yerli işçilerle kıyaslanmayacak kadar yüksek ücret alıyorlar ve büyük çoğunlukla, yerli işçilerle birlikte sermayeye karşı ortak bir tavra girmek yerine, İngiliz sermayedarlarının ve sömürgeci politikalarının yanında tavır takınıyorlardı.

İngiltere'nin dünya ticareti üzerindeki tekeli sona ererken, kapitalizmin tekeli aşamasına geçildi. İngiliz kapitalizmi geçmişte ticaretteki tekeli konumundan sağladığı ek geliri (tekeli kârı veya süper kâr) bu kez sanayicilerin tekelleşmesi sayesinde sürdürdü ve İngiliz proletaryasını beslemeye devam etti. İngiltere'nin tekeli konumunun sona ermesi, kapitalizmin tekeli aşamasına geçilmesi nedeniyle, İngiliz işçi sınıfının umulan radikalleşmesine yol açmadı.

Sonuç: Dördüncü Dönem ve Avrupa Dışına Umud

19. yüzyılın ilk yarısında başta İngiltere olmak üzere, Avrupa'da sosyalist devrim umudu yaygındı. Sömürgeler, tarihin edilgen ülkeleriydi. Gelişmiş kapitalist ülkelerin burjuvazilerinin, sömürgelerdeki duragan yapıları parçalayarak, tarihsel açıdan ilerici bir rol oynadıkları düşünülüyordu. 1848 devrimleri işçi sınıfının devrimci potansiyeline ilişkin beklentileri doğrular nitelikteydi. Ancak devrim yenildi.

Marx ve Engels umutlarını yeni bir ekonomik krize bağladılar. Bu arada İngiltere'nin önemli pazarlarından Çin'de ve Hindistan'da ayaklanmalar yaşandı. Marx, bu ayaklanmaların İngiltere'de bekledikleri krizi getireceği veya çıkacak bir krizi derinleştireceği beklentisine girdi. Sömürgeler, Marx'ın devrim stratejisinde birazcık, o da dolaylı, bir yer edindi.

Beklenen ekonomik kriz 1857 yılında başladı; ancak işçi sınıfı, kapitalizmin bazı olumsuzluklarına grevlerle yanıt verse de, bir sistem olarak kapitalizme karşı çıkmadı; sistem içinde çözümler peşinde koştu. 1864 yılında kurulan Birinci Enternasyonal Marx'ı yeniden aktif siyasete çekti ve Marx, çok farklı siyasal görüşlerden kişi ve örgütlerin oluşturduğu Enternasyonal'i bir dünya devrimci partisine dönüştürmeye çalıştı. Başarılı olamadı. Marx ve Engels, gelişmiş kapitalist ülkelerin sömürge politikalarının işçi sınıflarını kapitalist sistemle nasıl bütünleştirdiğini gözlemlediler ve sömürgecilik sona ermeden gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının iktidara gelmesinin mümkün olmadığı görüşünü benimsediler. Marx'ın devrim stratejisinde sömürgelerin rolü belirleyici bir düzeye yükseldi. Yenilmiş Çin ve Hindistan ayaklanmalarının ardından, İrlanda'nın bağımsızlık mücadelesine umut bağladılar. Ancak bu mücadele de yenilgiyle sonuçlandı.

Marx, 1872 yılı geldiğinde Avrupa işçi sınıflarından da umudunu kesmiş durumdaydı. Paris Komünü sonrasında Avrupa'da başlayan gerici dalga, karanlık bir ortam yaratmıştı.

Engels, 1877 yılında yazdığı bir yazıda, Marx'ın 1872 yılından sonra aktif politikanın dışına çıkmasını şöyle anlatıyordu: (Birinci Enternasyonal'in 1872 yılındaki, Y.K.) “La Hey Kongresi'nden sonra Marx nihayet kuramsal çalışmasına dönebilmek için yeniden huzura ve serbest zamana kavuştu ve Kapital'in ikinci cildinin baskıya hazır olmasını fazla uzun sürmeden sağlayabileceği umut edilebilir.”¹⁰⁵

Bu durumu E.Hobsbawm şöyle değerlendirmektedir:

“Marx 1870 yılından itibaren Rusya'ya bazı umutlar bağlamaya başladı. (...) Marx'ın son yıllarına bir kendini geri çekme ve hayal kırıklığı havası hakimdir. Göreceli olarak daha az yazdı ve siyasal açıdan hemen hemen faaliyetsizdi.” “Ölümünden sonra Engels tarafından Kapital İkinci ve Üçüncü Ciltler olarak düzenlenen kitapların ve Artık-değer Teorileri'nin malzemesinin çoğu gerçekte 1867 yılında Kapital'in Birinci Cildi'nin yayımlanmasından önce yazılmıştı. Marx'ın önemli yazılarından, bazı mektupları dışında, yalnızca Gotha Programı'nın Eleştirisi (1875) Komün'ün yenilgisinden sonradır.”¹⁰⁶

¹⁰⁴ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol. 46, s.322.

¹⁰⁵ Engels, F., “Karl Marx,” Marx-Engels, *Selected Works*, Vol.3, Progress Publishers, Moscow, s.83.

¹⁰⁶ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.115.

“1860’ların sonlarından itibaren Marx, ciddi bir biçimde, burjuva toplumunun devrilmesine yönelik üç çizgideki bu dolaylı strateji yaklaşımını öngörmeye başladı; bunların ikisinin kahince olduğu kanıtlandı ve birinde ise yanılmıştı: Sömürge devrimi, Rusya ve Birleşik Devletler. Bunların birincisi, İrlanda devrimci hareketinin ortaya çıkışı yoluyla hesaplarına dahil oldu. İngiltere bu dönemde proletarya devriminin geleceği açısından belirleyici önemdeydi, çünkü sermayenin merkeziydi, dünya piyasasının hakimiydi ve aynı zamanda ‘bu devrimin maddi koşullarının belirli bir derecede olgunluğa ulaştığı tek ülkeydi.’ Bu nedenle Enternasyonal’in ana amacı İngiliz devrimini hızlandırmak olmalıydı ve bunu yapabilmeyen tek yolu da İrlanda’nın bağımsızlığının kazanılmasıydı. İrlanda devrimi (veya daha genel ifadeyle, bağımlı halkların devrimi) kendilerine sağlayacağı yarar açısından öngörülüyordu; metropol kapitalizmin Aşil’in topuğu olarak, merkezi burjuva ülkelerde devrimin muhtemel hızlandırıcısı olarak değerlendiriliyordu.”(...) “Rusya’nın rolü belki daha da ihtirashıydı. 1860’lı yıllardan itibaren bir Rus devrimi yalnızca bir olasılık olmaktan çıkmış, bir ihtimal ve hatta bir kesinlik haline gelmişti.”¹⁰⁷

Marx yaşamının son yıllarında Hindistan, Çin ve Rusya’daki köy komünleriyle de ilgilenmeye başladı. Ancak Engels, köylülerin devrimci potansiyelini küçümsüyordu. Eduard Bernstein’a 9 Ağustos 1882 günlü mektubunda, “köylü halkın deneyimlerden öğrenebilmesi için yüzyıllar boyunca soyulması gerekir,” diyordu.¹⁰⁸

1852 öncesinde sömürgelerde kapitalizmin tarihsel olarak ilerici işlevinden söz eden Marx, 1881 yılı Şubat/Mart aylarında Vera Zasulich’e yazdığı mektubun üçüncü taslağında, “Hindistan’la ilgili olarak, (...) komünal toprak mülkiyetinin engellenmesi, yerli halkı ileriye değil geriye götüren bir İngiliz vandalizminden başka bir şey değildir,”¹⁰⁹ diyordu.

Marx’ın yaşamının son yıllarında ve ölümünden sonra Avrupa ülkelerinde işçi sınıflarının siyasal ve sendikal örgütlenmesinde önemli gelişmeler yaşandı. Engels, bu dönemde yeniden Avrupa’ya odaklandı. 22 Şubat 1882 günü Eduard Bernstein’a yazdığı mektupta şöyle diyordu: “Batı Avrupa proletaryasını özgürleştirme çalışmasında işbirliği yapmalı ve diğer herşeyi bu amaca bağımlı kılmalıyız.”¹¹⁰

Engels, 12 Eylül 1882 günü Karl Kautsky’ye yazdığı mektupta da Avrupa’da proletaryanın iktidarı sonrasında “yarı-uygar ülkelerin” de onları izleyeceğinden söz ediyordu.¹¹¹

Marx’ın yaşamının son yıllarında kapitalizmin birinci küresel ekonomik krizi (1873-1896) yaşandı ve kapitalizmin emperyalizm aşamasına geçildi. Bu yeni aşamada sömürgelerdeki anti-emperyalist mücadelenin dünyadaki sosyalizm mücadelesi açısından önemini belirleyen ve bunu siyasal mücadelesinde kullanan kişi, Lenin oldu.

¹⁰⁷ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.157.

¹⁰⁸ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.46, s.302.

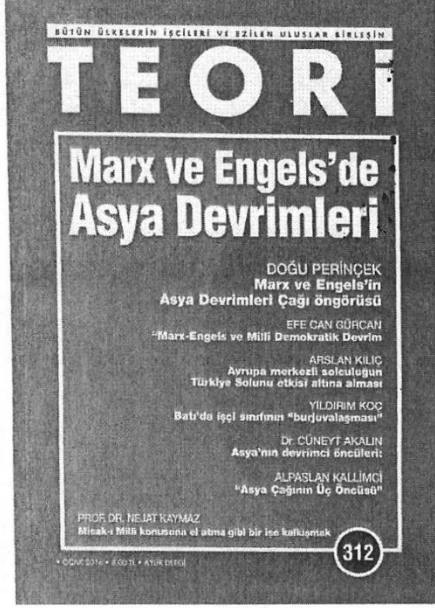
¹⁰⁹ <https://www.marxists.org/archive/marx/works/1881/zasulich/draft-3.htm>.

¹¹⁰ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.46, s.205.

¹¹¹ Marx-Engels, *Collected Works*, Vol.46, s.322

İŞÇİ SINIFININ “BURJUVALAŞMASI”

Teori, Ocak 2016

Giriş

Kapitalizm insanlığın gelişiminin belirli bir evresinde devrimciydi. Üretici güçleri geliştirdi, insanlar arasındaki kulluk ilişkilerinin yerine hukuken eşitlik ilkesini getirdi, insanların yaşam standartlarını yükseltti. Ancak belirli dönemlerde insanların yaşamını cehenneme de çevirdi.

19. yüzyılın ilk yarısında kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının yaşamı cehennem koşullarındaydı. Kapitalizmin gelişmesinin yol açtığı savaşlar da geniş halk kitleleri için cehennemler yarattı. Kapitalizmin gelişmesinin belirli bir aşamasından sonra ön plana çıkan sömürgelerin halklarının yaşadığı cehennem ise, daha öncekilerden de kötüydü.

Kapitalizmin gelişmesi, daha önceki üretim/toplum biçimlerinde halkın küçük bir parçasını oluşturan işçilerin güçlü bir sınıf olarak ortaya çıkmasına yol açtı. Özellikle 19. yüzyılın ilk yarısı, işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasındaki sınıf mücadelesinin en sert biçimlerde geliştiği yıllardı. Bu mücadeleleri işçi sınıfı kaybetti; ancak bu başarılar sermayedar sınıf için birer Pirus Zaferi idi. Sermayedar sınıf, işçi sınıfını yenilgiye uğratan güç olmasına karşın, bu savaşlardan büyük yaralarla çıkabildi.

Burjuvazinin ideologları da tarihten dersler çıkartmada beceri sahibidir. Burjuvazi, tarihteki bazı örneklerden de yararlanarak, 1848 yılında Komünist Manifesto'da o günün koşullarında doğru bir biçimde “kapitalizmin mezar kazıcısı” olarak betimlenen işçi sınıflarını “kapitalizmin ve emperyalizmin payandası”na dönüştüren politikalar geliştirdi ve uyguladı. Bu yazı, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının (yalnızca işçi aristokratlarının değil) kapitalizmin mezar kazıcılığından kapitalizmin ve emperyalizmin payandalığına dönüş(türül)mesinin kısa öyküsüdür.

Bu öykünün doğru öğrenilmesi yalnızca bir tarih merakının ötesinde önemlidir.

Kapitalizm, çağımızda insanlığın düşmanıdır ve mutlaka tarihin çöplüğüne gönderilmelidir.

Paranın padişahlığına, yobazın karanlığına son verecek, insanın insanı sömürmediği, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratacak güç, işçi sınıfıdır.

Ancak çağımızda emperyalist ülkelerin işçi sınıfları “burjuvalaşmış”tır.

Emperyalist ülkelerin burjuva demokrasilerinde iktidara gelen güçlerin arkasında işçi sınıflarının siyasi desteği bulunmaktadır. Bu kitleler aldatılarak bu güçleri iktidara getirmemektedir. Bu ülkelerde uygulanan politikalar işçi sınıflarının yaşam standartlarını yükseltebilmiştir. Bunu sağlayan da, klasik kapitalist sömürü değil, emperyalist sömürüdür.

Kapitalizmi tarihin çöplüğüne göndermenin yolu, emperyalist sömürünün sona erdirilmesinden, burjuvalaşmış ve kapitalizmin/emperyalizmin payandasına dönüş(türül)müş işçi sınıflarının kapitalizme karşı mücadele etmekten başka çaresinin kalmamasından ve böylece yeniden devrimcileştirilmesinde geçmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde bu analizin siyasi sonucu, "küresel saldırıya karşı küresel direniş" değil, emperyalizme karşı işçi sınıfının, halkın ve tüm milletin birliğidir; Komintern'in 1935 yılındaki 7. Kongresi'nde alınan karar doğrultusunda, birleşik cephe, halk cephesi ve milli cephe.

Dünyada kapitalizmi yıkmanın yolu, Türkiye'de ve emperyalist sömürü altındaki tüm ülkelerde, anti-emperyalist mücadeleden geçmektedir.

Kapitalizmin Cehenneminde Avrupa İşçi Sınıfları

Kapitalizm özellikle 1780'lerde başlayan Sanayi Devrimi sonrasında Avrupa işçi sınıfları için bir cehennem yarattı.

1850'li yıllardan itibaren ücretlerde ve çalışma/yaşama koşullarındaki gelişmeye karşın, İngiltere'de 1870 yılında doğumda ortalama yaşam beklentisi 41,3 yıldır ve bu rakam 1913 yılında 53,4'e yükselmisti. 2001 yılında ise 78,1 yıldır.¹¹²

1880'li yıllarda Avrupa'nın "gelişmiş" bölgelerinde doğumda ortalama yaşam beklentisi 43-45 yıldır, Almanya'da 40 yılın altındaydı, İskandinav ülkelerinde 48-50 yıl dolaylıındaydı.¹¹³

18. yüzyılda ve hatta 19. yüzyılın ilk on yıllarında birçok ülkede görülen bir uygulama, işçiler için özel çalışma kartlarının hazırlanmasıydı. Böylece işçiler çalıştıkları fabrikadan kendi istekleriyle ayrılamıyorlardı. Ayrıca bu kartlar aracılığıyla polis işçileri gözetim altında tutması da sağlıyordu. Bu dönemde bazı ülkelerde serflere uygulanan dayak cezası işçiler için de geçerliydi. İşçiler, polis tarafından kırbaçlanıyordu.¹¹⁴

İngiliz sanayisi 19. yüzyılda bile çok sıkı fabrika kuralları, cezalar, ücret kesintileri veya işten çıkarmalar yoluyla baskı, kötü çalışma koşulları, uzun çalışma günü, çalışmaya bağlı hastalıklarla ve kazalarla işçileri eziyordu.¹¹⁵

19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de parlamento komitelerinin işçilerin çalışma koşullarına ilişkin tespitleri korkunç tabloyu ortaya seriyordu: Kadınlar günde 18 saat çalıştırılabilirdi. Çocuklar, dört saatlik bir uykudan sonra yarı uykulu bir biçimde sağlıksız fabrikalara sokuluyordu. Çocuklar, çalışma temposuna ayak uyduramazlarsa, kayışla dövülüyordu. Ücretler o denli düşüktü ki, birçok ailenin ayakta kalabilmesi için herkesin çalışması gerekiyordu.

İngiltere'nin ünlü başbakanlarından Benjamin Disraeli (1868 yılında ve 1874-1880 döneminde başbakanı) 1845 yılında yayımlanan *Sybil veya İki Ulus* isimli romanında, zenginleri ve yoksulları kastederek, İngiltere'de "aralarında hiçbir ilişki ve sempati bulunmayan; sanki değişik bölgelerde yaşayan veya farklı gezegenlerin yaşayanları imişler gibi bir değerinin alışkanlıkları, düşünceleri ve duyguları konusunda cahil olan" "iki ulus" bulunduğundan söz ediyordu.¹¹⁶

Fransa'da ve İngiltere'de 19. yüzyılda kapitalist sanayileşme, özellikle dokuma, metalurji ve kömür madencilğinde işçi kitlelerinin acımasız bir biçimde sömürülmesiyle gerçekleştirildi.¹¹⁷

Bu kötü koşullarda çalışan işçilerin diğer bir sorunu, güvencesizlikti. Ücretler belirsizdi; işin ne kadar süreceği belirsizdi; işten çıkarılanın ne zaman nerede iş bulabileceği belirsizdi. Özellikle ekonomik bunalım dönemlerinde işsizliğin anlamı açıktı. Hiçbir sosyal güvenlik sistemi yoktu.

İngiltere'de 19. yüzyılın ortalarına ve bazı ülkelerde de 19. yüzyılın sonlarına kadar, kapitalizmin işçi sınıfı açısından anlamı, cehennemdi.

Avrupa İşçi Sınıflarının Tepkisi

Kapitalizmin yarattığı cehenneme karşı oluşan tepkiler bazen açlığın yol açtığı yağmalamalara ve ayaklanmalara dönüştü. Özellikle toplam harcamalar içinde ekmek giderlerinin yüksek olduğu

¹¹² Crafts,N., "Living Standards," Crafts,N.-Gazeley,I.-Newell,A. (ed.), *Work and Pay in 20th Century Britain*, Oxford University Press, New York, 2007, s.24.

¹¹³ Hobsbawm, E., *The Age of Empire, 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989, s.29.

¹¹⁴ Ponomarev,B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Vol.1, The Origins of the Proletariat and Its Evolution as a Revolutionary Class*, Progress Publishers, Moskova, 1980, s.186, 1887.

¹¹⁵ Beaud, M., *A History of Capitalism*, MR Press, 2001, s.99. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Engels,F., *The Conditions of the Working-Class in England*, Penguin Classics, Londra, 1987; Cobden, J.C., *The White Slaves of England, Compiled from Official Documents* (1860), reprint, Irish University Press, Shannon, 1971.

¹¹⁶ Semmel, B., *Imperialism and Social Reform, English Social-Imperial Thought, 1895-1914*, George Allen and Unwin Ltd., Londra, 1960, s.19-20.

¹¹⁷ Beaud,M., a.g.k., 2001, s.102

dönemlerde, yaşanan kuraklığa veya başka bir soruna bağlı olarak tarımsal üretimde ortaya çıkan düşüşler ekmek fiyatlarını artırınca, “açlık ayaklanmaları”, “yiyecek ayaklanmaları” veya “ekmek ayaklanmaları” olarak isimlendirilen eylemler gündeme geldi. Bu eylemler bir sınıf hareketi olmaktan çok, “yoksullar hareketi” idi; farklı toplumsal sınıflardan yoksulların tepkisiydi.

İngiltere’de 18. yüzyılın başlarından 19. yüzyılın başlarına kadar ortaya çıkan en önemli “yiyecek ayaklanmaları” 1709-1710, 1727-1729, 1739-1740, 1756-1757, 1766-1768, 1772-1773, 1783-1784, 1794-1796, 1800-1801, 1810-1813 ve 1816-1818 yıllarında gerçekleşti.¹¹⁸ 1816 yılındaki ayaklanmalara “Ekmek veya Kan Ayaklanmaları” adı veriliyordu.

Yiyecek ayaklanmalarına katılanlar, bilindiği kadarıyla, kimseyi öldürmediler. Ancak bu ayaklanmalara katılanlardan yaklaşık 30 kişi asıldı veya vurularak öldürüldü.¹¹⁹

Londra’da 1780 yılındaki bir ayaklanmada (“Gordon Riots”) Londra alevler içinde bırakıldı; ayaklanma ancak yedinci gününde bastırılabilirdi ve 285 isyancı öldürüldü. Yapılan yargılama sonucunda da 25 kişi asıldı. 18. yüzyılda İngiltere’de kentlerdeki bu ayaklanmalara katılanların yaklaşık üçte ikisi ücretli işçiydi. Geri kalanlar ise küçük işverenler, esnaf ve zanaatkarlardan oluşuyordu.

İşçilerin işverenlere karşı tepkileri de sert biçimlerde gelişti. Örneğin, 1738 yılı Aralık ayında İngiltere’de Wiltshire bölgesinde dokumacılar ve makasçılar, uzun süreli ve yaygın ayaklanmalar sırasında işverenlerin evlerini yaktılar ve mal-mülkünü tahrip ettiler ve böylece isteklerini kabul ettirdiler. Yine İngiltere’de 1744 yılında Staffordshire’da binlerce çivi işçisi ücretlerini artırabilmek için gösteri yaptı ve evleri yağmaladı. İngiltere Liverpool’da 1775 yılında denizciler silahlı bir gösteri gerçekleştirdi. 1768 yılında Londra’da limanda kömür yükleyicilerin kendi aralarında ve işverenle aralarında çıkan anlaşmazlıkta silahlı çatışma yaşandı ve işçiler öldürüldü. Olaylarla bağlantılı olan 7 kömür yükleme işçisi, yaklaşık 50 bin kişilik bir kalabalığın önünde asıldı.

İngiltere’de bu dönemin en önemli eylemleri, 1811-1812 yıllarında ilk dalgası yaşanan ve makine kırılcılığının bir biçimi olan Ludizm’di.

İngiltere’de 1817 yılı Haziran ayında çoğunluğunu işçilerin oluşturduğu birkaç yüz kişi mızrak ve ateşli silahlarla bir ayaklanma başlattı (“Pentrich veya Pentridge Revolution”). Ayaklanma kolayca bastırıldı. 85 kişi tutuklandı. 3 kişi idam edildi. E.P.Thompson bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Pentridge ayaklanmasını, herhangi bir orta sınıf desteği olmaksızın tümüyle bir proleter isyanı girişiminin tarihteki ilk çabalarından biri olarak görebiliriz.”¹²⁰

İngiltere’de 1819 yılında artan sorunların çözümü için Parlamento bir umut olarak ortaya çıkınca, geniş halk kesimlerinin Avam Kamarası’nda temsilini sağlayacak yasa değişiklikleri konusunda kampanyalar yoğunlaştı. 16 Ağustos 1819 günü Manchester’da bu amaçla büyük bir gösteri düzenlendi. Gösteriye katılanların sayısına ilişkin tahminler 50 bin ile 80 bin arasında değişmekteydi. Çiftçilerden oluşan gönüllü süvari birliği (Yeomanry) ve askerler bu silahsız kitleye saldırdı. 15-18 kişi öldü, aralarında çok sayıda kadının da bulunduğu 400-700 kişi yaralandı (“Peterloo Massacre”).

İskoçya’da 1820 Nisanında gerçekleşen bir eylem, dünya işçi hareketinde ilk genel siyasal grev olarak nitelendirilmektedir. Bu genel grevi örgütleyen, 1819 yılında Glasgow’da kurulan gizli bir radikal devrimci örgüttü. Bu örgütün İngiltere’nin sanayi bölgelerindeki radikal unsurlarla da ilişkileri vardı. Amaç, hükümetin devrilmesiydi. Eyleme 60 bini aşan insan katıldı. Ancak önderliğin zayıflığı, yenilginin en önemli nedeniydi.¹²¹

İngiltere’de 1830-1831 yıllarında tarım işçilerinin çiftlikleri tahrip etme hareketi (Kaptan Swing Hareketi) bazı yönleriyle makine kırılcılığını anımsatıyordu. Tarım işçileri, zengin çiftçilere gönderdikleri tehdit mektuplarının altına hayali bir “Kaptan Swing” imzası atıyorlardı. Bu eylemler nedeniyle 1900 kadar gösterici yargılandı. 19 kişi idam edildi. 481 kişi Avustralya’ya sürgüne gönderildi. 644 kişi çeşitli sürelerle hapis cezalarına çarptırıldı. 1 kişi de halkın önünde kırbaçlandı.¹²²

29-31 Ekim 1831 günleri ise İngiltere ‘de Bristol’de büyük olaylar oldu. Lordlar Kamarası’nın seçme ve seçilme hakkını genişletmesi umulan Reform Yasası tasarısını reddetmesi üzerine, işçilerin de geniş

¹¹⁸ Archer, J.E., *Social Unrest and Popular Protest in England 1780-1840*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 28.

¹¹⁹ Archer, J.E., a.g.k., 2000, s.37.

¹²⁰ Thompson, E.P., *The Making of the English Working Class*, Victor Gollancz Ltd., Londra, 1965, s.668.

¹²¹ Ponomarev, B.N. ve diğ., a.g.k., Vol.1, 1980, s.216.

¹²² Rude, G., *The Crowd in History, A Study of Popular Disturbances in France and England, 1730-1848*, John Wiley and Sons Inc., New York, 1964, s.149-155; Sewell, R., *In the Cause of Labour, A History of British Trade Unionism, 1792-2003*, Wellred Pub., 2003. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Hobsbawm, E.-Rude, G., *Captain Swing*, Phoenix Press, Londra, 2001.

biçimde yer aldığı büyük gösteriler yapıldı. Gösterilerde kamu binaları ateşe verildi, hapishaneler boşaltıldı, sevilmeyen kişilerin evleri ve dükkanları yağmalandı ve yakıldı. Askerlerin açtığı ateş sonucunda 100-250 kişi öldü veya yaralandı. Yargılama sonucunda 4 gösterici asıldı.¹²³

E.P.Thompson, 1831 ve 1832 yılının İngiltere'sini şöyle anlatmaktadır: “1831 sonbaharında ve ‘Mayıs günleri’nde İngiltere’de bir devrime ramak kalmıştı ve eğer devrim bir kez başlasaydı, hızlı radikalleşmesiyle, kolaylıkla 1848 devrimlerinin ve Paris Komünü’nün önceden hayata geçirilmesi olabilirdi.”¹²⁴

İngiltere’de 1834 yılında Büyük Ulusal Birleşik Sendika veya Büyük Ulusal Birleşik Meslekler Birliği (“Grand National Consolidated Trade Union”) kuruldu. Örgüt hızla büyüdü ve üye sayısı yarım milyona yaklaştı.

İngiltere’de militan düzen-dışı eylemlerin istenen sonucu vermemesi, düzen-içi arayışları güçlendirmişti. Bu amaçla işçi sınıfı hareketi içindeki çok farklı çevreler, altı maddeden oluşan talepleri içeren bir dilekçe metni üzerinde anlaştı (Çartizm). Bu dilekçedeki talepler, 1780 yılında Westminster’da Reform Komitesi’nin formüle ettiği isteklerin hemen hemen aynısıydı. Bu dilekçe, 1838, 1842 ve 1848 yıllarında Parlamento’ya birçok kenti sarsan büyük gösterilerle sunuldu. Ancak bu dilekçede yer alan talepler, bu eylemler sonucunda değil, daha sonraki yıllarda, burjuvazinin burjuva demokrasisinin sınırlarını genişletebilecek olanaklara kavuştuğu dönemde kabul edilen yasalarla gerçekleşti.

İngiltere’de 1839 yılında 30 bin maden ocağı işçisi, bu dilekçeyi desteklemek ve Parlamento’nun kararını değiştirmek için genel grev yapılmasını sağlamak amacıyla greve gitti. 1839 ve 1840 yıllarında kısa süreli ve başarısız silahlı ayaklanma girişimleri oldu.

Hobsbawm İngiliz işçi sınıfı tarihinde 1850’li yıllara kadarki yılları “devrimci dönem” olarak nitelendirmekte, 1850’ler, 1860’lar ve 1870’lerde reformizmin hakim olduğunu belirtmektedir.

1848 yılı ise devrimin baharıydı. 1847 Aralık’ında İsviçre’de, 1848 Ocak’ında Sicilya’daki ayaklanmaların ardından Fransa’da krallık yıkıldı. Arkasından Viyana, Milano, Venedik, Prag, Berlin ve Almanya’nın diğer bölgelerinde başarılı ayaklanmalar gerçekleşti.

Fransa’da işçiler Haziran ayında ayaklandı. Paris’in doğu bölgesinde barikatlar kuruldu. Hükümet ayaklananların üstüne 115-135 bin kişilik bir güç gönderdi. Barikatlarda savaşanlar ise yaklaşık 40 bin kişiydi. İç savaş dört gün sürdü. Ayaklanma çok kanlı bir biçimde bastırıldı. Ölenlerin sayısı tam olarak bilinmemektedir; ancak 12 bin kişi tutuklandı ve binlerce kişi Fransız sömürgelerine sürgüne gönderildi. 1848 sonbaharında Viyana, Berlin ve Milano gibi kentlerdeki ayaklanmalar da ezildi. 1849 yılı ortalarına gelindiğinde, 1848 yılı baharında yükselen umutlar tümüyle sönmüştü; işçi sınıfı Avrupa çapında büyük bir yenilgi almıştı.¹²⁵

Marx, 18 Mart 1852 tarihinde şunları yazıyordu: “Paris proletaryası öylesine yenilmiş, imha edilmiş ve bozguna uğratılmıştı ki, bugüne kadar kendilerine gelemediler.”¹²⁶

1870 yılında Fransa-Prusya savaşında Fransa’nın yenilmesinin ardından burjuvazinin teslim olma girişimlerine karşı, 18 Mart 1871 günü Paris’te silahlı işçiler iktidara el koydu ve August Blanqui ve Proudhon yanlılarının yönetiminde Paris Komünü oluştu. Komün, Alman desteğinden yararlanan Fransız burjuvazisinin önderliğindeki Fransız savaş esirleri tarafından vahşice yok edildi.

Avrupa işçi sınıfları, 19. yüzyıl boyunca yukarıda bazı örnekleri aktarılan mücadelelerden yenilgiyle çıktı. Ancak Avrupa’nın sermayedar sınıfları, bu sınıf kavgasından önemli dersler çıkardı ve işçi sınıfını kapitalizmin mezar kazıcılığından kapitalizmin payandalığına dönüştürecek politikalar uygulamaya başladı.

İşçi Sınıflarını Kapitalizmin Payandasına Dönüştürülmesi

Hakim sınıflar, işçi sınıflarının kapitalizme büyük zarar verebilecek potansiyellerini kolayca saptadılar.

¹²³ Thompson, E.P., a.g.k., 1965, s.75; Ness,I. (ed.), *The International Encyclopedia of Revolution and Protest, 1500 to the Present*, Vol.II, Wiley-Blackwell, Singapore, 2009, s.506-507.

¹²⁴ Thompson, E.P., a.g.k., 1965, s.817.

¹²⁵ Harman, C., *A People’s History of the World*, Verso, 2008, s.335-344.

¹²⁶ Kuczynski, J., *The Rise of the Working Class*, World University Library, 1967, s.190.

İngiltere'nin bir sömürgeci olan Yeni Zelanda'nın bir dönem başbakanı olan Julius Vogel 1879 yılında şunları söylüyordu: "İngiltere denizaşırı topraklarını kaybeder kaybetmez, işçilerle üst sınıf arasında acımasız bir savaşın alanı olacaktır."¹²⁷

İngiliz sömürgeciliğinin ve emperyalizminin ünlü savunucularından, büyük bir elmas şirketinin sahibi ve kendi adını verdiği Rodezya devletinin kurucusu Cecil John Rhodes (1853-1902) 1895 yılında şunları söylüyordu:

"Dün Londra'nın Doğu Yakası'ndaydım ve işsizlerin düzenlediği bir mitinge katıldım. Vahşi konuşmalar dinledim; bunlar yalnızca 'ekmek', 'ekmek' isteği idi; ve eve dönüşüm sırasında bu sahneyi değerlendirdim ve emperyalizmin önemi konusunda her zamankinden daha fazla ikna oldum. (...) Oluşturduğum düşünce toplumsal soruna bir çözümdür, diğer bir deyişle, Birleşik Krallığın 40.000.000 yaşayanını kanlı bir iç savaştan kurtarmak için, biz sömürge devlet adamları, bu fazla nüfusu yerleştirmek, fabrikalarda ve madenlerde üretilen ürünler için yeni pazarlar sağlamak için yeni topraklar elde etmeliyiz. Her zaman söylediğim gibi, İmparatorluk bir geçim (maîşet, "bread and butter," Y.K.) sorunudur. Eğer iç savaştan kaçınmak istiyorsanız, emperyalist olmak zorundasınız."¹²⁸

İngiliz işçi sınıfının evcilleştirilmesi, ehlileştirilmesi ve reformistleştirilmesi, İngiliz burjuvazisinin yukarıda örnekleri verilen çok bilinçli politikalarının sonucuydu.¹²⁹ Bu politikalar sayesinde, İngiliz işçi sınıfı, 1867 yılında genel oy hakkına kavuştuktan sonra, 40 yılı aşkın bir süre, emperyalist politikaların savunucusu ve uygulayıcısı Liberal Parti'yi destekledi.

19. yüzyılın son çeyreği ve 20. yüzyılın ilk 14 yılı, sömürgeleştirme çağıydı.

1875 yılında Afrika'nın onda birinden az bir bölümü Avrupa ülkelerinin sömürgeciydi. Yirmi yıl sonra, 1895 yılında, Afrika'nın yalnızca onda biri sömürgeleştirilmemişti.

1880-1914 döneminde Avrupa ve Amerika kıtalarının dışındaki bölgeler, İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika, ABD ve Japonya'nın doğrudan yönetimi veya dolaylı siyasi hakimiyeti altına sokularak paylaşıldı. Afrika'nın tümü İngiliz, Fransız, Alman, Belçika, Portekiz ve kısmen de İspanyol sömürgeciye dönüştürüldü. 1876 ile 1915 yılları arasında dünya yüzölçümünün yaklaşık dörtte biri, yarım düzine devlet tarafından paylaşıldı.¹³⁰

Bu gelişme sonucunda kapitalistlerin kârının kaynağı yalnızca işçilerin sömürülmesi (artık-değer) olmaktan çıktı; emperyalist sömürü daha da önem kazandı.

Kapitalizmin tekeli veya emperyalist aşamasına geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin daha da parazitleşmesi ve bu ülkelerin işçi sınıflarının üretken faaliyet içindeki rolünün azalması Lenin tarafından 1907 yılında şöyle ifade ediliyordu:

*"Hiçbir şeye sahip olmayanlar fakat aynı zamanda çalışmayanlar sınıfı sömürücüleri devirme yeteneğine sahip değildir. Ancak tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılayan proleter sınıfı başarılı bir toplumsal devrim gerçekleştirebilme gücüne sahiptir. Ve şimdi görüyoruz ki, kapsamlı sömürge politikasının sonucu olarak Avrupa proletaryası kısmen öyle bir duruma ulaşmıştır ki, toplumun tümünün ihtiyaçlarını karşılayan onun çalışması değil, pratikte esirleştirilmiş olan sömürge halklarının çalışmasıdır. **İngiliz burjuvazisi, örneğin, İngiliz işçilerinden sağladığı kârdan fazla kârı Hindistan'ın ve diğer sömürgelerin nüfusunu oluşturan milyonlarca kişiden sağlamaktadır. Bazı ülkelerde bu koşullar bir ülkenin veya diğerinin proletaryasının sömürgeci şovenizm hastalığına bulaştırılmasının maddi ve ekonomik temellerini yaratmaktadır**"¹³¹*

Lenin, 27 Mayıs 1917 günü yaptığı bir konuşmada da, dünyada servet açısından birinci sırada olan İngiltere'nin bu serveti kendi işçilerinin emeğinden çok sayısız sömürgeyi sömürmesinden elde ettiğini söylüyordu.¹³²

¹²⁷ Baumgart, W., *Imperialism, The Idea and Reality of British and French Colonial Expansion, 1880-1914*, Oxford University Press, New York, 1982, s. 145.

¹²⁸ Aktaran, Beaud, M., a.g.k., 2001, s.159-160.

¹²⁹ Eric Hobsbawm şu saptamayı yapmaktadır: "Hükümetin ve giderek artan biçimde önemli endüstrilerin (işverenlerinin, Y.K.) temel tavrı, büyük hayvan avcılığı yerine arslan terbiyecisi olmak olmuştur." Hobsbawm, E.J., "Trends in the British Labour Movement," *Labouring Men, Studies in the History of Labour*, Weidenfeld and Nicolson, Londra, 1964, s.336.

¹³⁰ Hobsbawm, E., *The Age of Empire, 1875-1914*, Vintage Books, New York, 1989, s. 56-60.

¹³¹ Lenin, V.I., "The International Socialist Congress in Stuttgart," *Collected Works*, Vol.13, Moskova, 1978, s.77. "Lenin zaten orijinal Roma proletaryasının bir bütün olarak parazit bir sınıf olduğunun kesin bir biçimde farkındaydı." (Hobsbawm, "Lenin and the Aristocracy of Labour," *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001, s.152.)

¹³² Lenin, a.g.k., *The National Liberation Movement in the East*, Third Revised Edition, Progress Publishers, Moskova, s.217.

Bu süreçte gelişmiş kapitalist ülkelerde işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşulları iyileştirildi; iş güvencesi ve sosyal güvenlik haklarında önemli gelişmeler sağlandı. Genel oy hakkının yaygınlaşması ve özellikle sendikal hak ve özgürlüklerin gelişmesi de bu dönemdedir. Bu süreç, “refah devleti” olarak nitelendirilen düzeye kadar gelişti.

Emperyalist ülkelerin sermayedar sınıflarının kapitalist düzen içinde kendi işçilerine bu hakları tanıyabilmesini sağlayan ise, sömürgelerin halklarının sömürülmesiydi. Bu durum da, kapitalizme karşı mücadelenin başarıya ulaşabilmesinin emperyalizme karşı mücadelenin başarısına bağlı olmasına yol açtı.

19. yüzyılın ortalarına kadar kapitalizmin sonuçlarına, kapitalizmin yarattığı cehenneme ve sefalete karşı mücadele eden işçi sınıfları, kapitalizmle uzlaştıkça sefilleşti; kapitalizmin mezar kazıcıları olarak düşünülenler, emperyalizmin ve kapitalizmin payandalarına, destekçilerine dönüştü.

Bu konumda olanlar yalnızca işçi aristokrasileri, işçi sınıfının bazı kesim veya katmanları veya sendikalı işçiler değildir; işçi sınıflarının bütünüdür. Emperyalist sömürüye dayanan “sosyal refah devleti” uygulamaları, işçi sınıfı içinde katmanlara veya kesimlere göre bir ayırım yapmamakta, işçi sınıfının bütününe önemli destekler sağlamakta ve hatta özellikle de daha dezavantajlı konumda olan kesim ve bireyler için pozitif ayrımcılık yapmaktadır.

Marx, Engels ve Lenin’in Saptamaları

Marx ve Engels 1858 yılından itibaren bu konuya eğilmeye başladılar. Bu yıllarda İngiltere’de Çartist hareketin devrimci kanadının önderlerinden Ernest Jones, işçi sınıfı ile orta sınıf reformcularının işbirliğini sağlamaya yönelik bir konferans çağırısı yaptığında, F.Engels, 7 Ekim 1858 tarihinde Marx’a yazdığı mektupta, İngiliz işçi sınıfının burjuva proletaryaya dönüşmesinden söz etti: “İngiliz proletaryası gerçekte giderek daha fazla burjuva oluyor; öyle ki, tüm ulusların en burjuvası olan bu ulus, gözüktüğü kadarıyla, nihai olarak, bir burjuvazinin yanı sıra bir burjuva aristokrasiye ve bir **burjuva proletaryaya** sahip olmayı amaçlıyor. Tüm dünyayı sömüren bir ulus için tabii ki bu belirli bir ölçüde geçerli nedenlere dayanmaktadır.”

Marx, 16 Nisan 1863 tarihinde Engels’e yazdığı mektupta “İngiliz işçilerinin belirgin burjuva hastalığı” demektedir.¹³³

Engels, 12 Eylül 1882 tarihinde Kautsky’ye yazdığı mektupta da şunları belirtiyordu: “Bana, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda ne düşündüklerini soruyorsun. Ne diyeyim, genel olarak politika konusunda düşündüklerinin tam olarak aynısını: Burjuvaların düşündüğünün aynısını. Burada işçilerin bir partisi yok; yalnızca Muhafazakarlar ve Liberal-Radikaller var; ve **işçiler de, İngiltere’nin dünya piyasasındaki tekelinin ve sömürgelerin sağladığı ziyafetten keyifle pay alıyorlar.**”¹³⁴

Engels, aynı mektubunda, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda İngiliz burjuvazisi ile aynı düşüncede olduğunu ayrıca şöyle belirtiyordu: Hindistan, Mısır ve diğer İngiliz sömürgelerinde İngiliz sermayeli işletmelerde çalışan ve İngiltere’ye geri gelen işçiler, “şovenist ve sosyal-emperyalist duyguların” yayılmasına katkıda bulunuyorlardı. Gelişmiş kapitalist ülkelerin sömürgelerdeki yatırımlarında çalışan İngiliz işçiler, yerli işçilerle kıyaslanmayacak kadar yüksek ücret alıyorlar ve büyük çoğunlukla, yerli işçilerle birlikte sermayeye karşı ortak bir tavra girmek yerine, İngiliz sermayedarlarının ve sömürgeci politikalarının yanında tavır takınıyorlardı.

İngiltere’nin dünya ticareti üzerindeki tekeli sona ererken, kapitalizmin tekeli aşamasına geçildi. İngiliz kapitalizmi geçmişte ticaretteki tekeli konumundan sağladığı ek geliri (tekeli kârı veya süper kâr) bu kez sanayicilerin tekelleşmesi sayesinde sürdürdü ve İngiliz proletaryasını beslemeye devam etti. İngiltere’nin tekeli konumunun sona ermesi, kapitalizmin tekeli aşamasına geçilmesi nedeniyle, İngiliz işçi sınıfının umulan radikalleşmesine yol açmadı.

Marx’ın 11 Şubat 1878 tarihinde Wilhelm Liebknecht’e yazdığı mektup, bu sürecin İngiliz işçi sınıfı üzerindeki etkisini özetlemektedir: “İngiliz işçi sınıfının ahlakı, 1848 yılından beri yaşanan çürüme döneminde, bir süreç içinde giderek daha da derin bir biçimde bozuldu ve (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) sonunda büyük Liberal Parti’nin, yani kapitalistlerin uşağının kuyruğu olmaktan başka bir şey olmadığı bir noktaya geldi.”

¹³³ Marx’ın Engels’e 16 Nisan 1863 tarihli mektubu. Hobsbawm, E.J., “Karl Marx and the British Labour Movement,” *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001, s.112-114.

¹³⁴ Ponomarev, B.N. ve diğ., a.g.k., Vol.2, 1981, s.87 http://www.marxists.org/archive/marx/works/1882/letters/82_09_12.htm.

Engels, *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu* kitabının 1892 yılında yapılan İngilizce baskısına yazdığı önsözde, 1 Mart 1885 tarihli bir Londra gazetesinde yayımlanan “1845 ve 1885’te İngiltere” başlıklı makalesinden uzun bir bölüm aktarıyordu. Bu bölümde şu değerlendirme yer alıyordu: “İngiltere’nin endüstriyel tekel durumunun olduğu dönemde İngiliz işçi sınıfı, belirli bir ölçüde, bu tekelin yararlarından payını aldı. Bu yararlar (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) arasında çok eşitsiz bir biçimde dağıtıldı; ayrıcalıklı azınlık çoğunu cebine attı, ancak büyük kitle de, en azından zaman zaman geçici bir pay aldı. İşte Owenizmin ölümünden beri İngiltere’de Sosyalizmin hiç olmamasının nedeni budur. Bu tekelin parçalanmasıyla, İngiliz işçi sınıfı bu ayrıcalıklı konumunu yitirecektir; ayrıcalıklı ve önder konumdaki azınlık da istisna tutulmaksızın (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) kendisini genel olarak diğer ülkelerdeki işçi arkadaşlarıyla aynı düzeyde bulacaktır. Ve İngiltere’de Sosyalizmin yeniden varolacak olmasının nedeni budur.”¹³⁵

Lenin, daha 1907 Stuttgart Kongresi’ni değerlendirdiği yazısında çok farklı bir yaklaşımı gündeme getirdi.

Lenin bu yazısında emperyalizmle ilgilenen diğer Marksistlerden farklı olarak, emperyalizmi kapitalistlerin kârının kaynağı açısından değerlendirdi. Emperyalizme karşı çıkan Marksistlerin büyük çoğunluğu, emperyalizmi, üretim sürecinde yaratılan artık-değerin gerçekleştirilmesi (üretilen ürünlerin satılması) açısından ele alıyorlardı. Başta Rosa Luxemburg olmak üzere, aralarında Kautsky ve Parvus’un da bulunduğu birçok Marksist, kapitalizmin eksiktüketim sorunuyla karşı karşıya bulunduğunu düşünerek, emperyalist ülke işçi sınıfının yarattığı değer gerçekleştirilmesinin ve böylece artık değere el konulabilmesinin yolunun emperyalizm olduğu kanısındaydı.

Lenin, daha 1907 yılında, tümüyle farklı bir bakış açısı getirdi. Emperyalizmi, kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi ve sömürgelerden elde edilen gelirin, artık-değerin çok önüne geçmesi biçimindeki bu değerlendirme, Lenin’in daha sonraki yıllarda sömürgelerdeki mücadelenin önemini vurgulamasının ilk adımıdır. Bu değerlendirme, sömürgeleri ve yarı-sömürgeleri basit pazarlar olarak algılayan anlayışı aşarak, emperyalist sömürünün yarattığı önemli çelişkiyi ve bunun sınıflar mücadelesine yansımaları öne çıkarıyordu.

Lenin, “Emperyalizm ve Sosyalizmde Bölünme” yazısında bu konuyu şöyle ele alıyordu:

“İngiltere’nin tekel durumu için İngiltere’de oportünizmin (geçici) zaferini açıklamaktadır? Çünkü tekel durumu süperkârlar, yani dünyanın her tarafında normal ve geleneksel olan kapitalist kârlarının üstünde ve ötesinde kâr fazlası getirmektedir. Kapitalistler bu süperkârların bir bölümünü (ve bu söz konusu olduğunda, hiç de küçük bir bölümü değil) kendi işçilerine rüşvet olarak vermekte, belirli bir ulusun işçileri ile onların kapitalistleri arasında başka ülkelere karşı ittifak benzeri bir şey yaratmakta kullanabilmektedir. (...) Süperkârlar ortadan kalkmamıştır; hâlâ varlığını sürdürmektedir. Ayrıcalıklı, mali açıdan zengin bir ülkenin tüm diğer ülkeleri sömürmesi devam etmektedir ve daha yoğunlaşmıştır.”¹³⁶

Dünyanın Sömüren ve Sömürülen Milletler Olarak Bölünmesi

Lenin’in tespitlerine göre, emperyalist sömürüye bağlı olarak, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları “sosyal emperyalist” olmuştu ve emperyalizmi desteklemekteydi. Kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalizm döneminde savaştan doğrudan etkilenmedikleri sürece kapitalizmin payandalarına dönüşmüştü. Dünya halkları ise, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştü.

Marx ve Engels’in somut koşulların somut analizini yaptıkları ve önceki bölümlerde aktarılan alıntılar, Lenin’in çağdaşı Marksistler tarafından gözardı edildi. Bunun en önemli nedeni, 19. yüzyılın son on yılında ve 20. yüzyılın ilk on yılında emperyalist ülkelerde sosyal demokrat partilerin kurulması ve güçlenmesi olsa gerektir. Bu durum Marx-Engels’in yukarıdaki tespit ve değerlendirmelerinin önemsiz olduğu sonucuna yol açtı; hayatın Marx-Engels’i haksız çıkarttığı düşünüldü. Ortada güçlü ve iktidara yürüyen sosyal demokrat partiler vardı. Amaç sosyalizmdi ve işçi sınıfı sosyalizmi benimsiyor, bu amaçla örgütleniyor ve mücadele ediyordu. Muzaffer proletarya, sömürge halklarını da emperyalist baskı ve sömürüden kurtaracak olan güçtü.

Gözden kaçan nokta, emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının hak ve özgürlüklerini uygulanan emperyalist politikalarla yararlanarak geliştirdiği ve bu süreçte devrimci kimliğini yitirdiği idi.

¹³⁵ Engels, F., a.g.k., 1987, s.44-45.

¹³⁶ Lenin, “Imperialism and the Split in Socialism,” *Collected Works, Vol.23, August 1916-March 1917*, Progress Publishers, Moskova, 1977, s.114-115.

Bu olgu ve II. Enternasyonal'in 1912 yılında aldığı radikal kararların hiçbir anlam ve öneminin olmadığı, 1914 yılında Dünya Savaşı'nın patlamasıyla kanıtlandı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin payandalarına dönüşmüşlerdi.

1914 yılında emperyalist ülkelerde işçi sınıfları da, II. Enternasyonal'in 1912 yılındaki kongresinde emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürme kararları almış olan sosyal demokrat partiler de “sosyal emperyalist” oldu ve kendi ülkelerinin emperyalist politikalarını destekledi.

Lenin ise kapitalizmin bu yeni aşamasının somut analizini yapıyor, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyal demokrat partilerinin oportünizm ve revizyonizmini saptıyordu.

Lenin, emperyalizm konusundaki analizlerine dayanarak, “ezen ulus” ve “ezilen ulus” kavramlarını kullanmaya ve siyasal mücadelede “ezilen ulus”lara önem vermeye başladı.

Lenin, 1915 yılında yazdığı “Devrimci Proletarya ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” yazısında şöyle demektedir: “Sosyal Demokrat programın odak noktası, emperyalizmin özünü oluşturan ve sosyal şövenistler ve Kautsky tarafından hilekârlıklarla kaçınılmış olan, milletlerin ezen ve ezilen olarak bölünmesi olmalıdır.”¹³⁷

Lenin, 1915 yılı ortalarında yazdığı “Barış Sorunu” yazısında “ezen millet” ve “ezilen millet” kavramını kullanmaktadır: “Biz emperyalizme, yani kapitalizme karşı devrimci mücadeleden yanayız. Emperyalizm, bazı diğer milletleri baskı altında tutan milletlerin (İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, vd.), bu baskıyı yaygınlaştırma ve artırma ve sömürgeleri yeniden paylaşma mücadelesinden oluşmaktadır. (...) Baskıcı milletlerin herhangi birinin baskı altındaki milletlerin kendi kaderlerini belirleme hakkını (yani ayrılma hakkını) tanımayan ve bunun için mücadele etmeyen bir sosyalisti, gerçekte bir sosyalist değil, bir şövenisttir.”¹³⁸

Lenin, bu alıntının devamında da milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkını özellikle sömürgeler için savunduğunu belirtmekte, ezen millet ve ezilen millet kavramlarını vurgulamaktadır.

Lenin, *Emperyalizm* kitabında da şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Giderek artan sayıda küçük veya zayıf milletin, bir avuç en zengin ve en güçlü millet tarafından sömürülmesi.”¹³⁹

Lenin, Komünist Enternasyonal'in 1920 Temmuz'unda toplanan İkinci Kongresi'ne sunduğu rapor taslağında da “ezilen, bağımlı ve kullaştırılmış milletler ile ezen, sömüren ve egemen milletler” kavramlarını kullanmaktadır.¹⁴⁰

Sonuç

İnsanlık tarihinin ilk evresi, üretici güçlerin gelişim düzeyinin geriliğine bağlı olarak, kaçınılmaz biçimde ortak mülkiyeti, herkesin gücü oranında üretime katılmasını, üretimden herkesin ihtiyaçlarına göre pay almasını zorunlu kılıyordu. Sınıflar ve sömürü söz konusu değildi; çünkü insanların başka türlü yaşama olanağı yoktu. Toplumun ilkel komünal niteliği kaçınılmazdı.

Üretici güçler gelişti. Sınıflar ve sömürü ortaya çıktı. Kapitalizmin gelişmesinin ilk evrelerinde ve özellikle 1780'lerdeki Sanayi Devrimi sonrasında, toplumun büyük kesimini oluşturmaya başlayan işçi sınıfı için bir cehennem yaratıldı. İşçiler bu cehennemin yaşama ve çalışma koşullarına çeşitli biçimlerde tepki gösterdiler ve bu mücadelede yenilseler de, burjuvaziye önemli bedeller ödettiler.

Sermayedar sınıf, eski Roma'da İmparator I. Augustus'un yoksul vatandaşların (proletari) kölelerle ittifak kurarak asillere (patrisyenler) karşı ayaklanmasını önlemek için kullandığı yönteme başvurdu. Aynı yöntemi 532 yılındaki Nika Ayaklanması sonrasında Bizans'ta İmparator Jüstinyen de kullanmıştı. Her iki imparator da ülkelerinin sömürgesi durumundaki Mısır'ın Nil vadisinde üretilen buğdayı ülkelere taşıtarak mevcut sömürü düzeni açısından potansiyel bir tehdit oluşturan bu kesimlere parasız veya çok ucuza vermişlerdi.

Sermayedar sınıf da sömürgelerden aktarılan kaynakların bir bölümünü kendi ülkelerinin işçi sınıflarına vererek onların düşmanlığından kurtulduğu gibi, sömürgeler elde etmede ve diğer emperyalist ülkelerle mücadelede onların güçlü desteğinden yararlandı. Bu süreçte burjuva demokrasisi ve sendikal hak ve özgürlükler de geliştirildi. Böylece, Marx ve Engels'in 1848 Şubat'ında yayımlanan

¹³⁷ Lenin, a.g.k., 1969, s.125.

¹³⁸ Lenin, a.g.k., 1969, s.109.

¹³⁹ Lenin, a.g.k., 1969, s.300.

¹⁴⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.269.

Komünist Manifesto'sunda sözü edilen "kapitalizmin mezar kazıcıları" "kapitalizmin ve emperyalizmin payandaları"na dönüştürüldü.

Emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının bu dönüşümü, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1891 yılındaki Erfurt Kongresi'nde kabul edilen programda belirleyici olan Marksizmin bir süreç içinde geri plana itilmesine ve önce Bernstein revizyonizminin, ardından Karl Kautsky'nin revizyonizminin emperyalist ülkelerin işçi sınıfı örgütlerinde hakim olmasına yol açtı.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarını Eduard Bernstein ve Karl Kautsky reformistleştirmedi, burjuvalaştırmadı, kapitalizmin ve emperyalizmin destekçisi haline sokmadı. "Burjuvalaşan" işçi sınıfları, bir dönem Marx ve Engels'in en yakınındaki kişilerden biri olan Bernstein'ı revizyonistleştirdi, Marksizmin peygamberi olarak bilinen ve Marx'ın Kapital'inin dördüncü cildi olarak kabul edilen Artık-Değer Teorileri kitabını yayımlayan Kautsky'yi "dönem Kautsky" yaptı.

Kapitalizmin kâr kaynaklarının çeşitlenmesi ve emperyalist sömürünün artık-değer sömürsünün önüne geçmesi, dünyayı ezen milletler ve ezilen milletler olarak ikiye böldü, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının desteğini alarak onları payandalar haline dönüştürdü ve Bernstein, Kautsky ve benzeri düşünürlerin revizyonistleşmesine yol açtı. Rosa Lüksemburg gibi önemli Marksistler ise bu gerçeği kavrayamadılar.

Tüm bu nedenlerle, kapitalizmi tarihin çöplüğüne gönderme mücadelesinin dünyada günümüzdeki görevi, anti-emperyalist mücadeledir. Bu mücadelenin Türkiye'deki gündemi ise, Kemalist Devrim'in geliştirilerek korunması ve tamamlanmasıdır.

1789 FRANSIZ DEVRİMİ VE 1917 EKİM DEVRİMİ ÜZERİNE NOTLAR (JAKOBENLİK-BOLŞEVİKLİK)

Bilim ve Ütopya, Temmuz 2011

Hiçbir devrim bir öncekini tekrarlamaz, bir sonrasına reçete oluşturamaz. Hatta, sermayedar sınıfın bir önceki devrimden öğrendikleri ve bu çerçevede aldığı tedbirler de dikkate alındığında, her devrim bir öncekinden farklıdır. Ekim Devrimi, 1871 Komünü'nden farklıdır. Çin Devrimi, Ekim Devrimi'nden farklıdır. Küba Devrimi, Çin Devrimi'nden farklıdır. Ancak her devrim süreci daha önceki devrimlerin deneyimlerinden şu yada bu ölçüde yararlanır. Aynı ilişki devrim sürecinde ön planda olan siyasal örgütler için de geçerlidir. Bu sınırlı etki çerçevesinde Rus (veya Ekim veya Bolşevik) Devrimi Fransız Devrimi'nin deneyimlerinden, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik Partisi) de Jakobenlerden yararlanmıştır. Ancak her devrim ve örgüt, esas olarak kendi yolunu izlemiştir.

Bu yazının amacı 1789 Fransız Devrimi ve Jakobenlerin tarihini yazmak değildir. Öncelikle yapılmaya çalışılacak olan, 1789 Fransız Devrimi ve Jakobenlerin, onları geçmişten ayıran ve Rus Devrimi ile Bolşeviklerde de görülen bazı özelliklerini belirlemektir. Türkiye'de Rus Devrimi genellikle bilinmektedir. Ancak Fransız Devrimi konusunda aynı değerlendirme yapılamaz. Bu nedenle, kaçınılmaz olarak, Fransız Devrimi'nin gelişimi özetlenmiştir.

"Fransız Devrimi'nin ilginçliği, liberal orta sınıfın bir kesiminin anti-burjuva devrime ve gerçekten de bu devrimin sınırının ötesine kadar devrimci kalmaya hazır olmasıdır: Bunlar Jakobenlerdi ve isimleri her tarafta 'radikal devrim' anlamına kullanılmaya başlandı."¹⁴¹

Fransız Devrimi, aşama aşama gelişen bir burjuva demokratik devrimidir. Bu "aşama aşama gelişim" 1848 yılında Fransa'da da, 1917 yılında Rusya'da da yaşandı. Fransız Devrimi "yapılmadı," "oluştı." Bu aşamalı devrimi kimse veya hiçbir örgüt planlamadı, önceden belirlenmiş bir hedef doğrultusunda gerçekleştirmeye çalışmadı.

Fransız Devrimi, soyluların, yeni vergiler isteyen krala direnişiyile başladı.

Fransa 1756-1763 yıllarında İngiltere, Prusya ve müttefiklerine karşı sömürgeler konusunda büyük insan kayıplarına ve mali harcamaya yol açan bir savaş yaşadı ("7 Yıl Savaşı"). Savaşta yenildi ve 1763 yılında imzalamak zorunda kaldığı Paris Antlaşması ile Kuzey Amerika ve Asya'daki sömürgelerini İngiltere'ye devretti. Bu savaşın ardından Amerika'nın İngiltere'ye karşı bağımsızlık savaşı 1775-1783 yıllarında gerçekleşti. Fransa 1778-1783 döneminde bağımsızlık savaşı veren güçlerle birlikte İngiltere'ye karşı savaştı. Gerek 7 Yıl Savaşları ve Amerikan Bağımsızlık Savaşı'na verilen destek, gerek önemli sömürgelerin kaybı, Fransız maliyesini iflas noktasına getirdi. Kral, büyük bir borç yükü altına giren Fransız maliyesinin sorunlarını çözmek için yeni vergi alabilmek amacıyla, danışma organı niteliğindeki parlamentoyu ("Etats Generaux") toplantıya çağırarak zorunda kaldı. Devlet gelirlerinin

¹⁴¹ Hobsbawm, E., *The Age of Revolution 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996, s.62.

dörtte biri donanmaya ve orduya, yarısı da boçların faiz ödemelerine gidiyordu. Bu süreçte önde gelen oyuncular, soylular ve kraldı; burjuvazi henüz sahnede değildi.

Parlamentonun toplanma süreci toplumda yeni ekonomik ve toplumsal ilişkileri yansıtan tartışmalarla gelişti ve burjuvazinin, meşruti krallık ve anayasa talebiyle öne çıkmasıyla gerçekleşti. Bu süreçte bazı demokratik kazanımlar sağlandı.

Bu dönemde, 1788 yılında yaşanan kıtlık ve arkasından gelen kötü kış koşulları nedeniyle açlıkla karşı karşıya kalan köylülerin ve kent yoksullarının (“sans-culottes”) ayaklanmaları gündeme geldi. Fransa’da 1789 öncesinde de “açlık ayaklanmaları” veya “ekmek ayaklanmaları” olarak isimlendirilen düzen-dışı kitle eylemleri olmuştu. Ancak hakim sınıflar cephesinde bir gediğin yaşanmadığı, siyasal iktidarın güçlü olduğu (veya gözüktüğü) koşullarda, bu ayaklanmaların etkisi yerel ve sınırlı kalmıştı. 1789 yılında hem hakim sınıflar cephesinde önemli bir bölünme yaşanıyordu, hem de hakim sınıflar mevcut sömürü düzenini bile yeterli bulmayarak, zaten büyük sıkıntıların yaşandığı bir dönemde sömürüyü daha da artıracak taleplerle geliyordu.

Etats Generaux, 1614 yılından beri toplanmamış bir ortaçağ parlamentosuydu. Danışma organı niteliğindeki parlamento üç gruptan oluşuyordu. Sayıları 100 bin civarında olan üst kesim din adamları birinci gruptu. Sayıları 400 bin civarında olan soylular ikinci gruptu. Sayıları 25 milyon civarında olan “diğerleri” de üçüncü gruptu. Parlamentoda her üç grubun eşit oyu vardı.

Her grubun kendi temsilcilerini seçme sürecinde temel talepler tartışıldı ve formüle edildi. Oy hakkı belirli bir miktar vergi ödeyen yetişkin erkeklere tanınıyordu. Farklı toplumsal sınıflardan oluşan üçüncü grupta yapılan seçimlerde, avukatlar, bazı diğer meslek sahipleri ve gelişmekte olan burjuvazinin temsilcileri seçildi. Kent yoksulları seçilenler arasında yer alamadı.

Kendiliğinden oluşan ve harekete geçen devrim süreci anayasa ve meşruti monarşi talebiyle öne çıktı. Kralın ve soyluların vergi sorunlarını görüşüp karara bağlamak için topladıkları bir ortaçağ kurumu, değişen ekonomik ve toplumsal koşullara bağlı olarak kontrolden çıktı ve farklı bir gündeme yöneldi. Bu süreci herhangi bir siyasal örgüt planlamadı, yönlendirmedi ve yönetmedi.

Fransız Devrimi’nin bu kendiliğindenci gelişimi, daha sonraki yıllarda Marksistler arasında öncü partinin rolünün yeterince kavranılmamasında etkili oldu. Bu eğilimi, Marx’ın determinizm vurgusu da güçlendirdi. Devrim kendiliğinden “oluşuyordu.” Bu gelişim tarihsel bir zorunluluktu. Bir öncü örgütlenmeyle “devrim yapmak” olanaklı değildi; gerekli değildi; başarısızlığa mahkumdu.

Fransa’da üretici güçlerin düzeyinin gelişmesi ve feodalizmin bağrında kapitalist ilişkilerin güçlenmesi, artık çağdışı kalmış bir parlamento yapısını parçaladı.

Üçüncü grubun temsilcileri, temel taleplerinin kabul edilmemesi üzerine burjuvazinin önderliğinde tüm halkın temsilcileri olarak ayrı toplandılar ve 17 Haziran 1789 günü kendilerinin Ulusal Meclis olduklarını ilan ettiler. Bu grubun önderleri de anayasaya dayalı meşruti monarşiyi ve seçmen olabilmek için mülkiyet sahibi olmak koşulunu savunuyorlardı.

Devrimde yangını başlatan kıvılcım, reform yanlısı maliye bakanının kral tarafından görevden alınması oldu. Ayaklanan kent yoksulları silahlandı. Burjuvazi, kendiliğinden ayaklanan kent yoksullarının eylemlerini kontrol altına alabilmek için, Ulusal Muhafızlar adıyla bir milis gücü oluşturdu. Ulusal Muhafızlara katılabilmek için pahalı bir üniforma edinebilmek gerekiyordu. Kent yoksulları bu örgütlenmeye giremiyorlardı.

Bu ayaklanma sürecinde krala bağlı ve büyük çoğunluğunu yabancı askerlerin oluşturduğu askeri birlikler, devrimci dalğadan olumlu biçimde etkilenerek veya ürkerek, çatışmaktan kaçındı ve koşullarına çekildi.

Bu koşullarda 12 Temmuz 1789 günü başlayan yoksul halk ayaklanması 14 Temmuz 1789 günü, hapisane ve cephanelik olarak kullanılan Bastil’in basılmasıyla zirveye ulaştı. Birçok kişinin öldüğü bir çatışmadan sonra yoksul halk kitlesi Bastil’i ele geçirdi. Fransız Devrimi’nin bu aşaması kralın otoritesinin yıkılmasını da simgeliyordu.

Ayaklanma herhangi bir örgütün hazırlamasıyla oluşmadı, gelişmedi, sonuçlanmadı. Şartlar, önceden planlanmamış bir süreç izledi ve ayaklanma “oluştı.” Geçmişin “açlık ayaklanmaları” geleneğini geliştirerek sürdüren yoksul halk kitlesi kendiliğindenci bir biçimde tarih sahnesine çıktı.

Bu noktada Fransa’da günümüzdeki gibi bir “işçi sınıfı”ndan söz etmek olanaklı değildi.

Fransa’da işçi eylemleri 18. yüzyılda görülmeye başlandı. 18. yüzyılın sonlarında çok sayıda işçi, eve-iş-verme sistemi içinde parça başı ücret üzerinden tüccarlara mal üretiyordu. Ancak bu tarihlerde ücretli işçiler, çıraklar, kalfalar, ustalar arasındaki sınıf ayrımları çok net ve açık değildi. Birçok kalfa hâlâ ustasının evinde yatıyor, ustasının masasında yemek yiyordu.

Bu dönemde işçilerin işverenlere karşı genellikle iş durdurma biçiminde eylemleri olmakla birlikte, toplumsal tepkiler ağırlıklı olarak gerçek ücretlerin ekmek ve diğer temel gıda maddelerindeki hızlı yükselme nedeniyle düşmesine karşıydı. 18. yüzyılda bir Fransız işçisinin ücretinin yaklaşık yüzde 50'si yalnızca ekmek satın almaya gidiyordu. Ekmek fiyatlarının artışından yalnızca işçiler değil, tüm kent yoksulları etkileniyordu. Hatta, modern sanayi işçilerinin durumu kent yoksullarından farklıydı ve 1789 Fransız Devrimi'nde bu kesim önemli bir rol oynamadı. 1789 Fransız Devrimi'nde belirleyici kitle gücü olan kent yoksulları ("Külotsuzlar", burjuvaların giydiği dize kadar uzanan külot pantolonları değil de, normal pantolonları giyenler, "sans-culottes") içinde çok sayıda işçi olmasına karşın, bir "sınıf hareketi" olmaktan uzaktı. Hedef, düzen değişikliği değildi; geleneksel fiyatların üzerinde fiyatlarla ekmek ve diğer temel tüketim mallarını satanlar ve onları üretenlerdi.

"Kent yoksulları," yoksul işçilerden, küçük esnaf ve zanaatkarlardan, çırak ve kalfalardan, işsizlerden ve hatta küçük işverenlerden oluşan çok heterojen bir toplumsal kategoriydi. Talepleri muğlak bir biçimde formüle edilmişti ve çelişkiler içeriyordu. Küçük mülkiyete saygı isterken, zenginlere karşıydılar. Devletin yoksullara iş, ücret ve sosyal güvenlik sağlamasını istiyorlardı. Yerinden yönetimci, doğrudan, eşitlikçi ve özgürlükçü bir demokrasi taraftarıydılar.

Fransız Devrimi'nin bu aşamasından sonra müthiş bir toplumsal hareketlilik ve politikleşme dönemi başladı.

Başta Paris olmak üzere birçok kentte yerel siyasal klüpler kuruldu. Bu klüpler, siyasal partilerin prototipiydi. Genellikle formüle edilmiş ve açıklanmış programları yoktu. En önemlilerine üye olabilmek için yüksek ödentilerin verilmesi gerekiyordu.

Rus Devrimi'ni Fransız Devrimi'nden ayıran en önemli noktalardan biri, 1917 yılında eski rejim karşıtlarının programları belirlenmiş siyasal partilerde örgütlenmiş bulunmasıydı.

1789 Fransası yoğun bir gazete, broşür, kitap yayınına da yaşadı.

Ayaklanma sürecinde ortaya çıkan milislerden oluşturulan Ulusal Muhafızlar bir süre sonra resmîyet kazandı.

Bu süreç kent yoksullarının örgütlenmesini de getirdi.

Krallığın belediye yapısı parçalanarak, onun yerine demokratik bir biçimde işleyen komünler kuruldu. Paris Komünü bir yeni "kent hükümeti" biçimindeydi.

Ayrıca, "section" adı verilen ve seçimlerde temel alınan bölgelerde alternatif örgütlenmeler doğdu. Zaman içinde kent yoksullarının hakimiyeti altına giren bu bölgesel örgütlenmeler, Fransız Devrimi'nin kazanımlarının korunması ve burjuvazinin daha ileriye doğru adım atmasının zorlanması açısından önemli işlevler üstlendi.

12 Temmuz'da Paris'te başlayan ayaklanma diğer kentlere ve nüfusun büyük bölümünün yaşadığı kırsal bölgelere de yayıldı.

Kırsal bölgelerde köylüler ayaklanarak birçok yerde büyük toprak sahiplerini arazilerinden kovdu, köylülerin feodal yükümlülüklerine ilişkin belgelerin bulunduğu arşivleri ateşe verdi ve ilk kez 1789 hasadında büyük toprak sahiplerine ve kiliseye vermek zorunda olduğu vergi ve ürünleri vermedi; zorla çalışma yükümlülüklerini yerine getirmedi.

Yoksul köylü ayaklanmaları dalgası da kendiliğinden oluştu. Ortada bu eylemleri planlayan, örgütleyen ve yöneten bir örgüt yoktu. Hakim sınıflar cephesinde büyük çelişki, kavga ve boşluk, 1788 ve 1789 yıllarında yaşanan kıtlıkla daha da artan sıkıntı ve huzursuzluğun kitlesel eyleme dönüşmesine yol açtı.

Paris'te ise Ulusal Meclis soylulara ilişkin tüm ünvanları kaldırdı, kilisenin arazilerine ve mülküne el koydu, kiliselerin toplumsal ilişkilere (doğum, evlilik ve ölüm kayıtlarının tutulması, v.b.) ilişkin yetkilerini devlete devretti. Fransız Devrimi'nin kilise karşıtı tavrı basit bir din karşıtlığı değildi, sınıf çıkarlarına dayanıyordu. Kilisenin, güçlü ruhban sınıfıyla feodal düzenin ana dayanaklarından birini oluşturması, burjuva demokratik devriminin kilise-karşıtı olmasına yol açıyordu.

Ancak Devrimi izleyen yaklaşık iki yıllık dönemde toplumsal güçler arasında bir denge yaşandı.

Parlamento'da anayasaya dayalı meşruti krallığı kabullenenler çoğunlukta idi. Bu çoğunluk "devrim tamamlandı" anlayışını savunuyordu. Bu dönemde kabul edilen Le Chapelier Yasası, işçilerin sendika kurmasını ve grev yapmasını yasaklıyordu.

Bu dönemde Jakoben Klübü kuruldu. Üyelerinden yüksek bir ödenti alan klüp, ilk başlarda yalnızca Parlamento üyelerine açıktı. Daha sonra üyeliği genişletti ve burjuvazinin örgütlenmesine dönüştü.

Daha düşük ödenti alan Kordölyeler Klübü ise halk kitlesine daha yakındı. Bu klübün önde gelen kişisi, avukat Danton'du. Bu klübün üyeleri, Jean-Paul Marat tarafından yayımlanan bir gazeteden etkileniyorlardı.

Bu ara dönemde, kent yoksullarının ayaklanmasıyla gerçekleşen 1789 Devrimi sonrasında oluşan düzenin, yoksulların hiçbir temel sorununa çözüm getirmemiş olmasının yol açtığı tepkileri örgütlemeye ve alternatif toplumsal/siyasal ilişkilerin gerçekleştirilmesi mücadelesine yönlendirmeye çalışan ütopyik komünist akımlar gelişti. Hebert isminde bir Jakoben, kent yoksullarını etkilemeye çalışan bir gazete yayımlıyordu. Jacques Roux isimli bir papaz ise kent yoksullarının soylulara ve zenginlere duyduğu nefreti örgütlemeye çalışıyordu.

Ulusal Meclis'in 4 Ağustos 1789 tarihli oturumunda soylular ayrıcalıklarından vazgeçtiklerini açıkladılar. Ancak feodal dönemden kalma yükümlülükler büyük miktarlarda nakit tazminat karşılığında kalkacaktı. Bu biçimde ortaya çıkan borçların iptali ancak Jakobenlerin Haziran 1793'te iktidara gelmesinden sonra gerçekleşebildi.

26 Ağustos 1789 tarihinde kabul edilen İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirgesi, aralarında direnme hakkının da yer aldığı temel hak ve özgürlükleri güvence altına almanın yanı sıra, mülkiyet hakkının kutsallığını da korudu. "Özgürlük, eşitlik, kardeşlik" ancak burjuva mülkiyet düzeni temelinde mümkündü.

Bu dönemde kral ve soylular çeşitli karşıdevrim faaliyetleri sürdürüyordu. Kral ve ailesi, Paris'in dışında Versay'daki sarayda yaşıyordu. 5 Ekim 1789 günü, çoğunluğunu kadınların oluşturduğu büyük bir kent yoksulu kitlesi Versay'a doğru yürüyüşe geçti. Onlara, aralarında Ulusal Muhafızların da bulunduğu yaklaşık 20 bin erkek katıldı. Bu kitle, kralı ve ailesini Versay'dan alarak, gözlerinin önünde bulunmasını sağlayacak bir biçimde, Paris'teki bir saraya yerleştirdi.

Kent yoksullarının krala meydan okuyuşu, Parlamento'da çoğunluğu oluşturan burjuvaziyi ürküttü. 21 Ekim 1789 tarihinde kabul edilen bir yasayla, bu tür gösterilere karşı silah kullanılmasına izin verildi.

1791 yılı başlarında, Fransa'da kapitalizmin gelişmesinin önündeki bazı önemli engeller kaldırıldı. Ağırlık ve uzunluk ölçüleri standartlaştırıldı; ülke içinde insanların ve malların serbest dolaşımını zorlaştıran iç gümrükler ve yol ve köprülerden geçiş ücreti alma uygulamalarına son verildi; loncaların sermaye birikimini ve kapitalistleşmeyi engelleyen düzenlemeleri kaldırıldı.

1791 yılında toplumsal ve siyasal gerginlikler daha da tırmandı. 20 Haziran 1791 günü kıyafet değiştiren kral ve ailesi Fransa'dan kaçarak karşıdevrimci güçlere katılmak isterken, sınıra yakın bir yerde yakalandı ve Paris'e geri götürüldü. Bu ihanet girişimi sonrasında kralın görevden alınması için bir dilekçe hazırlayan büyük bir kitlenin üzerine ateş açılması sonucunda kent yoksulları arasında bir katliam yaşandı.

Kral 1792 yılı Nisan ayında Avusturya ve Prusya'ya savaş ilan etti. Amacı, Devrim ordularının yenilmesiyle Devrimin çökertilmesiydi.

Fransız orduları savaşın başında büyük yenilgiler yaşadı. Düşman orduları Paris'e doğru ilerleyerek, 1789 Devrimi'nin tüm kazanımlarını tehdit etmeye başladı. Devrim sayesinde feodal yükümlülüklerinden kurtulmuş köylüler, soyluların ayrıcalıklarının geri getirilmesine karşı olan burjuvazi ve en temel talepleri karşılanmamış olan kent yoksulları, vatan savunmasında birleşti. Ayrıca, devrimin kazanımlarının korunmasının devrimin daha da geliştirilmesine bağlı olduğu anlaşıldı.

Bu koşullarda Jakobenler ve Kordölyeler, kent yoksullarına ayaklanma çağrısı yaptı. 10 Ağustos 1792 günü kent yoksulları ve çeşitli bölgelerden orduya katılmak üzere Paris'e gelmiş olan gönüllüler ayaklandı. Halk, kralın bulunduğu saraya doğru yürüyüşe geçti. Ulusal Muhafızlar da ayaklanmaya katıldı. Kralın ordusu ayaklanmayı engellemeye çalıştı. Çıkan çatışmada kral yandaşlarından 600 ve ayaklanmalardan 370 kişi hayatını kaybetti. Kent yoksulları ve burjuvazi toplumsal ve siyasal ağırlığını kabul ettirdi.

Bu koşullarda, bir yıl önce mülkiyet koşuluna bağlı olarak yapılan seçimlerle oluşan Parlamento tavrı değiştirmek zorunda kaldı; kralı görevden aldı; Paris'in seçim bölgelerinde oluşan komitelerin üst örgütlenmesi olarak yeni devrimci komünü tanıdı ve seçmenlikte mülkiyet ve vergi koşullarını kaldırarak tüm yetişkin erkeklerin oy kullanabileceği genel seçimleri düzenlemeyi kabul etti. Cumhuriyet ilan edildi. Aylarca yargılanan "vatandaş Capet" (eski kral XVI. Louis) ise, 1793 yılı Ocak ayında vatana ihanet suçundan giyotine gönderildi.

10 Ağustos 1792 ayaklanması, kent yoksullarının gücünü kanıtladı. 1789 yılında örgütsüz bir biçimde yalnızca aristokrasiye karşı ayaklanan kitle, 1789-1792 döneminin politikleşme ve örgütlenme süreci sonrasında, tarih sahnesinde daha radikal taleplerle yer almaya başladı. Bu bağımsız örgütlenme,

program oluşturma ve eyleme geçme eğilimi burjuvaziyi ürküttü. Ancak hem kent yoksullarının heterojen sınıfsal yapısı, hem de alternatif bir toplum düzeni yaratmak isteyen siyasal akım ve örgütlerin güçsüzlüğü ve yetersizliği, kent yoksulları hareketini zayıflatıyordu.

Yoksul halk kitleleri ve burjuvazinin radikal kesimleri, karşıdevrimci düşmana ve düşmanla işbirliği yapan soylulara ve krala karşı, yeni tip bir ordu yarattı. Halkın tüm olanakları vatanın savunulması ve devrimin kazanımlarının korunması için seferber edildi. Bu halk ordusu, subaylarını askerlerin seçtiği, askerlerin para için veya zorunlu olduklarından değil, vatan ve özgürlük uğruna savaştıkları inançlı, kararlı ve coşkulu bir kitleydi. Krallık geçmişte yabancı paralı askerlerden (özellikle Alman ve İsviçreli) bir ordu kurmuştu. 1789 Devrimi sonrasında oluşan Ulusal Muhafızlara burjuvazi hakimdi. Bu yeni halk ordusu, Ulusal Muhafızları da radikalleştirdi ve demokratikleştirdi. Fransa'yı bu halk ordusu kurtardı.

Vatan savunması döneminde burjuva demokratik devriminde yeni bir aşamaya geçildi. Devrimin geçirdiği dönüşüm, ilk kurulduğunda seçkin burjuvaların mutedil taleplerini dile getiren örgütlenmesi olan Jakobenler içinde ayrılma ve tasfiyelere yol açtı. Başlangıçta anayasaya dayalı meşruti krallık talebiyle burjuvazinin en geniş kesimlerini yüksek ödenti verilen bir klüpte örgütleyen Jakobenler, devrim aşama aşama ilerledikçe ve hayatın gündeme getirdiği yeni sorunlar ve çözümler değiştikçe, daha radikal programlara yöneldiler ve bu sürecin dayattığı ayrılmaları ve tasfiyeleri yaşadılar.

Jakoben Klübü'nün üyelerinin birçoğu aynı zamanda Kordölyeler Klübü üyesiydi. Kordölyeler daha radikal bir çizgi izliyordu. Bir süre sonra Jakoben Klübü üyelerinin yaklaşık yarısı ayrılarak muhafazakar Föyvan Klübü'nü ("Feuillants") kurdu. Yoksul halka karşı olan bu kesimin ayrılmasından sonra, Jakoben Klübü'nün önderliği Robespierre ve Brissot'a kaldı. Devrimin geriye düşmemek için ilerlemek zorunda olduğu koşullarda, Brissot ve arkadaşları da Jakobenlerden ayrıldı ve Jironden Klübü'nü kurdu.

Parlamento'da 10 Ağustos 1792 tarihine kadar Föyvan Klübü üyeleri, bu tarihten 1793 Haziran başına kadar da Jironden Klübü üyeleri etkiliydi. Jakobenlerin başa geçmesi, eski arkadaşlarının sırayla tasfiye edilmesi sonrasında gerçekleşti. Bugün "Jakobenler" denince akla gelenler, Jakoben Klübü'nün bu ayrılma ve tasfiyelerden sonra oluşan yönetimidir.

Sonunda Maximilien de Robespierre, Louis de Saint Just, Jean-Paul Marat ve Georges-Jacques Danton'un önderliğine geçen Jakobenler, radikal bir burjuva demokratik program temelinde büyük bir vatansızlık ve ihtilalcilik örneği verdi. Ancak bu ayrılma ve tasfiyeler anti-demokratik bir iç yapıya ve sonunda devrimin kendi çocuklarını yemesine yol açtı.

Bu dönemde kent yoksullarının kendi bağımsız örgütlenmeleri gelişti. Bu gelişme, radikalleşse de bir burjuva programı savunan Jakobenleri kent yoksullarından kopardı.

10 Ağustos 1792 Devrimi sonrasında Parlamento'da ağırlıkta olanlar, ilk başlarda Jakoben Klübü içinde yer almışkan, daha sonra ayrılarak ayrı bir klüp (Jironden Klübü) kurmuş olan mutedil burjuvalardı.

Jirondenlerin yönetimi döneminde de sorunlar sürünce, kent yoksullarının Jakobenlerle birlikte düzenledikleri 31 Mayıs/2 Haziran 1793 ayaklanması sonucunda Jakobenler tek başlarına iktidara geldi; Jakoben diktatörlüğü ve terörü dönemi başladı.

Bu ayaklanmaya yaklaşık 80 bin silahlı kent yoksulu ve Ulusal Muhafız katıldı. Bu kişiler Parlamento'yu muhasara altına aldı ve 100'den fazla topu Parlamento'ya yönlendirdi.

Jakoben yönetimi derhal köylülüğün çeşitli biçimlerde sürmekte olan eski borç ve yükümlülüklerini kaldırdı; kilise arazilerini ve toprağını bırakıp başka ülkelere kaçmış büyük toprak sahiplerinin topraklarını köylülere dağıttı; halkın temel gereksinimlerinin karşılanması için ekonomiye müdahalede bulundu. Oluşturulan Kamu Güvenliği Komitesi yürütme erkini merkeziyetçi bir biçimde kullanmaya başladı. Kamu Güvenliği Komitesi, gerek Jakoben Klübü'nün ülkeye dağılmış şubeleri, gerek yerel düzeyde ortaya çıkmış devrimci komiteler aracılığıyla, halkla ilişkilerini sürdürüyordu.

Jakobenler, savaş koşulları ve kent yoksullarının dayatması nedeniyle ekonomiye giderek daha fazla müdahale etti, devrime karşı ayaklanan veya muhalefet edenlere karşı acımasız bir terör uyguladı.

Jakobenler iktidara geldiğinde Fransa'nın seksen bölgesinin altmışı Paris'e karşı ayaklanmış durumdaydı. Alman prenslerinin orduları kuzeyden ve doğudan ülkeyi işgal ediyordu. İngilizler ise güneyden ve batıdan saldırıyordu. Ülke iflas durumundaydı. İki seçenek vardı. Ya işbirlikçilere ve bölücülere karşı terör uygulanacaktı; ya da devrimin tüm kazanımları gidecek, ulus devlet parçalanacak ve belki de Fransa yok olacaktı. Jakobenler, ülkenin bütünlüğünün ve bağımsızlığının korunması için şiddete başvurmak zorunda kaldı. Ondört aylık Jakoben iktidarı döneminde resmi olarak 17 bin kişi infaz edildi. Bu dönemin sonunda Fransa'nın tümü Paris'in kontrolü altına girmişti; işgalciler

Fransa'dan çıkarılmıştı ve Fransız orduları Belçika'yı işgal etmişti. Ülkenin bütünlüğü ve bağımsızlığı kazanılmıştı.

Fransız Devrimi'nin 1793-1794 yıllarındaki Jakoben diktatörlüğü, bu süreçte iktidarın ekonomiye müdahalesi, halk ordusu ve vatanseverlik, Rus Devrimi'nde de (farklı içerikte olsa bile) görülen uygulamalardı.

Jakobenler bu büyük zorlukları aşabilmek için, kent yoksullarının desteğini almaya ve artırmaya çalıştı. Ayrıca genel seferberlik ilan edildi, fiyat artışları kontrol altına alındı. Uygulanması ertelenmesine karşın çok geniş demokratik haklar içeren yeni bir anayasa kabul edildi.

Bu adımlar, Kamu Güvenliği Komitesi'ne verilen çok geniş yetkilerin hızlı bir biçimde kullanılmasıyla sağlandı. Bu süreçte, Kamu Güvenliği Komitesi tarafından çeşitli birimlere atanan "komiser"ler Komite adına geniş yetkiler kullandılar ve çok etkili oldular.

Jakobenler bu süreçte demokratik merkezîyetçilik temelinde örgütlenmiş bir siyasal yapı yaratamadılar. Ayrıca, sınıfsal konumları nedeniyle, attıkları adımlarda temsil ettikleri burjuvazi ile devrimin kazanımlarının ve vatanın korunması için desteğine gereksinim duydukları kent yoksullarının çıkar ve talepleri arasında belirli bir denge sağlamaya da çalıştılar.

Burjuva demokratik devrim aşama aşama gelişerek Jakoben diktatörlüğünde zirvesine ulaştı. Ancak bu noktadan bir adım öteye geçebilmesi, burjuva düzeninin aşılabilmesi olanaklı değildi. Devrimin ana kitlesini oluşturan kent yoksulları, çağdaş proletarya değildi; kendi içinde sınıf farklılıkları ve hatta çelişkileri olan heterojen bir kitleydi. Ayrıca, kent yoksullarının alternatif bir dünya düzeni programları da yoktu. Bu dönemde kent yoksullarını etkilemeye çalışan Hebertist ve "Öfkeliler" örgütlenmeleri bilimsel çözümler temelinde bir alternatif program sunmuyorlardı.

Daha ileriye gidemeyen devrim geriye gitti.

Jakobenler önce "kızıl papaz" olarak tanınan Jacques Roux'un önderliğinde ilkel komünist fikirler savunan Öfkeliler'e ("Les Enrages") saldırdılar. Roux ve arkadaşları tutuklandı. Roux intihar etti; arkadaşları ise giyotine gönderildi.

İlkel komünist fikirler savunan diğer bir hareket ise Hebert'in önderliğindeydi. Hebert ve arkadaşları da tutuklandı ve 24 Mart 1794 günü idam edildi. Devrim kendi çocuklarını yemeyi, 5 Nisan 1794 günü Danton ve arkadaşlarının giyotine gönderilmesiyle sürdürdü.

Bu süreçte kent yoksullarının bağımsız örgütlenmeleri de büyük ölçüde engellendi ve kent yoksullarının çıkarlarına ters düşen düzenlemeler yapıldı. Devrimci süreçte daha öteye gitme imkanı ve niyeti olmayan Jakobenler, kent yoksullarının desteğini yitirdikten sonra, burjuvazinin programının ötesine geçmiş olmanın bedelini ödediler. Kırsal kesimde toprak sahibi olmuş olan köylüler de Jakobenlere destek vermedi.

Savaşların Fransa'nın zaferiyle sonuçlanmasının ardından, parlamento Robespierre ve Saint Just'ı giyotine gönderdi.

Fransız Devrimi, 19. yüzyıl boyunca, devrim yapmak isteyenler tarafından ayrıntılı olarak incelendi.

Ünlü anarşist düşünür ve eylemci Kropotkin'in *Büyük Fransız Devrimi* kitabı (Kropotkin, P.A., *The Great French Revolution, 1789-1793*, William Heinemann Pub., London, 1909, 610 s.) uzun süre bu konuda temel başvuru kaynaklarından biri oldu. 1848 Devriminin ilk aşamasından sonra Çalışma Bakanlığı görevini üstlenen Louis Blanc da bu konuda bir kitap yazdı. Fransız Sosyalist Partisi'nin ünlü önderi Jean Jaures'nin kitabı da uzun yıllar başvuru yapıtı olarak kullanıldı.

Karl Marx, Fransız Devrimi konusunda ayrıntılı bir analiz yazmadı.

1860'lı yıllardan itibaren Karl Marx'ın Avrupa işçi sınıfı üzerindeki etkisi arttı. 1864 yılında Birinci Enternasyonal kuruldu. Almanya'da Wilhelm Liebknecht ve August Bebel'in önderliğindeki siyasal örgütlenmede Marx'ın düşünceleri egemendi. 1871 Paris Komünü farklı bir çizgide gelişti; ancak işçi sınıfının ilk doğrudan yönetimi ve yeni devletiydi.

Paris Komünü'nün yenilgisi ve emperyalist döneme geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin hakim sınıflarının işçi sınıflarını terbiye edecek biçimde emperyalist sömürden pay vermeleri ve demokratik/siyasal hak ve özgürlükleri tanımlarıyla, işçi sınıfları düzene uyum sağladı. Marx'ın 1872 yılından sonra çok fazla yazmaması, Birinci Enternasyonal'in merkezini 1872 yılında ABD'ye taşıması ve umudunu, ABD, Rusya ve sömürgelere bağlaması, Marksistler arasında yeni eğilimleri gündeme getirdi.

Bir açıdan Fransız Devrimi'nin aşamalı gelişimi bir anlayış biçimini aldı. 1880'li yıllardan itibaren sayıları artan Marksist siyasal örgütlenmelerde hakim olan anlayış, burjuva demokratik devrimlerinin gelişeceği ve işçi sınıfının çok daha gelişkin ve örgütlü olduğu koşullarda, parlamenter demokratik

düzen içinde yeni bir tarihsel aşamaya, sosyalizme geçileceği biçimindeydi. Emperyalist sömürünün burjuvaziye sağladığı hareket esnekliği sayesinde ortaya çıkacak burjuva demokrasisi, sosyalizme geçişin önkoşulları olarak değerlendiriliyordu. Marx'ın 1848 Devrimleri sonrasında burjuvazinin gerileştiğine ilişkin tespitleri, 1871 Paris Komünü'nün bastırılmasında uygulanan şiddet, Almanya'da 1878-1890 döneminde sosyalistlere yönelik baskılar gözardı ediliyor ve (Fransız Devrimi'nde olduğu gibi) burjuva demokrasisinin aşama aşama geliştirileceği ve güçlü işçi sınıfı ve burjuvazi demokrasisinin sağlayacağı olanaklar kullanılarak, sosyalizme geçileceği umuluyordu. Bu dönemde Karl Kautsky'nin "biz devrimci bir partiyiz, ancak devrim yapmıyoruz" sözleri bu çelişkiyi güzel ifade etmektedir.

Bu süreçte Fransız Devrimi'nin iki önemli unsuru olan yoksul halkın alternatif örgütlenmeleri ve ihtilalci parti anlayışı unutuldu. Almanya'da 1890'lı yıllarda yoksul halkın veya artık iyice gelişmiş olan işçi sınıfının düzen-dışı alternatif örgütlenmeleri yerine düzen-içi sendikaları, kooperatifleri, dernekleri kuruldu. İhtilalci partinin yerine ise üye olmak için aidat ödemenin yeterliği olduğu, ihtilal diye bir amacı/derdi olmayan kitle yapılanmaları çıktı. Esasında bu durum doğaldı. 17. ve 18. yüzyılların açlık ayaklanmaları, 1789 Devrimi sonrasında komünleri yaratmıştı. 19. yüzyılın son çeyreğinde ve 20. yüzyılın ilk 14 yılında emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının artan gerçek gelirleri, gelişen demokratik hakları ve sosyal güvenceleri, işçi sınıflarını reformistleştirmişti.

Daha önce de belirtildiği gibi, Marx'ın determinizmi tarihsel süreçlere müdahale boyutundan koparılarak kendiliğindenciliğin gelişmesinin beklendiği bir rehavete yol açtı. Halbuki Marx daha 1845 yılı ilkbaharında Feuerbach üzerine tezlerin onbirincisinde şunları söylüyordu: "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; ancak önemli olan onu değiştirmektir." Bu anlayış, tarihsel gelişimde determinist süreçleri kavrarken, bireyin ve örgütlerin rolünün de önemli olduğunu vurguluyordu.

Marx'ın Rusya'ya ilişkin beklentileri önce 1905 ve ardından da 1917 yılında gerçekleşti. Yoksul halk kitleleri, işçi sınıfının öncülüğünde sovyetleri örgütledi. 1917 yılında da Şubat Devrimi'nden sonra Bolşevikler (Jakobenlerin ihtilalci ruhu, kararlılığı, cesareti ve coşkusuyla) yeni bir devlet yarattı.

Jakobenler burjuva devrimciydi; ancak devrimciydi. Program açısından temsil ettikleri sınıf sayıca azdı. Buna karşın, uygun ittifak politikalarıyla köylülüğü ve (belirli bir süre) kent yoksullarını yanlarına alabildiler. Marat bir saldırıda öldürüldü. Danton, Robespierre, Saint Just ve onlarca Jakoben de giyotinde can verdi. 1793-1794 yıllarının Jakobenleri, inandıkları ve o günün koşullarında tarihsel açıdan daha ileriye gidişi temsil eden bir dava uğrunda ölüme gidebilecek inanç ve kararlılıkta ihtilalcilerdi.

1789-1794 döneminin Fransasında krala, aristokrasiye, yabancı istilacılara ve büyük burjuvaziye karşı mücadelede başarının önkoşulu, bu ihtilalci tavrıdır.

Marx, 22 Şubat 1848 tarihinde Polonya ile ilgili yaptığı bir konuşmada, "1793'ün Jakobeni günümüzün komünisti olmuştur" diyordu. Burada kastettiği, Polonya'yı kendi aralarında paylaşan Rusya, Avusturya ve Prusya'nın gerekçe olarak Polonya'nın 1791 Anayasasının Jakoben ilkelere dayandığını ileri sürerken, 1846 yılında Krakov'u Avusturya'ya katarken ve Lehleri son bağımsızlık kalıntısından mahrum bırakırken, artık suçlamalarını "komünistlik" üzerinden sürdürmeleriydi.

Komünist Manifesto, Jakoben diktatörlüğünün sona erdirilmesinden 54 yıl sonra yayımlandı. 1848 Devrimini bir işçi ayaklanmasıyla daha ileri taşıma çabaları Haziran ayında yenilgiyle sonuçlandı. Ardından (1857 yılına kadar) yaşanan ekonomik büyüme ve gelişme koşullarında, işçi sınıfı hareketi tüm Avrupa'da geriledi.

1857 buhranı da Avrupa'nın gelişmiş ülkelerinde işçi sınıflarında bir hareketlilik yaratmadı.

Kapitalizmin ilk küresel krizi 1873-1896 yıllarında yaşandı. Ancak bu kriz sırasında tarım ürünlerinin fiyatları hızla düşünce, bazı ülkelerde gerçek ücretlerde artış bile oldu. 1896-1914 döneminde ise kapitalizmin altın çağlarından biri geçerliydi. Emperyalist sömürü sayesinde aktarılan ekonomik artı, sermayedar sınıfın kârlarını artırmanın yanı sıra, işçi sınıfları açısından da yaşama ve çalışma koşullarında önemli gelişme sağladı. Bu yıllarda dönem dönem yoğunlaşan grevler oldu. Ancak bu grevlerin çok büyük çoğunluğu, kapitalist düzen içinde ve emperyalist yağma ve sömürü desteklenerek, gelir dağılımından daha iyi bir pay almayı amaçlıyordu. 1848 öncesinin kent ve kır yoksullarının düzen-dışı ve bazen düzen-karşıtı ayaklanmalarının yerini, düzen-içi ve genellikle düzene temelden karşı olmayan eylemler aldı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, emperyalist sömürü sayesinde evcilleştirildi. Evcilleştirilmiş işçi sınıfları, emperyalist sömürüyü destekleyerek kapitalist düzen içindeki konumlarını geliştirmeye çalıştı.

Kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalist ülkelerde kapitalizmin payandasına dönüştü. 1848 devrimlerinin ve 1871 Paris Kōmünü'nün arslanı, kapitalistlerin köpeğine dönüştü. Bu durumu en açık bir biçimde ifade eden, Komintern'in kararı üzerine 1-7 Eylül 1920 günleri Bakû'de toplanan Doğu Halkları Kongresi idi. Komintern, Avrupa işçilerinin büyük bölümünün kendi sermayedarlarıyla işbirliği içinde olduğunu görerek, sömürge ve yarı sömürge ülkelerin halklarına emperyalizme karşı başkaldırı çağrısı yapma kararındaydı. Bakû Kongresi'nin sonunda, "*Avrupa, Amerika ve Japonya'nın İşçilerine Doğu Halkları Kongresi'nin Çağrısı*" yayımlandı. Bakû Doğu Halkları Kongresi, emperyalist ülkelerin işçilerine şöyle sesleniyordu: "Bizim yaralarımızı görmediniz; bizim keder ve yakınma dolu şarkılarımızı duymadınız; bizim insan değil de sığır olduğumuzu söylediklerinde, kendi zalimlerinize inandınız. Sizler ki kapitalistlere köpeklik ediyordunuz; bizi kendi köpekleriniz olarak gördünüz."

Avrupa işçi sınıflarının mücadelelerinin düzen-içileşmesi ve düzen-karşıtı niteliğini yitirmesi, Avrupa'nın ihtilalcilerini farklı arayışlara itti. Gizli ve dar örgütlenmeler, silahlı eylemler aracılığıyla kitleyi harekete geçirerek veya doğrudan silahlı darbeye iktidara gelmeye çalıştı. Bu anlayış, Jakobenlerin mücadele geleneğinin devamı değildi. Bu mücadele yönteminin savunucularından en ilginçlerinden biri, Peter Kropotkin'di.

Kropokin, ilk kez 1880 yılında yayımlanan "İsyân Ruhı" başlıklı makalesinde, kitlelerin sessizliğini devlet korkusuyla açıklıyor ve bir öncü gücün silahlı eylemleriyle devletin güçsüzlüğünün kanıtlanması durumunda, kitlelerin korkuyu yeneceklerini ve mücadeleye katılacaklarını savunuyordu.¹⁴²

76 yıllık yaşamının 40 yılını hapisanelerde geçiren Louis Auguste Blanqui ise tüm yaşamı boyunca gizli örgütlenmelerin darbeler yoluyla iktidarı almasına çalıştı.

Demokratik mücadele olanaklarının bulunmadığı 19. yüzyıl Çarlık Rusyasında Narodnikler de dar ve gizli örgütlenmenin silahlı eylemleri aracılığıyla başarılı olmaya çabaladı.

Jakobenler, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin kapitalizmin destekçisine/payandasına dönüşmüş işçi sınıflarının desteğini almaya çalışan reformist siyasal örgütlerden de; kitlelerin çeşitli nedenlerle sessiz kaldığı koşullarda darbeye iktidara gelmeye veya silahlı eylem aracılığıyla kitleleri harekete geçirmeye çalışan dar/gizli eylemci yapılanmalardan da farklıydı.

19. yüzyılın son çeyreğinde dünya devriminin merkezi Rusya'ya kaymıştı.

Marx, özellikle 1871 Paris Komünü'nün kanlı bir biçimde bastırılmasından sonra Rusya'daki gelişmeleri yakından izlemeye başlamıştı.

Rusya'da Jakobenlik konusundaki tartışmalar 1854 yılında gündeme geldi; 1860'lı yıllarda da da arttı. Ancak bu tartışmalarda kimse kendisinin "Rus Jakobeni" olduğunu söylemiyordu. Tartışmaların bir kesimi diğerini "Rus Jakobeni" olmakla suçluyordu. Bu tartışmalar bir süre sonra sona erdi.¹⁴³

Jakobenlik tartışmaları bu kez Marksistler arasında başladı.

Engels'in ölümünden sonra Marksizmin temel direği olarak kabul edilen Kautsky, "günümüzde Jakoben geleneği, Fransa'da büyük, birleşik ve bağımsız bir sosyal demokrat işçi partisinin oluşmasının önünde duran en güçlü engellerden biridir" diyordu.¹⁴⁴

Rus Marksizminin öncülerinden Plekhanov da 1900 yılına kadar Jakobenizmi Blankicilikle özdeşleştiriyor, "işçilerin kendi devrimlerini kendilerinin yapması" gerektiğini vurguluyor, Jakoben türü yöntemlerle devrim yapılmasına karşı çıkıyordu. Plekhanov'un bu tavrı 1900 yılı Şubat ayında değişti ve Plekhanov, "Jakobenizme doğru yönelmeye başlıyorum," dedi. Bu değişen tavır, 1901 yılı Şubat ayında Lenin tarafından yayımlanan Iskra'da yer alan bir makalesiyle Rusya'da yeni bir tartışmaya yol açtı. Plekhanov, bu makalesinde, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi içindeki bölünmeyi, Jakobenlerle Jironenler arasındaki bölünmeye benzetti.

Bu makaleden sonra Lenin de tartışmaya katıldı. Lenin, Jakobenizmi, devrimci enerji, dürüstlük ve emekçi kitlelerin çıkarı için gereken tüm çabayı göstermek olarak algılıyordu.

Lenin, Rusya dışındaki Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi örgütlerinin 4-5 Ekim 1901 günlü toplantısı sırasında yaptığı konuşmada, Rabocheye Dyelo (İşçilerin Davası) gazetesinde yayımlanan bir yazıyı eleştirerek, Iskra'da (Kıvılcım) yayımlanan yazıyı savundu.

Rabocheye Dyelo, Rusya dışındaki Rus Sosyal Demokratları Birliği'nin yayın organıydı ve ekonomist bir çizgi izliyordu. Iskra ise Lenin tarafından 1900 yılında çıkarılmaya başlanan ve yayın

¹⁴² Kropotkin, Peter, "The Spirit of Revolt," *Kropotkin's Revolutionary Pamphlets*, Vanguard Press, New York, 1927, s.35-43.

¹⁴³ Mayer, Robert, "Lenin and the Jacobin Identity in Russia," *Studies in East European Thought*, Kluwer Academic Pub., the Netherlands, 1999, s.127-154.

¹⁴⁴ Mayer, R., a.g.m., s.137.

kurulunda Lenin'in yanı sıra Plekhanov, Martov, Axelrod, Potresov ve Vera Zasulich'in yer aldığı dergiydi. Alıntıda "Dağ" ile kastedilen Jakobenlerdir: "Rabocheye Dyelo'nun 10. sayısının 32. ve 33. sayfalarında, makalenin yazarı, uluslararası Sosyal Demokraside Dağ ile Jironde'nin karşı karşıya getirilmesine karşı çıkmaktadır. Ancak Cenevre Konferansı'na bakın. Dağ ile Jironde arasında bir çatışmayı temsil etmiyor mu? Iskra Dağ'ı temsil etmiyor mu?"¹⁴⁵

Lenin, 1902 yılında yayımlanan *Ne Yapmalı?* isimli kitabında da Rabocheye Dyelo ile bu konuda süren tartışmaya değindi. "Rabocheye Dyelo, 'Iskra ve Zarya'nın uluslararası Sosyal Demokrasi'de Dağ ile Jironde arasında bir kopuş öngörme eğilimi' konusunda 'özellikle' hoşnutsuzdur," dedikten sonra, kitabın 1907 yılında yapılan baskısına şu dipnotu ekledi: "Devrimci proletarya içindeki iki eğilimin (devrimci ve oportünist) ve onsekizinci yüzyılda devrimci burjuvazi içindeki iki eğilimin (Dağ olarak bilinen Jakoben ve Jironde) arasındaki karşılaştırma, Iskra'nın 2. sayısında (Şubat 1901) başyazıda yapılmıştı. Bu makale Plekhanov tarafından yazılmıştı."¹⁴⁶ Lenin, bu kavramın sosyal demokrasinin sağ kanadına karşı ilk kez Plekhanov tarafından kullanıldığına da değiniyordu.

Lenin, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1903 kongresindeki bölünmeden sonra, 1904 yılında yayımlanan *Bir Adım İleri İki Adım Geri (Partimizdeki Kriz)* kitabında, parti içindeki bölünmeyi açıklamada Fransız Devrimi'nin yapılanmalarına göndermede bulundu; Menşevikleri Jirondenlere benzetirken, Bolşeviklerin "Sosyal Demokratların Jakobeni" olduğunu yazdı:

"Axelrod Yoldaş'ın 'Jakobenlere' diğer göndermesi daha da açıklayıcıdır. Axelrod Yoldaş, günümüz Sosyal Demokrasinin devrimci ve oportünist olarak bölünmesinin uzun süre önceden beri (ve yalnızca Rusya'da değil) 'büyük Fransız Devrimi dönemi ile tarihsel paralelliklere' yol açtığına herhalde farkındadır. Axelrod Yoldaş, günümüz Sosyal Demokrasinin Jirondenlerinin her yerde ve daima rakiplerini betimlemek için 'Jakobenlik,' 'Blankicilik' ve benzeri terimlere başvurduklarının herhalde farkındadır(...)

"'Hareketimizdeki proleter eğilimi' savunan kimdir? İşçinin örgütten korkmadığı, proleterin anarşiye sempati duymadığı, örgütlenme dürtüsüne değer verdiği konusunda ısrarcı olan kimdir? Her tarafına oportünizm sızmış burjuva aydınlarına karşı bizleri uyarın kimdir? Sosyal Demokrasinin Jakobenleri. Ve Parti'ye radikal aydınları gizlice sokmaya çalışan kimdir? Profesörler, lise öğrencileri, kendi hesabına çalışan yazarlar, radikal gençler konusunda kaygı duyan kimdir? Jironde Lieber'le birlikte Jironde Axelrod(...)

"Bu 'korkutucu sözcükler' (Jakobenlik ve diğerleri), oportünizmin ifadeleridir ve başka bir şey değildir. Kendisini proletaryanın, kendi sınıf çıkarlarının bilincinde olan bir proletaryanın, örgütleriyle tümüyle özdeşleştiren bir Jakoben, devrimci bir sosyal demokratır. Profesörlerin ve lise öğrencilerinin arkasından geçiren, proletaryanın diktatörlüğünden korkan ve demokratik taleplerin mutlak değerinin peşinde olan bir Jironde ise bir oportünistdir(...)"¹⁴⁷

Lenin, *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasi'nin İki Taktiği* kitabında da bu konuda şu değerlendirmeyi yapıyordu:

"Çağdaş Sosyal Demokrasi'nin Jakobenleri, Bolşevikler(...) sloganlarıyla devrimci ve cumhuriyetçi küçük burjuvaziyi ve özellikle köylülüğü, bir sınıf olarak kendi kimliğini tam olarak sürdüren proletaryanın tutarlı demokratikliği düzeyine yükseltmeyi amaçlamaktadır. Halkın, yani proletaryanın ve köylülüğün, monarşiyle ve aristokrasıyla 'avamca' hesaplaşmalarını, özgürlüğün düşmanlarını acımasızca yok etmelerini, onların direnişlerini şiddetle ezmelerini, serfliğin, Asya barbarlığının ve insanın aşağılanmasının lanetli mirasına hiçbir biçimde taviz vermemelerini istemektedir.

"Bu, tabii ki, bizim mutlaka 1793'ün Jakobenlerini taklit etmeyi, onların görüşlerini, programını, sloganlarını ve eylem yöntemlerini kabullenmemizi önermemiz anlamına gelmemektedir. Böyle bir şey söz konusu değildir. Bizim programımız eski değildir, yenidir, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisinin asgari programıdır. Yeni bir sloganımız var: Proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü. Eğer devrimin gerçek zaferini görebilecek kadar yaşarsak, tam bir sosyalist devrim için çaba gösteren işçi sınıfı partisinin doğası ve amaçlarıyla uyumlu yeni eylem yöntemlerimiz de olacak. Yaptığımız karşılaştırmayla açıklamak istediğimiz yalnızca yirminci yüzyılın ilerici sınıfının, proletaryanın temsilcilerinin, yani Sosyal

¹⁴⁵ Lenin, "Speech Delivered on September 21 (October 4)," *Collected Works*, Vol.5 (May 1901-February 1902), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.227.

¹⁴⁶ Lenin, "What is to be Done? Burning Question of Our Movement," *Collected Works*, Vol.5, s.356.

¹⁴⁷ Lenin, "One Step Forward, Two Steps Back, The Crisis in Our Party," *Collected Works*, Vol.7 (September 1903-December 1904), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.379-380.

Demokratların, onsekizinci yüzyılın ilerici sınıfı olan burjuvazinin temsilcilerinin bölünmesine, yani Jirondenlere ve Jakobenlere, benzer biçimde iki kanada (oportünist ve devrimci) bölünmüş olduğudur.”¹⁴⁸

Lenin’in Jakobenler konusundaki tavrı, emperyalist ülkelerin emperyalist sömürden pay kapan işçi sınıflarının desteğini almaya çalışırken revizyonistleşen ve reformistleşen, devrimci kimliğini yitiren sosyal demokrat kitle partilerine karşı, Rusya koşullarında devrim yapmaya çalışan devrimcilerin “devrim” konusuna bakışındaki farklılığı yansıtıyordu. Jakobenler ve Bolşevikler ihtilalciydi. Jirondenler, Menşevikler ve onlarla aynı örgüt modelini savunan emperyalist ülke sosyal demokratları ise reformistti.

Ekim Devrimi aşama aşama gelişti; ancak bu aşamalar Fransız Devrimi sonrasında Marksistlerin genel beklentisinden farklı oldu.

Rusya’da kendiliğinden gelişen Şubat 1917 Devrimi Çarlığı devirdi ve demokratik bir ortam yarattı. Marksistlerin büyük çoğunluğu, sosyalizme geçişin ancak kapitalizmin gelişmesi ve bir burjuva demokrasisi sürecinden sonra mümkün olabileceğini düşünüyordu. Lenin, bu anlayışı reddetti; Ekim Devrimini hazırladı. Bunu mümkün kılan, “Sosyal Demokrasinin Jakobenleri” olan Bolşeviklerdi. Bolşevik Partisi, kendiliğindenci hareketi dikkate alarak ve o harekete iradi müdahalelerle önderlik ederek, Ekim Devrimi’ni gerçekleştirdi. İktidara el koyma konusundaki kritik kararı veren kişi Lenin’di; bu kararı hayata geçiren ise, Jakobenci devrimci enerjiyi, kararlılığı, özveriye, sebatı gösteren Bolşevik Partisi.

Marx’ın (programına ilişkin bazı eleştirilerine karşın) onayladığı siyasal örgüt modeli, Alman Sosyal Demokrat Partisi’ydi. 1880’li yıllarda Avrupa’nın çeşitli ülkelerinde kurulan sosyal demokrat partiler de aynı modeli benimsemişti. Rus Sosyal Demokrat Partisi’nin 1903 yılında “Menşevik” sıfatını alacak olan kanadının savunduğu ve Lenin’in 1902 yılında yayımlanan *Ne Yapmalı?* kitabında eleştirdiği anlayış da bu modeldi. Bu model, Avrupa burjuvazisinin emperyalist sömürü sayesinde sağladığı geniş burjuva demokratik haklar temelinde işçi sınıfının en geniş ve gevşek siyasal örgütlenmesiydi. Ancak bu modelin, en temel demokratik haklara izin verilmediği Çarlık Rusyasında başarı şansı yoktu. Nitekim Bolşevik Devrimi’nin başarısında temel nedenlerden biri, bu yeni örgüt modeliydi.

Bolşevik karşıtları bu modeli Jakobencilikle ve Blanquicilikle suçladı.

Model, iç örgütlülük ve işleyiş açısından Jakobenci değildi; Lenin döneminde en illegal koşullarda bile kongreler toplandı, kurumsal bir yapı içinde parti politikaları oluşturuldu, onaylandı ve uygulandı. Jakobenlerde böyle bir demokratik merkezîyetçi kurumsallaşma ve işleyiş yoktu.

Model Blankici de değildi. İlegal yapılanma darbeye iktidarı ele geçirmeye yönelik değildi; demokratik çalışma koşullarının bulunmamasının kaçınılmaz sonucuydu. Nitekim bu illegal yapılanma darbecilik de yapmadı, bireysel terör eylemlerine de başvurmadı. Demokratik çalışma olanakları 1917 Şubat devrimi sonrasında sağlandığında üye sayısını hızla artırdı ve oluşan sovyetlerde demokratik yoldan çoğunluğu sağladı.

Lenin, ilk kez 7 Temmuz 1917 tarihinde yayımlanan “‘Jakobencilik’ İşçi Sınıfını Korkutabilir mi?” başlıklı yazısında şunları söylüyordu:

“Burjuva tarihçileri Jakobenzimi bir düşünüş (‘alçalma’) olarak görmektedir. Proleteryanın tarihçileri ise Jakobenzimi, ezilen sınıfın özgürleşmesi mücadelesinde en yüksek tepelerden biri olarak görmektedir. Jakobenler Fransa’ya bir demokratik devrimin ve cumhuriyet karşı hükümdarların oluşturduğu bir koalisyona karşı direnmenin en iyi modellerini verdiler. Jakobenlerin kaderi tam bir zafer kazanmak değildi, çünkü ağırlıklı olarak onsekizinci yüzyıl Fransası Avrupa kıtasında çok fazla geri ülkelerle çevrilmiş durumdaydı ve çünkü Fransa’nın kendisi de sosyalizm için maddi temellerden mahrumdu; bankalar yoktu, kapitalist birlikler yoktu, makine sanayi yoktu ve demiryolları yoktu.

“Yirminci yüzyılda Avrupa’da veya Avrupa ile Asya arasındaki sınır çizgisinde ‘Jakobencilik’ devrimci sınıfın, proleteryanın hakimiyeti olacaktır; proleterya, yoksul köylüler tarafından desteklenerek ve sosyalizmi ilerletmek için gerekli olan maddi temelin mevcudiyeti avantajından yararlanarak, yalnızca onsekizinci yüzyıl Jakobenlerinin sağladığı büyük, ortadan kaldırılamaz ve unutulamaz şeyleri sağlamanın ötesinde, emekçi halk için dünya ölçeğinde kalıcı bir zafer elde edecektir.

“Burjuvazinin Jakobencilikten nefret etmesi doğaldır. Küçük burjuvazinin de ondan çok korkması doğaldır. Sınıf bilinçli işçiler ve genel olarak emekçi halk ise iktidarın devrimci, ezilen sınıfa devredilmesine

¹⁴⁸ Lenin, “Two Tactics of Social-Democracy in the Democratic Revolution,” *Collected Works*, Vol.9 (June-November 1905), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.59-60.

güvenmektedir, çünkü Jakobenizmin özü budur, mevcut krizden çıkışın tek yolu budur ve ekonomik dağınıklığa ve savaşa tek çare budur."¹⁴⁹

Jakoben dönemi Fransız Devrimini ve Ekim Devrimini benzer kılan bir olgu da, vatan savunmasının devrimi güçlendirmesidir.

Fransa'da 1792 yılı başlarında Robespierre ve yakın arkadaşları dışında hemen herkes, farklı gerekçelerle savaş istiyordu. Robespierre ise, savaşın karşıdevrime yol açabileceği kaygısını taşıyordu ve savaşa karşıydı. Savaş ilan edildi. Fransız orduları daha ilk çatışmalarda büyük bir yenilgi yaşadı. Jakobenler 1793 Haziranında iktidara geldikten sonra burjuva demokratik devrimin geliştirilmesiyle vatan savunmasını birlikte sürdürdü. Ancak Jakobenlerin siyasal örgütlenmesinin yetersizliği ve burjuva programlarının onları yoksul halktan koparması nedeniyle, vatan savunmasının başarıyla sonuçlanması aynı zamanda Jakobenlerin sonu oldu. Vatan kurtarıldı, devrim yenildi.

Buna karşılık Rusya'da Şubat Devrimi'nden sonra başbakan Kerensky Birinci Dünya Savaşı'nı sürdürmeye çalıştı. Bolşevikler ise savaşın sürdürülmesine karşı çıktı, tazminatsız ve toprak ilhakı olmayan bir barışı savundu, Avrupa proletaryasını kendi sermayedarlarına karşı ayaklanmaya çağırdı. Ekim Devrimi sonrasında da (Rusya için çok kötü şartlar içeren) Brest-Litovsk Antlaşmasını imzaladı. Ancak 1918 yılından itibaren emperyalistlerin beyaz ordularla birlikte başlattığı saldırı, Sovyet Rusya'da vatan savunmasıyla sosyalizmin savunulmasını örtüştürdü. Savaş komünizmi (1918-1921) döneminde uygulanan politikalar, Jakobenlerin kaderinden farklı bir sonuç doğurdu. Vatan ve devrim kurtarıldı.

Bolşevikler, Jakobenlerde de görülen devrimci coşku, kararlılık, dürüstlük ve özveriyi, Marksizmle, demokratik merkezîyetçi bir siyasal örgütlenmeyle, kitlelere önderlik yeteneğiyle ve somut şartların somut tahliliyle birleştirerek, insanlığın kapitalizmi tarihin çöplüğüne atabileceğini gösterdiler. 1917 yılından beri dünyada bir sosyalist/komünist hareket varsa, bunu bu anlayışla hareket eden Bolşeviklere borçluyuz. Sosyal Demokrasinin Jakobenî Bolşevikler olmasaydı, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sosyal demokratları, revizyonizmin ve reformizmin batağında Marksizmi çoktan reddetmişti. Sovyetler Birliği, çeşitli nedenlere bağlı olarak, 1991 yılı sonunda dağıldı. Ancak, insanlığın tarihsel gelişimi içinde bazen yüzyıllar sürebilen dönüşümler, bir gün sınıfsız ve sömürsüz bir dünyada barış, huzur, refah, dostluk ve kardeşlik içinde yaşayan bir insanlık yaratacak. O günler geldiğinde, insanlığın şeref defterinde Bolşeviklerin ve Ekim Devrimi'nin yanı sıra Jakobenler ve Fransız Devrimi de yerlerini alacak.

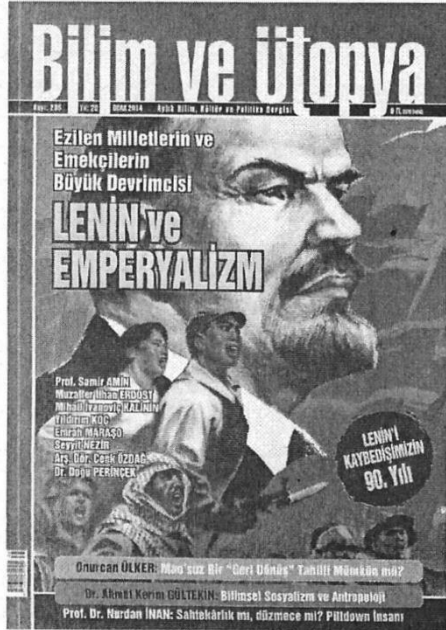
Kaynakça:

- Harman, Chris, *A People's History of the World*, Verso, USA, 2008.
- Hobsbawm, E., *Echoes of the Marseillaise, Two Centuries Look Back on the French Revolution*, Verso, Finland, 1990.
- Hobsbawm, E., *The Age of Revolution 1789-1848*, Vintage Books, New York, 1996.
- Lefebvre, Georges, *The French Revolution, From Its Origins to 1793*, Routledge, London, 2002.
- Ness, Immanuel, *The International Encyclopedia of Revolution and Protest, 1500 to the Present*, Wiley-Blackwell, Singapore, 2009.
- Progress Publishers, *A Short History of the World*.
- Sarıca, Murat, *Fransız İhtilâli*, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1970.
- Soboul, Albert, *The Parisian Sans-Culottes and the French Revolution 1793-4*, Oxford University Press, London, 1971.

¹⁴⁹ Lenin, "Can 'Jacobinism' Frighten the Working Class?" *Collected Works*, Vol.25 (June-September 1917), Progress Publishers, Moskova, 1977, s.122.

LENİN VE EMPERYALİZM KURAMI

Bilim ve Ütopya, Ocak 2014

K.Marx, 1845 yılı ilkbaharında, Feuerbach Üzerine Tezler'in onbirincisinde şunları söylüyordu: "Filozoflar dünyayı yalnızca çeşitli biçimlerde yorumlamışlardır; ancak önemli olan onu değiştirmektir".

Dünyayı değiştirmek için yorumlayanların ve doğru yorumlar temelinde değiştirenlerin başında da V.İ.U.Lenin gelmektedir. Lenin'in emperyalizm konusundaki tespit, çözümleme ve değerlendirmeleri, dünyayı değiştirme çabalarının bir ürünüdür ve yorumlar doğru olduğu için de (diğer birçok başka etmenin de katkısıyla) dünyayı gerçekten değiştirmiştir.

Lenin'in en yaygın biçimde okunan kitaplarından biri, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (Anlaşılabilir Bir Çerçeve)*¹⁵⁰ çalışmasıdır. Ancak kitabın adında da belirtildiği gibi, bu çalışma "anlaşılabilir bir çerçeve"dir ve yazıldığı dönemin (1916 yılının ilk yarısı) sansür koşulları dikkate alınarak hazırlanmıştır. Bu kitapta yer alan iktisadi analizlerin büyük çoğunluğu, 1916 öncesinde Marksist veya Marksist olmayan başka yazarlar tarafından da ele alınmış ve geliştirilmiştir. Lenin'in (esasinda fazla yenilik içermeyen) bu tanımı, üretimin merkezileşmesini, finans kapitalin oluşmasını, sermaye ihracının öne çıkmasını, dünyayı paylaşan tekeli birliklerin önem kazanmasını ve dünyanın paylaşılmasının sona ermiş olduğunu vurgulamaktadır.¹⁵¹ Lenin'in emperyalizm kuramına katkıları ve bu katkıların Lenin'in devrimci pratiğine yansımaları Lenin'in diğer çalışmalarında daha belirgindir.

Bu kısa çalışma, Lenin'in bu görüşlerini, öncülü ve çağdaşı düşünürlerin en önemlileriyle karşılaştırmalı olarak sunmayı amaçlamaktadır.

Bilimsel sosyalizm, kapitalizmin tekel-öncesi döneminde geliştirildi. Ancak Marx ve Engels daha 19. yüzyılın ikinci yarısında kapitalizmin bazı önemli değişimleri yaşadığını ve bunun sınıf mücadelesi üzerinde önemli etkilerinin olduğunu tespit ettiler.

Özellikle İngiliz burjuvazisi, 19. yüzyılın ilk yarısında İngiliz işçi sınıfının sert tepkisi karşısında yeni bazı stratejiler geliştirdi.

Burjuvazinin yeni stratejisi, özellikle 19. yüzyılın sonlarında, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin paydalarına (destekçilerine) dönüşmesine yol açtı. Bu süreçte kapitalizm daha "demokratlaştı," sistemle bütünleşmiş yapılar/örgütlenmeler için siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin genişletilmesi kabul edilebilecek olanaklara ve güce kavuştu.

Bu gelişim, bilimsel sosyalist akım içinde revizyonizmin doğuşuna yol açtı. Eduart Bernstein'la başlayan bu süreç, Avrupa sosyalist hareketinde büyük bir bölünmeye yol açtı. Avrupa'nın

¹⁵⁰ Kitabın İngilizce asıl adı şöyledir: *Imperialism, The Highest Stage of Capitalism (A Popular Outline)*. (Lenin, *Collected Works*, Vol.22, December 1915-July 1916, Progress Publishers, Moscow, 1977), İngilizce kapak, s.185, Rusça original kapak, s.192. Türkçe çevirilerde genellikle parantez içindeki bölüm belirtilmemektedir.

¹⁵¹ Lenin, a.g.k., 1977, s.266.

sosyalistlerinin büyük bölümü, burjuvazinin uyguladığı yeni stratejiyle kapitalizmin payandalarına dönüştürülmüş olan Avrupa işçi sınıflarının kısa vadeli çıkarlarına uygun olarak revizyonistleştiler.

Revizyonizm, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizmle uzlaştıran ve hatta bütünleştiren bir etmen değildi. Tam tersine, kapitalizmin yaşadığı evrimin ve burjuvazinin yeni stratejilerinin emperyalist ülkelerin işçi sınıflarını kapitalizme “kazanması”nın doğal sonucu, revizyonizmin doğuşuydu. Bu süreçte yalnız işçi aristokrasisi (işçi sınıfının kaymak tabakası) değil, işçi sınıfının (komünistler dışında) hemen hemen bütünü emperyalizmin ve kapitalizmin destekçisi oldu. Yalnızca büyük savaşlar ve bu nedenle işçi sınıfının ödemek zorunda kaldığı büyük bedeller (ölüm, yoksulluk, vb.) bu tavrı etkiledi.¹⁵²

Birinci Dünya Savaşı’nın hemen öncesinde ve ardından savaş sırasında revizyonizm eğilimi daha da güçlendi. Avrupa sosyalistlerinin büyük bölümü, Lenin’in ifadesiyle, “sosyal emperyalist” (sözde sosyalist, davranışta emperyalist) oldu.

Lenin ise, Marx’ın devrimci geleneğini ve bilimsel yöntemini sürdürerek, dünyayı değiştirme mücadelesinde somut şartların somut analizini yaptı. Emperyalizm kuramı konusundaki tartışmalar ve Lenin’in çizgisi, bu nedenle son derece önemlidir. Lenin’in emperyalizme ilişkin tespit, yorum ve değerlendirmeleri, Bolşevikler’in devrimci stratejisinin geliştirilmesinde belirleyici rol oynadı. Lenin’i revizyonistlerden ayıran temel noktalardan biri de, emperyalizm konusu oldu.

Lenin’in emperyalizm konusundaki tespitleri ve onu emperyalizm konusunda çalışmış çağdaş düşünürlerin büyük çoğunluğundan ayıran noktalar şöyle özetlenebilir:

- Tekelci kapitalizm döneminde sermayedarın kârının kaynağı çeşitlenmiş, sermayedarın toplam kârı içinde emperyalist sömürü bazen artık değerün önüne geçmiştir.

- Bu durum, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının “sosyal emperyalist” olmasına ve emperyalizmi desteklemelerine (kapitalizmle uzlaşmalarına) yol açmıştır. Dünya halkları, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür.

- Emperyalistler dünyayı paylaşmış, sömürgeler üzerindeki baskı ve sömürüyü artırmış ve kapitalizmin eşit olmayan gelişim kanununa uygun biçimde, sömürgelerin yeniden paylaşımı gündeme gelmiştir. Emperyalizm dünyaya barış değil, savaş getirmiştir. Savaş ise emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarını kötüleştirmekte, emperyalist ülkelerde bile devrimin altyapısını oluşturmaktadır. Savaş, emperyalist sömürü sayesinde işçi sınıfının artan refah düzeyini iyice düşürmektedir. Emperyalist sömürüyle yükselen yaşam standardının faturası, emperyalist yeniden paylaşım savaşlarının yarattığı büyük ekonomik ve toplumsal yıkımdır.

- Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılmaktadır ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır.

Marksizmde emperyalizm konusu özellikle 1898 yılındaki İspanya-ABD Savaşı ve 1899 yılındaki Güney Afrika (Boer, Hollanda asıllı Güney Afrikalı)-İngiltere savaşları sonrasında tartışılmaya başlandı ve Birinci Dünya Savaşı’na giden süreçte önem kazandı. Lenin’in emperyalizm kuramı bu tartışmalar ışığında biçimlendi ve onları aştı.

Marx’ın çalışmalarında “emperyalizm” sözcüğü 1852 yılında yayımlanan *Louis Bonapart’ın Onsekizinci Brumeri* kitabında iki kez geçmektedir. Ancak bu kitapta “emperyalizm” sözcüğü, “Bonapartizm” anlamında kullanılmıştır.

İngiltere’nin 1882 yılında Mısır’ı işgal etmesinin ardından, Afrika, emperyalist güçler tarafından paylaşıldı. Bu süreçte kapitalizmin olgunlaşması, aşırı tasarrufların yatırıma yöneltilebilmesi, artan stokların eritilebilmesi, düşmekte olan kâr oranlarının yükseltilebilmesi amacıyla, yeni pazarlara ve yatırım olanaklarına kavuşma gereksinimi ve dürtüsü tartışılmaya başlandı.

Kapitalizmin bu yeni aşamasındaki saldırganlık, tepkilere de yol açtı. Örneğin daha 1898 yılında ABD’nin Filipinler’e saldırısına karşı bu ülkede (ABD) Amerikan Anti-Emperyalist Birliği oluşturuldu.

Bu dönemde emperyalizme karşı çıkanların en önemli kaygısı, ülke dışında emperyalist politikalar izlenmesinin ülkede baskıcı yönetimlere zemin hazırlayacağıydı. Bu konu, bazı ülkelerde sosyalistlerin emperyalizme karşı çıkışların temel nedenini oluşturdu. Emperyalizmin eleştirisinde, yukarıda Lenin’in tespiti olarak belirtilen başlıklar ele alınmıyordu.

¹⁵² Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Koç, Y., *Batılı İşçi Sömürüye Ortak (Burjuva Proletarya)*, Bilgi Yay., Ankara, 2005 ve Koç, Y., *Avrupa İşçi Sınıfları, Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Siyasetizliğe*, Epos Yay., Ankara, 2011.

Emperyalizmin bu açıdan etkisi ikili oldu. Bazı ülkelerde emperyalist politikalar nedeniyle askeri güç büyütüldü, devlet güçlendirildi ve baskı yaygınlaştı. Bazı ülkelerde ise, emperyalist politikalar sayesinde sömürgelerden aktarılan kaynaklar, hakim sınıfların daha esnek davranabilmesini, burjuva demokrasininin sınırlarını genişletebilmesini, sendikal hak ve özgürlükleri tanıyabilmesini sağladı. Ancak Avrupa sosyalistlerinin emperyalizme karşı çıkışlarındaki belirleyici neden, birinci olasılıktı.

Almanya’da 1884/1885 yıllarında önemli tartışma konularından biri, devletin buharlı gemilere destek sağlamasıydı. Buharlı gemilerin geliştirilmesi, Almanya’nın sömürgeci politikasının bir ürünüydü. Bu tartışma sürecinde Alman Sosyal Demokrat Partisi önderlerinden Wilhelm Liebknecht, sömürgeciliğin amacının aşırı üretim ve nüfus fazlası sorunlarına çözüm aranması olduğunu belirterek, işçi ücretlerinin artırılması yoluyla iç pazarın genişletilebileceğine değindi.¹⁵³ Olası tehdide karşı Marksistlerin önlemi, emperyalist politikaları gereksiz kılacak ve işçilere de yarar sağlayacak biçimde iç talebin artırılmasıydı.

Fransız İşçi Partisi’nin 1895 Eylül’ündeki kongresinde ise sömürge politikası konusunda bir karar kabul edildi. Bu kararda sömürgeciliğe karşı çıkıldı. Ancak karşı çıkıştaki ana neden, “üretici proletaryanın kanı ve parası pahasına mülksahibi sınıfın kâr alanlarının artırılması” çabasıydı.¹⁵⁴ Bu karşı çıkışta da sömürge haklarına uygulanan baskı ve sömürü değil, emperyalist sömürünün faturasının işçi sınıfına çıkarılması esastı.

Bu dönemde çok farklı bir görüş ileri süren kişi, İngiliz Marksist Ernest Belfort Bax’tı. E.B.Bax, çağdaşı Marksistlerden farklı olarak, sömürgeciliği reddetmekle yetinmiyor, Avrupa’nın zalimlerine karşı sömürge halklarıyla birlikte ortak silahlı mücadeleyi savunuyordu.¹⁵⁵ Bazı sosyalistler sömürgelere uygarlık götürüldüğünden söz ederken, E.B.Bax, sermayenin sömürgelerde yol açtığı tahribata dikkat çekiyordu.

Bu dönemin çok önemli yapıtlarından biri, liberal görüşteki John A.Hobson’un *Emperyalizm: Bir Çalışma* kitabıdır. Lenin bu kitabı Rusça’ya çevirdi ve kendi çalışmalarında bu kitaptan çok yararlandı. Hobson, Güney Afrika’ya giderek oradaki savaşı izlemişti. *Emperyalizm* kitabını bu önemli deneyimin ardından yazdı. Kitap 1902 yılında yayımlandı. Hobson, emperyalizmi ülke içindeki talep yetersizliğine çözüm arayışı olarak değerlendiriyordu. Bu sorunu ise gelir ve servet dağılımındaki adaletsizliğe bağlıyor ve ülke içindeki ücretlerin artırılması ve etkili bir vergilemeyle bu dengenin sağlanacağı, iç pazarın üretilenlerin tüketilebilmesi için böylece yeterli olabileceğini savunuyordu. Böylece militarizm, savaşlar ve tehlikeli diplomasi oyunlarına gerek kalmayacaktı. Hobson, sendikaların da emperyalizme karşı bir tavır içine gireceği beklentisi içindeydi.¹⁵⁶

Bu konu daha sonraki yıllarda Marksistler arasında önemli bir ayrılığın nedeni oldu. Birçok Marksist, işçi sınıfının militarizm, silahlanma ve yeni vergiler nedeniyle emperyalist politikalara karşı çıkacağı umudunu taşıyordu. Halbuki Lenin, Marx’ın ve Engels’in çizgisini izleyerek, emperyalist ülkelerde Marksistler arasında oportünizm ve revizyonizmin hakim olması ve işçi sınıfının (tümünün veya bir kesiminin) burjuva politikalarını benimsemesi ile emperyalist sömürü arasındaki ilişkiyi daha ilk yıllardan itibaren saptadı. Ancak Birinci Dünya Savaşı tahmin edilenin çok üstünde bir yıkıma ve çok büyük kayıplara yol açtı. Geçmiş savaşlar yalnızca ordular tarafından yürütülürken, Dünya Savaşı’nda tüm halklar savaşın tahribatını yaşadı. “Büyük Savaş,” yenilenin olduğu kadar yenenin işçi sınıflarını da perişan etti. İşçi sınıfları savaş sırasında emperyalist sömürüden yararlanmadığı gibi, emperyalist sömürünün büyük faturasını ödemek zorunda da kaldı. İngiliz ve Fransız ordularında büyük ayaklanmalar yaşandı. Bu durum, emperyalist sömürünün çürütücü etkisini sildi. Lenin, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının barış zamanlarındaki uzlaşmacı tavrını ve çizgisinin “Büyük Savaş” sırasında değiştiğini de saptadı.

Sosyalistler arasında emperyalizm konusuyla ilk ilgilenenler Londra’da yaşayan bir Avusturyalı olan Max Beer (1864-1943) ile Fransız uyruklu Paul Louis (1872-1955) idi. Her iki yazar da önce İngiltere’nin emperyalist politikalarını incelediler. Ancak bu konudaki çalışmaları başlangıç tespitlerinin ötesine gidemedi.

Alman sosyalistlerinden Heinrich Cunow (1862-1936) ise “finans kapital” kavramını ilk geliştiren kişi oldu.

¹⁵³ Day, R.B.-Gaido, D., *Discovering Imperialism, Social Democracy to World War I*, Haymarket Books, Chicago, 2011, s.9-10.

¹⁵⁴ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.10.

¹⁵⁵ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.11.

¹⁵⁶ Hobson, J.A., *Imperialism, A Study*, Ann Arbor Paperbacks, Michigan, 1965.

Avusturya kökenli ünlü Marksist Karl Kautsky daha 1907 yılında *Sosyalizm ve Sömürge Politikası* kitabını yayımladı.¹⁵⁷

Bu yıllarda çok önemli bir tartışma, sosyalistlerin sömürgeciliğe karşı çıkıp çıkmayacağıydı. Eduard Bernstein sömürgeciliği savunurken, Kautsky ve arkadaşları, sömürgeciliğe karşı çıkıyorlardı. Ancak Kautsky, sömürgeciliğe karşı çıkışta, bu politikanın büyük toprak sahipleri, askerler, bürokratlar, spekülörler ve tüccarlar tarafından savunulduğunu düşünüyor, Alman bankalarının ve ağır sanayideki büyük şirketlerin etkisini gözardı ediyordu.

Kautsky, 1911 Ağustosunda yayımlanan “Dünya Politikası, Dünya Savaşı ve Sosyal Demokrasi” başlıklı makalede şunları yazıyordu: “Hükümetin, halka hiç duyulmamış yükler yükleyen ve az sayıdaki tekelci ve spekülörden başka kimseye hiçbir yarar sağlamayacak tahripkar bir savaş riskini sürekli olarak yakınlaştıran dünya politikasına devam etmesini önlemek, yalnızca proletaryanın değil, aynı zaman tüm Alman halkının ve hatta mülk sahipleri kitlesinin çıkarıdır.”¹⁵⁸

Kautsky 1915 Şubatında yayımlanan “Ulusal Devlet, Emperyalist Devlet ve Konfederasyon” başlıklı yazısında da şu değerlendirmeyi yapıyordu: “Sanayi sermayesi, endüstriyel girişimciler sınıfı, başlangıçtan itibaren ticari ve mali sermayeden tümüyle farklı eğilimler göstermektedir. Sanayi sermayesi halklar arasında barıştan, devletin mutlak gücünün parlamenter ve demokratik kurumlar aracılığıyla sınırlandırılmasından ve ulusal bütçede tasarruftan yanadır.”¹⁵⁹

Sömürgeler konusu Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin 17-21 Eylül 1900 günleri toplanan kongresinde gündeme geldi. Rosa Luxemburg bu toplantıda sömürgeciliğe karşı etkili bir mücadele verdi. Kongrede kabul edilen kararda da emperyalizme karşı çıkıldı. Ancak bu karşı çıkışta belirleyici unsur, emperyalizmin Almanya’daki askeri gücü artırmasıydı. Alman sosyalistleri sosyalizme barışçıl yollardan geçilebileceği beklentisi içindeydi. Emperyalist politikalar hem ülke kaynaklarının silahlanmaya ayrılmasına yol açıyor, hem de sosyalizme barışçıl geçişi önlemeye çalışabilecek askeri yapıyı güçlendiriyordu. Ayrıca günlük ekonomik-demokratik mücadelede askerlerin işçi sınıfına ve sosyalistlere karşı kullanılabilmesi de söz konusuydu.

Bu toplantının hemen ardından 23-27 Eylül 1900 günleri 5. Uluslararası Sosyalist Kongre (II. Enternasyonal) toplandı. Bu kongrede de Rosa Luxemburg önemli bir rol oynadı ve önerisi Kongre kararı olarak kabul edildi. Bu kararda, emperyalizmin militarizme yol açtığı, kapitalistlerin kârlarının artırılabilmesi için proletaryanın emeğinin ürünlerinin ve kanının harcandığı, sömürgelerdeki yerlilere karşı büyük suçların işlendiği kabul ediliyor ve örgütlü proletaryanın sömürge politikasına karşı çıkması isteniyordu. Önerilerden biri, sömürgelerde, metropol ülkelerdeki örgütlere bağlı sosyalist partilerin örgütlenmesiydi.¹⁶⁰ Ancak bu kararda Lenin’in yukarıda özetlenen ve aşağıda daha ayrıntılı olarak ele alınan tespitleri yoktu.

Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin 13-20 Eylül 1903 günleri toplanan kongresinde ve 14-20 Ağustos 1904 tarihlerinde toplanan 6. Uluslararası Sosyalist Kongre’de (II. Enternasyonal) de militarizme, sömürgeciliğe ve emperyalist politikalara karşı çıkıldı.

Ancak bu karşı çıkışta da ana neden, emperyalist politikaların ülke işçi sınıfına ve ülkedeki sosyalist harekete verebileceği zararlardı. Sömürge halklarının emperyalizme karşı bağımsız bir mücadele geliştirebileceği, bu mücadelenin dünya sosyalist hareketinin önemli dayanaklarından biri olabileceği düşünülmüyordu. Yaklaşım tümüyle Avrupa-merkezciydi.

1904-1908 döneminde Almanya’nın emperyalist politikaları özellikle Batı Afrika’da yoğunlaşmıştı. Alman askerleri günümüzün Namibya’sı olan Alman Güney-Batı Afrikası’nda 65.000 yerliyi öldürdü. Emperyalist yayılmacılık ve sömürü Alman işçileri arasında şovenizmin yaygınlaşmasına yol açtı. 13 Ocak 1907 günü yapılan seçimlerde Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin milletvekili sayısı 81’den 43’e indi. Bu gerileme Alman Sosyal Demokrat Partisi yöneticilerinin önemli bir kısmının sömürgecilik konusunda geçmiş kararlardan sapan bir çizgiye yönelmelerine yol açtı. Bu durum II. Enternasyonal’in 18-24 Ağustos 1907 günleri toplanan Stuttgart Kongresi’nde sömürgecilik konusunda sert tartışmaların ortaya çıkmasına neden oldu.

Bu kongrede Hollanda ve Almanya delegelerinin önemli bir bölümü, sömürgeciliğe karşı çıkmak yerine, Avrupa’nın nüfus fazlası ve üretim fazlası sorunlarının çözümünde sömürgelerin önemli

¹⁵⁷ Kautsky, K., *Socialism and Colonial Policy* (1907), www.marxists.org/archive/kautsky/1907/colonial/htm.

¹⁵⁸ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.476-477.

¹⁵⁹ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.812.

¹⁶⁰ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.21-22.

olduğunu savundu. Ayrıca uygar olmayan halklar üzerinde uygar ulusların hakimiyet kurmasını savunanlar da oldu. Özellikle Eduard Bernstein ve Hollandalı Henri van Kol, II. Enternasyonal'in sömürgecilik konusundaki eski kararlarının değiştirilmesi için büyük çaba gösterdiler. Bu tartışmalar sırasında Karl Kautsky doğru bir çizgiyi savundu ve değişiklik önerilerinin 108'e karşı 128 oyla reddedilmesi sağlandı. 10 delege çekimser oy kullandı. Bu kongre sırasında sömürgeciliğe karşı çıkan ve Asya halklarının da önemli uygarlıklar yaratmış olduğunu savunan kişi, Julian Marchlewski oldu.¹⁶¹ Amerika Sosyalist Partisi delegesi Algie Simons ise ABD askerlerinin Filipinler'deki isyanı bastırma sırasında yaklaşık 250.000 kişiyi öldürdüklerini anlatarak, sömürgeciliğe karşı çıktı.¹⁶²

Bu dönemin önemli tartışmalarından biri, kapitalizmin kendi iç pazarını genişleterek varlığını sürdürüp sürdüremeyeceği konusundaydı.

Avusturyalı Marksistlerden Otto Bauer, 1905 yılında yazdığı "Sömürge Politikası ve İşçiler" başlıklı yazıda, kapitalizmin kendi iç dinamikleriyle eksiktüketim eğilimlerini aşabileceği; ancak kâr oranının düşme eğilimine karşı sömürgelere yöneldiği belirtiliyordu. Bauer, 1907 yılında yayınlanan *Milliyetler Sorunu ve Sosyal Demokrasi* kitabında ise "finans kapital" kavramını kullandı.

Avusturya kökenli Marksist Rudolf Hilferding ise 1910 yılında *Finans Kapital: Kapitalist Gelişimin Son Aşamasının İncelenmesi* isimli ünlü yapıtını yayımladı.¹⁶³ Hilferding de kapitalistin kârının kaynağı olarak emperyalist ülke proletaryasının yarattığı ve kapitalistin el koyduğu artık-değeri kabul ediyor ve büyük şirketlerin, ülkede yaratılan artık-değerin bölüşümünde diğer sermayedarlara göre avantajlı duruma geldiğini savunuyordu. Hilferding, emperyalist yayılmanın iç pazarın yetersizliğinden değil, daha yüksek kâr oranları peşinde koşmaktan kaynaklandığı görüşündeydi. Hilferding'in bir görüşü, daha sonra Kautsky tarafından geliştirilen ultraemperyalizm tezine kaynaklık etti. Hilferding, kartelleşmenin sonunda tek bir şirkete yönelebileceği düşüncesini ileri sürüyordu. Böyle bir durumda, sosyalizme geçiş çok daha kolay olacaktı.¹⁶⁴ Ayrıca, emperyalist politikalar silahlanma yarışına yol açacak, toplumdaki diğer sınıflar da, bu yarışın yol açtığı vergi yüküne karşı işçi sınıfının müttefiki olarak kapitalizme karşı çıkacaktı.

Marksistlerin Lenin öncesi analizlerinde hakim olan anlayış, emperyalizmin emperyalist ülke proletaryasına zarar verdiğiydi. Emperyalist politikalar, askeri yayılmacılık sürecinde devlet aygıtını güçlendiriyor ve proletaryanın iktidar mücadelesini zorlaştırıyordu. Emperyalist sömürünün işçi sınıflarının yaşam düzeyini yükseltici ve bu ülkelerde siyasal ve sendikal hak ve özgürlüklerin genişletilmesini kolaylaştırıcı etkisi gözardı ediliyordu. Ayrıca, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarının mücadele potansiyeli gözden kaçırılıyor, Türk, İran, Çin ve Meksika devrimleri önemsenmiyordu. Bu anlayışı savunanların büyük çoğunluğu, emperyalizme karşı mücadeleyi emperyalist ülke proletaryasının verebileceği ve vermesi gerektiği düşüncesindeydi.

Lenin, emperyalizm konusundaki tezlerini, 1905 Rus Devrimi'nin İran, Çin ve Türkiye'deki etkilerini gördükten sonra geliştirmeye başladı. 1916 ilkbaharında Zürih'te yazılan ve ancak 1917 Şubat Devrimi'nden sonra Petrograd'da basılabilen *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması (Anlaşılabilir Bir Çerçeve)* kitabı, konunun ağırlıklı olarak ekonomik boyutuna değinen ve sansür dikkate alınarak yazılmış, geniş okuyucu kitlesine hitap eden bir metindir. Lenin'in emperyalizmin özellikle devrime ilişkin etkileri konusu diğer birçok çalışmasında yer almaktadır.

Lenin "emperyalizm" sözcüğünü çok farklı biçimlerde de kullanmaktadır. Örneğin, 1907 yılında yayımlanan bir makalesinde, "burjuva emperyalizmi"¹⁶⁵ ifadesi bulunmaktadır. 1916 Ekim'inde yayımlanan bir yazısında, Napolyon Bonapart döneminde Fransa'nın yayılmacı politikası "emperyalist savaşlar" olarak nitelendirilmektedir. 1754-1763 döneminde İngiltere ile Fransa arasında gerçekleşen, sömürge kapışması mücadelesine de "emperyalist savaş" denmektedir. Bu savaş sırasında İngiltere'nin "emperyalist çıkarları"ndan söz edilmektedir.¹⁶⁶ *Emperyalizm* kitabında ise şu değerlendirme vardır: "Sömürge politikası ve emperyalizm, kapitalizmin son aşamasından önce ve hatta kapitalizmden önce

¹⁶¹ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.26.

¹⁶² Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.27.

¹⁶³ Hilferding, R., *Finance Capital, A Study of the Latest Phase of Capitalist Development*, Routhledge and Kegan Paul, Oxon, 1981.

¹⁶⁴ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.55-56,

¹⁶⁵ Lenin, *The National Liberation Movement in the East*, Third Revised Edition, Progress Publishers, Moscow, 1969, s.28.

¹⁶⁶ Lenin, a.g.k., 1969, s.182,183.

de vardı. Kölelik üzerine inşa edilmiş olan Roma bir sömürge politikası izliyordu ve emperyalizm uyguluyordu.”¹⁶⁷

Lenin’in emperyalizm kuramının sermaye birikimi, tekelleşme, sermaye ihracının önem kazanması, sömürgelerin paylaşılması ve artık ancak yeniden paylaşımın mümkün olması gibi konulardaki tespit ve değerlendirmeleri, *Emperyalizm* kitabının yayımlanması öncesinde çeşitli araştırmacılar ve Marksistler tarafından da ele alınmıştı. Lenin’in katkıları, emperyalizm dönemine ilişkin iktisadi ve toplumsal gelişmelerin sosyalizm mücadelesine etkileri alanındadır. Bunlar, girişte özetlenen dört ana başlık altında özetlenebilir.

Tekelci kapitalizm döneminde sermayedarın kârının kaynağı çeşitlenmiş, sermayedarın toplam kârı içinde emperyalist sömürü bazen artık değer önüne geçmiştir.

Kapitalizmde kârın kaynağı (yüksek bir soyutlama düzeyinde) artık değerdir. Kapitalizmde işgücü bir mala dönüşmüştür. İşgücü sermayedara değerinden satılır. Ancak işgücü öyle bir metadır ki, üretim sürecinde, kendi değerinden daha fazla değer yaratır. Aradaki fark (artık değer), üretim araçları mülkiyetine sahip olan sermayedarındır.

Marx ve Engels, kapitalistlerin sömürgeler aracılığıyla elde ettiği gelirin çok önemli bir kaynak olduğunu farketmişlerdi. Bir alt bölümde, İngiliz işçi sınıfının bir “burjuva proletaryaya” dönüşmesine ilişkin alıntıda bu noktaya değinilmektedir. Lenin’in döneminde diğer Marksistlerin bu olguyu gözardı etmeleri ilginçtir. Lenin’in çağdaşlarının çoğu emperyalizmi, emperyalist ülke işçi sınıflarının yarattığı ve sermayedarın el koyduğu artık değer gerçekleştirilmesi (üretilen ürünün satılması) amacı çerçevesinde ele almışlardır. Bu analizin siyasal mücadeleye yansımaları ise, sömürge ve yarı-sömürge halklarının devrimci potansiyelinin ve emperyalist ülke işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcılarından payandalarına dönüşmesinin kavranamamasıdır.

Tekel kârına değinen bir Marksist, J.B.Marchlewski’dir. J.B.Marchlewski, 1912 yılında yayımlanan “Emperyalizm veya Sosyalizm?” başlıklı makalesinde, “Kapitalist kodamanların tekelci sömürüsü çok büyük kârlar getirmektedir” demektedir.¹⁶⁸

Karl Radek ise, 1912 yılında yayımlanan “Alman Emperyalizmi ve İşçi Sınıfı” çalışmasında, “emperyalizmin itici gücü” başlığı altında şunları yazıyordu: “İşçi sınıfı tarafından yaratılan artık değer, sermayenin tepesindekilerin ceplerine saf altın olarak dönebilmesi –kapitalist arzunun tek hedefi budur.”¹⁶⁹

Lenin, daha 1907 Stuttgart Kongresi’ni değerlendirdiği yazısında çok farklı bir yaklaşımı gündeme getirdi.

Lenin bu yazısında emperyalizmle ilgilenen diğer Marksistlerden farklı olarak, emperyalizmi kapitalistlerin kârının kaynağı açısından değerlendirdi. Emperyalizme karşı çıkan Marksistlerin büyük çoğunluğu, emperyalizmi artık-değer gerçekleştirilmesi açısından ele alıyorlardı. Başta Rosa Luxemburg olmak üzere, aralarında Kautsky ve Parvus’un da bulunduğu birçok Marksist, kapitalizmin eksiktüketim sorunuyla karşı karşıya bulunduğunu düşünerek, emperyalist ülke işçi sınıfının yarattığı değer gerçekleştirilmesinin ve böylece artık değere el konulabilmesinin yolunun emperyalizm olduğu kanısındaydı. Lenin, daha 1907 yılında, tümüyle farklı bir bakış açısı getirdi. Emperyalizmi, kapitalistin kârının kaynağının çeşitlenmesi ve sömürgelerden elde edilen gelirin, artık değer çok önüne geçmesine ilişkin bu değerlendirme, Lenin’in daha sonraki yıllarda sömürgelerdeki mücadelenin önemini vurgulamasının ilk adımıdır. Bu değerlendirme, sömürgeleri ve yarı-sömürgeleri basit pazarlar olarak algılayan anlayışı aşarak, emperyalist sömürünün yarattığı önemli çelişkiyi ve bunun sınıflar mücadelesine yansımaları öne çıkarıyordu.

Kapitalizmde tekelci veya emperyalist aşamasına geçilmesiyle birlikte emperyalist ülkelerin daha da parazitleşmesi ve bu ülkelerin işçi sınıflarının üretken faaliyet içindeki rolünün azalması Lenin tarafından 1907 yılında şöyle ifade ediliyordu:

“Hiçbir şeye sahip olmayanlar fakat aynı zamanda çalışmayanlar sınıfı sömürücüleri devirme yeteneğine sahip değildir. Ancak tüm toplumun ihtiyaçlarını karşılayan proleter sınıfı başarılı bir toplumsal devrim gerçekleştirebilme gücüne sahiptir. Ve şimdi görüyoruz ki, kapsamlı sömürge politikasının sonucu olarak

¹⁶⁷ Lenin, a.g.k., 1977, s.260.

¹⁶⁸ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.502; ayrıca bkz. s.517.

¹⁶⁹ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.530.

Avrupa proletaryası kısmen öyle bir duruma ulaşmıştır ki, toplumun tümünün ihtiyaçlarını karşılayan onun çalışması değil, pratikte esirleştirilmiş olan sömürge halklarının çalışmasıdır. İngiliz burjuvazisi, örneğin, İngiliz işçilerinden sağladığı kârdan fazla kârı Hindistan'ın ve diğer sömürgelerin nüfusunu oluşturan milyonlarca kişiden sağlamaktadır. Bazı ülkelerde bu koşullar bir ülkenin veya diğerinin proletaryasının sömürgeci sovenizm hastalığına bulaştırılmasının maddi ve ekonomik temellerini yaratmaktadır. Tabii ki bu durum belki yalnızca geçici bir olgu olabilir, ancak yine de tüm ülkelerin proletaryasının bu tür oportünizme karşı mücadelede toparlanabilmesi için bu kötülük açıkça saptanmalı ve onun nedenleri anlaşılmalıdır. Bu mücadele muzaffer olmak zorundadır; çünkü 'ayrıcılık' uluslar kapitalist ulusların giderek küçülen bir bölümünü oluşturmaktadır."¹⁷⁰

Lenin, 27 Mayıs 1917 günü yaptığı bir konuşmada da, dünyada servet açısından birinci sırada olan İngiltere'nin bu serveti kendi işçilerinin emeğinden çok sayısız sömürgeyi sömürmesinden elde ettiğini söylüyordu.¹⁷¹

Emperyalist sömürüye bağlı olarak, emperyalist ülkelerin işçi sınıfları “sosyal emperyalist” olmuştur ve emperyalizmi desteklemektedir. Kapitalizmin mezar kazıcıları emperyalizm döneminde savaştan doğrudan etkilenmedikleri sürece kapitalizmin payandalarına dönüşmüştür. Dünya halkları ise, sömüren milletler ve sömürülen milletler olarak bölünmüştür.

Marx ve Engels, sömürgeci İngiltere'de işçi sınıfının kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp kapitalizmin payandasına dönüşmesine ilişkin önemli gözlemlerde bulundular.

Marx ve Engels, 1840'lı yılların hareketli döneminde İngiliz işçi sınıfına büyük umutlar bağlamıştı. Ayrıca İngiltere'de bir ayaklanma geleneği oluşmuştu. Ancak 1848 devrimlerinin İngiltere'yi fazla etkilememesi ve özellikle de 1857 krizinde bile İngiliz işçi sınıfının hareketlenmemesi karşısında, Marx ve Engels, İngiliz işçi sınıfına umut bağlamaktan vazgeçtiler.

1848 yılında, “o büyük umut ve hayal kırıklığı yılında o kadar yakın –ve belki o kadar gerçek- olan Avrupa devrimi, gözlerden kayboldu. Marx ve Engels hemen daha sonraki yıllarda Avrupa devriminin yeniden canlanacağını umut etmişlerdi.” Bu beklenti gerçekleşmedi. 1857 yılında yeni bir ekonomik kriz yaşandı. Ancak bu kriz de yeni bir 1848 dalgası yaratmadı.¹⁷²

Kapitalist gelişmenin en ileri düzeyde olduğu İngiltere'de sömürgelerden aktarılan kaynakların işçi sınıfını bir “burjuva proletarya”ya dönüştürmesi, ilk kez F.Engels'in 7 Ekim 1858 tarihinde K.Marx'a yazdığı mektupta dile getirildi. Bu öngörü, özellikle emperyalist dönemde daha da büyük bir geçerlilik kazandı.

Marx ve Engels 1858 yılından itibaren bu konuya eğilmeye başladılar. Bu yıllarda İngiltere'de Çartist hareketin devrimci kanadının önderlerinden Ernest Jones, işçi sınıfı ile orta sınıf reformcularının işbirliğini sağlamaya yönelik bir konferans çağrısı yaptığında, Engels İngiliz işçi sınıfının burjuva proletaryaya dönüşmesinden söz etti: “İngiliz proletaryası gerçekte giderek daha fazla burjuva oluyor; öyle ki, tüm ulusların en burjuvası olan bu ulus, gözüktüğü kadarıyla, nihai olarak, bir burjuvazinin yanı sıra bir burjuva aristokrasiye ve bir burjuva proletaryaya sahip olmayı amaçlıyor. Tüm dünyayı sömüren bir ulus için tabii ki bu belirli bir ölçüde geçerli nedenlere dayanmaktadır.”

“Burjuva proletarya” kavramının 1858 yılında gündeme gelmesi herhalde 1857 yılındaki ekonomik krizde İngiliz işçi sınıfının büyük ölçüde tepkisiz kalmasına bağlıydı.

Marx ve Engels, 1848 devrimlerinin yenilgisinin ardından bir iki yıl daha devrim beklediler; bu beklenti gerçekleşmeyince, umutlarını bir sonraki krize ertelediler. Avrupa, 1850-1857 döneminde büyük bir ekonomik canlılık yaşadı. İstihdam arttı, işçi ücretleri yükseldi. Diğer kıtalara göç de işsizliğin azaltılmasında etkili oldu. Ekonomik büyüme 1857 yılındaki buhranla sona erdi. Ancak bu buhran da kitlelerin ayaklanmasına yol açmadı. 1860'lı yıllardaki ekonomik büyüme ve 1871-1873 döneminde zirveye ulaşan canlanma, kitlelerin sorunlarının kapitalist düzen içinde çözüme kavuşturulabileceği umutlarını yarattı.¹⁷³ Kapitalizmin yarattığı cehennemden kapitalizm içinde, ayaklanmaların, ihtilalin ve toplumsal devrimin gerekli kıldığı bedellere ve faturalara gerek kalmadan çıkılabileceği umudu

¹⁷⁰ Lenin, V.I., “The International Socialist Congress in Stuttgart,” *Collected Works*, Vol.13, Moskova, 1978, s.77. “Lenin zaten orijinal Roma proletaryasının bir bütün olarak parazit bir sınıf olduğunun kesin bir biçimde farkındaydı.” (Hobsbawm, “Lenin and the Aristocracy of Labour,” *Revolutionaries*, The New Press, New York, 2001, s.152.)

¹⁷¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.217.

¹⁷² Hobsbawm, E., *The Age of Capital 1848-1875*, Charles Scribner's Sons, New York, 1975, s.156.

¹⁷³ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.31, 32, 69, 108, 156.

yaygınlaştı. İngiltere’de 1848’e kadarki ayaklanma geleneği hakim sınıfları nasıl eğitmişse, bu ayaklanmalarda ölüm, idam, hapis ve sürgün biçiminde ödenen bedeller ve bu eylemlerle kalıcı başarılar elde edilememiş olması da işçi sınıfını “eğitmiş,” işçileri “evcilleştirilmeye” hazır hale getirmişti. 1857 buhranında İngiliz işçi sınıfının kapitalizme karşı tepkisizliği, bu tepkisizliği açıklama çabasını gerekli kıldı.

Marx, 16 Nisan 1863 tarihinde Engels’e yazdığı mektupta “İngiliz işçilerinin belirgin burjuva hastalığı” demektedir.¹⁷⁴

Marx ve Engels, “İngiliz proletaryasının burjuvalaşması”nı¹⁷⁵ İngiltere’nin dünyanın önemli ticari ilişkilerindeki tekeli konumuna bağlıyordu. Beklentileri, diğer kapitalist ülkelerin de gelişmesi sonucunda bu tekel konumunun sona ereceği ve İngiliz işçi sınıfının yeniden radikalleşeceği doğrultusunda idi.

Engels, *İngiltere’de İşçi Sınıfının Durumu* kitabının 1892 yılında yapılan İngilizce baskısına yazdığı önsözde, 1 Mart 1885 tarihli bir Londra gazetesinde yayımlanan “1845 ve 1885’te İngiltere” başlıklı makalesinden uzun bir bölüm aktarıyordu. Bu bölümde şu değerlendirme yer alıyordu: “İngiltere’nin endüstriyel tekel durumunun olduğu dönemde İngiliz işçi sınıfı, belirli bir ölçüde, bu tekelin yararlarından payını aldı. Bu yararlar (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) arasında çok eşitsiz bir biçimde dağıtıldı; ayrıcalıklı azınlık çoğunu cebine attı, ancak büyük kitle de, en azından zaman zaman geçici bir pay aldı. İşte Owenizmin ölümünden beri İngiltere’de Sosyalizmin hiç olmamasının nedeni budur. Bu tekelin parçalanmasıyla, İngiliz işçi sınıfı bu ayrıcalıklı konumunu yitirecektir; ayrıcalıklı ve önder konumdaki azınlık da istisna tutulmaksızın (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) kendisini genel olarak diğer ülkelerdeki işçi arkadaşlarıyla aynı düzeyde bulacaktır. Ve İngiltere’de Sosyalizmin yeniden varolacak olmasının nedeni budur.”¹⁷⁶

Bu dönemde Marx ve Engels’in İngiliz işçi sınıfına ilişkin umutları ve beklentileri gerçekleşmedi.

İngiltere’nin dünya ticareti üzerindeki tekeli konumu sona ererken, kapitalizmin tekeli aşamasına geçildi. İngiliz kapitalizmi geçmişte ticaretteki tekeli konumundan sağladığı ek geliri (tekel kârı veya süper kâr) bu kez sanayicilerin tekelleşmesi sayesinde sürdürdü ve İngiliz proletaryasını beslemeye devam etti. İngiltere’nin tekeli konumunun sona ermesi, kapitalizmin tekeli aşamasına geçilmesi nedeniyle, İngiliz işçi sınıfının umulan radikalleşmesine yol açmadı.

Marx’ın 11 Şubat 1878 tarihinde Wilhelm Liebknecht’e yazdığı mektup, bu sürecin İngiliz işçi sınıfı üzerindeki etkisini özetlemektedir: “İngiliz işçi sınıfının ahlakı, 1848 yılından beri yaşanan çürüme döneminde, bir süreç içinde giderek daha da derin bir biçimde bozuldu ve (İngiliz işçi sınıfı, Y.K.) sonunda büyük Liberal Parti’nin, yani kapitalistlerin uşağının kuyruğu olmaktan başka bir şey olmadığı bir noktaya geldi.”

Engels, 12 Eylül 1882 tarihinde Kautsky’ye yazdığı mektupta da şunları belirtiyordu: “Bana, İngiliz işçilerinin sömürge politikası konusunda ne düşündüklerini soruyorsun. Ne diyeyim, genel olarak politika konusunda düşündüklerinin tam olarak aynısını: Burjuvaların düşündüğünün aynısını. Burada işçilerin bir partisi yok; yalnızca Muhafazakarlar ve Liberal-Radikaller var; ve işçiler de, İngiltere’nin dünya piyasasındaki tekelinin ve sömürgelerin sağladığı ziyafetten keyifle pay alıyorlar.”¹⁷⁷

Engels, aynı mektubunda, İngiliz işçilerinin sömürgeler politikası konusunda İngiliz burjuvazisi ile aynı düşüncede olduğunu ayrıca şöyle belirtiyordu: Hindistan, Mısır ve diğer İngiliz sömürgelerinde İngiliz sermayeli işletmelerde çalışan ve İngiltere’ye geri gelen işçiler, “şovenist ve sosyal-emperyalist duyguların” yayılmasına katkıda bulunuyorlardı. Emperyalist ülkelerin sömürgelerdeki yatırımlarında çalışan İngiliz işçiler, yerli işçilerle kıyaslanmayacak kadar yüksek ücret alıyorlar ve büyük çoğunlukla, yerli işçilerle birlikte sermayeye karşı ortak bir tavra girmek yerine, İngiliz sermayedarlarının ve emperyalist politikalarının yanında tavır takınıyorlardı.

Kautsky, 1899 yılı Kasım ayında yayımlanan “Güney Afrika’daki Savaş” başlıklı yazısında benzer bir yaklaşım gösteriyordu: “İngiltere’nin işçileri, fethedilmiş bölgelerin halklarıyla ilişkide, ayrıcalıklı bir sınıf olarak kendi kapitalistleriyle birlikte bir bütün oluşturduklarını hissetmektedirler. İngiliz

¹⁷⁴ Marx’ın Engels’e 16 Nisan 1863 tarihli mektubu. Hobsbawm, E.J., “Karl Marx and the British Labour Movement,” *a.g.k.*, 2001, s.112-114.

¹⁷⁵ “Embourgeoisement of the English proletariat” Engels’in Marx’a 7 Ekim 1858 tarihli mektubu.

¹⁷⁶ Engels, F., *The Condition of the Working-Class in England*, Penguin Classics, London, 1987, s.44-45.

¹⁷⁷ Ponomarev, B.N. ve diğ., *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moscow, 1981, s.87. http://www.marxists.org/archive/marx/works/1882/letters/82_09_12.htm.

işçilerine bu bölgeler yalnızca kapitalistlerin girişimcilik ruhu için değil, fakat aynı zamanda ayrılımlarıyla emek piyasasını rahatlatarak olan ihtiyaç fazlası proleterler için de; yalnızca zenginlerin daha da zengin olması için değil, fakat aynı zamanda yoksulların da zengin olmak için bir şansa kavuşmaları için de (bu şans bir piyango biletininkinden daha yüksek olmasa da); yalnızca dış pazarı genişletmekle kalmayarak, savaş sanayileri, silahlanma ve deniz aşırı mülklerde biriktirilen yağmalarla ülkeye geri dönenlerin harcamalarıyla iç pazarı da genişleterek sanayii harekete geçirmek (...) için açılmış gözükmektedir.”¹⁷⁸ Ancak K.Kautsky, 1899 yılındaki bu anlayışını sürdürmedi ve bu analizin siyasal alandaki sonuçlarını geliştirmedi.

Marx ve Engels’in somut koşulların somut analizini yaptıkları alıntılar, Lenin’in çağdaşı Marksistler tarafından gözardı edildi. Bunun en önemli nedeni, 19. yüzyılın son on yılında ve 20. yüzyılın ilk on yılında emperyalist ülkelerde sosyal demokrat partilerin kurulması ve güçlenmesi olsa gerektir. Bu durum Marx-Engels’in yukarıdaki tespit ve değerlendirmelerinin önemsiz olduğu sonucuna yol açtı; hayatın Marx-Engels’i haksız çıkarttığı düşünüldü. Ortada güçlü ve iktidara yürüyen sosyal demokrat partiler vardı. Amaç sosyalizmdi ve işçi sınıfı sosyalizmi benimsiyor, bu amaçla örgütleniyor ve mücadele ediyordu. Muzaffer proletarya, sömürge halklarını da emperyalist baskı ve sömürden kurtaracak olan güçtü.

Gözden kaçan nokta, emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının emperyalist politikalarından yararlanarak hak ve özgürlüklerini geliştirdiği ve bu süreçte devrimci kimliğini yitirdiğiydi. Bu olgu ve II. Enternasyonal’in 1912 yılında aldığı radikal kararların hiçbir anlam ve öneminin olmadığı, 1914 yılında Dünya Savaşı’nın patlamasıyla kanıtlandı. Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp, kapitalizmin payandalarına dönüşmüşlerdi. 1914 yılında emperyalist ülkelerde işçi sınıfları da, II. Enternasyonal’in 1912 yılındaki kongresinde emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürme kararları almış olan sosyal demokrat partiler de “sosyal emperyalist” oldu ve kendi ülkelerinin emperyalist politikalarını destekledi.

Lenin ise kapitalizmin bu yeni aşamasının somut analizini yapıyor, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyal demokrat partilerinin oportünizm ve revizyonizmini saptıyordu.

Bu doğrultuda saptama yapan bir kişi de, ABD’deki Sosyalist Emek Partisi önderlerinden Daniel De Leon idi. D.D.Leon, Amerikan Emek Federasyonu (AFL) önderlerini “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” olmakla suçluyordu.¹⁷⁹ Lenin de, *Emperyalizm* kitabının 1920 yılındaki baskısına yazdığı önsözde “kapitalist sınıfın emek teğmenleri” ifadesini kullanıyordu.¹⁸⁰ *Emperyalizm* kitabında tekellerin süperkârları ile işçi aristokrasisi arasındaki ilişki çeşitli yerlerde incelendi.¹⁸¹

Julian B.Marchlewski de 1904 yılı sonlarında yayımlanan makalesinde şöyle diyordu: “Tröst sisteminin doğal bir özelliği de çalışmalarının niteliği ve ücretlerinin düzeyi sayesinde işçi kitlesinin üstüne yükselen ve bunun sonucunda kendi sınıfıyla belirli bir çelişki içine giren bir işçi tabakası yaratmasıdır. (...) Tröstlerin göreceli olarak iyi ücretli işçilerinin kapitalizmin savunma askerleri haline dönüşme tehlikesi, hiçbir yerde Amerika’dakinden daha büyük değildir.”¹⁸²

Lenin, emperyalizm konusundaki analizlerine dayanarak, “ezen ulus” ve “ezilen ulus” kavramlarını kullanmaya ve siyasal mücadelede “ezilen ulus”lara önem vermeye başladı. 1918 yılında Volga Tatarlarından ve “Müslüman Bolşevik” Mir-Said Sultan Galiev de “proleter ulus” kavramını kullanıyordu.¹⁸³

Lenin, “Emperyalizm ve Sosyalizmde Bölünme” yazısında bu konuyu şöyle ele alıyordu: “İngiltere’nin tekel durumu niçin İngiltere’de oportünizmin (geçici) zaferini açıklamaktadır? Çünkü tekel durumu süperkârlar, yani dünyanın her tarafında normal ve geleneksel olan kapitalist kârlarının üstünde ve ötesinde kâr fazlası getirmektedir. Kapitalistler bu süperkârların bir bölümünü (ve bu söz konusu olduğunda, hiç de küçük bir bölümü değil) kendi işçilerine rüşvet vermekte, belirli bir ulusun işçileri ile onların kapitalistleri arasında başka ülkelere karşı ittifak benzeri bir şey yaratmakta kullanabilmektedir(...) Süperkârlar ortadan kalkmamıştır; hâlâ varlığını sürdürmektedir. Ayrıcalıklı,

¹⁷⁸ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.160.

¹⁷⁹ Leon, D.D., *Flashlights of the Amsterdam Congress*, 1904, s.53, 75.

¹⁸⁰ Lenin, a.g.k., 1977, s.193-194.

¹⁸¹ Lenin, a.g.k., 1977, s.281-285, 301.

¹⁸² Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.311.

¹⁸³ Bkz. Bennigsen, A.A.-Wimbush,S.E., *Muslim National Communism in the Soviet Union, A Revolutionary Strategy for the Colonial World*, the University of Chicago Press, Chicago, 1980, s.41-45 ve 123. Daha sonraki yıllarda bazı yazarlar da “burjuva ulus” ve “proleter ulus” kavramlarını kullandı.

mali açıdan zengin bir ülkenin tüm diğer ülkeleri sömürmesi devam etmektedir ve daha yoğunlaşmıştır.”¹⁸⁴

Lenin, “Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme” yazısında İngiliz işçi sınıfının durumunu şu şekilde değerlendiriyordu: “Marx da, Engels de dünya kapitalizminin, 1898-1900 yıllarından daha erken başlamamış olan emperyalist dönemini görece kadar yaşamadı. Ancak İngiltere’nin ilginç bir özelliği, daha ondokuzuncu yüzyılın ortasında bile emperyalizmin en az iki önemli ayırt edici özelliğini göstermiş olmasıdır: (1) Geniş sömürgeler ve (2) tekel kârı (dünya piyasasındaki tekelci konumu nedeniyle). Her iki açıdan da İngiltere bu tarihte kapitalist ülkeler arasında bir istisna oluştuyordu ve Engels ve Marx, bu istisnayı incelerken, çok açık ve kesin bir biçimde bunun İngiliz işçi hareketinde oportünizmin (geçici) zaferi ile bağına işaret ettiler.”¹⁸⁵

Lenin, 1915 yılında yazdığı “Devrimci Proletarya ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” yazısında şöyle demektedir: “Sosyal Demokrat programın odak noktası, emperyalizmin özünü oluşturan ve sosyal şovenistler ve Kautsky tarafından hilekârlıklarla kaçınılmış olan, milletlerin ezen ve ezilen olarak bölünmesi olmalıdır.”¹⁸⁶

Lenin, 1916 Ekiminde yayımlanan bu yazısında, işçi sınıfının bütünü ile işçi sınıfının bazı katmanları arasında bir ayırım yapıyordu: “O günlerde bir ülkenin işçi sınıfına onyıllar boyunca rüşvet vermek ve onu baştan çıkartmak mümkündü. Ancak bugün bu, olanaksız değilse de, olası değildir. Diğer taraftan her emperyalist ‘Büyük’ Güç, ‘işçi aristokrasisi’ nin (İngiltere’de 1848-68 döneminde olduğundan) daha küçük tabakalarına rüşvet verebilmekte ve vermektedir. Eskiden, Engels’in o çarpıcı derin ifadesini kullanarak, bir ‘burjuva işçi partisi’ yalnızca bir ülkede ortaya çıkabilirdi, çünkü yalnızca o ülke bir tekel durumundan yararlanabiliyordu, ancak, diğer taraftan, bu olgu uzun bir süre varlığını sürdürebilirdi. Şimdi ise bir ‘burjuva işçi partisi’ tüm emperyalist ülkelerde kaçınılmaz ve tipik durumdur; ancak yağmanın paylaşılması konusunda sürdürdükleri umutsuz mücadele dikkate alındığında, böylesi bir partinin birkaç ülkede uzun bir süre kalabilmesi olası değildir.”¹⁸⁷

Lenin, 1916 yılı ilkbaharında yazılıp ilk kez 1917 yılı ortalarında yayımlanan, *Emperyalizm* kitabında, İngiltere’nin tüm dünyayı sömürmesi, dünya piyasasındaki tekelci konumu ve “sömürge tekeli” nedeniyle büyük kârlar elde ettiğini belirttiikten sonra, İngiliz proletaryasının bir kısmının burjuva olduğunu, proletaryanın bir kısmının da burjuvazi tarafından satın alınmış veya en azından beslenen kişilerce yönetilmeye izin verildiğini söylemektedir.¹⁸⁸

Bu değerlendirme, iki yıldan daha uzun bir süredir devam eden Dünya Savaşı koşullarında geçerlidir; burjuvazi emperyalist sömürden elde ettiklerini savaş koşullarında işçi sınıfının tümüne bölüştürememektedir. Ayrıca, bu yıllarda Bolşeviklerin beklentisi ve umudu, Avrupa’da devrimci bir dalganın yeniden yükselmesidir. Bu nedenle, Avrupa’nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının bir bütün olarak “satın alınabilmesi” olasılığı düşük görülmektedir. Ancak daha sonraki yıllardaki gelişmeler, bu olasılığın gerçeğe dönüştüğünü göstermiştir.

Lenin, 1915 yılı ortalarında yazdığı “Barış Sorunu” yazısında “ezen millet” ve “ezilen millet” kavramını kullanmaktadır: “Biz emperyalizme, yani kapitalizme karşı devrimci mücadeleden yanayız. Emperyalizm, bazı diğer milletleri baskı altında tutan milletlerin İngiltere, Fransa, Almanya, Japonya, Rusya, Amerika Birleşik Devletleri, vd.), bu baskıyı yaygınlaştırma ve artırma ve sömürgeleri yeniden paylaşma mücadelesinden oluşmaktadır. (...) Baskıcı milletlerin herhangi birinin baskı altındaki milletlerin kendi kaderlerini belirleme hakkını (yani ayrılma hakkını) tanımayan ve bunun için mücadele etmeyen bir sosyalisti, gerçekte bir sosyalist değil, bir şovenisttir.”¹⁸⁹

Lenin, bu alıntının devamında da milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkını özellikle sömürgeler için savunduğunu belirtmekte, ezen millet ve ezilen millet kavramlarını vurgulamaktadır.

Lenin, *Emperyalizm* kitabında da şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Giderek artan sayıda küçük veya zayıf milletin, bir avuç en zengin ve en güçlü millet tarafından sömürülmesi.”¹⁹⁰

¹⁸⁴ Lenin, “Imperialism and the Split in Socialism,” *Collected Works, Vol.23, August 1916-March 1917*, Progress Publishers, s.Moscow, 1977, s.114-115.

¹⁸⁵ Lenin, “Imperialism and the Split in Socialism,” a.g.k., 1977, s.111-112. Lenin’in benzer bir analizi için bkz. Lenin, “Imperialism, The Highest Stage of Capitalism, A Popular Outline,” *Collected Works, Volume 22, December 1915-July 1916*, Progress Publishers, Moscow, 1977, s.283.

¹⁸⁶ Lenin, a.g.k., 1969, s.125.

¹⁸⁷ Lenin, a.g.m., 1977, s.115-116.

¹⁸⁸ Lenin, a.g.k., 1977, s.284.

¹⁸⁹ Lenin, a.g.k., 1969, s.109.

¹⁹⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.300.

Lenin, Komünist Enternasyonal'ın 1920 Temmuz'unda toplanan İkinci Kongresi'ne sonduğu rapor taslağında da “ezilen, bağımlı ve kullaştırılmış milletler ile ezen, sömüren ve egemen milletler” kavramlarını kullanmaktadır.¹⁹¹

Emperyalistler dünyayı paylaşmış, sömürgeler üzerindeki baskı ve sömürüyü artırmış ve kapitalizmin eşit olmayan gelişim kanununa uygun biçimde, sömürgelerin yeniden paylaşımı gündeme gelmiştir. Emperyalizm dünyaya barış değil, savaş getirmiştir. Savaş ise emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşama koşullarını kötüleştirmekte, emperyalist ülkelerde bile devrimin altyapısını oluşturmaktadır.

Lenin'i, emperyalizm konusuyla uğraşan çağdaşlarının önemli bölümünden ayıran temel özelliklerden biri de, emperyalizmin savaflara yol açması tespiti ve emperyalist savaşın iç savaşa dönüştürülmesi talebi ve çabasıdır.

Hobson, kapitalizmin krizlerinin emperyalist politikalarla aşılmaya çalışılmasının sorunlara neden olduğunu ileri sürerek, kapitalist ülkelerin kendi iç pazarlarını genişletmek için daha adaletli bir gelir dağılımına yönelmeleri, ücretleri artırarak iç talebi güçlendirmeleri ve böylece kapitalizmin eksik tüketim kaynaklı krizlerini engellemeleri önerisini yapmaktadır.

Rosa Luxemburg, kapitalist üretim ilişkileri içinde üretilen artık değerin iç pazarda gerçekleştirilmesinin, diğeri bir deyişle, üretilen ürünlerin iç pazarda satılmasının yeterli olmadığını, kapitalizmin sürekli yeni alanlara yayılmak ve buralarda da kapitalist üretim ilişkilerini geliştirmek zorunda olduğunu düşünüyor; ancak bu yayılmanın sınırlarına erişilmesiyle birlikte, kapitalist ülkelerde ciddi ekonomik krizlerin yaşanacağını bekliyordu. R.Luxemburg, emperyalist politikaları, el konan artık değerin gerçekleştirilmesi açısından önemsiyordu ve yayılmanın durmasıyla kapitalizmin tıkanacağı, kapitalist ülkelerin işçi sınıflarının hareketleneceği düşüncesindeydi.

Karl Kautsky ise, bir olasılık olarak ortaya attığı “ultraemperyalizm” görüşüyle, emperyalistler arasında bütünleşme ve iç sorunların görüşmeler yoluyla çözüme kavuşturulması sayesinde dünya barışı olasılığında söz etmekteydi. Kautsky, 1914 Eylülünde yayımlanan “Emperyalizm” yazısında şunları söylüyordu: “Bu nedenle, tamamiyle ekonomik bakış açısından, kapitalizmin hâlâ yeni bir aşamadan geçmesi, kartel politikasının dış politikaya aktarılması olanaksız değildir: Tabii ki emperyalizmle olduğu kadar enerji bir biçimde mücadele etmemiz gereken ve ancak tehlikeleri farklı bir yönde bulunan, silahlanma yarışında ve dünya barışına tehdit yönünde olmayan bir ultra-emperyalizm aşaması.”¹⁹²

Lenin, ultraemperyalizm konusunda N.Bukharin'in *Emperyalizm ve Dünya Ekonomisi*¹⁹³ kitabına 1915 yılı Aralık ayında yazdığı önsözde şunları söyledi:

“Gelişme eğiliminin, istisnasız tüm işletmeleri ve istisnasız tüm devletleri içine emecek tek bir dünya tröstü doğrultusunda olduğu konusunda hiçbir kuşku yoktur. Ancak bu gelişme öylesine koşullarda, öylesine bir hızda, öylesine çelişkiler, zıtlaşmalar ve ayaklanmalar (yalnızca ekonomik değil, fakat aynı zamanda siyasi, ulusal, vb.) içinde geçerek olur ki, emperyalizm kaçınılmaz olarak patlayacak ve bir dünya tröstü ortaya çıkmadan uzun süre önce, ‘ultra-emperyalizm’, ulusal finans kapitallerin dünya ölçeğinde bütünleşmesi gerçekleşmeden önce kapitalizm kendi zıttına dönüşecektir.”¹⁹⁴

Lenin'i ve benzeri düşünürleri revizyonistlerden ayıran temel noktalardan biri, emperyalizmin savaşa yol açıp açmaması konusundaydı. Revizyonistler, tekelleşmenin daha rasyonel bir kapitalizme yol açacağı, silahlanma yarışının ve savaşlarının yerinin dünya barışının alacağı beklentisi içindeydi. Tekelleşme üretimin sosyalleşmesini daha ileri düzeylere taşıyacak ve sosyalizme barışçıl yollardan geçişin maddi koşullarını oluşturacaktı. Bu anlayış, Kautsky'nin ultraemperyalizm tezinin yanı sıra, Avrupa Birleşik Devletleri tartışmasında da gündeme geldi.

Otto Bauer ve Parvus (Alexander Helphand) 1907 yılında Avrupa Birliği'nin kurulmasını önerdi. Otto Bauer, *Milliyetler Sorunu ve Sosyal Demokrasi* çalışmasında şöyle yazıyordu: “Avrupa Birleşik Devletleri bu nedenle artık bir rüya olmaktan çıkacak, ulusların uzunca bir süre önceden başlattıkları ve şimdiden belirgin olmaya başlayan güçlerin etkisiyle son derece hızlanacak olan bir hareketin

¹⁹¹ Lenin, a.g.k., 1969, s. 269.

¹⁹² Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.774.

¹⁹³ Bukharin, N., *Imperialism and the World Economy*, <http://marxists.org/archive/bukharin/works/1917/imperial/index.htm>.

¹⁹⁴ Lenin, a.g.k., 1977, s.107.

kaçınılmaz nihai amacı olacaktır.” Parvus ise *Sömürge Politikası ve Çöküş* başlıklı çalışmasında emperyalist güçler arasındaki sömürge savaşları ve silahlanma yarışı olasılığına karşı çıkıyor ve “demokrasi, Avrupa Birliği, serbest ticaret” çağrısında bulunuyordu.¹⁹⁵

Bu konu, Almanya Sosyal Demokrat Partisi milletvekillerinden Ledebour’un parlamentoda 3 Nisan 1911 günü yaptığı konuşmada gündeme geldi. Ledebour, “kapitalist toplumdaki, kapitalist devlet adamlarından, Avrupa devletlerinin Avrupa Birleşik Devletleri’ni oluşturmak için bütünleşmelerini sağlamalarını talep etti.”¹⁹⁶

Karl Kautsk, 29 Nisan 1911 günü yayımlanan “Savaş ve Barış, 1 Mayıs Kutlaması İçin Düşünceler” başlıklı yazısında bu anlayışı Lenin ve arkadaşlarıyla tümüyle zıt düştükleri bir noktaya taşıyordu. Kautsky şunları yazıyordu:

“Bu nedenle günümüzde yalnızca bir yol var: Avrupa uygarlığının devletlerinin ortak bir ticaret politikası, federal bir parlamento, federal bir hükümet ve federal bir orduyla bir konfederasyonda birliği –Avrupa Birleşik Devletleri’nin kuruluşu.

“Buna ulaşılabilirse, müthiş birşey başarılmış olur. Bu Birleşik Devletler öylesine üstün bir güce sahip olur ki, savaş olmaksızın, diğer tüm ülkeleri, bu işi gönüllü olarak yapmalarını halinde, kendilerine katılmaya, ordularını tasfiye etmeye ve donanmalarını bırakmaya zorlayabilirler. Ancak böyle bir noktaya gelindiğinde, yeni Birleşik Devletler’in kendilerinin de silahlı kalması için gereken nedenler de ortadan kalkmış olacaktır. O zaman bizim bugün bırakılmasını talep ettiğimiz tüm silahlanma (daimi ordu, saldırı amaçlı savaş gemileri) ve aynı zamanda tüm savunma araçları terkedilebilir; halk ordusunun kendisi de artık gerekli olmayacaktır.

“Böylece sonsuz barış çağı güvenceli bir biçimde yerleşecektir ve sınırsız ekonomik olanaklar serbest kalacaktır.”¹⁹⁷

Rosa Luxemburg, 1911 Mayıs ayında yayımlanan “Barış Ütopaları” yazısında bu yaklaşımı sert biçimde eleştirdi; “Avrupa Birleşik Devletleri” düşüncesinin son çeyrek yüzyıldaki gelişmeler dikkate alındığında, ekonomik ve toplumsal gelişime tümüyle ters düştüğünü ve “Avrupa Birliği düşüncesinin” daima burjuva unsurlar tarafından gündeme getirildiğini ve açıkça “gerici bir eğilimi” yansıttığını belirtti.¹⁹⁸

Bu anlayışa Lenin de, 1915 yılında yayımlanan “Bir Avrupa Birleşik Devletleri İçin Sloganı Üzerine” yazısında şöyle yanıt verdi: “Kapitalizm altında bir Avrupa Birleşik Devletleri ya olanaksızdır, ya gericedir. (...) Kapitalizm altında bir Avrupa Birleşik Devletleri sömürgelerin paylaşımı konusunda bir anlaşma anlamına gelir. (...) Bir Avrupa Birleşik Devletleri için sloganı yanlıştır.”¹⁹⁹

İşçi sınıfı ancak ciddi bir mutlak yoksullaşma ve aynı zamanda hakim sınıflar cephesinde ortaya çıkan büyük bölünmeler veya zayıflama koşullarında ayaklanmak zorunda kalır ve ayaklanır. Bu iki koşulu ancak büyük iktisadi krizler ve savaşlar yaratabilir. Marx ve Engels, 1848 krizinin ardından gelen ayaklanmaların yenilmesi sonrasında yeni bir iktisadi kriz beklemişlerdi. Lenin ise gözlerini emperyalist savaşa dikti. Lenin açısından emperyalistler arasındaki savaş, bu iki koşulu da yaratacağı. Hele geçmiş savaşlarla karşılaştırılamayacak kadar kapsamlı bir yıkıma ve can kayıplarına yol açan Dünya Savaşı, kitlelere devrimden başka seçenek bırakmayacaktı. Savaş, emperyalist politikaları destekleyerek yaşam standartlarını yükselten ve demokratik hak ve özgürlüklerinin sınırlarını genişleten emperyalist ülkeler işçi sınıflarının emperyalist savaş sürecinde bu ayrıcalıklarının yitireceğini, büyük bedeller ödeyip büyük sıkıntılar yaşayacağını, onları ölüme ve yoksulluğa sürükleyen kapitalizmin payandaları olmaktan vazgeçmekten ve yeniden kapitalizmin mezar kazıcılarına dönüşmekten başka çarelerinin kalmayacağını düşünüyordu.

Lenin, 6/7 Kasım 1917 günleri başlatılan devrimin ertesi günü (8 Kasım) İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetlerinin İkinci Tüm Rusya Kongresi’ne barış konusunda sunduğu raporda, savaşın tüm ülkelerde işçi sınıfları ve tüm emekçilerin savaş nedeniyle tükenmiş, eziyete maruz kalmış ve harabolmuş olduğunu belirterek, barış çağrısı yapıyordu.²⁰⁰ Bu konuşmada özellikle İngiltere, Fransa ve Almanya işçi sınıflarının geçmiş mücadelesi övülüyor, bu “proleter kahramanlık ve tarihsel yaratıcı çalışma örneklerini” vermiş olan bu işçi sınıflarının “insanlığı savaşın dehşetinden ve onun sonuçlarından”

¹⁹⁵ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.442.

¹⁹⁶ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.452.

¹⁹⁷ <http://marxists.org/archive/kautsky/1911/04/war1911.htm>.

¹⁹⁸ Day-Gaido, a.g.k., 2011, s.455.

¹⁹⁹ Lenin, a.g.k., 1969, s.120-122.

²⁰⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.231.

kurtarma göreviyle karşı karşıya bulunduğu hatırlatılıyordu.²⁰¹ Barış, Dünya Savaşı'nın büyük bir yoksulluğa ve yıkıma yol açtığı koşullarda, emperyalist ülkelerde şovenizmi çökertecek ve işçi sınıflarının ayaklanarak iç savaş çıkartmalarının, iktidara gelmelerinin koşullarını yaratacağı.

İlk başta umut, emperyalist ülkelerdeydi. Lenin 22 Kasım 1919 tarihinde Doğu Halkları Komünist Örgütlerinin İkinci Tüm Rusya Kongresi'nde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: "Herkes bilmektedir ki Batı Avrupa'da sosyal devrim büyük bir hızla olgunlaşmaktadır ve aynı şey Amerika'da ve Britanya'da da olmaktadır."²⁰² Aynı konuşmada şu değerlendirmeler de yer alıyordu: "Sosyalist devrim her ülkede devrimci proleterlerin yalnızca veya ağırlıklı kendi burjuvazilerine karşı verdikleri bir mücadele olmayacak; hayır, emperyalistlerin ezdiği tüm sömürgelerin ve ülkelerin, tüm bağımlı ülkelerin, uluslararası emperyalizme karşı mücadelesi olacak. (...) Tüm ileri ülkelerde emekçi hakların emperyalistlere ve sömürücülere karşı yürüttükleri iç savaş, uluslararası emperyalizme karşı sürdürülen milli savaşlarla birleşmeye başlamaktadır."²⁰³ Lenin, aynı konuşmada, 1905 Rus Devrimi sonrasında gerçekleşen Türkiye, İran ve Çin devrimlerine ve Hindistan'da gelişmekte olan devrimci harekete dikkat çekmekte ve Avrupalı emperyalistlerin Dünya Savaşı'nda sömürge halklarına askeri eğitim vererek onları silahlandırdıklarını belirtmektedir. Daha sonraki değerlendirmesi de şöyledir: "Yaşadığımız devrimde Doğu'nun uyanması döneminin yerini, Doğu halklarının tümünün tüm dünyanın kaderinin belirlenmesine katılacakları bir dönem almaktadır."²⁰⁴

Sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları, emperyalizme karşı mücadeleye aktif olarak katılmaktadır ve dünya devrimci hareketinin önemli dayanaklarından birisini oluşturmaktadır.

İngiltere'de 19. yüzyılda birçok kişi ve kuruluş, İngiltere'nin sömürgelerdeki "uygarlaştırıcı misyonu"na inanıyordu. Ancak, sömürgelerdeki yerlilere yardımseverlik duygularıyla ve adaletli bir biçimde yaklaşılmalıydı. İngiliz işçi hareketi de bu anlayışı benimsedi. Avam Kamarası'nda sömürgecilik konuları tartışıldığında, sendikalar ve temsilcileri İmparatorluğu ve sömürge sistemini veri kabul ediyor; ancak sömürgelerde sendikal hakların tanınmasını ve angaryaya karşı çıkılmasını istiyorlardı.²⁰⁵

İngiliz işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi, sömürgeciliğin ortadan kaldırılmasını, sömürgelere bağımsızlık verilmesini ve sömürge halklarının demokrasiye kavuşmasını savunmadı. Demokrasinin beşiği olduğu ileri sürülen İngiltere'de sermayedar sınıf da, işçi sınıfının çok büyük kesimleri de, sömürge sisteminin devamını savundu ve bağımsızlığın olmadığı bir ülkede demokrasinin varolamayacağı gerçeğini görmezden geldi. İngiliz Sendikalar Kongresi'nin 1916-1968 dönemi genel kurul raporları ve tutanaklarında, 1925 Kongresi dışında, sömürgelerin bağımsızlığını isteyen karar kabul edilmemiştir.

Bu gelişmeler Marx'ın İngiltere ve hatta gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi sınıflarına kısa dönemde bağladığı umutların değişmesine yol açtı.

"Marx 1870 yılından itibaren Rusya'ya bazı umutlar bağlamaya başladı... Marx'ın son yıllarına bir kendini geri çekme ve hayal kırıklığı havası hakimdir. Göreceli olarak daha az yazdı ve siyasal açıdan hemen hemen faaliyetsizdi. (...) Ölümünden sonra Engels tarafından Kapital İkinci ve Üçüncü Ciltler olarak düzenlenen kitapların ve Artık-değer Teorileri'nin malzemesinin çoğu gerçekte 1867 yılında Kapital'in Birinci Cildi'nin yayımlanmasından önce yazılmıştı. Marx'ın önemli yazılarından, bazı mektupları dışında, yalnızca Gotha Programı'nın Eleştirisi (1875) Komün'ün yenilgisinden sonradır."²⁰⁶

"1860'ların sonlarından itibaren Marx, ciddi bir biçimde, burjuva toplumunun devrilmesine yönelik üç çizgideki bu dolaylı strateji yaklaşımını öngörmeye başladı; bunların ikisinin kahince olduğu kanıtlandı ve birinde ise yanılmıştı: sömürge devrimi, Rusya ve Birleşik Devletler. Bunların birincisi, İrlanda devrimci hareketinin ortaya çıkışı yoluyla hesaplarına dahil oldu. İngiltere bu dönemde proletarya devriminin geleceği açısından belirleyici önemdeydi, çünkü sermayenin merkeziydi, dünya piyasasının hakimiydi ve aynı zamanda

²⁰¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.233-234.

²⁰² Lenin, a.g.k., 1969, s.250.

²⁰³ Lenin, a.g.k., 1969, s.254.

²⁰⁴ Lenin, a.g.k., 1969, s.255.

²⁰⁵ Tichelman, F., "Socialist 'Internationalism' and the Colonial World, Practical Colonial Policies of Social Democracy in Western Europe Before 1940 with Particular Reference to the Dutch SDAP," Holtman, F.v.- Linden, M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement 1830-1940*, Cilt I, E.J.Brill, Leiden, 1988, s.95.

²⁰⁶ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.115.

'bu devrimin maddi koşullarının belirli bir derecede olgunluğa ulaştığı tek ülkeydi.' Bu nedenle Enternasyonal'in ana amacı İngiliz devrimini hızlandırmak olmalıydı ve bunu yapabilmeyin tek yolu da İrlanda'nın bağımsızlığının kazanılmasıydı. İrlanda devrimi (veya daha genel ifadeyle, bağımlı halkların devrimi) kendilerine sağlayacağı yarar açısından öngörülmüyordu; metropol kapitalizminin Aşıl'ın topuğu olarak, merkezi burjuva ülkelerde devrimin muhtemel hızlandırıcısı olarak değerlendiriliyordu." "Rusya'nın rolü belki daha da ihtirashydı. 1860'lı yıllardan itibaren bir Rus devrimi yalnızca bir olasılık olmaktan çıkmış, bir ihtimal ve hatta bir kesinlik haline gelmişti."²⁰⁷

Hobsbawm, Marx'ın sömürgelerdeki mücadelenin metropol ülkedeki devrimci hareket üzerindeki etkisi konusunda bir başka yazısında şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

"İngiltere'deki durumu devrimciyleştirmede Marx'ın ana reçetesi İrlanda aracılığıyla, yani sömürge devriminin desteklenmesinin dolaylı aracılığıyla; böylece İngiliz işçilerini İngiliz burjuvazisine bağlayan önemli bağ tahrip edilecekti. Marx'ın da kabul ettiği gibi, başlangıçta İrlanda'nın İngiliz proleteriyasının zaferiyle kurtulmasını bekliyordu. 1860'lı yılların sonlarından itibaren tam tersi görüşü benimsedi; şöyle ki, geri ve sömürge ülkelerdeki devrimler belirleyici olacaktı ve bunların kendileri metropollerini devrimciyleştirecekti... İrlanda iki açıdan engelleyici oluyordu: İngiliz işçi sınıfını ırk temelinde bölüyordu ve böylece İngiliz işçisine bir başkasını sömürmede kendi yöneticileriyle belirgin bir ortak çıkar sunuyordu."²⁰⁸

Hobsbawm, aynı yazısında, Marx'ın Laura ve Paul Lafargue'a 5 Mart 1870 tarihinde yazdığı mektuptan şu alıntıyı yapmaktadır: "Eğer Avrupa'nın toplumsal gelişmesini hızlandıracaksak, resmi (yani hakim sınıf) İngiltere'nin felaketini hızlandırmalıyız. Bu ise İrlanda'da, İngiltere'nin en zayıf noktasında bir darbeyi gerektirmektedir. Eğer İrlanda kaybedilirse, İngiliz 'İmparatorluğu' biter ve İngiltere'de bugüne kadar uykucu ve yavaş bir biçimde gelişmiş olan sınıf mücadelesi daha keskin biçimler alacaktır. Ancak İngiltere tüm dünyada kapitalizmin ve toprak ağalığının metropolüdür."²⁰⁹

Marx, I. Enternasyonal Genel Konseyi'nin 1 Ocak 1870 tarihli toplantısından sonra bir genelge hazırladı ve bu genelge elle çoğaltılarak dağıtıldı. Marx, 28 Mart 1870 tarihinde Ludwig Kugelmann'a yazdığı gizli mektupta da bu genelgedeki aşağıda yer alan bölümü de kullandı.

"Genel Konsey 1 Ocak 1870 günlü olağanüstü toplantısında kararlaştırdı:(...)

"İrlanda affi konusunda Genel Konsey'in Kararlarına İlişkin Soru.

"Eğer İngiltere Avrupa toprak ağalığının ve kapitalizminin koruyucusuysa, resmi İngiltere'ye önemli bir darbe indirilebilecek tek nokta İrlanda'dır.

"İlk olarak, İrlanda İngiliz toprak ağalığının koruyucusudur. Toprak ağalığı eğer İrlanda'da çökerse, İngiltere'de de çökecektir(...) İrlanda'da toprak ağalığı yalnızca İngiliz ordusu tarafından sürdürülmektedir. Eğer bu iki ülke arasında zorla gerçekleştirilen birlik sona ererse, İrlanda'da derhal bir toplumsal devrim –bir ölçüde geri bir biçimde olsa da- patlayacaktır. İngiliz toprak ağalığı yalnızca servetinin önemli bir kaynağını yitirmekle kalmayacak, aynı zamanda en büyük moral gücünü –İngiltere'nin İrlanda üzerindeki hakimiyetini temsil etme gerçeğini- yitirecektir. Diğer taraftan, İngiliz proleteriyası, kendi toprak ağalarının İrlanda'daki iktidarını sürdürerek, onların İngiltere'de zarar görmemesini sağlamaktadır.

"İkinci olarak, İngiliz burjuvazisi, yoksul İrlanda halkını zorla göç ettirerek İngiltere'nin işçi sınıfını daha da aşağılara çekerek, yalnızca İrlanda'daki yoksulluğu sömürmekle kalmamaktadır. Aynı zamanda proleteriyayı birbirine düşman iki kampa bölmüştür. Kelt işçisinin ateşli isyankarlığı, Anglo-Sakson'un istikrarlı yumuşak tabiatı ile iyi karışmamaktadır; gerçekte ise, İngiltere'nin önemli endüstriyel merkezlerinin tümünde İrlandalı ve İngiliz proleterler arasında derin bir karşıtlık bulunmaktadır. Sıradan bir İngiliz işçisi, ücretlerini ve yaşam standardını düşüren bir rakip olarak İrlandalı işçiden nefret etmektedir. Ayrıca onun için ulusal ve dini antipati hissetmektedir; bu durum, Kuzey Amerika'nın güney eyaletlerindeki yoksul beyazların siyah kölelere ilişkin tavrının aynısı gibidir. İngiltere'de proleterlerin bu iki grubu arasındaki karşıtlık yapay olarak sürdürülmekte ve bu bölünmenin iktidarlarını korumanın gerçek sırrı olduğunu iyi bilen burjuvazi tarafından teşvik edilmektedir(...)

"Son olarak, eski Roma'nın devasa ölçüde sergilemiş olduğu olgu bugün İngiltere'de görülebilir. Başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver."

Marx'ın İrlanda'ya ilişkin saptamaları önemlidir. Ancak "başka bir halkı baskı altına alan bir halk kendi zincirlerini döver" ifadesi yanlış anlaşılmalıdır. Emperyalizm, bir halkın başka bir halkı baskı

²⁰⁷ Hobsbawm, E., a.g.k., 1975, s.157.

²⁰⁸ Hobsbawm, E., "Karl Marx and the British Labour Movement," a.g.k., 2001, s.118-119.

²⁰⁹ Hobsbawm, "Karl Marx and the British Labour Movement," a.g.k., 2001, s.119.

altına alarak burjuva demokrasisini yaşayabilmesini sağlamıştır. Emperyalist ülkelerde burjuva özgürlüklerin ana dayanaklarından biri sömürge/yarı-sömürge/yeni-sömürge ülkelerin halklarının “baskı altına alınması”dır. Burjuva demokrasininin de bir sınıf diktatörlüğü olduğu, ancak daha geri toplumsal ilişkilerin de ilerisinde olduğu dikkate alınmalıdır.

Engels 1872 yılı ilkbaharında girdiği bir tartışmada, İrlanda'nın yaşadığı 700 yıllık baskının gözardı edilemeyeceğini belirttikten sonra, İrlandalı işçilerin bağımsızlık mücadelesini reddetmesi talebinin Enternasyonal'in ilkeleriyle ortak hiçbir yanının olmadığını söyledi. Şöyle dedi: “Eğer fetheden ulusun üyeleri, fethettikleri ve hakimiyetleri altında tuttukları ulustan, kendi özel milliyetlerini ve durumlarını unutmalarını, ulusal farklılıkları kenara atmalarını ve benzeri şeyleri isterlerse, bu, enternasyonalizm değildir; yapılan, onlara boyunduruğa boyun eğme vaazı vermekten ve fethedenin hakimiyetini enternasyonalizm örtüsü altında meşru kılma ve sürdürme çabasından başka birşey değildir.”²¹⁰

Karl Kautsky'ye göre, Almanya Sosyal Demokrat Partisi, “devrimciydi, ancak devrim yapan bir parti değildi.” 1890 yılında Alman sosyal demokratları, kapitalist toplumun gelişmesinin kendiliğinden çok sıkıntılı bir aşamaya ulaşacağına ve kaçınılmaz olarak sosyalist bir topluma evrileceğine inanıyorlardı. August Bebel, sokak kavgalarına, barikatlara ve benzeri ayaklanmalara karşı çıkıyordu.²¹¹ Alman sosyal demokratlarına göre, kapitalizm ve sınıf hakimiyetine dayalı devlet kendiliğinden çökmeye mahkumdu. Almanya Sosyal Demokrat Partisi bir gün mutlaka parlamentoda mutlak çoğunluğu sağlayacaktı. Bunun için ayrı bir mücadele gerekmecekti. İktidara gelmelerinden sonra hakim sınıfların anayasadışı yöntemlere başvurmaları, bir darbe teşebbüsünde bulunmaları durumunda da, başta genel grev olmak üzere, eldeki tüm olanaklarla karşılık verilecekti. Bu anlayış, ihtilalciliğini yitirmiş Alman işçi sınıfına uygun bir modelin, Marksist determinizm cilesıyla sunulmasıydı.

19. yüzyılın sonlarında Alman Marksistlerinin reformistleşmiş bir işçi sınıfıyla ilişkilerini sürdürmede karşılaştıkları zorluk, bir yazar tarafından şöyle ifade edilmektedir: “Parti üyelerinin devrimci olmayan anlayışları, partinin bir süreç içinde kazanmış olduğu güçlü siyasal konumdan tutarlı bir biçimde yararlanılmasının önündeki engellerden birini oluşturuyordu; parti üyeleri mevcut devlete ve toplumsal düzene karşı devrimci faaliyetin gerektirdiği görevleri yerine getirmeye hazır değillerdi. Eğer partinin önderleri kitlelerden devrimci siyasal mücadeleye katılmalarını ve elde edilmiş kazanımları bir kez daha tehlikeye atmalarını istemiş olsalardı, kendilerini tabandan tecrit edilmiş olarak bulurlardı.”²¹²

Alman işçi sınıfı emperyalist dönemde kapitalizmle uzlaşınca, Alman sosyal demokratları da uzlaştı. Reformistleşen Alman işçi sınıfı, Alman Marksistlerinin revizyonistleşmesine yol açtı.

Almanya yeni sömürgeler elde etmek için, yayılmacı bir politika izliyordu. Bu yayılmanın, kısa vadede Alman işçilerine de yarar sağlayacağına inanılıyordu. Alman sendikaları ve işveren örgütleri, 2 Ağustos 1914 günü yaptıkları anlaşmayla, bütün grevleri durdurdular. Sendikaların bu tavrı, savaş coşkusu yaşamaya başlayan üye tabanının havasının da yansımasıydı. Alman Parlamentosu 4 Ağustos 1914 günü savaş kredilerini oy birliğiyle kabul etti. Sosyal demokratların hepsi hükümete savaş kredisi açılması için destek verdi. Sosyal demokratlar içinde muhalif konumda olan ve aralarında Karl Liebknecht'in de bulunduğu 14 milletvekili de çoğunluğun kararına uydu.

Albert Merrheim, 1914 yılında savaşa karşı çıkmış olmaları durumunda başlarına gelecekler konusunda şu değerlendirmeyi yapıyordu: “İşçiler, karşısında direnilemeyecek bir milliyetçilik dalgasına kapılmıştı ve bizi vurmaya polise bırakmazlardı. Bizi kendileri vururlardı.”²¹³

Birinci Dünya Savaşı öncesinde Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıfları, bir yandan sürdürülen şovenist politikanın etkisiyle, diğer yandan emperyalist politikaların kendi üzerindeki yükü azaltacağı ve yeni olanaklar sağlayacağı umuduyla, savaşı destekliyordu. Politikalarını işçi sınıfı üzerine inşa eden sosyalistlerin çok büyük bölümü de, işçi sınıflarıyla ters düşmemek ve burjuvazinin saldırılarına karşı kendilerini koruyabilmek amacıyla, savaşı desteklediler. Bu konuda yalnızca Rus Bolşevikleri ve Sırp sosyalistleri açık bir savaş karşıtı tavır takındı. İtalyan Sosyalist Partisi de savaşı desteklemeyi reddetti ve İtalya'nın 1915 Mayıs'ında savaşa girmesi sırasında savaş kredilerine karşı oy kullandı. Alman ve Avusturya sosyal demokratları, İngiliz İşçi Partisi ve Sendikalar Kongresi (TUC),

²¹⁰ Ponomarev, B.N. ve diğerleri, *The International Working-Class Movement, Problems of History and Theory, The Working-Class Movement in the Period of Transition to Imperialism (1871-1904)*, Vol. 2, Progress Publishers, Moscow, 1981, s.188.

²¹¹ Grebing, H., *The History of the German Labour Movement, A Survey*, Oswald Wolff, London, 1969, s.75-76, 77.

²¹² Grebing, H., a.g.k., 1969, s.81.

²¹³ Eley, G., *Forging Democracy, The History of the Left in Europe, 1850-2000*, Oxford University Press, New York, 2002, s.127.

Fransız sosyalisti Guesde, anarkosendikalist Jouhaux, Rus Marksizminin ünlü kuramcısı Plekhanov ve Rus anarşisti Kropotkin, “düşman”a karşı kendi devletlerini destekledi. Almanya’da Kautsky, İngiltere’de Keir Hardie gibi bazı kişiler de, “parti bütünlüğü”nü korumak ve “ihamet” suçlamasından kurtulmak için bu konuda tavır açıklamadı.²¹⁴

1900’lerin başlarında özellikle İngiliz ve Alman işçi sınıfları, 1848 ve öncesinin kendiliğindenci ihtilalci geleneğini yitirmiş durumdaydı. Emperyalizm öncesi dönemde işçi sınıfı kendiliğinden ihtilalci olabiliyordu. 1848 yılında Fransa’da ve Almanya’da işçi sınıfını barikatlara sürükleyen bir öncü örgüt yoktu. 1871 Paris Komünü’nü de Paris işçileri kendiliklerinden kurdular. Ancak 1900’lü yılların başlarında emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının kendiliklerinden gelebildikleri en ileri nokta, sendikacılıktı. Lenin, 1902 yılında *Ne Yapmalı*’yı yayımladığında ve işçi sınıfına dışarıdan bilinç götürülmesi gerektiğini belirttiğinde, emperyalist ülkelerin o günkü (ve bugünkü) durumunu yansıtıyordu. 1917 Mart’ında Rusya’da, 1918 Kasım’ında ve sonrasında Almanya’da yaşananlar, işçi sınıfının kendiliğindenci bilincinin sendikacılığı aşabileceğini, ancak bu girişimin başarılı olabilmesi için bir siyasal partinin önderliğinin şart olduğunu gösterdi.

Bu reformist çizgi, sömürgecilik ve emperyalizm konusunda da ortaya çıktı.

Alman işçi sınıfı, sömürgeciliğin getirdiği olanaklardan yararlandı ve son derece bilinçli bir biçimde, sömürgeciliği destekledi veya en azından bu konuda tam bir duyarsızlık sergiledi. İşçi sınıfının bu genel tavrının ideolojik alandaki temsilcisi ise, ilk önce Bernstein’dı.

19. yüzyılın sonlarına doğru Alman sosyal demokrasisi Marksist bir çizgi izliyordu. Ancak Alman Marksistlerinin Alman sömürgeleriyle en ufak bir ilgisi bile yoktu. Sömürgeleri, kamu maliyesi üzerinde bir yük olarak görüyorlardı²¹⁵. Sömürgelerin bağımsızlık kazanması gibi bir anlayışları da bulunmuyordu. Ancak emperyalist döneme geçişle birlikte, Alman sosyal demokrasisi Bernstein revizyonizminin etkisi altına girdi ve sömürge sistemini savunmaya başladı. Bernstein’a göre, “üstün” uygarlıkların, “aşağı”dakiler üzerinde bazı hakları bulunuyordu Sömürgecilik, sosyalistler tarafından sürdürülürse, “uygarlaştırıcı” bir etki yaratabilirdi. Ayrıca, sömürgelerin işçi sınıfına zarar verdiği iddiası da doğru değildi.²¹⁶

Bernstein, 1899 yılında yayınlanan *Evrimeci Sosyalizm* kitabında şöyle diyordu:

“Alman sosyal demokrasisinin Alman İmparatorluğu’nun sömürge politikasından korkacağı bir şey yoktur... Tropik bölgelerin Avrupalılar tarafından işgal edilmesinin yerlilerin hayattan aldıkları zevke zarar vermesi gerekmez ve bugüne kadar genellikle de böyle olmamıştır. Ayrıca, vahşilerin işgal ettikleri topraklar üzerinde yalnızca koşula dayalı bir haklarının olduğu kabul edilebilir. Daha yüksek uygarlık nihai olarak daha yüksek bir hak iddiasında bulunabilir.”²¹⁷

E.Anderson bu süreci şöyle özetlemektedir:

“İşçiler, bir süreç içinde, zincirlerinden başka kaybedebilecekleri çok daha fazla şeyleri olduğunu kavramaya başladılar... Sosyalist düşünce dünyasında ise bu duygu Eduard Bernstein’ın ‘revizyonizmi’nde ifadesini buldu... Bernstein, özellikle, kapitalizmde işçi sınıfının payına düşenin sürekli olarak kötüleştiği ve kapitalist toplum düzeninin felaket biçiminde bir çöküntüye doğru gittiği düşüncesine karşı çıktı... Bernstein’ın ‘revizyonizmi’nin, savaş öncesi dönemin Alman işçi hareketiyle, Karl Marks’ın uzlaşmazlığı ve Komünist Manifesto’nun devrimci coşkusundan çok daha fazla bir uyum içinde olduğu konusunda fazla bir kuşku duyulamaz.”²¹⁸

Alman, İngiliz ve Fransız işçi sınıflarının sömürgeler sorununa bakışı konusunda güvenilir ve kapsamlı bir çalışma, Fritjof Tichelman’ın “Sosyalist ‘Enternasyonalizm’ ve Sömürge Dünyası” makalesidir.²¹⁹ Tichelman’ın belirttiğine göre, Alman Sosyal Demokrat Partisi içinde sömürgecilik

²¹⁴ Harman, C., *A People’s History of the World*, Verso, 2008, s.407.

²¹⁵ Mergner, G., “Solidaritaet mit den ‘Wilden’? Das Verhaeltnis der deutschen Sozialdemokratie zu den afrikanischen Widerstandskampfen in den ehemaligen deutschen Kolonien um die Jahrhundertwende,” Holthoon, F.v.-Linden M.v.d., *Internationalism in the Labour Movement, 1830-1940, Cilt 1*, E.J.Brill, 1988, s.68-86.

²¹⁶ Ponomarev, B.N. ve diğerleri, a.g.k., 1981, s.531-532.

²¹⁷ Bernstein, *Evolutionary Socialism*, 1899, www.marxists.org/reference/archive/bernstein/works/1899/evsoc/index.htm.

²¹⁸ Anderson, E., *Hammer or Anvil, The Story of the German Working-Class Movement*, Oriole Editions, New York, 1973, s.11, 12. Bu konuda ayrıca bkz. Russell, B., *Freedom versus Organization 1776 - 1914*, Unwin Books, London, 1965, s. 179.

²¹⁹ Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.87-108.

karşıtı güçlü bir eğilim vardı. Ancak, Almanya güçlenip yayılcılığa başlayınca, farklı sesler ortaya çıkmaya başladı. “Almanya’nın, siyasal, ekonomik ve kültürel gücüne gerçekten uyan bir sömürge imparatorluğu yaratma hakkı” bir süreç içinde kabul edildi. Birinci Dünya Savaşı öncesinde ise “inanmış reformist çoğunluk, Almanya’nın sömürge imparatorluğunun yeniden canlandırılması talepleri de dahil olmak üzere, saldırgan bir savaş çabasını koşulsuz olarak desteklemeye başlamıştı.”²²⁰

Benzer bir değerlendirme, Gottfried Mergner tarafından da yapılmaktadır. Mergner şöyle demektedir: “Alman işçi hareketinin enternasyonalizmi, sömürgecilik karşıtlığını içermiyordu. ‘Uygar’ dünyanın (yani, Avrupa’nın endüstrileşmiş uluslarının) insanın gelişiminin en üst noktasını oluşturduğu varsayımı, Alman işçi hareketinin temsilcilerinin ‘vahşilerle’ (yani, Avrupa sömürgeciliği tarafından ezilen halklarla) dayanışma içine girmesini önlüyordu.”²²¹

“Emperyalizm, çatışma durumlarında daima örgütlü işçilerin ulusal dayanışmasına güvenebiliyordu.” Alman Sosyal Demokrat Partisi’nin önderi August Bebel, Alman Parlamentosu’nda yaptığı konuşmada, sömürgelerle ilgili bilgisinin olmadığını söyleyebiliyordu. 1912 yılına kadar, Afrika sömürgelerinin halklarıyla Alman Sosyal Demokrasisi birbirini tanıyordu.²²² Alman işçileri için “dayanışma, yalnızca kendileriyle eşit olanlar arasında mevcuttu.”²²³ Alman işçi sınıfının temsilcileri Alman Parlamentosu’nda yaptıkları konuşmalarda, sömürgelerin getirisinin düşüklüğünden ve sömürgelere yapılan büyük devlet harcamalarından yakınıyorlardı.²²⁴ Alman sendikalarının uluslararası dayanışmasında ise, sömürgelerdeki siyah işgücünün maruz kaldığı acımasız sömür sistemini sendikal yardımla değiştirme çabaları yer almıyordu. “Sömürgelerdeki uygarlaşmamış kişilerle birliktelik” mümkün değildi.²²⁵

Almanya’da sosyalist solun sömürgeler konusuna yaklaşımındaki çarpıklık, Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin 1891 yılındaki Erfurt Kongresi’nde kabul edilen programında da görülmektedir. Programın girişinde şöyle denilmektedir: “*Kapitalist bir üretim biçiminin bulunduğu tüm ülkelerde işçi sınıflarının çıkarları aynıdır... Buna göre, işçi sınıfının kurtuluşu, tüm uygar ülkelerin çalışanlarının eşit biçimde dahil olacağı bir çalışmadır.*”²²⁶

Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin ve Alman sendikalarının bu tavrı, “enternasyonalizme ihanet” olsa bile, Alman işçi sınıfına ihanet değildi. Alman işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarları, Alman emperyalizminin yanındaydı. Alman sosyal demokratları ve sendikacıları da, Alman işçi sınıfının kısa ve orta vadeli çıkarları doğrultusunda hareket ediyordu. Evelyn Anderson’un, 1914 yılı Ağustos ayında Birinci Dünya Savaşı öncesinde savaş kredilerinin oylanmasında Sosyal Demokrat Parti yöneticilerinin olumlu oy vermeleri konusunda yaptığı değerlendirme, genel politikayı son derece doğru olarak yansıtmaktadır: “Sosyal Demokrat önderler, konuştuğlarında ve davrandıklarında kesinlikle Alman işçi sınıfına ‘ihanet’ etmiyordu. Tam tersine, en basit ifadeyle, kitlelerin dürüst sözcüleri olarak davranıyorlardı; ve böylece, daha bağımsız bir tavrın yol açabileceği aşırı tepkilerden kaçınıyorlardı.”²²⁷

Avrupa sosyalistleri 1914 öncesinde sömürgelerde demokrasi konusuyla ancak çok istisnai durumlarda ilgilendiler. İkinci Enternasyonal’de sömürge ülkelerin halklarının temsilcileri yoktu. Ayrıca İkinci Enternasyonal partileri sömürgelere yönelik politikalar konusunda genellikle sessizdi ve bazı durumlarda emperyalist ülkelerin sömürgecilik politikalarını onaylıyordu. Uygulanan politikaların sömürgelerde “uygarlaştırıcı bir işlev” yerine getirdiği bile ileri sürülüyordu. Bu anlayış, sömürgeciliğin emperyalist ülkelerin işçi sınıfları üzerindeki olumlu etkisinin yansımasıydı. Sömürgelerin, daha fazla iş olanağı, daha ucuz ürünler ve daha güvenceli pazarlar anlamına geldiği biliniyordu.²²⁸

İşçi sınıfının kısa vadeli çıkarlarındaki bu dönüşüm, onlardan destek isteyen Marksistler arasında da revizyonizme yol açtı. Bir dönem F.Engels’in en yakınındaki kişi olan Eduard Bernstein’in ve Marx’ın ve Engels’in halefi kabul edilen, *Kapital*’in IV. Cildi olarak bilinen *Artık Değer Kuramları*’nı yayımlayan Karl Kautsky’nin Marksizm’den kopmalarına yol açtı. Özellikle Eduard Bernstein, İngiltere’deki sosyal emperyalist Fabianlar’dan da etkilenerek, Avrupa’nın işçi sınıflarının

²²⁰ Tichelman, F., a.g.y., 1988, s.100-101.

²²¹ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.68.

²²² Mergner, G., a.g.y., 1988, s.70.

²²³ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.72.

²²⁴ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.76.

²²⁵ Mergner, G., a.g.y., 1988, s.79.

²²⁶ Russell, B., a.g.k., 1965, s.139

²²⁷ Anderson, E., a.g.k., 1973, s.19-20.

²²⁸ Eley, G., a.g.k., 2002, s.112.

sorunlarının çözümünde başka ülkelerin halklarının ezilmesini ve sömürülmesini kabullenmesi, tüm dünya halkları için insanca bir yaşam isteyen komünist gelenekten tümüyle kopuştu. İkinci Enternasyonal içindeki kavga ve ardından yaşanan bölünmenin bir unsuru ihtilale cesaret edip etmemekse, ikinci unsuru, başka ülkelerin ve halklarının sömürülüp sömürülmemesiydi.

Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin bu çizgisine karşı çıkanlar, Rosa Luxemburg ve Karl Liebknecht'in önderliğinde 1 Ocak 1916 tarihinde Enternasyonal Grup'u oluşturdular. Bu yapılanma içinde yer alanlar, 1917 yılı Ocak ayında partiden atıldı. Bu grup, bunun üzerine 1917 yılı Nisan ayında Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'ni kurdu.

Alman işçi sınıfının Alman burjuvazisi ile savaş öncesinde yaptığı anlaşma, Alman işçilerinin savaş nedeniyle önemli hak kayıplarına uğramalarını engelledi; hatta bazı yeni kazanımlar elde edilmesini sağladı. Ancak savaşın yol açtığı sıkıntılar, bazı büyük işyerlerinde bu politikaya karşı çıkan Devrimci İşyeri Temsilcileri hareketinin gelişmesine neden oldu.

Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin sosyalistleri veya sosyal demokratları, kendi ülkelerinin işçi sınıflarının refahı için, başka ülkelerin sömürülmesini kabul ediyorlar, onaylıyorlar ve destekliyorlardı. Emperyalizme destek verilmesi ise, kapitalizmin güçlendirilmesi anlamına geliyordu. Bu kesimler, programlarında üretim araçlarının kolektif mülkiyetini belirli bir süre bir hedef olarak korusalar bile, zaman içinde bundan vazgeçtiler ve kapitalizmi açıkça savunmaya başladılar. İşçi sınıfının çalışma ve yaşama koşullarının başka ülkelerin sömürülmesi temelinde geliştirilebileceği anlayışı, kapitalizmin savunulması sonucunu getirdi.

Komünistler ise, belirli bir ülkenin işçi sınıfının ve bir bütün olarak halkının refahının bir başka ülkenin ve halkının sömürülmesine dayandırılmasına karşı çıkıyorlardı. Kapitalizme karşı mücadele ile sömürgecilğe ve emperyalizme karşı mücadele bir bütün olarak kabul ediliyordu. Emperyalizme karşı çıkılmadan kapitalizmin yıkılamayacağı savunuluyordu.

Bu dönemde sosyalist hareket içinde yeni kavramlar ortaya çıktı.

"Sosyal-şoven" sözcüğü, "lafta sosyalist, uygulamada şovenist" olduğu ileri sürülen kesimler için kullanılıyordu. Lenin, Almanya Sosyal Demokrat Partisi'ni de "sosyal emperyalist" olmakla suçluyordu.

Lenin, 1916 yılı Ekim ayında yazdığı "Emperyalizm ve Sosyalizmdeki Bölünme" yazısına "Emperyalizmle oportünizmin (sosyal şovenizm biçiminde) Avrupa'da işçi hareketi üzerinde kazanmış olduğu canavarca ve iğrenç zafer arasında herhangi bir bağ var mı?" sorusuyla başlıyor ve şöyle devam ediyordu: "Çağdaş sosyalizmin temel sorusu budur."²²⁹

İkinci Enternasyonal içindeki bölünme, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Sosyalist Enternasyonal ve Komünist Enternasyonal arasında da devam etti. 1919 yılından itibaren Uluslararası Sendikalar Federasyonu (IFTU) ile Sendikalar Kızıl Enternasyonal (Profintern) arasındaki en önemli kavga da bu konudaydı.

Bu nedenle, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının komünist partilerine verdiği destek ile sosyalist/sosyal demokrat/işçi partilerine verdiği destek arasındaki fark, kapitalizme ve emperyalizme karşı çıkış ile emperyalist sömürüden yararlanma karşılığında kapitalizmi destekleyerek çalışma ve yaşama koşullarını iyileştirme umudu arasındaki farktır.

Bu nedenle, Avrupa'nın emperyalist ülkelerinin işçi sınıflarının muhafazakar partilerin yanı sıra sosyalist/sosyal demokrat/işçi partilerine verdikleri oy, onların emperyalist sömürüye verdiği desteğin ve sefilleşmesinin göstergesidir.

Bu dönemde Fransa'da yaşanan bir gelişme, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının ve sosyalist partilerinin reformistleşmesi ve kapitalist düzenin bir parçasına dönüşmesi açısından çarpıcıydı.

1899 yılında Fransa'da kurulan bir burjuva hükümetine, ülkenin önde gelen bağımsız sosyalistlerinden Alexandre Millerand ticaret bakanı olarak katıldı. Hükümette "1871 Paris Komünü'nün kasabı" olarak bilinen General Gaston Gallifet de vardı. Millerand, bakanlık görevi sırasında, haftalık çalışma süresinin kısaltılması, iş müfettişliği kurumunun güçlendirilmesi, kamu ihaleleri aracılığıyla çalışma koşullarının iyileştirilmesi gibi olumlu düzenlemeler yapılmasını sağladı. Bir sosyalistin burjuva hükümetinde görev alması birçok çevre tarafından eleştirildi.

Ancak kapitalist devletin mekanizmalarında yer alarak kapitalizmi dönüştürebilme umudu 19. yüzyılın sonlarında Avrupa'nın çeşitli ülkelerinin sosyalist partilerinde öne çıktı, hakim oldu. İngiltere'de Fabian Derneği, Almanya'da Eduard Bernstein, Fransa'da Jean Jaures, Belçika'da

²²⁹ Lenin, "Imperialism and the Split in Socialism," a.g.k., 1977, s.105.

Vandervelde, Avusturya’da Victor Adler, İsveç’de Hjalmar Branting ve İtalya’da Turati bu anlayışı savunuyordu. Bu anlayış bu ülkelerin işçi sınıflarının geniş kesimlerinin düşüncelerini, niyetlerini ve çabalarını yansıtıyordu. Bu anlayışı savunanlar, kapitalizmi dönüştürebilmek için gerekli olan burjuva demokrasinin ve ekonomik kaynakların ancak sömürgeciliğin sürdüğü koşullarda sağlanabileceğini bilerek, sömürgeciliği, emperyalizmi ve böylece kapitalizmi onaylıyordu.

Marksistler arasında sömürgeler konusunda üç ayrı görüş vardı. Yaygın eğilim, sömürgeciliğe karşı çıkıyordu. Revizyonistler, sömürgeciliğin sürmesinden yanaydı. Lenin ise sömürgeciliğe karşı çıkmanın ötesinde sömürge halklarının mücadelesinin devrimci potansiyelini görüyor, “bütün ülkelerin işçileri ve ezilen halklar, birleşin!” çağrısını yapıyordu.

Lenin, daha 1908 yılında, “Dünya Politikasında Tutuşacak Malzeme” başlıklı yazısında şöyle diyordu: “Sınıf bilinçli Avrupa işçisinin şimdi Asya’da yoldaşları vardır ve bunların sayısı büyük bir hızda büyüyecektir.”²³⁰ Lenin 1908 yılında yazdığı “Balkanlar ve İran’daki Olaylar” yazısında, Rus-Japon Savaşının ve 1905 Rus Devrimi’nin Asya halklarının siyasi uyanışına büyük bir güç verdiğini belirtiyordu.²³¹

Lenin, 1911 yılında yayımlanan bir yazısında da şöyle demektedir: “Rus devrimi Asya’nın her tarafında bir demokratik devrimler çağı başlattı ve şimdi 800 milyon insan tüm uygar dünyanın demokratik hareketine katılmaktadır.”²³²

Julian B.Marchlewski, 1912 yılında yayımlanan “Emperyalizm veya Sosyalizm?” makalesinde emperyalizmin Çin, Türkiye ve İran’da yolaçtığı devrimlere değiniyordu.²³³ Lenin’in 1913 yılında yayımlanan “Geri Avrupa ve İleri Asya” yazısında da şu değerlendirme yer almaktadır: “Tüm genç Asya, yani yüzmilyonlarca Asya emekçisi, tüm uygar ülkelerdeki proletaryada güvenilir bir müttefike sahiptir. Hem Avrupa halklarını, hem de Asya halklarını kurtaracak olan zaferini yeryüzündeki hiçbir güç engelleyemez.”²³⁴

Lenin 1914 yılında yazdığı “Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” çalışmasında Batı Avrupa’da burjuva demokratik devrimleri çağının kapandığını belirtiyordu. Doğu Avrupa ve Asya’da burjuva demokratik devrimler dönemi 1905’ten önce başlamamıştı. Rusya, İran, Türkiye ve Çin’de devrimler olmuştu. Bu olaylar bağımsız ulusal devletler kurmayı amaçlayan bir dizi burjuva demokratik milli hareketin uyandığını göstermekteydi. Bu durum, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının önem kazanmasına yol açıyordu.²³⁵

Lenin, 1916 yılı Nisan ayında yayımlanan “Sosyalist Devrim ve Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı” yazısında şunları yazıyordu: “Sosyalistler sömürgelerin tazminatsız olarak koşulsuz ve derhal kurtuluşunu talep etmekle yetinmemeli (ve bu talep, siyasi olarak, kendi kaderlerini tayin etme hakkının tanınmasından başka birşey ifade etmemektedir); bu ülkelerde ulusal kurtuluş isteyen burjuva demokratik hareketlerdeki daha devrimci unsurlara kararlı bir destek sağlamalı ve onları ezen emperyalist güçlere karşı ayaklanmalarına (ve eğer ortaya çıkarsa, devrimci savaşa) yardımcı olmalıdır.”²³⁶

Lenin, 1916 yılı Ekim ayında yazdığı “Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı Tartışmasının Özeti” yazısında da, “sömürgelerin kurtuluşu talebi, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının tanınmasından başka birşey değildir,” diyordu.²³⁷

Lenin, 1916 sonbaharında yazdığı Marksizmin Karikatürü ve Emperyalist Ekonomizm çalışmasında da şu değerlendirmeyi yapıyordu: “Sömürgelerin kurtuluşu ulusların kendi kaderlerini tayini anlamına gelir. Avrupalılar sık sık sömürge halklarının da uluslar olduklarını unutmaktadır; ve bu ‘unutkanlığa’ hoşgörülle bakmak şovenizme hoşgörülle bakmaktır.”²³⁸

Bu konuda önemli tartışmalardan biri, emperyalizm çağında milli savaşların olup olamayacağı konusundaydı. Rosa Luxemburg, *Sosyal Demokrasinin Krizi*, *Junius Broşürü* adıyla bir çalışma yayımlamıştı. Kitapçığın yazarının R.Luxemburg olduğu bilinmiyordu. Lenin, 1916 yılı Ekim ayında

²³⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.33.

²³¹ Lenin, a.g.k., 1969, s.37.

²³² Lenin, a.g.k., 1969, s.53.

²³³ Lenin, a.g.k., 1969, s.509-511.

²³⁴ Lenin, a.g.k., 1969, s.83.

²³⁵ Lenin, a.g.k., 1969, s.95.

²³⁶ Lenin, a.g.k., 1969, s.130.

²³⁷ Lenin, a.g.k., 1969, s.187.

²³⁸ Lenin, a.g.k., 1969, s.197.

bu konuda yayımlanan yazısında bu anlayışa karşı çıktı ve “emperyalizm çağında sömürge ve yarı-sömürgelerin verdiği milli savaşlar yalnızca mümkün değil, ayrıca kaçınılmazdır,” dedi.²³⁹ Aynı çalışma, emperyalist güçlere karşı verilen milli savaşların aynı zamanda ilerici ve devrimci olduğunu vurguladı.²⁴⁰

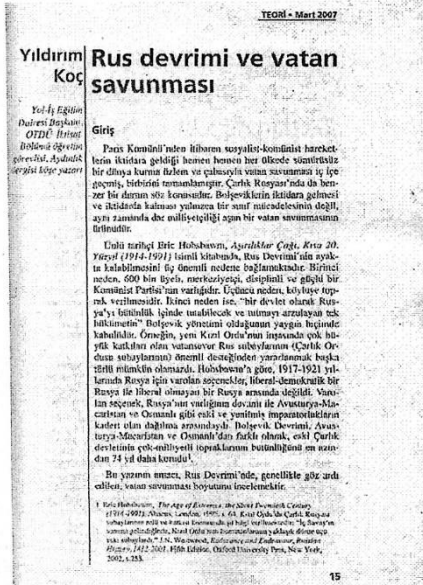
Lenin’in emperyalizm kuramına katkıları, genellikle zannedildiğinin aksine, *Emperyalizm* kitabının dışındaki çalışmalarda öne çıkmaktadır. Lenin için önemli olan, kapitalizmin emperyalizm döneminde yaşadığı dönüşümün sınıf mücadelesi ve devrim açılarından etkilerini kavrayabilmektir. Lenin, özellikle yukarıda belirtilen dört noktada öncülü ve çağdaşı Marksistlerden farklı bir anlayışı kavramış ve bunu siyasi mücadelesinde etkili bir biçimde kullanmıştır.

²³⁹ Lenin, a.g.k., 1969, s.183.

²⁴⁰ Lenin, a.g.k., 1969, s.185.

RUS DEVRİMİ VE VATAN SAVUNMASI

Teori, Mart 2007

Giriş

Paris Komünü'nden itibaren sosyalist-komünist hareketlerin iktidara geldiği hemen hemen her ülkede sömürsüz bir dünya kurma özlem ve çabasıyla vatan savunması iç içe geçmiş, birbirini tamamlamıştır. Çarlık Rusyası'nda da benzer bir durum söz konusudur. Bolşeviklerin iktidara gelmesi ve iktidarda kalması yalnızca bir sınıf mücadelesinin değil, aynı zamanda dar milliyetçiliği aşan bir vatan savunmasının ürünüdür.

Ünlü tarihçi Eric Hobsbawm, *Aşırılıklar Çağı, Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991)* isimli kitabında, Rus Devrimi'nin ayakta kalabilmesini üç önemli nedene bağlamaktadır. Birinci neden, 600 bin üyeli, merkeziyetçi, disiplinli ve güçlü bir Komünist Partisi'nin varlığıdır. Üçüncü neden, köylüye toprak verilmesidir. İkinci neden ise, "bir devlet olarak Rusya'yı bütünlük içinde tutabilecek ve tutmayı arzulayan tek hükümetin" Bolşevik yönetimi olduğunun yaygın biçimde kabulüdür. Örneğin, yeni Kızıl Ordu'nun inşasında çok büyük katkıları olan vatansever Rus subaylarının (Çarlık Ordusu subaylarının) önemli desteğinden yararlanmak başka türlü mümkün olamazdı. Hobsbawm'a göre, 1917-1918 yıllarında Rusya için varolan seçenekler, liberal-demokratik bir Rusya ile liberal olmayan bir Rusya arasında değildi. Varolan seçenek, Rusya'nın varlığının devamı ile Avusturya-Macaristan ve Osmanlı gibi eski ve yenilmiş imparatorlukların kaderi olan dağılma arasındaydı. Bolşevik Devrimi, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı'dan farklı olarak, eski Çarlık devletinin çok-milliyetli topraklarının bütünlüğünü en azından 74 yıl daha korudu.²⁴¹

Bu yazının amacı, Rus Devrimi'nde, genellikle göz ardı edilen, vatan savunması boyutunu incelemektir.

1917 Öncesinde Rusya'da Halkın Durumu

Rusya'da ilk kapsamlı nüfus sayımı 1897 yılında yapıldı. Bu tarihte Rusya'nın nüfusu 125 milyondur. Ayrıca, Rusya'ya bağlı olan Finlandiya'da da yaklaşık 2,5 milyon kişi yaşıyordu. 1914 yılındaki nüfusa ilişkin tahmin ise 155 milyondur. 1914 yılında nüfusun 125 milyonu Rusya'nın Avrupa bölümünde, 13 milyonu Orta Asya'da, 10 milyonu Sibirya ve Uzak Doğu'da, 6 milyonu da Güney Kafkasya'da yaşamaktaydı. 1897 yılında nüfusun yalnızca yüzde 15'lik bölümü kentlerde yaşıyordu. Ülkede yarım milyonun üzerinde köy vardı; köy başına ortalama nüfus 200'dü. Ülkede alkol bağımlılığı ve bulaşıcı hastalıklar yaygındı.²⁴²

²⁴¹ Hobsbawm, Eric, *The Age of Extremes, the Short Twentieth Century (1914-1991)*, Abacus, London, 1995, s. 64. Kızıl Ordu'da Çarlık Rusyası subaylarının rolü ve katkısı konusunda şu bilgi verilmektedir: "İç Savaş'ın sonuna gelindiğinde, Kızıl Ordu'nun komutanlarının yaklaşık dörtte üçü eski subaylardı." Westwood, J.N., *Endurance and Endeavour, Russian History, 1812-2001*, Fifth Edition, Oxford University Press, New York, 2002, s.255.

²⁴² Westwood, J.N., a.g.k., s.170-3.

Rus İmparatorluğu, 20. yüzyılın başında çok-etnisiteli, çok-milliyetli bir devlettir. Bu yapısıyla, İngiliz, Fransız, Belçika ve Hollanda emperyalizminden farklıydı; daha çok Osmanlı İmparatorluğu'na benziyordu. İngiliz, Fransız, Belçika ve Hollanda emperyalizmi, sömürgelerin yağmasına ve sistemli bir biçimde sömürülmesine dayanıyordu. Sömürgelerde el konulan ekonomik artı, emperyalist ülkede tüm sınıf ve tabakaların yaşam düzeyinin yükseltilmesinde kullanılıyordu. Sömürgelerden sömürgeci ülkeye aktarılan ekonomik artığın bu ülkedeki sınıflar arasında bölüşümünde büyük farklılıklar olmasına karşın, işçi sınıfı da bu artıktan pay alıyordu.

Rusya'da ise, çok-etnisiteli imparatorluk halkını oluşturan etnisiteler ve milliyetler arasında böyle bir ekonomik artı yaratılması ve aktarılması yoktu. Rusya, hakimiyeti altına aldığı halkların sömürücü sınıflarını da kendi sistemiyle bütünleştiriyordu, 19. yüzyılda Rusya'daki hakim çelişki, etnisiteler veya milliyetler arasında değildi; sınıflar arasındaydı. Bu durum, Rus köylüsünün durumuna ilişkin şu değerlendirmede de açıkça görülmektedir: *"Ruslar, hiç kuşkusuz, imparatorluğun ayrıcalıklı 'hakim ırkı' değildi... Kentleşme ve okur-yazarlık derecesi ele alındığında, çok sayıda diğer etnik grubun çok gerisinde kalmaya devam ediyorlardı... Rus köylü kitlesi, imparatorluğun diğer bölgelerindeki köylülerin çoğundan daha kötü yaşam standartlarına sahip olmayı sürdürüyordu."*²⁴³

Rusya'da dini inançlar açısından çoklu bir yapı söz konusuydu.

Halkın büyük bölümü Rus Ortodoks Kilisesi'ne bağlıydı. Ayrıca, Katolikler, Protestanlar, Ermeniler, Museviler, Müslümanlar, Budistler ve Animistler de vardı. Aynı etnisitenin farklı dinlere bağlı olması da söz konusuydu. Örneğin, Ukraynalıların ve Beyaz Rusların çoğunluğu Ortodoks iken, bir bölümü Katolikti. Azerilerin çoğu Şii, bir kısmı Sünniydi.²⁴⁴

20. yüzyılın başlarındaki Rus İmparatorluğu'nun kökleri, Moğollar'a vergi toplayan Moskova Prensiği'ne kadar uzanmaktadır. Moskova Prensiği, 1304-1462 yılları arasında çeşitli prenslikleri kendi önderliği altında bir araya getirdi. 16. yüzyılın ortalarında Korkunç İvan'ın (4. İvan) yönetimi döneminde Sibiryalı alındı. 1654 yılında, Katoliklerin çoğunlukta olduğu Ukrayna işgal edildi. 1700-1721 döneminde İsveç'le yapılan savaşın ardından, Büyük Petro, nüfusu ağırlıklı biçimde Protestan olan Baltık ülkelerini Rusya'ya kattı. Osmanlı İmparatorluğu'nun 1783 yılında yenilmesiyle Kırım alındı. Büyük Katerina döneminde Polonya üç kez paylaşıldı (1772, 1793 ve 1795). Böylece Rus İmparatorluğu'ndaki Katoliklerin ve Yahudilerin sayısı arttı. 1801 yılında Gürcistan ve 1809 yılında Finlandiya alındı. 19. yüzyılın ikinci yarısında da Orta Asya ve Uzak Doğu'daki bazı bölgeler Rus İmparatorluğu'na katıldı.²⁴⁵

Bu genişleme süreci sonunda, çok farklı etnisitelerin ve milliyetlerin bir araya geldiği bir halk ortaya çıktı. Çarlık Rusyası'nın en son ve en güvenilir nüfus sayımı olan 1897 sayımına göre, nüfusun yüzde 44,3'ü Rus, yüzde 17,8'i Ukraynalı, yüzde 4,7'si Beyaz Rus'tu. Polonyalıların oranı yüzde 6,3, Yahudileri oranı yüzde 4,0, Kazakların oranı yüzde 3,1, Özbeklerin oranı yüzde 1,4, Volga Tatarları'nın oranı yüzde 1,5, Azerilerin oranı yüzde 1,2 ve Başkırların oranı yüzde 1,1 idi.²⁴⁶ Bunların dışında 100'e yakın etnisite vardı.

Rusya'da Milliyetçi Hareketler

Rus İmparatorluğu'nda 1860'lara kadar hakim olan politika, Ruslar dışındaki etnisitelere ve milliyetlere karşı hoşgörüyüdü. Ancak, ekonomik sorunlar arttıkça ve İmparatorluk içinde Ruslar dışındaki bazı milliyetler arasında milliyetçi akımlar yaygınlaşmaya başlayınca, 1860'lardan itibaren Ruslaştırma politikası etkili olmaya başladı. Ruslar dışındaki etnisite ve milliyetler arasındaki milliyetçilik ile Rus milliyetçiliği ve Ruslaştırma çabaları birbirini tahrik etti ve geliştirdi.

Rus İmparatorluğu içinde ilk ciddi ayrılıkçı milliyetçi hareket Polonya'da ortaya çıktı. İlk başkaldırı 1830-31 yıllarında, ikincisi 1863-64 yıllarında gerçekleşti. Polonyalılar, Batılı güçlerin müdahale ederek ayaklanmanın başarısını sağlayacağını umut ediyordu. Müdahale olmayınca, başkaldırı ezildi.

Ukraynalılar, Beyaz Ruslar, Litvanyalılar, Letonyalılar, Estonyalılar ve Finliler arasında da 19. yüzyılın ikinci yarısında milliyetçi hareketle güçlendi. 19. yüzyılın sonlarına doğru Gürcistan ve Ermenistan'da Çarlık Rusyası'ndan ayrılmak isteyen örgütlenmeler güç kazandı. Rus

²⁴³ Kappeler, Andreas, *The Russian Empire, A Multiethnic History*, Longman, Essex, 2001, s.322.

²⁴⁴ Kappeler, A., a.g.k., s.396.

²⁴⁵ Smith, Graham (ed.), *The Nationalities Question in the Post-Soviet States*, Longman, Essex, 1996, s.50.

²⁴⁶ Rusya'da ve Sovyetler Birliği'ndeki etnisitelerin 1719, 1897 ve 1989 yıllarındaki durumları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Kappeler, A., a.g.k., s.397-399.

İmparatorluğu'nda Türk kökenli halklar arasında önce Volga Tatarları arasında milliyetçi hareketler gelişti. Kısımlı bir Tatar olan İsmail Gaspıralı'nın 1883 yılında yayımlamaya başladığı Tercüman Dergisi bu açıdan bir başlangıçtır. Azerilerin milliyetçi hareketleri ise 20. yüzyılın başlarında güç kazandı.²⁴⁷

Bu gelişmeler, Çarlık Rusyası'nın diğer etnisitelere ve milliyetlere karşı politikasının daha da sertleşmesine ve Ruslaştırma politikasının daha da güçlendirilmesine yol açtı. Birinci Dünya Savaşı ise milliyetlere ilişkin sorunların farklı bir platforma taşınmasına neden oldu.

Birinci Dünya Savaşı ve Etkileri

Birinci Dünya Savaşı 1914 yılında başladı. Bir tarafta Fransa, İngiltere ve Rusya vardı. Bu gruba, 6 Nisan 1917 tarihinde (Rusya'daki 1917 Şubat Devrimi'nden bir ay sonra) ABD de katıldı. Diğer tarafta, önce Almanya ile Avusturya-Macaristan vardı. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan bu gruba dahil oldu.

Birinci Dünya Savaşı, bir yüzyıla yakın süredir dünyanın önde gelen devletlerinin aynı anda katıldığı, uzun, çok büyük insan kayıplarına ve maddi kayıplara yol açan ilk büyük savaşı. Bu uzun ve kapsamlı savaş, Rusya'da devletin olanaklarını tüketti, devleti iyice zayıflattı.

1914 yılında Rus ordusu 1,4 milyon kişiden oluşuyordu. Hemen ilan edilen seferberlikle 4 milyon kişi daha askere alındı. Savaş süresince 15 milyondan fazla insan askerlik yaptı. 1917 yılı Ocak ayında asker sayısı 6,9 milyondur.²⁴⁸

Rus Devleti, bu orduyu gerektiği gibi donatamadı, besleyemedi, yönetemedi. Rusya'nın savaş meydanlarındaki kayıpları 1.700.000 ölü ve 4.980.000 yaralıydı. Ayrıca 2 milyon dolaylarında sivilin de savaş nedeniyle öldüğü tahmin edilmektedir. Yaşanan yenilgiler sonucunda 1916 yılına gelindiğinde, halkın ve askerinin, Hükümete güveni kalmamıştı. Rus Devleti, savaş koşullarında gerekli kaynakları yaratabilmek için halka daha fazla yükleniyordu. Bu sıkıntılara, ulaştırma alanında yaşanan büyük sorunlar da eklenince, bir taraftan ayrılıkçı milliyetçi hareketler, diğer taraftan sosyalist hareketler güçlendi. Bir dönem Çarlık Rusyası'na karşı mücadelede dönem dönem birbirine yaklaşmış bulunan bu iki hareket, Çarlık Rusyası'nın zayıfladığı ve yıkılmasının gündeme geldiği koşullarda, birbirinin alternatifi ve rakibi oldu.

Rus Devrimi ve Wilson'un İlkeleri

1917 Şubat Devrimi kendiliğinden gelişti. 1917 Ekim Devrimi ise Bolşeviklerin bilinçli ve örgütlü çabasının ürünüydü.

Çarlık Rusyası'nda komünistler iktidara gelince "milletler hapishanesi" olan Rusya'da farklı milliyetlerin kendi kaderlerini tayin hakkını savundular; ancak ayrılma hakkını boşanma hakkına benzeterek, boşanma hakkının bulunmasının mutlaka boşanılması anlamına gelmediğini vurguladılar. Bolşevikler, Büyük Rus şovenizminin ayrılıkçı milliyetçiliği tahrik ettiğini çok iyi biliyorlardı.

Emperyalizmin o dönemdeki politikası da Rus İmparatorluğu'nun (Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları gibi) milliyetçilik yoluyla tasfiyesi ve sosyalist Rusya'nın küçültülmesi, zayıflatılması ve yok edilmesiydi.

1917 Şubat Devrimi'nden bir ay sonra Birinci Dünya Savaşı'na katılan ABD'nin başkanı Woodrow Wilson, ABD Kongresi'nde 8 Ocak 1918 günü yaptığı konuşmada, Avrupa'da ve özellikle Rusya'da kısa bir süre önce meydana gelen gelişmeler bağlamında ABD'nin 14 barış amacını (ilkesini) açıkladı. Bu konuşmada getirdiği genel bir ilke ise, "tüm halklara ve milliyetlere" adalet, özgürlük ve güven sağlanmasıydı. Wilson şunları söylüyordu: "*Anahatlarını belirttiğim tüm programda belirgin bir ilke geçerlidir. Bu, tüm halklara ve milliyetlere adalet ilkesidir ve, ister güçlü ister zayıf olsunlar, birbirleriyle özgürlük ve güvenlik açısından eşit koşullarda yaşama haklarıdır.*"

Bu talebin ve politikanın amacı, Sovyet Rusya'da milliyetçilerle komünistleri karşı karşıya getirmek ve Sovyet Rusya'yı parçalamaktır. Hobsbawm bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır:

²⁴⁷ Kappeler, A., a.g.k., s.213-238.

²⁴⁸ Westwood, J.N., a.g.k., s.184-5.

“Gerçekte, Avrupa’da haritanın yeniden düzenlenmesinde temel ilke, ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkına sahip olduğu inancına uygun olarak, etnik-dilsel ulus devletler yaratmaktı. Onlar olmaksızın savaşın kaybedilmiş olacağı gücün düşüncelerinin ifadesi olarak görülen ABD Başkanı Wilson’un düşünceleri, bu inanca tutkuyla bağlanmıştı.”²⁴⁹

“Başkan Wilson’un 14 noktası, Lenin’in enternasyonalist çağrısına karşı milliyetçi kartı oynuyordu. Küçük ulus devletlerden bir bölge, Kızıl virüse karşı bir tür karantina kemeri oluşturacaktı.”²⁵⁰

Rus İmparatorluğu içinde hakim çelişkinin etnisiteler ve milliyetlerin kendi aralarında değil de sınıflar arasında olması nedeniyle, Bolşevikler, Rus İmparatorluğu’ndaki komünistlerin ortak örgütlenmesinden ve birlikte mücadele etmesinden yanaydı. Ayrıca, 1917 Ekim Devrimi sonrasında beklentisi, Avrupa işçilerinin ayaklanmasıydı; Rus Devrimi’nin Avrupa Devrimi’ni tetiklemesi, dinamitin fitili rolünü üstlenmesiydi.. Nitekim 1918-1920 döneminde bu tür ayaklanmalar oldu; ancak başarısız kaldı.

Bolşevikler ve Vatan Savunması

Bolşevikler 3 Mart 1918 günü Almanlarla Brest-Litovsk Antlaşması’nı imzaladı. Bu antlaşmayla, Polonya, Litvanya, Ukrayna, Estonya, Letonya, Finlandiya ve Güney Kafkasya üzerinde Sovyet Rusya’nın hak iddiası sona erdi. Ancak, Almanya’nın yenilmesinin ardından, bu ülkelerdeki komünistler etkilerini artırmaya ve Sovyet Rusya ile yakınlaşmaya başladılar.

Bu süreçte, 1918 yılında emperyalist güçlerin Sovyet Rusya’ya saldırısı başladı. Örneğin, ABD Başkanı Wilson, 17 Temmuz 1918 tarihinde, Kuzey Rusya’ya ve Sibirya’ya asker gönderme kararını onayladı. Emperyalist güçlerin bu saldırısında, Rusya’daki gerici güçler de Sovyet Rusya’ya karşı emperyalist güçlerle işbirliği yaptılar. 1920 yılının başlarına kadar süren emperyalist saldırıda 14 ülkeden asker yer aldı. İngiltere, Fransa ve ABD birliklerinde toplam 310 bin asker ve subay vardı. Aralarında Polonya, Finlandiya, Estonya, Çekoslovakya, Romanya, Sırbistan, İtalya, Japonya ve Yunanistan’ın da bulunduğu diğer ülkelerden 600 bin asker de Sovyet Rusya’ya saldırdı.²⁵¹

Rusya’da emperyalistlerin Rusya’yı parçalamak amacıyla başlattıkları saldırıyla iç savaş aynı dönemde yaşandı. Bu mücadelede en büyük özveriye gösteren ve doğru önderlikle mücadelenin başarıya ulaşmasını sağlayan güç, Bolşeviklerdi.

Bolşevikler, iktidara gelir gelmez, Büyük Rus Şovenizmine karşı açık tavır aldılar. 15 Kasım 1917 tarihinde yayınladıkları Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi ve 1918 yılı Ocak ayında yayınladıkları Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi ile Çarlık Rusya’sı döneminde baskı altında bırakılan milliyetlere eşitlik ve geleceklerini kendilerinin belirleme hakkını tanıdılar. Bu tavırlarıyla, ayrılıkçı milliyetçiliğin önünü kestiler; Rusya’nın federal bir devlet yapısı içinde bütünlüğünü sağladılar. Rusya’nın bütünlüğünün sağlanmasında en büyük rolü de, milliyetler temelinde örgütlenmeyi reddeden ve tüm milliyetlerden komünistleri merkezi bir disiplin altında bir araya getiren Bolşevik Partisi oynadı. Bolşevik Partisi, küçük ve zayıf devletlerin emperyalizmin zaferi anlamına geleceğinin bilincinde olarak, kurmaya çalıştıkları sosyalist devletin büyük ve güçlü olması için çaba gösterdi. Böylece, Rus Devrimi’nde vatan savunması ve sosyalizmin savunulması örtüştü. Bolşevik Partisi’nin bu çizgisi sayesinde, çağdışı kalmış Rus İmparatorluğu’nun kaderi değişti. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu’nun ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu’nun yaşadığı bölünmeyi Bolşevikler sayesinde aştı. Ülkeye saldıran emperyalistlerin yenilgiye uğratılması da, Bolşevik Partisi’nin merkezîyetçi ve disiplinli kadroları ile Rus şovenizmini reddeden çağdaş vatanseverliği ve milliyetler konusunda izlediği toparlayıcı çizgi sayesinde mümkün olabildi.

Sovyet Rusya’nın emperyalist saldırıya karşı savunulması vatan savunmasıydı ve bu “vatan”, Rus milliyetçiliğini değil, milliyet ayrımlarını aşan yeni bir anlayışı, “Sovyet insanının birliğini” ve

²⁴⁹ Hobsbawm, E., a.g.k., s.31.

²⁵⁰ Hobsbawm, E., a.g.k., s.67. “14 nokta, Bolşeviklerin barış manifestorasuna reformist bir yanıtı.” Best, A. ve diğerleri, *International History of the Twentieth Century*, Routledge, New York, 2004, s.36.

²⁵¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ponomarev, B.N. ve diğerleri, *The International Working Class Movement, Vol.4, The Socialist Revolution in Russia and the International Working Class (1917-1923)*, Progress Publishers, Moscow, 1984, s.303-318, özellikle s.313.

vatanseverliği temel alıyordu. Bu nedenle, iç savaşta ve emperyalist müdahaleye karşı savaşta “en güvenilir Kızıl birlikler, Letonyalılar ve Orta Asyalılardı.”²⁵²

Bu mücadelenin sonucunda 30 Aralık 1922 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kuruldu. Sovyetler Birliği, 15 sovyet sosyalist cumhuriyeti, 20 özerk cumhuriyet, 8 özerk bölge ve 10 ulusal bölgeden oluşuyordu.²⁵³

Sonuç

1917 Rus Devrimi, yalnızca bir sınıf mücadelesi değildi; aynı zamanda, tarihsel olarak dönemini tamamlamış çok-etnisiteli, çok-milliyetli bir ülkenin savaştaki yenilgiye karşın kaderini değiştirmesi ve bütünlüğünü korumasının bir aracıydı.

Bu dönemde Bolşevikler yalnızca işçi sınıfının değil, aynı zamanda tüm vatansever güçlerin de önderi konumundaydı. Çarlık Ordusu’nun 50 bin subayının emperyalist saldırganlarla işbirliğini reddetmesinin ve Kızıl Ordu’ya katılarak Sovyet Rusya’yı savunmasının²⁵⁴ temelinde bu gerçek yatıyordu.

Sovyetler Birliği’nin 1941 yılında Almanya’nın Barbarossa Harekatı ile başlattığı saldırıya karşı duruşu da vatanseverlik temelinde gelişti. İkinci Dünya Savaşı’nda da sosyalizmin savunulması ile vatanın savunulması, bir ve aynı mücadeleydi.

²⁵² Westwood, J.N., a.g.k., s.255.

²⁵³ Chertikhin, V.Y. ve diğerleri, *The Revolutionary Movement of Our Time and Nationalism*, Progress Publishers, Moscow, 1975, s.134.

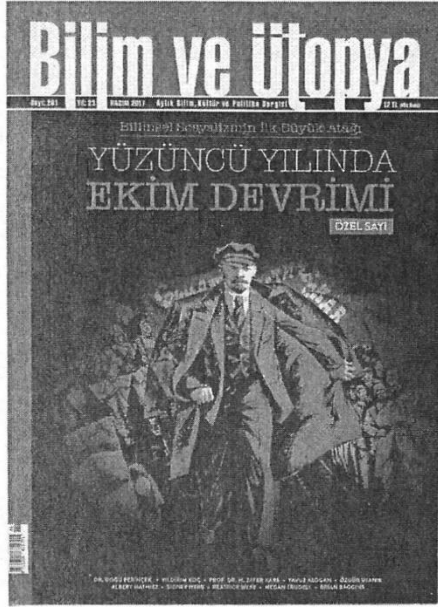
²⁵⁴ McCauley, Martin, *The Soviet Union 1917-1991*, Longman, New York, 1996, s.27.

TARİHTE RUS DEVRİMİ

Bilim ve Ütopya, Kasım 2017

Ölüyor rus imparatorluğu ölüyor...
Artık ne Kışlık Saray'da eteklerin ipekli sesi,
Ne Paskalya Çanlarında duası Çar'ın
Ne Sibiryaya yollarında zincir ilintisi...

Ölüyor rus imparatorluğu ölüyor...
Artık alevî billur kadehlerde ıslanmayacak
Kalın etli dudakları pomeşçiklerin,
Kara toprağın üstünde bir avuç kan gibi yatmayacak
Bakır sakalları açlıktan ölen mujiklerin...
Nazım Hikmet

Bir devrim, bir tarihçi biliminsanı tarafından birçok yönüyle ayrıntılı olarak incelenebilir ve bir tarih meraklısı keyifle bu kitabı okuyarak merakını giderebilir. Bir devrim bir de devrimciler tarafından incelenebilir. Bu incelemede her ayrıntı ele alınmaz. Ele alınan konular, kendi mücadelenizde çözüm aradığımız soruların geçmişteki bir devrimde nasıl ortaya çıktığı ve nasıl çözüldüğü, hangi hataların yapıldığı ve benzeri sorulardır. Söz konusu olan, reçeteler bulmak değil, yöntemi kavramaya çalışmak ve yaratıcı olmaktır; çünkü hiçbir devrim bir öncekinin benzeri değildir.

Bu yazı, bugün Türkiye’de yaşadığımız ve bazen yeterince farkında bile olmadığımız soruların, insanlık tarihinde önemli dönüm noktalarından biri olan Rus Devrimi’nde nasıl yaşandığının, son derece özet bir biçimde sorgulanması çabasıdır.

Devrimin nesnel koşulları nasıl olgunlaştı? Devrim hangi toplumsal sınıflara dayanıyordu? Kitlelerin yaşam standartlarını değiştiren hangi gelişmeler yaşandı? Kitleler ne zaman ve niçin harekete geçti? Kitlelerin talepleri nasıl değişti? Devrim stratejisi neydi ve hayat bu stratejiyi nasıl değiştirdi? Aşamalı devrim anlayışı neydi? Devrimde bireyin rolü nasıldı? Devrimde determinizm-volontarizm diyalektiği nasıl işledi? Öncü parti nasıl oluştu ve bu partinin rolü ve yapısı nasıl biçimlendi? Partinin kitlelerle ilişkisi nasıldı? Devrimde müttefikler nasıl belirlendi? Emperyalistlerin saldırısı nasıl püskürtüldü? Yapılan hataları kim ve nasıl düzeltti?

Bu yazıda, üzerine binlerce kitap yazılmış Rus Devrimi, Türkiye’de bugün gündemimizde olan bu ve benzeri sorular ışığında özetle incelenmeye çalışıldı.

Rus Devrimi²⁵⁵ insanlık tarihinde yeni bir sayfa açtı, yeni bir dönemi başlattı.

²⁵⁵ Makalede kullanılan “Rus Devrimi”, “Büyük Ekim Devrimi”, “Bolşevik Devrimi” veya “Sovyet Devrimi” kavramları aynı anlama gelmektedir.

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Rusların eski takvimiyle, 24-25 Ekim (6-7 Kasım) 1917²⁵⁶ günleri gerçekleştirilen Rus Devrimi ile kuruldu ve 1991 yılı Aralık ayında dağıldı. İşçi sınıfını, köylülüğü, mazlum milletleri, baskı altındaki azınlıkları ve bir bütün olarak insanlığı emperyalizmden ve kapitalizmden kurtararak, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratma doğrultusundaki büyük bir deneyim 1991 yılında sona erdi. Ancak Rusya'daki bu yenilgi, Rus Devrimi'nin insanlık tarihine katkılarını ortadan kaldıramaz, unutturamaz. Rus Devrimi, çok büyük başarılarıyla (ve bazı kaçınılmaz ve kaçınılabılır hatalarıyla), sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinin en önemli aşamalarından biridir. 100. yılında Rus Devrimi'ni bu anlayışla anıyoruz.

Troçki, ilk kez 1932 yılında yayımlanan *Rus Devrimi'nin Tarihi* isimli kitabının başında şunları yazıyor: "Devrimin bu tarihi, diğer tüm tarihte olduğu gibi, ilk önce neyin olduğunu ve nasıl olduğunu anlatmak zorundadır. Ancak bu, yeterli değildir. Anlatımın kendisinden, niçin başka bir biçimde değil de böyle olduğu da açıklığa kavuşmalıdır."²⁵⁷

Hiçbir devrim, bir sonraki devrim için örnek veya reçete oluşturamaz. Ancak Rus Devrimi'nin incelenmesi, toplumsal dinamiklerin kavranabilmesine önemli katkılarda bulunabilir. Bu yazı Rus Devrimi'nin bazı özelliklerini bu gözle ele alacaktır.

Rus Devrimi Ne Yaptı?

2017 yılında, Rus Devrimi'nden 100 yıl sonra bir önceki yüzyıla baktığımızda, 1991 yılında yenilen Rus Devrimi'nden geriye neler kaldı? Rus Devrimi gerçekten yenildi mi? Devrim, 1991'den çok önce mi yenilmişti? Dünyanın emperyalist ülkeleri ve tüm ülkelerin burjuvaları, Rus Devrimi'nin defterini dürebildi mi?

Feodalizmden kapitalizme geçiş yüzyıllar aldı. Halbuki kapitalist üretim ilişkileri feodal düzenin bağrında yüzyıllar boyunca geliştikten sonra burjuvazinin iktidar mücadelesi başladı. Bu süreçte bile geriye gidişler yaşandı. 1815 yılında toplanan Viyana Kongresi, eski düzenin yeniden kurulduğunu ("restorasyon") ilan ediyordu. Başarılı olamadı; kapitalizm feodalizmi yendi.

Kapitalizmden sosyalizme geçiş çok daha zor bir süreçtir. Kapitalizm kendi mezar kazıcılarını yaratır. Bu mezar kazıcıları ilk başlarda işçi sınıfıydı; ancak emperyalist döneme geçişle birlikte emperyalist ülkelerin işçi sınıfları kapitalizmin payandalarına dönüştürülürken, sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halkları emperyalizmin mezar kazıcılarına dönüştü. Emperyalistler arasındaki paylaşım savaşları da sistemi zayıflattı ve zincirin zayıf halkası olan Rusya'da devrim olgunlaştı ve yapıldı. Ancak sosyalizmin kurulması, kapitalizmin ürünü olan insan malzemesiyle gerçekleştirilecektir. Siyasal iktidarın alınmasının ardından sosyalist üretim ilişkilerinin kurulmasının zorluklarının yanı sıra, sosyalist insanın yaratılması da ayrı ve daha zor bir süreçtir. Rus Devrimi, böylesine büyük görevleri, emperyalist kuşatma altındaki Sovyet halkının çok büyük fedakarlıklarıyla gerçekleştirmeye çalıştı. 1917-1991 dönemi, insanlık tarihinde kısa bir süre olmasına karşın, Rus Devrimi kapitalizmin aşılması mücadelesine önemli katkılarda bulundu. Bu katkıların bazıları şöyle özetlenebilir:

Rus Devrimi tüm dünyayı kısa bir süreç içinde sarsan ilk siyasi devrimdi. Büyük İskender dünyanın ancak bir bölümünü fethetti. Büyük Fransız Devrimi'nin etkileri uzun süre Avrupa ile sınırlı kaldı. Rus Devrimi, Latin Amerika'dan Çin'e, Afrika'dan Asya'ya büyük bir devrimci dalga yarattı; emperyalizmin ve kapitalizmin baskı ve sömürsü altındaki halklar için bir umut ve bazen güç kaynağı oldu. Rus Devrimi, kalıcı ve küresel etkileri açısından önceki tüm devrimlerden çok daha kapsamlı oldu. Eric Hobsbawm, bu konuda şöyle diyor: Rus Devrimi'nin "küresel yayılmasının, İslamiyetin ilk yüzyılındaki fetihlerinden beri başka bir örneği yoktur." 1949 yılında dünya nüfusunun üçte biri komünistler tarafından yönetiliyordu.

Rus Devrimi ilk kez halkın iktidarını kurdu. Tarihte halk iktidarı kurmaya yönelik çeşitli girişimler vardır. Bu alanda geçmişte kısa süreli başarılar da gerçekleşti. Ancak bunların hepsi yenilgiyle sonuçlandı. Rus Devrimi ilk kez, sınıfsız ve sömürsüz bir dünyayı amaçlayan bir halk iktidarı kurdu. Halkın örgütlenmesinde yeni bir model olan "sovyet"i 1905 Rus Devrimi yarattı ve ardından 1917 Şubat Devrimi sonrasında bu model Rusya'da ve ardından çeşitli ülkelerde yaygınlaştı.

²⁵⁶ Rusya'da 31 Ocak 1918 tarihine kadar Jül Sezar'ın geliştirdiği Julian takvimi kullanılıyordu. Bu takvim, günümüzde kullanılan Gregoryan takviminden veya Miladi takvimden 13 gün geriydi. 14 Şubat 1918 gününden itibaren Miladi takvim kullanılmaya başlandı. Bu metinde verilen tarihler, 31 Ocak 1918 tarihine kadar Julian takvimine göredir; ancak yanında ayrıca içinde Miladi takvim gösterilmiştir.

²⁵⁷ Trotsky, *History of the Russian Revolution*, Vol.1, Sphere Books, London, 1967, s.15.

Rus Devrimi, baskı ve sömürüye karşı mücadele azmini ve kararlılığını güçlendirdi. Tarihte başkalarının baskısı ve sömürüsüne karşı direnen ve ayaklanan çok sayıda insan ve hareket oldu. Özellikle emperyalizm çağında emperyalist ülkelerin artan gücü, ezilen ve sömürülen halkların direncini kırmıştı. Rus Devrimi, yalnızca kendi ülkesindeki gericilere ve sömürücülere değil, aynı zamanda 10'dan fazla emperyalist güce karşı da başarılı bir devrim yaptı. Emperyalizme karşı başarılı bir savaş verildi; emperyalizm ve kapitalizm geriletildi. Rus Devrimi'nin başarısı, dünyanın her köşesinde baskı ve sömürüye karşı mücadele edenlerin coşkusunu, azmini, kararlılığını artırdı.

Rus Devrimi, insanlığı faşizmden kurtardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Alman ordularının belkemiği 1942/43 kışında Stalingrad önlerinde kırıldı. 200 binden fazla Alman askeri öldürüldü, 90 bini esir alındı. Kızıl Ordu'nun Alman Ordusu'na indirdiği ikinci darbe, 1943 yazında Kursk Savaşı'nda oldu. Alman ordusu ölü ve yaralı olarak 500 binden fazla askerini yitirdi. Kızıl Ordu, önüne kattığı Alman askerlerini eze eze Berlin'e kadar geldi; onbinlerce insanı toplama kamplarından, milyonlarca insanı ve çok sayıda ülkeyi faşizmin zulmünden kurtardı. Kızıl Ordu'nun bu büyük başarıları olmasaydı, Amerikan, İngiliz ve Fransız birliklerinin 6 Haziran 1944 günü başlattığı Normandiya çıkartması yapılamazdı, faşizm yenilemezdi.

Rus Devrimi, tüm dünyada işçi haklarının geliştirilmesini, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarına önemli siyasi ve ekonomik hakların verilmesini sağladı. Rus Devrimi'nin özellikle Avrupa ülkelerine yayılacağı korkusu, sermayedar sınıfları ve devletleri ciddi biçimde ürküttü ve işçi sınıflarına önemli ekonomik, toplumsal ve siyasi hakların verilmesinde etkili oldu. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO), 1919 yılı Mart ayında kurulan Komünist Enternasyonal'in korkusuyla yaratıldı. Sosyal refah devleti, Sovyetler Birliği'nin işçileri etkilemesi kaygısıyla oluşturuldu.

Rus Devrimi, sömürgelerin kurtuluşunun önünü açtı. Rus Devrimi'nin emperyalizme karşı başarıları ve özellikle Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürge halklarının kurtuluş mücadelesine verdiği ekonomik ve askeri destek, sömürgelerin kaderinin değiştirilmesinde etkili oldu. Sovyetler Birliği'nin bağımsızlığını yeni kazanmış eski sömürlere verdiği destek de dünyanın kaderini etkiledi. Örneğin, Vietnam halkının 1960'lı ve 1970'li yıllarda ABD emperyalizmine indirdiği darbeye Sovyetler Birliği'nin ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin desteği çok önemliydi.

Rus Devrimi, ABD emperyalizmini kontrol altında tuttu. Sovyetler Birliği olmasaydı, ABD emperyalizmi İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünyayı istediği gibi biçimlendirmeye kalkardı. Sovyetler Birliği'nin varlığı, ABD emperyalizminin dünya hakimiyeti hırsları dizginledi, dünyada demokrasinin geliştirilmesine önemli katkılarda bulundu.

Sovyetler Birliği, Cumhuriyet döneminde de Türkiye'nin bağımsızlığını güçlendirecek ve sanayileşmesine katkı yapacak önemli yardımlarda bulundu. Ayrıca, Rus Devrimi olmasaydı, Çarlık Rusyası'nın emperyalist ülkelerle imzaladığı antlaşmalara 1917 Şubat Devrimi sonrasında sadık kalan hükümetler, Boğazlar'a ve İstanbul'a saldıracaktı.

Rus Devrimi, geri bir ülkeden ABD emperyalizmi ile yarışabilen bir ülke yarattı. Çarlık Rusyası, dünya gericiliğinin merkeziydi. 1815 yılında önce Rusya, Avusturya ve Prusya arasında imzalanan ve ardından kıta Avrupası'nın diğer ülkelerinin de katıldığı Kutsal İttifak, her ilerici hareketi ezmeyi temel amaç kabul etmişti. Sovyetler Birliği ise dünyanın ilerici ve devrimci güçlerinin merkezi oldu. Geri bir tarım toplumu olan Çarlık Rusyası, Rus Devrimi sonrasında sosyalizm sayesinde dünyaya ilk uydusu ve ardından ilk insanı gönderen, ABD'nin elindeki nükleer silah tekeli kırıyan ülkeydi. Rus Devrimi, bilimi sermayenin egemenliğinden kurtardı; halkların hizmetine verdi.

Rus Devrimi, Marx'ın unutulmasını önledi ve bilimsel sosyalizmi geliştirdi. Karl Marx 1883 yılında öldü. Yol arkadaşı Friedrich Engels'in büyük çabalarıyla, çeşitli ülkelerde kurulan sosyal demokrat veya sosyalist partiler ve işçi partilerinde Marksizm etkili oldu. Özellikle Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin 1891 yılındaki Erfurt Kongresi'nde kabul edilen program Marksist çizgideydi. 1889 yılında kurulan İkinci Enternasyonal'de de Marksizm etkiliydi. Ancak özellikle 1895 yılında Engels'in ölümünden sonra, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının kapitalist düzene eklenmesi ve kapitalizmin mezar kazıcıları olmaktan çıkıp kapitalizmin payandalarına dönüşmesinin ideolojik plandaki etkisi, revizyonizm olarak ortaya çıktı. Avrupa sosyalistleri Marksizm'den koştular ve emperyalizmi destekleyerek kapitalizmle uzlaştılar. Rus Devrimi olmasaydı ve Sovyetler Birliği döneminde bilimsel sosyalizm konusunda araştırmalar yapılmıyorsa, Karl Marx unutulacak, belki de yalnızca sosyal düşünce tarihçilerinin ilgileneceği ilginç bir düşünür olarak kalacaktı. Marx'ın basılı eserlerinin ve notlarının derlenerek kitaplarının yeniden basılması Sovyetler Birliği sağladı. Lenin'in ve diğer

Sovyet düşünürlerinin katkılarıyla da bilimsel sosyalizm daha da geliştirildi. Rus Devrimi olmasaydı, Vladimir İlyiç Ulyanov'un (Lenin) katkıları da ancak özel ilgi alanı o yıllar olan bazı tarihçilerce bilinecekti.

Rus Devrimi Nasıl Başarılı Olabildi?

Ünlü tarihçi Eric Hobsbawm, **Aşırılıklar Çağı, Kısa 20. Yüzyıl (1914-1991)** isimli kitabında, Rus Devrimi'nin ayakta kalabilmesini üç önemli nedene bağlamaktadır. Birinci neden, 600 bin üyeli, merkezîyetçi, disiplinli ve güçlü bir Komünist Partisi'nin varlığıdır. İkinci neden, köylüye toprak verilmesidir. Üçüncü neden ise, "bir devlet olarak Rusya'yı bütünlük içinde tutabilecek ve tutmayı arzulayan tek hükümetin" Bolşevik yönetimi olduğunun yaygın biçimde kabulüdür. Örneğin, yeni Kızıl Ordu'nun inşasında çok büyük katkıları olan vatansever Rus subaylarının (Çarlık Ordusu subaylarının) önemli desteğinden yararlanmak başka türlü mümkün olamazdı. Hobsbawm'a göre, 1917-1918 yıllarında Rusya için varolan seçenekler, liberal-demokratik bir Rusya ile liberal olmayan bir Rusya arasında değildi. Varolan seçenek, Rusya'nın varlığının devamı ile Avusturya-Macaristan ve Osmanlı gibi eski ve yenilmiş imparatorlukların kaderi olan dağılma arasındaydı. Bolşevik Devrimi, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı'dan farklı olarak, eski Çarlık devletinin çok-milliyetli topraklarının bütünlüğünü en azından 74 yıl daha korudu.²⁵⁸

Rus Devrimi Ne Yapamadı?

Rus Devrimi, köylülüğün nüfusun yüzde 80'inden fazlasını oluşturduğu geri bir ülkede sosyalizmi kurmaya çalıştı. Kapitalizm, Marx'ın ilkel birikim veya temel birikim adını verdiği süreci, korsanlıkla, İnkâ ve Aztek hazinelerini ve sömürgeleri yağmalayarak, köylülüğü büyük ölçüde tasfiye ederek gerçekleştirmişti. Sanayileşme de bu süreçte başarılmıştı. Rusya'da sanayileşme görevinin sıkıntıları Bolşeviklerin²⁵⁹ omuzlarına yıkıldı. Sosyalizm, sanayileşmiş bir toplumda üretim araçları mülkiyetini değiştirerek insanların yaşam standartlarını yükseltmek yerine, kalkınmak, sanayileşmek ve köylülüğün kurtulmak görevleriyle karşı karşıya kaldı.

Rusya bu süreçte, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından büyük bir iç savaş ve emperyalist saldırı yaşadı. Ayrıca iç isyanlar da oldu. İkinci Dünya Savaşı'nda da insanlığı faşizmden kurtarıırken 20 milyondan fazla insanını kaybetti. İnsanların yaşam standartlarını yükseltme amacıyla girilen mücadele, bu savaşlardan büyük zarar gördü.

Sovyetler Birliği, ayrıca, emperyalizmin sömürü kaynaklarını, siyasi ve ekonomik gücünü sınırlandırabilmek amacıyla birçok ülkeye ekonomik ve askeri yardım yaptı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya politika sahnesinde etkili bir oyuncu olduğunda, diğer sosyalist ülkelere, kapitalist olmayan yolu benimseyen ülkelere ve yalnızca anti-emperyalist bir tavır takınan ülkelere önemli ekonomik ve askeri yardımlarda bulundu.

Sovyetler Birliği, özellikle Soğuk Savaş döneminde elindeki olanakların önemli bir bölümünü savunma harcamalarına ayırmak zorunda kaldı. Emperyalist ülkelerin savunma harcamaları ekonomiye kısa vadede bir canlılık getirir ve sömürü olanaklarını artırırken, Sovyetler Birliği'nin savunma harcamaları ekonomik gelişmeyi zorlaştırdı.

Sovyetler Birliği'nin yetersizlikleri, bu zorluklar ve olanaksızlıklar dikkate alınarak değerlendirilmelidir.

Bu etmenler, kapitalist sistemin zayıf halkası olan Rusya'da sosyalizmi kurma mücadelesinin de zayıf kalmasına neden oldu. Ayrıca, kaçınılmaz eksikliklerin yanı sıra, ders çıkarılması gereken hatalar da yapıldı. Rus Devriminde şartların zorlamasıyla yapılan bazı işlerin, evrensel doğrularmış gibi sunulması bu hataların etkisini artırdı.

²⁵⁸ Hobsbawm, Eric, *The Age of Extremes, the Short Twentieth Century (1914-1991)*, Abacus, London, 1995, s. 64. Kızıl Ordu'da Çarlık Rusyası subaylarının rolü ve katkısı konusunda şu bilgi verilmektedir: "İç Savaş'ın sonuna gelindiğinde, Kızıl Ordu'nun komutanlarının yaklaşık dörtte üçü eski subaylardı." Westwood, J.N., *Endurance and Endeavour, Russian History, 1812-2001*, Fifth Edition, Oxford University Press, New York, 2002, s.255.

²⁵⁹ 1898 yılında kurulan Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi, 1903 yılındaki kongresinde RSDİP (Bolşevik) ve RSDİP (Menşevik) olarak ikiye bölündü. RSDİP (B)'nin adı 6 Mart 1918 günü toplanan 7. Kongre'de Rusya Komünist Partisi olarak değiştirildi. Yazıda genellikle "Bolşevik Partisi" adı kullanıldı.

Devrime karşı saldırıların acımasız olması, devrimin de acımasız olmasına yol açtı. Beyaz teröre karşı kızıl terör uygulandı.

1905 yılında ortaya çıkan “sovyet” modeli amaçlandığı biçimde işletilmedi ve bürokratik bir yapıya dönüştü. Parti bürokratlaştı ve kitlelerden koptu. Burjuva demokrasisini aşmış bir demokrasi hayata geçirilemedi.

Bolşevik Partisi’nin en tecrübeli ve bilinçli kadrolarının büyük bölümü, iç savaşta ve emperyalist saldırıya karşı vatan savunmasında kendisini feda etti. Bir süre sonra, parti üyeliği ve yöneticiliği, düzen içinde yükselmenin bir aracına dönüştü.

Lenin’in ölümünden sonra, Bolşevik Partisi içindeki farklılıkların giderilmesi konusunda zor, şiddet ve hukukdışı uygulamalar kullanıldı; Bolşevik Partisi’nin Devrimi gerçekleştiren önder kadrolarının büyük çoğunluğu Stalin döneminde öldürülerek tasfiye edildi.

1928 yılındaki “kültür devrimi” girişimiyle “sosyalist insan” yaratılmaya çalışıldı; ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlandı. Yukarıda özetlenen nedenlerle halkın refah düzeyinin gerektiği gibi yükseltilememesi, kapitalist tüketim toplumunun anti-komünist propagandalarının etkisini artırdı.

Dünyada sosyalizmin yayılmasına önemli katkılarda bulunan Sovyetler Birliği, 1920’li yılların başlarından itibaren tek ülkede sosyalizmi gerçekleştirme politikasını benimsedi ve daha sonraki yıllarda Komünist Enternasyonal ve diğer ülkelerdeki sosyalist hareketler, Sovyetler Birliği’nin dış politikasının araçlarına dönüştürüldü. Birçok ülkede sosyalist/komünist olmak, Sovyetler Birliği’nin ajanı olmak biçiminde algılandı. Bu algı, birçok ülkedeki sosyalizm mücadelesini sıkıntıya soktu.

Marx ve Rus Devrimi

Karl Marx 1870’li yılların başlarından itibaren Avrupa işçi sınıflarından umudunu kesti ve Rusya, ABD ve İrlanda’daki (sömürgelerdeki) gelişmelere odaklandı; devrimi buralarda bekledi. Yaşamının son yıllarında Rusça öğrenmesi de bu nedene bağlıydı.

Marx 1 Eylül 1870 tarihinde arkadaşı Friedrich Adolph Sorge’a yazdığı mektupta Rusya’da beklediği sosyal devrime dikkat çekerek şöyle diyordu:

“Prusyalı aptalların görmediği şey, 1866 yılındaki savaşın Prusya ile Fransa arasındaki savaşa yol açması gibi, bugünkü savaşın da aynı şekilde kaçınılmaz olarak Almanya ile Rusya arasında bir savaşa yol açtığıdır. Tipik ‘Prusyacılık’ Rusya ile ittifak yapmadan ve ona boyun eğmeden hiçbir zaman varolmamıştır ve hiçbir zaman varolamaz. Ve **bu tür 2 no.lu bir savaş Rusya’da kaçınılmaz sosyal devrimin ebesi olacaktır.**”

Rusya’da kırsal bölgelerde arazinin önemli bir bölümü köyün ortak mülkiyetindeydi (“obshchina”: köy komünü) ve ailelerin nüfusuna göre köy yönetimi tarafından ekmesi için köylülere pay ediliyordu. Bu ortak mülkiyetten sosyalizme geçme umudu önce Alexandr Herzen (1812-1870) tarafından dile getirildi. Lenin’i de çok etkilemiş olan Nicholas Chernyshevsky (1828-1889) de Rus köy komününün sosyalizmin olası nüvesi olabileceğini düşünüyordu. Marx ve Engels ise bu konuyu 1882 yılında ele aldı.

Komünist Manifesto’nun 1882 yılında Rusça basımına Marx ve Engels imzasıyla yazılan önsözde şu değerlendirme yer alıyordu:

“Komünist Manifesto’nun amacı, modern burjuva mülkiyetinin yaklaşmakta olan kaçınılmaz tasfiyesinin ilanıydı. Ancak Rusya’da, gelişmeye ancak başlayan ve hızla olgunlaşmakta olan kapitalist dolandırıcılık ve burjuva mülkiyetiyle yüzyüze, toprakların yarından fazlasının köylülerin ortak mülkiyetinde olduğunu görüyoruz. Şimdiki soru şu: Büyük ölçüde zayıflatılmış olmasına karşın hâlâ ilkel bir ortak toprak mülkiyeti biçimi olan Rus obshchina’sı (köy komünü, YK), daha yüksek bir Komünist ortak mülkiyet biçimine doğrudan geçebilir mi? Yoksa, bunun tam tersine, önce Batı’nın tarihsel evrimini oluşturan aynı tasfiye sürecinden geçmek zorunda mıdır?”

“Bugün buna verilebilecek mümkün tek yanıt şudur: Eğer Rus Devrimi Batı’daki proleter devrimi için bir işaret oluşturabilirse ve böylece her ikisi birbirini tamamlarsa, toprakta mevcut Rus ortak mülkiyeti bir komünist gelişme için bir başlangıç noktası olarak değerlendirilebilir.”

Marx ve Engels’in beklentisi, Rus Devrimi’nin Batı’daki proleter devriminin işareti olmasıydı. Aşağıda ele alınacağı gibi, Bolşeviklerin beklentisi ve umudu da, Ekim Devrimi’nin dünya devriminin başlatıcısı olmasıydı.

Rusya’da Halkın Durumu

Rusya’da ilk kapsamlı nüfus sayımı 1897 yılında yapıldı. Bu tarihte Rusya’nın nüfusu 125 milyonu. Ayrıca, Rusya’ya bağlı olan Finlandiya’da da yaklaşık 2,5 milyon kişi yaşıyordu. 1897 yılında nüfusun yalnızca yüzde 15’lik bölümü kentlerdeydi. Ülkede yarım milyon üzerinde köy vardı; köy başına ortalama nüfus 200’dü. Ülkede alkol bağımlılığı ve bulaşıcı hastalıklar yaygındı.²⁶⁰ 1914 yılındaysa Rusya’nın nüfusu 159,2 milyonu ve bu nüfusun yüzde 82’si köylerde yaşıyordu.

1917 yılında ücretlilerin sayısı 18,5 milyonu. Bu ücretliler içinde sanayi işçilerinin sayısı ise yalnızca 3,5 milyonu. Ulaştırma 1,3 milyon, inşaat 1,3 milyon ve tarımda 4,5 milyon ücretli vardı. Ancak özellikle St.Petersburg (daha sonra, Petrograd ve ardından Leningrad) ve Moskova’da büyük işletmelerde çok sayıda işçi çalışıyordu. İşçilerin önemli bir bölümü ilk kuşak işçiydi ve köyle bağlarını sürdürüyorlardı. İşçileri koruyucu mevzuat yok gibiydi. İşçilerin çalışma ve yaşama koşulları çok kötüydü; işçilerin siyasi ve sendikal örgütlenmelerine izin verilmiyordu.

Rus İmparatorluğu, 20. yüzyılın başında çok-etnisiteli, çok-milliyetli bir devlettir. Çarlık Rusyası’nın en son ve en güvenilir nüfus sayımı olan 1897 sayımına göre, nüfusun yüzde 44,3’ü Rus, yüzde 17,8’i Ukraynalı, yüzde 4,7’si Beyaz Rus’tu. Polonyalıların oranı yüzde 6,3, Yahudileri oranı yüzde 4,0, Kazakların oranı yüzde 3,1, Özbeklerin oranı yüzde 1,4, Volga Tatarları’nın oranı yüzde 1,5, Azerilerin oranı yüzde 1,2 ve Başkırtların oranı yüzde 1,1 idi. Bunların dışında 100’e yakın etnisite vardı. Özellikle Rusya’da kapitalizmin gelişmesiyle birlikte, Rus olmayan halklar üzerindeki şoven baskı artmıştı; Rusya, “milletlerin hapishanesi” olarak tanımlanıyordu.

Rusya’da köylüler, Rusya’nın Kırım Savaşı’nda yenilmesinin ardından, 1861 yılında serflikten kurtulmuştu; ancak toprağa sahip olabilmek için ödemeleri gereken büyük paralar, köylülüğü daha da yoksullaştırmıştı. “Obshchina” adı verilen köy komünleri de tehdit altındaydı. Köylüler, 1773-75 yıllarındaki büyük Pugaçev ayaklanmasından beri sessizdi.

Rusya’da işçiler, köylüler ve Ruslar dışındaki etnisiteler Çarlık yönetiminden hoşnut değildi. 1904-1905 Rus-Japon Savaşı ve ardından Birinci Dünya Savaşı, bu hoşnutsuzluğu had safhaya çıkarttı.

Bu özellikleriyle Rusya, dünya kapitalist zincirinin en zayıf halkasını oluşturuyordu.

Rusya’da halkın sorunlarına çözüm bulma girişimini Narodnikler başlattı. 1874 yılı yazında binlerce Narodnik köylere giderek, köylüleri örgütlemeye ve eyleme çekmeye çalıştı.²⁶¹ Ancak birçok yerde bu kişiler köylüler tarafından güvenlik güçlerine ihbar edildiler. Köylülerin bu şekilde davranmasını korkuya bağlayan Narodnikler, bireysel terör eylemleriyle devletin zayıflığını göstermeye ve böylece köylüleri ayaklandırmaya çalıştı. Narodnikler, 1881 yılında Çar II.Aleksandr’ı öldürmelerine karşın, amaçlarını hayata geçirmede başarısız kaldılar. Köylülerin çoğu Çar’ı hâlâ bir kurtarıcı olarak görüyordu.

19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa ülkelerinde sosyal demokrat veya sosyalist partiler kuruldu. Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin 1891 yılındaki Erfurt Kongresi’nde kabul edilen program, Marksist nitelikteydi. Bu partinin Almanya’daki örgütlenme başarısı, diğer ülkelerdeki sosyal demokrat partilerin yapısını ve işleyişini de etkiledi. 1889 yılında kurulan İkinci Enternasyonal’de de Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nin ideolojik önderliği gelişti. Emperyalist ülkeler, sömürgelerde ve yarı-sömürgelerde el koydukları ekonomik artığın bir bölümünü kendi işçi sınıflarına aktarıırken, bu işçi sınıflarına legal çalışma olanağı da sağladılar. Bazı sosyal demokrat partilerde ve özellikle hem seçimlerde önemli başarı sağlayan ve hem de çok sayıda dernek, kulüp ve kooperatifi kontrol eden Almanya Sosyal Demokrat Partisi’nde kapitalizmin kendiliğinden yıkılacağı ve kapitalist sistem içinde gerçekleştirilmiş işçi örgütlenmesinin sosyalizme yönelebileceği umudu yerleşti.

Bu süreçte 1898 yılında Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi kuruldu. Çarlık polisi bu örgütlenmeyi derhal dağıttı; ancak Marksizmi benimseyen çevreler ilişkilerini sürdürdüler ve 1903 yılında bir kongre toplayabildiler.

1905 Devrimi

1904-1905 Rus-Japon savaşı hem Çarlığı zayıflattı, hem de özellikle işçilerin çalışma ve yaşama koşullarında önemli kötüleşmelere yol açtı. Zayıf iktidar ve mutlak yoksullaşma, 1905 yılında herhangi

²⁶⁰ Westwood, J.N., a.g.k., s.170-3.

²⁶¹ Lichtheim, George, *A Short History of Socialism*, Fontana Books, Glasgow, 1975, s.151.

bir siyasi örgütün önderliği, yöneticiliği veya tahriki olmadan, bir ayaklanmaya dönüştü. Önce yaygın grevler oldu. Bu grevlerde grev komiteleri kuruldu. Fabrikalardaki grev komiteleri arasında kent ölçeğinde bir eşgüdümün sağlanması amacıyla, fabrikalarda her 500 işçi başına 1 delege seçilerek, “sovyet” adı verilen bir üst örgütlenmeye gidildi. İlk sovyet toplantısı St.Petersburg’da 13 Ekim 1905 günü gerçekleştirildi.

Bu süreci büyük bir ihtiyatlılıkla izleyen köylüler, bir süre sonra ayaklanmaya ve büyük toprak sahiplerinin topraklarına el koymaya başladılar. Köylüler Pugaçev isyanından sonra ilk kez kitle eylemlerini göze aldı.

Bu ayaklanmalar Çar’a geri adım attırdı. Çar, bazı demokratik talepleri kabul etti ve köylülerin serflikten kurtuluş karşılığında ödemeleri gereken paradan kalan borçlarını iptal etti. Ancak daha sonra demokratik haklara ve örgütlere karşı saldırıyı örgütledi.

Devrim kanla bastırıldı. St.Petersburg Sovyeti’nin son başkanı Troçki’nin verdiği rakamlara göre, 9 Ocak 1905 – 17 Nisan 1906 arasında 14 bin kişi öldürüldü. 20 bin kişi yaralandı. Yaralananlardan da ölenler oldu. 70 bin kişi tutuklandı veya sürgüne gönderildi.

İşçi sınıfının 1905 Devrimi’nde ortaya çıkan gücü, hem Rus burjuvazisini ürküttü ve onu Çarlık düzenine daha fazla yaklaştırdı, hem de 1917 Devrimlerini hazırladı.

1905 Devrimi’nin yenilgiye uğraması sonrasında Rusya’da bir baskı dönemi başladı. Yeni devrimci dalga, Birinci Dünya Savaşı’nın yıkıntıları temelinde yükseldi.

Birinci Dünya Savaşı

Emperyalist ülkelerin işçi sınıfları, kapitalizmin emperyalizm aşamasında başka ülkelerin sömürülmesinden pay aldılar ve kapitalizmin mezar kazıcılığından kapitalizmin ve emperyalizmin payandalarına dönüştüler. Kapitalizmin küresel ve çevrimsel krizleri, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşam koşullarında geriye gidişlere yol açıysa da bu etki sınırlı kaldı. Ancak Birinci Dünya Savaşı öylesine kapsamlı bir yıkıma yol açtı ki, emperyalist ülkelerde bile devrimci durum ve devrimci kriz ortaya çıktı.

Birinci Dünya Savaşı emperyalistler arasında bir savaştı; amaç sömürgelerin yeniden paylaşılması ve Osmanlı Devleti’nin parçalanmasıydı.

Savaş eğilimleri yıllar öncesinde ortaya çıktı. Sosyal demokrat partiler, çıkabilecek bir savaşa karşı tavır aldı. İkinci Enternasyonal’in 1907 yılındaki kararı şöyleydi: “Eğer herhangi bir yerde savaş çıkarsa, görevleri, bu savaşın hızlı bir biçimde sona ermesi için müdahale etmek ve tüm güçleriyle, savaşın yarattığı ekonomik ve siyasi krizden, kitleleri harekete geçirmek ve böylece kapitalist yönetimin çöküşünü hızlandırmak için yararlanmaktır.”

Savaş çıktığında sosyal demokrat partiler aldıkları karara uygun davranmadı. İkinci Enternasyonal kararına rağmen, Sırbistan sosyalistleri ve Rus Bolşevikleri dışında savaşa karşı çıkan olmadı. İtalya savaşa girince İtalyan sosyalistleri de savaşa karşı çıktı. Plekhanov ve Kropotkin dahil geniş bir cephe kendi devletini destekledi. Kautsky, kuşku bir tavır aldı.

Birinci Dünya Savaşı başında herkes kısa bir savaş bekliyordu. Önlerindeki örnek, çok kısa süren 1870 Prusya-Fransa savaşıydı.

Birinci Dünya Savaşı 1914 yılında başladı. Bir tarafta Fransa, İngiltere ve Rusya vardı. Bu gruba, 6 Nisan 1917 tarihinde (Rusya’daki 1917 Şubat Devrimi’nden bir ay sonra) ABD de katıldı. Diğer tarafta, önce Almanya ile Avusturya-Macaristan vardı. Daha sonra Osmanlı İmparatorluğu ve Bulgaristan bu gruba dahil oldu.

Savaşla birlikte tüm ülkelerde milliyetçi dalga yükseldi. Savaşa karşı çıkanlar tecrit edildi ve hatta saldırıya uğradı. Rusya’da Bolşevikler büyük sıkıntı yaşadı. Ancak savaşın yol açtığı büyük tahribat ortaya çıkınca ve savaş karşıtlığı yaygınlaşınca, Bolşeviklerin 1914 yılında aldıkları karar onların halkın gözündeki itibarlarının artmasında etkili oldu.

Birinci Dünya Savaşı, bir yüzyıla yakın süredir dünyanın önde gelen devletlerinin aynı anda katıldığı, uzun, çok büyük insan kayıplarına ve maddi kayıplara yol açan ilk büyük savaştı. Bu uzun ve kapsamlı topyekun savaş, Rusya’da hem tüm halkın ciddi biçimde yoksullaşmasına neden oldu, hem de devletin olanaklarını tüketti, devleti iyice zayıflattı.

1914 yılında Rus ordusu 1,4 milyon kişiden oluşuyordu. Hemen ilan edilen seferberlikle 4 milyon kişi daha askere alındı. Savaş süresince 15 milyondan fazla insan askerlik yaptı. 1917 yılı Ocak ayında asker sayısı 6,9 milyondur.²⁶²

Rus Devleti, savaş sürecinde bu orduyu gerektiği gibi donatamadı, besleyemedi, yönetemedi. Osmanlı Ordusu'nun Çanakkale zaferi, Fransa ve İngiltere'nin Rusya'nın askeri gereksinimlerini karşılamasına engel oldu ve Rus ordularının yenilgisini kolaylaştırdı.

Rusya'nın savaş meydanlarındaki kayıpları 1.700.000 ölü ve 4.980.000 yaralıydı. Ayrıca 2 milyon dolaylarında sivilin de savaş nedeniyle öldüğü tahmin edilmektedir. Yaşanan yenilgiler sonucunda 1916 yılına gelindiğinde, halkın ve askerinin, Hükümete güveni kalmamıştı; 1914 yılındaki savaş coşkusu yerini savaşın nasıl olursa olsun bir an önce sona ermesi isteğine bırakmıştı.

Rus Devleti, savaş koşullarında gerekli kaynakları yaratabilmek için halka daha fazla yükleniyordu. Bu sıkıntılara, ulaştırma alanında yaşanan büyük sorunlar da eklenince, işçilerin, köylülerin ve üzerlerindeki milli baskı savaş sürecinde daha da artmış olan Ruslar dışındaki milliyetlerin tepkileri arttı. İngiltere, Fransa ve Almanya'da Birinci Dünya Savaşı döneminde işçilere çeşitli kolaylıklar sağlandı ve sendikalar aracılığıyla yönetime katılma araçları yaratıldı. Rusya'da böyle bir uygulamanın olmaması işçilerin tepkilerini daha da yoğunlaştırdı.

Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'da yetişkin erkek nüfusun sekizde biri, Fransa'da beşte biri öldü. Ayrıca milyonlarca insan sakat kaldı.

Savaş meydanlarında ölenlerin toplam sayısının 10 milyon olduğu tahmin edilmektedir. 1,8 milyon Alman, 1,7 milyon Rus, 1,4 milyon Fransız, 1,3 milyon Avusturya-Macaristan, 740 bin İngiliz ve 615 bin İtalya askeri hayatını kaybetti. 1916 Şubat-Temmuz döneminde Almanların Verdün'deki başarısız saldırısında cepheye sürülen 2 milyon askerinin bir milyonu öldü. İngilizlerin Saone Savaşı'ndaki saldırısının maliyeti 420 bin ölüydü. Bu askerlerin 60 bini ilk günde öldürüldü. Savaşa doğrudan katılmayan halk kitleleri de ciddi bir mutlak yoksullaşma yaşadı. Dünya tarihinde ilk kez böylesine bir topyekun tahribat söz konusuydu.

Bu gelişmelere bağlı olarak, savaşın ilk yıllarında hakim olan şoven dalga yerini toplumsal tepkilere bıraktı. Bazı ülkelerde fabrikalardaki işçiler düzensiz örgütlenmelere gittiler. Fransız, İngiliz, İtalyan, Alman ve Rus ordularında da asker ayaklanmaları yaşandı.

Emperyalistler arasında sömürgelerin yeniden paylaşımı için gündeme gelen savaş, kapitalizmin yıkılmasının koşullarını olgunlaştırdı.

Aşamalı Devrim Tartışması

Bu dönemde Rusya sosyalistleri arasında yaygın kabul gören anlayış, Rusya'da aşamalı bir devrimin gerekliliğiydi. Georgi Plekhanov şöyle diyordu: "Beyaz sosyalizm pastasının pişirilebileceği unu Rus tarihi henüz öğütmedi."

Rusya'da halkın dörtte üçü köylerde yaşıyordu ve köylülerin beklentisi, büyük toprak sahiplerinin ellerindeki toprakların devletin ortak mülkiyetine değil, kendi özel mülkiyetlerine veya köyün ortak mülkiyetine ("obshchina") dönüştürülmesiydi. Ayrıca Rusya'da ekonomik gelişme, kitlelerin çalışma ve yaşam standartlarının hemen yükseltilmesine olanak sağlayacak düzeyde değildi. Bu durumda, Çarlığın devrilmesi sonrasında iktidarın burjuvazi tarafından alınması, Rusya'da ekonomik gelişmenin burjuvazi eliyle sağlanması, bu süreçte köylülüğün büyük bölümünün gerilikten kurtulmasının ve işçilere dönüşmesinin gerçekleştirilmesi ve ardından sosyalist devrimin yapılarak siyasal iktidarın ve üretim araçları mülkiyetinin değiştirilmesi programlanıyordu.

Bu anlayışı 1917 Nisan'ında Lenin değiştirdi.

Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde nüfusun çoğunluğunu işçi sınıfının oluşturduğu koşullarda doğrudan işçi sınıfı iktidarına ve üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyete geçiş mümkündü. Lenin, Rusya'da burjuvazinin zayıflığını, otokrasiyle (Çarlıkla) ittifakını ve 1905 Devrimi sonrasındaki işçi sınıfı korkusunu değerlendirerek, işçilerle köylülerin ve Rus olmayan halkların ittifakı temelinde sosyalizm doğrultusunda gelişme tezini uyguladı. Moğolistan'da 1921 yılında ise, sosyalist Sovyet Rusya'nın yardımıyla, çoban toplumundan sosyalizme geçiş projesi gerçekleştirildi.

²⁶² Westwood, J.N., a.g.k., s.184-5.

Tarihte Bireyin Rolü ve Lenin

Rus Devrimi, tarihte bireyin rolü açısından da son derece ilginçtir.

Özetle; Lenin olmasaydı Rus Devrimi olmazdı; insanlık tarihinde yeni bir sayfa açılmazdı.

Rus Devrimi, Bolşevik Partisi olmasaydı gerçekleştirilemez ve korunamazdı. Bolşevik Partisi ise öncelikli olarak Lenin'in eseridir. Lenin'in belirleyici önemdeki birinci katkısı, devrim yapma niyet ve gücüne sahip bir partiyi, o dönemde yaygın kabul görmüş modele karşı çıkararak, oluşturmasıdır; devrimci hareketin önkoşulu olan devrimci teoriyi geliştirmesidir.

Marx hayatında günümüzün klasik siyasi partilerinden hiçbirine üye olmadı. 1864 yılında kurulan Uluslararası İşçiler Birliği (International Workingmen's Association, I. Enternasyonal) de günümüzün siyasi partilerinden farklı bir yapılanmaydı. Marx, işçi sınıfının kitlesel olarak partileşeceği beklentisi içindeydi. 1880'lerden itibaren kurulan ve önemli bir bölümü Engels tarafından yönlendirilen sosyal demokrat partiler, bu anlayışla örgütleniyordu. Bu modelin en gelişkin örneği de Almanya Sosyal Demokrat Partisi idi.

Emperyalist sömürünün sağladığı olanaklardan yararlanan burjuvazinin sunduğu burjuva demokrat ortamdan yararlanarak bu modele uygun olarak örgütlenen partiler, ortaya bir devrimci durum ve devrimci kriz çıktığında devrim yapmadılar, yapamadılar.

Lenin'in 1902 yılında yayımlanan **Ne Yapmalı?** kitabında önerdiği ve Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin 1903 kongresinde savunduğu, çok farklı bir modeldi. Lenin, Karbonariler, Grachus Babeuf ve Blanqui'nin dar gizli örgütlenmesi modeliyle, kitle mücadelesini bütünleştirdi. Bu öncü kadro partisi, mücadele koşullarına göre, hızla kitleleri de kapsayabilecek bir yapıydı. Bolşevikleri Bolşevik yapan bu yeni parti modelinin yaratıcısı Lenin idi. Birinci Dünya Savaşı ve Rus Devrimi sonrasında, aşağıda özetle ele alınacağı gibi, Almanya, İtalya, Fransa gibi ülkelerde devrimci durum ve devrimci kriz oluştu; ancak bu ülkelerde Bolşevik Partisi gibi bir örgütlenme olmadığından, bu süreçler karşıdevrimle sonuçlandı.

Lenin'i tarihe yön veren kişilerden biri yapan ikinci önemli olay, 1917 Nisan tezleridir.

Lenin'in üçüncü önemli rolü, 1917 Kasım'ındaki ayaklanmaya ilişkindir. Lenin, Bolşevikleri ayaklanmaya ikna edebilmek için, istifa kozunu bile kullandı.

Lenin'e ilk olarak 1 Ocak 1918 tarihinde bir suikast girişimi oldu. Bulunduğu araca ateş açıldı. 30 Ağustos 1918 günü ise Fanny Kaplan isminde bir Sosyalist Devrimci, Lenin'i zehirli mermilerle yaraladı. Bu yaralanma hemen ölüme yol açmadıysa da, daha sonraki yıllarda ciddi sağlık sorunlarına yol açtı.

1922 yılı Mayıs ayında kriz geçirdi ve haftalarca çalışmadı. 12 Aralık 1922 günü doktorların isteği üzerine evine çekildi; ancak 16 Aralık 1922 günü geçirdiği ikinci bir kriz sonucunda sağ tarafı felç oldu. 9 Mart 1923 günü üçüncü krizle konuşma yeteneğini yitirdi. 1924 yılı Ocak ayında da öldü.

Lenin 1918 yılında vurulmasa ve çalışma gücünü önemli ölçüde yitirdikten sonra 1922 yılı Aralık ayından itibaren çalışamaz duruma gelmese ve 1924 Ocak'ında ölmese, Rus Devrimi'nin seyri farklı olabilir, yukarıda kısaca özetlenen eksiklikler ve hatalar ortaya çıkmayabilirdi. Bu açıdan bakıldığında, Lenin'i vuran Sosyalist Devrimci Fanny Kaplan da tarihi değiştirdi.

1917 Şubat Devrimi ve Şubat-Ekim Dönemi

Lenin 1917 yılı Ocak ayında Zürih'te genç işçilere 1905 Devrimi konusunda verdiği bir konferansın sonunda, 1917 yılında savaş nedeniyle Avrupa'da işçi sınıflarının sermayeye karşı ayaklanmalarının görülebileceğini ve bu ayaklanmaların burjuvazinin mülksüzleştirilmesi ve sosyalizmin zaferiyle sonuçlanacağını söyledi ve şunları ekledi: "Yaşlı kuşaktan olan bizler gelmekte olan bu devrimin sonucu belirleyici savaşlarını görebilecek kadar yaşamayabiliriz."

1917 Şubat Devrimi kendiliğinden ortaya çıktı ve gelişti.

17 Şubat (2 Mart) 1917 günü Petrograd'daki Putilov fabrikası işçileri, daha yüksek ücretler ve işten çıkarılmış bazı işçilerin işe alınması için greve gitti. Diğer işyerlerinin işçileri de greve katılınca, işveren lokavt ilan etti. Bunun üzerine 36.000 kişi grev yaptı. 22 Şubat günü grev komitesi seçtiler ve diğer işyerlerine gittiler. 23 Şubat (8 Mart) günü de kadınların eylemi gerçekleşti.

26 Şubat (11 Mart) 1917 günü asker ayaklanmaları başladı.

Çeşitli illerde işçi sovyetleri ve arkasından asker sovyetleri kuruldu. Sovyet için fabrikalarda 1000 işçiye 1 delege, daha küçük fabrikalardan da 1 delege seçiliyordu.

Çar, Duma'yı lağvetti. Ancak Duma, buna rağmen toplandı ve Devlet Duması Geçici Komitesi oluşturuldu.

Aynı günlerde, Sovyet Geçici Yürütme Komitesi oluşturuldu. Köylerde de komiteleşme başladı. 1 (14) Mart 1917 günü Sovyet'in 1 no.lu emri yayımlandı: Askerler komiteler oluştursun ve subaylar kontrol altına alınsın. 2 (15) Mart 1917 günü Petrograd Sovyeti geniş katılımlı bir toplantı yaparak, 400'e karşı 19 oyla Geçici Hükümet'i destekleme kararı aldı. Ancak bu destek, hükümetin Sovyet'in programını tam olarak uygulamasına bağlıydı. Bu dönemde yalnızca Bolşeviklerin 500-600 üyeli Petersburg Vyborg bölge örgütü Sovyet'e bir çağrı yaparak, geçici hükümete karşı çıkmasını ve kendisini geçici devrimci hükümet olarak ilan etmesini istedi.

1917 Şubat sonunda Bolşevik Partisi'nin üye sayısı yalnızca 24.000 idi. Bu sayı, Nisan ayında 100 bini geçmişti. Bolşevikler Temmuz ayında 240.000, sonbaharda 350 bin üyeye sahipti.²⁶³ Buna karşılık, 1917 Ağustos'unda Menşevik'lerin üye sayısı 193 bin, Sosyalist Devrimcilerin 500 bindi.²⁶⁴

Nisan 1917 başında da Tüm-Rusya Sovyetleri Konferansı ilk toplantısını yaptı. 1917 Haziran'ında Tüm-Rusya Sovyeti'nde 800'ün üstünde delegenin 285'i Sosyalist Devrimci, 248'i Menşevik ve yalnızca 105'i Bolşevik idi. Bolşevik delegelerin oranı Nisan ayında yüzde 13 iken, aşağıda özetlenecek gelişmelere bağlı olarak, 25 Ekim (7 Kasım) günü yüzde 53'e çıkmıştı.

1917 yılında işçilerin talepleri gelişmiş bir ülkede kapitalist düzen içinde yerine getirilebilecek düzeydeydi. Ücrette bir indirim olmaksızın 8 saatlik işgünü, insan onuruna yaraşır bir ücret, fabrikalarda onları temsil edecek delegelerin seçimi ve şirket yönetiminin baskılarının sınırlandırılmasıydı. Amaçları arasında özel mülkiyetin veya kapitalizmin ortadan kaldırılması yoktu. İşçiler ilk aşamada yöneticilerin bazılarını işyeri dışına attılar. İşletmede düzenin sağlanması amacıyla fabrika komiteleri kurdular. Bu komiteler, ücretler, işe alma ve işten çıkarma, işyeri güvenliği, sorunların çözümü, işyeri disiplini gibi konularla ilgilendi ve para cezaları kaldırıldı. Komitelerin işletmeyi yönetme iddiası yoktu. Yalnızca bazı devlet fabrikalarında yönetim talebi gündeme geldi. Mevcut düzen içinde bu taleplerin yerine getirilememesi işçileri devrimcileştirdi ve sosyalist bir programı hayata geçirebilmek için mücadeleye yöneltti.

Lenin, 9 yıllık yurtdışı yaşantısından sonra, 3 (16) Nisan 1917 günü Rusya'ya, Almanlar'ın izniyle mühürlü trenle geldi.

Lenin Rusya'ya gelip Nisan tezlerini açıklayana kadar, Bolşeviklerin izlediği çizgi, Geçici Hükümet'in desteklenmesi ve sosyalist devrimin gündeme getirilmemesiydi. Lenin, 3 (16) Nisan 1917 günü Rusya'ya gelir gelmez, bu anlayışı kökten değiştirerek, işçilerin ve köylülerin demokratik diktatörlüğü temelinde sosyalist devrime geçilmesi ve bu amaçla sovyetlerin desteklenmesi ve sovyetlerdeki Bolşevik etkisinin artırılması politikasını gündeme getirdi. Parti'nin politikasında böylesine köklü bir değişikliği ancak Lenin yapabilir ve partiye kabul ettirebilirdi. Rusya'da sosyalist devrimin başarısında Lenin'in ikinci belirleyici katkısı bu noktada oldu.

Bu arada, sovyet örgütlenmesinin yanı sıra sendikalar kuruldu ve ayrıca işyerlerinde, genellikle grev komitelerinin dönüşmesiyle işyeri komiteleri oluştu. Başlangıçta bu komiteler, işyerini yönetmeyi değil, işvereni kontrol etmeyi amaçlıyordu. İşyeri (fabrika) komiteleri sendikal yapının parçası değildi ve birçok işyerinde hem sendika, hem işyeri komitesi vardı. 1917 Mayıs'ının sonlarında, Petrograd'da İşyeri Komitelerin Birinci Konferansı toplandı ve işyeri komitelerinde Bolşevikler hakimiyet sağladı. İşyeri Komiteleri Merkez Konseyi başkanlığına bir Bolşevik seçildi.

1917 Şubat devrimi sonrasında polis ve jandarma dağıldı. Onların yerine işçi milisleri ve ardından Kızıl Muhafızlar oluştu.

Köylüler hem cepheden dönen askerlerin etkisiyle, hem de iktidar boşluğunu hissederek, sovyetler kurdular. Birinci Tüm-Rusya Köylü Temsilcileri Kongresi 1917 Mayıs'ında Petrograd'da toplandı. Yaz aylarında da köylüler büyük toprak sahiplerinin arazilerine el koymaya başladılar. El konan araziler köyün ortak mülkiyetine geçiriliyor ve köyün yönetimi, bu arazileri, ekmesi için ailelere bölüştürüyordu. Köylüler, "yuvayı tahrip edersen kuş geri dönmeyecektir" deyişlerine uygun olarak, büyük toprak sahiplerinin evlerini de yıkıyorlardı.

Rus şovenizminin artan baskısından yakınan halklar da sovyetler kurma sürecine katıldı.

²⁶³ Zagladin, V.V., *The International Working Class Movement, Vol.4, The Socialist Revolution in Russia and the International Working Class (1917-1923)*, Progress Publishers, Moscow, 1984.

²⁶⁴ Zagladin, V.V., a.g.k., 1984, s.33.

Böylece Rusya’da ikili iktidar yapısı ortaya çıktı. Bir tarafta, emekçi sınıf ve tabakaların ve Rus olmayan halkların çok az temsil edildiği Duma ve Geçici Hükümet, diğer tarafta Duma’da dışlanmış bu kesimlerin örgütlü bulunduğu Sovyetler vardı. Ancak Sovyetler’de etkili olan siyasal güçler, Geçici Hükümet karşısında alternatif bir iktidar merkezi olmaktan çekiniyor ve iktidarı Geçici Hükümete teslim ediyordu.

Böylece, işçilerin, askerlerin, köylülerin ve Rus olmayan halkların yarattığı enerji, Rusya’daki devrim sürecini geliştirdi. Hakim sınıflar ve Rusya’nın savaşta müttefikleri bu süreçten giderek daha fazla rahatsız olmaya başladı.

Temmuz ayında kitlelerin kontrolsüz bir biçimde hareketlenmesi, Geçici Hükümet’i ve hakim sınıfları korkuttu. Bu girişimden Bolşevikler sorumlu tutularak, Bolşevik önderlerinin bazıları tutuklandı. Lenin de ancak gizlenerek tutuklamadan kurtuldu.

Havanın Bolşeviklerden yana dönmesini sağlayan, Başkomutan Kornilov’un ayaklanması oldu.

Geçici Hükümet, kitleleri milliyetçi zeminde birleştirebilmek ve muhalefeti ezebilmek amacıyla askeri başarılar gerçekleştirmeye çalıştı. Bu amaçla Haziran-Temmuz aylarında Rus ordusu Galiciya cephesinde saldırıya geçirildi. Ancak bu hareket büyük bir yenilgiyle sonuçlandı; Rus ordusu 200 bin dolayında kayıp verdi. Bu büyük yenilgi ve ayrıca köylerde topraklara el konulduğu haberi, büyük çoğunluğunu köylülerin oluşturduğu Rus ordusunda asker kaçaklarını daha da artırdı. Ülkedeki karışıklık ve kargaşa daha da yoğunlaştı.

Temmuz ayındaki kitle eylemlerinin ardından sosyalist Kerensky 1917 yılı Temmuz ayında başbakanlığa getirildi.

Bu koşullarda karşıdevrim saldırıya geçti. Başkomutan Kornilov, Ağustos ayında ülkede ve orduda düzeni sağlamak için geniş yetkiler istedi. Kerensky kabul etmedi. Kornilov 25 Ağustos (7 Eylül) 1917 günü ordusuyla Petrograd’a yürümeye başladı. Kornilov’un ayaklanması, Bolşeviklerin de katkısı ve etkisiyle, başarısızlıkla sonuçlandı. Bu süreçte Lenin’in Kerensky’ye karşı tavrı, öncelikli düşmanla mücadelede izlenecek taktik açısından son derece yol göstericidir.²⁶⁵ Ayrıca hayat pahalılığı daha da arttı ve açlık yaygınlaştı. Halk, Kerensky’den de umudunu kesti ve arayışa girdi.

Bolşevikler 31 Ağustos (13 Eylül) 1917 günü Petrograd Sovyeti’nde ve 5 (18) Eylül 1917 günü de Moskova Sovyeti’nde çoğunluğu ele geçirdiler.

Bu aylarda gizlenmekte olan Lenin, ayaklanma zamanının geldiği değerlendirmesini yaptı; ancak Bolşevik Partisi’nin bu karara uyması kolay olmadı.

Lenin, gizlendiği yerden RSDİP (B) Merkez Komitesi ile Petrograd ve Moskova Komitelerine yazdığı 12-14 (25-27) Eylül 1917 tarihli mektupta ayaklanma kararının alınmasını istedi. Mektup şöyle başlıyordu:

“Bolşevikler, her iki başkentte de İşçi ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri’nde çoğunluğu sağladıklarından, devlet gücünü kendi ellerine alabilirler ve almalıdırlar. Bunu yapabilirler, çünkü bu iki önde gelen kentteki devrimci unsurların aktif çoğunluğu, halkı sürükleyebilmek, karşıtların direnişini aşmak, onları ezmek ve iktidarı elde etmek ve elde tutmak için yeterlidir. Çünkü Bolşevikler, derhal demokratik bir barış önererek, köylülere derhal toprak vererek ve Kerensky tarafından parçalanmış ve darmadağın edilmiş demokratik kurumları ve özgürlükleri yeniden sağlayarak, kimsenin deviremeyeceği bir hükümet kurabilirler. (...) Günümüzdeki görev, Petrograd’da ve (bölgeleriyle birlikte) Moskova’da bir silahlı ayaklanma, iktidarın ele geçirilmesi ve hükümetin devrilmesidir. (...) Eğer iktidarı şimdi almazsak, tarih bizi affetmeyecektir. Aracımız yok mu? Bir araç var – Sovyetler ve demokratik örgütler. İngiltere ile Almanlar arasında ayrı bir barışın bağtlanması arifesinde bugünkü uluslararası durum bizden yanadır. Milletlere hemen barış önermek kazanmak anlamına gelmektedir. Moskova ve Petrograd’da derhal (hangisinin önce olduğu önemli değil, Moskova büyük olasılıkla başlayabilir) iktidarın alınmasıyla, mutlaka ve hiç kuşkusuz bir biçimde kazanacağız.”²⁶⁶

1917 Ekim’i geldiğinde Bolşevikler Petrograd işçilerinin çoğunluğunun, ordunun yaklaşık yarısının desteğine sahipti.

Bolşevikler, “İktidar Sovyetlere,” “Köylülere toprak”, “Uluslara barış” ve “Açlara ekmek” sloganlarını kullanmaya başladı.

²⁶⁵ Lenin’in RSDİP (B) Merkez Komitesi’ne yazdığı 30 Ağustos (12 Eylül) 1917 tarihli mektup için bkz. Lenin, *Collected Works*, Cilt 25, Progress Pub., 1974, Moskova, s.289-293.

²⁶⁶ Lenin, *Collected Works*, Vol.26, Moscow, 1977, s.19-21.

Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'ni ayaklanmaya ikna etmek kolay olmadı. Lenin, partideki görevinden istifa edip, partiye doğrudan çağrı yapma tehdidini bile kullanmak zorunda kaldı. Lenin, 29 Eylül (12 Ekim) 1917 günü yazdığı ve "Kriz Olgunlaşmıştır" başlıklı yazısında şöyle diyordu: "İktidarı şimdi almaktan kaçınmak, 'beklemek', Merkezi Yürütme Komitesi'nde görüşmelere dalmak, kendimizi (Sovyet'in) 'organı için mücadele etmek' ile kısıtlamak, 'Kongre için mücadele' etmek, devrimi başarısızlığa mahkum etmektir."

Lenin, bundan sonra, Merkez Komitesi'nin ısrarlı taleplerine yanıt vermemesine ve yazılarından bazı bölümleri çıkarmasına değindikten sonra, bu tavırdan, ağzının kapanmasının ve emekliye ayrılmasının istendiği sonucunu çıkarıyor ve şunları yazıyordu: "Kendim için Parti'nin tabanında ve Parti kongresinde kampanya yürütme özgürlüğünü koruyarak Merkez Komitesi'nden istifamı sunmak zorunda bırakılıyorum. Çünkü kesin inancım şu ki, eğer Sovyetler'in Kongresi'ni 'beklersek' ve mevcut anın geçmesine izin verirsek, devrimi mahvedeceğiz."²⁶⁷

1917 Ekim Devrimi

Bolşevik Partisi Merkez Komitesi'nin 10 (23) Ekim 1917 günü yaptığı gizli toplantıda, on oya karşı iki oyun (Kamanev ve Zinoviev) muhalefetiyle, ayaklanma kararı alındı. 6 gün sonra Askeri Devrimci Komite oluşturuldu. Petrograd'da büyük çoğunluğu Bolşeviklerin denetiminde 23 bin kişilik Kızıl Muhafızlar bulunuyordu. Askeri Devrimci Komite, Kızıl Muhafızları, bazı ordu birliklerini ve donanma birliklerini yönetiyordu. Tüm bu birimlerdeki savaşçı sayısı 300 binin üzerindeydi.

24 Ekim (6 Kasım) 1917 günü Kızıl Muhafız birimleri Petrograd'ın stratejik yerlerini işgal etmeye başladı. 25 Ekim (7 Kasım) sabahı, kentin tüm önemli yerleri devrimci birliklerin kontrolü altına alınmıştı. Geçici Hükümetin faaliyette bulunduğu Kışlık Saray da, küçük bir direnişten sonra, teslim alındı. 1917 Şubat Devrimi'nde 1300 kişi ölmüş ve yaralanmışken, Petrograd'daki bu ayaklanmada yalnızca 6 kişi öldürüldü ve 50 kişi yaralandı.

Tüm-Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetlerinin İkinci Kongresi 25 Ekim (7 Kasım) 1917 günü başkent Petrograd'da toplandı. Ülkenin dört bir yanından gelen 402 sovyetin toplam delege sayısı 649 idi. Bu delegelerin 390'ı Bolşevik'ti. 402 sovyetin 195'i İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti, 119'u da İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyeti idi.

Bolşevikler, Geçici Hükümeti ortadan kaldırdıktan sonra, Petrograd Sovyeti'ne gelerek, tek iktidarın Sovyet olduğunu ilan ettiler.

Sovyet, iki toplantının ardından ve bir grup Menşevik ve Sağ Kanat Sosyalist Devrimci'nin toplantıyı terk etmesinden sonra, Lenin tarafından hazırlanan bir kararı kabul etti. Kararda, Sovyet'in tüm gücü eline aldığı belirtiliyor, tüm yetkilerin İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyeti'ne devredilmesi gerektiği açıklanıyordu. Lenin tarafından hazırlanan ve halka açıklanan bildiri de şöyleydi:

RUSYA'NIN YURTTAŞLARINA

Geçici Hükümet görevden alınmıştır. Devlet iktidarı Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti'nin organı olan ve Petrograd proletaryasının ve garnizonunun yöneticisi bulunan Devrimci Askeri Komite'nin eline geçmiştir.

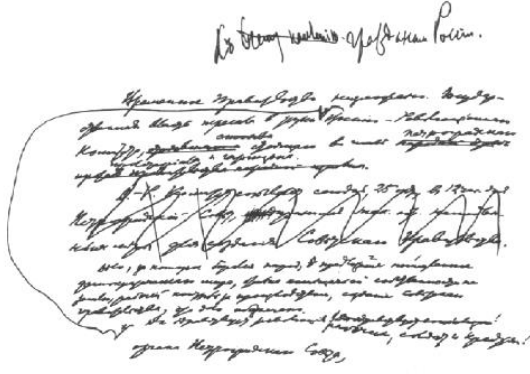
Halkın uğrunda mücadele ettiği amaç, diğer bir deyişle, derhal demokratik bir barışın önerilmesi, toprak mülkiyetinin tasfiye edilmesi, üretimde işçilerin kontrolünün sağlanması ve Sovyet iktidarının kurulması, sağlanmıştır.

Yaşasın işçilerin, askerlerin ve köylülerin devrimi!

Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti Devrimci Askeri Komitesi

25 Ekim 1917

²⁶⁷ Lenin, *Collected Works*, Vol.26,s.84.

Lenin'in el yazısıyla Rusya'nın Yurttaşlarına bildirisi

Daha sonra barış konusunda bir karar kabul edildi. Savaşan ülkelere, derhal toprak almadan ve tazminat ödenmeden bir barış yapılması çağrısı iletildi. Bolşevikler ayrıca Çarlık Rusyası'nın diğer ülkelerle yaptığı gizli antlaşmaları açıkladılar.

Ülkede yönetimin Tüm-Rusya Sovyetleri Kongresi'nde olduğu ve kongreler arasında bu yapıyı Tüm Rusya Merkezi Yürütme Komitesi'nin temsil edeceği konusunda anlaşma sağlandı. Rusya'nın adı da Rusya Sovyet Federatif Sosyalist Cumhuriyeti olarak değiştirildi. Sovyetler'in 1918 Ocak ayındaki üçüncü kongresinde de, "Sovyet Rusya Cumhuriyeti'nin özgür ulusların özgür birliği temelinde kurulduğu" ifade edildi.

Tüm-Rusya Sovyetleri'nin ikinci Kongresi'nin seçtiği Tüm-Rusya Merkezi Yürütme Komitesi'nde 62 Bolşevik, 30 Sol Sosyalist Devrimci, 6 Enternasyonalist Sosyal Demokrat, 3 Ukrayna Sosyalisti ve 1 Maximalist vardı. Daha sonra yapılan seçimlerde, Bolşeviklerin önemli isimlerinden Yakov Sverdlov, Yürütme Komitesi'nin başkanlığına seçildi.

Sovyet yapısı içinde bir "Tüm-Rusya İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri'nin Merkezi Yürütme Komitesi" varken, 26 Ekim (8 Kasım) 1917 günü yeni bir Halk Komiserleri Konseyi seçildi ve yönetimi devraldı. Konseyde hükümet başkanı Lenin, Dış İşleri Bakanı Troçki oldu.

Tüm-Rusya Sovyetleri'nin ikinci Kongresi, Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi ve Rusya'nın ve Doğu'nun Emekçi Müslümanlarına Çağrı belgelerini kabul etti.

Petrograd'daki iktidar değişikliğinin ardından Moskova'da da mücadele yükseldi. 28 Ekim (10 Kasım) 1917 günü Moskova'daki fabrikalardaki işçiler iş durdurdu ve silahlanarak Kızıl Muhafızlara katıldı. Bu yapının gücü kısa sürede 30 bine ulaştı. Ancak devrim karşıtı güçlerin direnişi sorun yarattı. Petrograd'dan Moskova'ya askeri destek gönderildi. 3 (16) Kasım 1917 sabahı karşıdevrimci direniş kırıldı ve devrimci güçler Kremlin'i ele geçirdi. Moskova'daki çatışmalar sırasında yaklaşık 1000 kişi öldü. Bunların 400'ü, Kremlin'in duvarında ortak bir mezara gömüldü.

Petrograd ve Moskova'da ve ardından Rusya'nın diğer bölgelerinde Bolşeviklerin iktidarı ellerine alabilmelerinde, o tarihte Rusya'da savaş esiri olarak bulunan yaklaşık 2,1-2,3 milyon kişinin de katkısı oldu.

Devrimci yönetim, Çarlık döneminin ordusunu, polis örgütünü ve yargısını ortadan kaldırdı. Tüm sovyetlerde daimi işçi milisleri oluşturuldu. Seçimle belirlenen ve her an görevden alınabilen hakimlerden bir yargı sistemi kuruldu. Karşıdevrimcileri ve sabotajcıları yargılamak üzere devrimci mahkemeler oluşturuldu. Ardından da karşıdevrimcilerle mücadelenin ana örgütü olan Çeka (Tüm Rusya Olağanüstü Komisyonu) kuruldu. 28 Ocak 1918 tarihinde de İşçilerin ve Köylülerin Kızıl Ordusu, gönüllülük temelinde, yaratıldı.

31 Aralık 1917 (13 Ocak 1918) günü ise Sovyet Hükümeti, yayınladığı bir kararnameyle, Finlandiya'nın Rusya'dan ayrılmasını ve bağımsız bir devlet kurmasını kabul etti.

Geçici Hükümet'in daha önce aldığı karara göre, 12 (25) Kasım 1917 tarihinde Kurucu Meclis seçimleri yapılacaktı. Yapılan seçimlerde Bolşevikler toplam oyların yüzde 24'ünü aldı. Sosyalist Devrimcilerin oy oranı ise yüzde 41 oldu. Menşevikler yüzde 3'te kaldı. Karşıdevrimci Kadetler ise yüzde 23,9 oranında bir oy alabildi. Köylülüğün önemli bir bölümü ve bazı işçiler bu organın önemine inanıyordu. Yapılan seçimler sonucunda 259 Sosyalist Devrimci, 136 Bolşevik, 40 Sol Sosyalist

Devrimci, 13 Ukraynalı Sosyalist Devrimci, 5 Menşevik ve diğer partilerden de 10 temsilci seçildi. Kadetler'den seçilenler ise toplantıya katılmadı. Ancak Bolşevikler bu organı boykot ettiler ve çekildiler. 6 (19) Ocak 1918 gecesi de Tüm-Rusya Merkezi Yürütme Komitesi yayınladığı bir kararnameyle, Kurucu Meclis'i lağvetti.

Bolşevikler, “sovyet” türü örgütlenmeyi yeni bir devlet biçimi olarak ele alıyorlardı. Sovyet devlet türünde bürokrasi, polis, düzenli ordu bulunmayacaktı. Burjuva demokrasisinin yerine emekçilerin öncülüğünde, yasama ve yürütme gücünün emekçilerin elinde olduğu, emekçilerin askeri sorumluluk üstlendiği bir yapı inşa edilecekti. İşyerlerinde işçi kontrolü ve yönetimi sağlanacaktı.

Rabochy i Soldat Gazetesi'nin Devrimi haber veren 26 Ekim (8 Kasım) 1917 tarihli sayısının ilk sayfası

Üçüncü Tüm-Rusya Sovyetler Kongresi 4 Temmuz 1918 günü toplandı. Kongrede Bolşeviklerin belirleyici bir üstünlüğü söz konusuydu. Katılan 1132 delegenin 745'i Bolşevik, 352'si Sol Sosyalist Devrimci idi.

16-17 Temmuz 1918 günleri de eski Çar ve ailesi vurularak öldürüldü.

Dünya Devrimi Beklentisi

Bolşevikler Ekim Devrimi'ni gerçekleştirdiğinde kafalarındaki model, Rus Devrimi'nin dinamitin fitili olacağı ve dünya devriminin Rus Devrimi'ni izleyeceğiydi. Ekonomik olarak geri ve nüfusunun büyük bölümü köylü olan Rusya'da sosyalizmin başarısı, halkın refah düzeyinin yükseltilmesine bağlıydı. Bunun yolu da, ekonomik olarak çok daha gelişkin Avrupa ülkelerinde ve özellikle Almanya'da işçi sınıfının iktidara gelmesiydi. Devrimin bu biçimde yayılması, küçük burjuva köylülüğün devrime desteğinin devamını sağlayacaktı.

Lenin, 1918 yılı başlarında, “Sovyet Hükümetinin Acil Görevleri” yazısında, Taylor sisteminde bilimsel ve ilerici olanların çoğunu uygulama konusunu gündeme getirmeliyiz, diyordu.²⁶⁸

Lenin, 11 (24) Ocak 1918 günü Sovyetler'in üçüncü kongresinde yaptığı konuşmada, “Sosyalizmin tek bir ülkede nihai zaferi tabii ki olanaksızdır,” dedikten sonra, Rusya'da uluslararası sosyalist devrim mücadelesinin sürdürüldüğünü belirtiyordu.²⁶⁹

Bolşeviklerin beklentisi, dünya devrimiydi.

Dünya devrimi, hem emperyalist ülkelerin Rus Devrimi'ne saldırmasını önleyecek, hem de ekonomik gelişme düzeyi çok daha ileri olan emperyalist ülkelerin ekonomik açıdan geri Rusya'nın kalkınmasına yardım etmesi sağlanacaktı.

²⁶⁸ Lenin, *Collected Works*, Vol.27, Moscow, 1974, s.258 ve 259.

²⁶⁹ Lenin, “Halk Komiserleri Konseyi'nin Faaliyetlerine İlişkin Rapor,” *Collected Works*, Vol.26, s.470.

Lenin, 29 Eylül (12 Ekim) 1917 günü yazdığı “Kriz Olgunlaşmıştır” makalesinin başında şöyle diyordu: “Eylül’ün sonu Rus devriminin tarihinde ve, gözüktüğü kadarıyla, dünya devriminin tarihinde de hiç kuşkusuz büyük bir dönüm noktasını oluşturmaktadır.”²⁷⁰

Lenin, 8 (21) Ekim 1917 günü Kuzey Bölgesi Sovyetleri Kongresi’ne katılan Bolşeviklere gönderdiği mektupta şunları yazıyordu: “Uluslararası duruma bir bakın. Dünya devriminin gelişmesi tartışmanın ötesindedir.”²⁷¹

Lenin, 25 Ekim (7 Kasım) 1917 günü Petrograd İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti toplantısında yaptığı konuşmanın sonunda şunları söylüyordu: “Herşeyin üstesinden gelecek ve proletaryayı dünya devrimine yöneltecek kitle örgütü gücüne sahibiz.”²⁷²

Lenin, 1 (14) Ocak 1918 günü düşmanla savaşmaya giden orduyu uğurlarken yaptığı konuşmada şunları söyledi: “Bu düşmanlar, tüm emekçi halk için kurtuluş umudunu sunan Rus devrimine karşı bir savaş açan dünya kapitalistleridir. Dünya devriminin yolundaki her engelin üstesinden gelebilecek bir güç olduğumuzu göstermeliyiz.”²⁷³

Lenin, 18 (31) Ocak 1918 günü Üçüncü Tüm-Rusya Sovyetleri Kongresi’nin kapanışında yaptığı konuşmada dünya devrimine ilişkin umutlarını şöyle dile getiriyordu: “Sovyetlerin bu tarihi Kongresini yükselen dünya devriminin işaretleri altında kapatıyoruz ve tüm ülkelerin emekçi halkının tek bir dünya çapında devlette birleşeceği ve yeni bir sosyalist yapı yaratma ortak çabasına katılacağı gün uzak değildir.”²⁷⁴

Lenin umutlarını özellikle Almanya’ya bağlamıştı. Alman işçi sınıfı güçlü bir örgütlenme geleneğine sahipti. Birinci Dünya Savaşı’nda en büyük tahribatı yaşayan Almanya ve Alman işçi sınıfıydı.

Lenin, 6-8 Mart 1918 tarihinde Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) yedinci olağanüstü kongresinde yaptığı konuşmada şunları söylüyordu: “Mutlak gerçek şudur ki, bir Alman devrimi olmazsa yok oluruz. (...) Ne olursa olsun, düşünebileceğiniz tüm koşullar altında, eğer Alman devrimi olmazsa, mahvolduk.”²⁷⁵

Rus Devrimi’nde Öncü Parti’nin Rolü

Rus Devrimi’ni ilginç kılan noktalardan biri de, devrimde objektif ve sübjektif koşullar veya determinizm ve voluntarizm ilişkisidir.

Bu ilişkide kitlelerin tavrı son derece önemlidir. Lenin, devrim sürecinde kitlelerin ne yapmaya hazır olduğunu çok iyi izleyerek parti politikalarını belirledi.

1917 yılında Rus köylüsünün talebi topraktı. Halbuki Bolşeviklerin programında toprağın kamulaştırılması vardı. Rus köylüleri 1917 Şubat Devrimi sonrasında büyük toprak sahiplerinin topraklarına el koymaya başladı. Bolşevik Partisi de “köylüye toprak” sloganını benimsedi.

Alman sosyal demokratları kapitalizmin kaçınılmaz olarak yıkılacağını düşünüyordu. Kapitalizm kendiliğinden yıkıldığında, kapitalist düzen içinde kurulmuş alternatif yapılar devleti devralacaktı. Almanya’da kapitalist düzen içinde Sosyal Demokrat Partisi’nin kurduğu yapılar, feodalizm döneminde kapitalizmin gelişmesi gibi düşünülüyor olsa gerektir. Lenin, “kapitalizmi yıkmazsan yıkılmaz”ı öğretti.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi, emperyalist Almanya’da çok geniş bir yan örgütler ağına sahipti. Kooperatifler bu ağın önemli bir parçasıydı. Parti ile çok yakın bir ilişki içindeki Almanya Sendikaları Genel Komisyonu ile bağlantılı sendikaların 40 tanesinde işsizlik fonu, 29 tanesinde seyahat fonu, 35 tanesinde taşınma giderlerine katkı fonu, 46 tanesinde hastalık sigortası fonu, 33 tanesinde acil durumlarda yardım fonu, 7 tanesinde sakatlık yardımı fonu vardı ve 44 örgütte üyenin ölümü durumunda ölüm yardımı ödeniyordu.²⁷⁶ Parti’nin önder kadrolarında kapitalizmin bir gün kendiliğinden çökeceğine ve yerine sosyalist bir düzenin kurulacağına inanç hakimdi. Kapitalist düzen içinde Parti’nin önderliği veya yönlendiriciliğinde kurulan örgütler de sosyalist düzenin yapı taşları olarak algılanıyordu. Parlamenter sistem içinde işçilerin Parti’yi desteklemesi de bu sürecin siyasi ayağını tamamlayacaktı.

²⁷⁰ Lenin, *Collected Works*, Vol.26, s.74.

²⁷¹ Lenin, *Collected Works*, Vol.26, s.182.

²⁷² Lenin, *Collected Works*, Vol.26, s.240.

²⁷³ Lenin, *Collected Works*, Vol.26, s.420.

²⁷⁴ Lenin, *Collected Works*, Vol.26, s.482.

²⁷⁵ Lenin, *Collected Works*, Vol. 27, 1974, s.98.

²⁷⁶ Schuster, D., *The German Trade Union Movement*, DGB, Göttingen, 1985, s.43.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi'nin iktidara gelme ve sosyalizmi kurma anlayışında determinizm belirleyiciydi; "devrim yapmak" gibi bir anlayış yoktu.

Diğer taraftan Avrupa'da Babeuf, Narodnikler, Blanqui ve anarşistler geleneği de, profesyonel devrimcilerden oluşan dar bir partinin silahlı eylemiyle iktidara gelmeyi ve ardından kitleleri devrime kazanmayı amaçlıyordu; tümüyle volontarist (iradeci) bir devrim anlayışı söz konusuydu.

Lenin'in geliştirdiği parti modeli ise partinin öncülüğünü ve ancak kitlelerle her aşamada güçlü bağlarını savunuyordu. Baskı dönemlerinde dar kadrolardan oluşan bu parti, 1917 Şubat Devrimi sonrasında hızla kitleleşebiliyordu. Rus Devrimi'ni başarıya götüren, bu parti modeli oldu.

Rus Devrimi'nde Parti-Kitle İlişkisi

Rus Devrimi'nin başarısının temelinde Bolşevik Partisi'nin kitlelerle ilişkisi yatmaktadır. Lenin, bazı dönemlerde kitlelerin tavrını ve taleplerini dikkate almadı ve azınlıkta olmayı ve hatta kitlelerden kopmayı göze aldı. Bazı durumlarda da kitlelerin tavrını dikkatle izledi ve politikasını ona göre belirledi.

Birinci Dünya Savaşı ilan edildiğinde kitleler milliyetçi bir tavırla savaşı coşkuyla karşıladı. Bolşevikler, kitlelerin bu tavrının yanlış ve geçici olduğunu düşünerek, savaşa karşı çıktı ve emperyalist savaşın bir iç savaşa dönüştürülmesi anlayışını savundu.

1914 yılında kitlelerin gerici bir çizgiye savrulması karşısında devrimci bir tavır (tecrit olma pahasına) savunan Bolşevikler, 1917 Şubat Devrimi sonrasında kitlelerin tavrını yakından izledi ve kitlelerin kendi tecrübeleriyle öğrenmeleri sürecini sabırla bekledi. Kitleler, Geçici Hükümet ve Kerensky seçeneklerini tüketip Sovyetler'de Bolşeviklerin çoğunluğu demokratik bir biçimde sağlandıktan sonra, Bolşevikler ikili iktidar yapısına son verdi, Duma'yı tasfiye etti. Lenin'in 25 Ekim (7 Kasım) ayaklanması konusundaki ısrarı, kitlelerin talebinin artık "ayaklanma" olmasına bağlıydı. Bu nedenle, 1917 Ekim devrimi bir darbe değildi.

Kitlenin devrime hazır olmasını beklemek, devrimci mücadeleyi kendiliğindencilğe bırakmak değildi. Kitleler, en kolay ve risksiz seçenekten başlayarak tüm seçenekleri tükettikten sonra devrimci çözüme ikna oldular. Bu noktaya gelinceye kadar Bolşeviklerin siyasi çalışmaları giderek yoğunlaşarak sürdü. Diğer bir deyişle, öncü partinin siyasi mücadelesi ile kitlelerin diğer seçenekleri tüketerek devrime yönelmesi diyalektik bir süreçte gerçekleşti.

1917 Şubat Devrimi sonrasında oluşan Sovyet, önce burjuvazinin ağırlıkta olduğu Geçici Hükümet'i destekledi. Geçici Hükümet'in başına sosyalist Kerensky'nin geçmesinden sonra, Menşevikler ve Sosyalist Devrimciler bu hükümete destek verdi. Bu hükümet de başarısız kaldı ve bu arada Kornilov ayaklanması gerçekleşti. Kitleler bu deneyimleri yaşadıkten sonra, Geçici Hükümeti ve Duma'yı tasfiye etmeyi öneren Bolşeviklerin arkasına geçti.

Bolşevikler İktidarı Almasaydı Ne Olurdu?

Bolşevikler, Sovyetler'de çoğunluğu sağladıktan sonra, ikili iktidar yapısına son verdi. Bolşevikler böyle bir adımı atmasaydı, Rusya bir kargaşaya sürüklenecek, İngiliz, Fransız ve Amerikan emperyalistleri tarafından desteklenen Geçici Hükümet halk üzerinde baskı uygulayacak ve onun gücünün yetmediği durumlarda Rusya'da bir diktatörlük kurulacaktı. Bunun sonucu ise, Finlandiya'da 1918 yılında gerçekleşene benzeyen büyük bir katliam olurdu.

Bolşevikler ve Toplumsal Enerji

Bolşevikler toplumsal ve siyasal ilişkileri çok başarılı bir biçimde değerlendirerek iktidara geldi ve iktidarda kalabildi.

Avrupalı sosyalistler, köylülüğün öneminin azaldığı bir ortamda, sömürgeleri göz ardı ederek iktidara gelmeye çalışıyordu.

Bolşevikler, Rusya işçi sınıfının gücüne, nüfusun ve askerlerin büyük bölümünün köylü olduğu koşullarda köylülüğün toprak talebini, yıllardır süren savaşta büyük sıkıntılar çeken askerlerin barış istediğini, "milletlerin hapisanesi Rusya"daki çeşitli milliyetlerin özerklik talebini ve sömürge halklarının emperyalizme duydukları tepkiyi ekleyerek başarılı olabildi.

İç Savaş, Emperyalist Saldırı ve İç Ayaklanmalar

Sovyet Rusya, halka vaat edilen barışa ve ekmeğe hemen kavuşamadı. Tam tersine, Birinci Dünya Savaşı'nın acı ve sıkıntıları bitmeden, iç savaş ve emperyalist saldırı başladı. Ayrıca bazı iç isyanlar da önemli sorun yarattı. Barış ve ekmeğe umuduyla gerçekleştirilen devrimin yeni savaşlara ve büyük bir açlığa yol açmasına rağmen varlığını sürdürmesinde, emperyalistlerin Rusya'ya saldırısı ve sosyalizm mücadelesinin vatan mücadelesi olarak sürdürülmesi etkili oldu. Sosyalizme ve Sovyetler'e karşı çıkan, vatan haini kabul edildi.

Bolşevikler, bu zor dönemi, savaş komünizmi olarak nitelendirilen katı ekonomik düzenlemeleri uygulayarak, beyaz teröre karşı kızıl teröre başvurarak, Bolşevik Partisi'nin en fedakar unsurlarını cephelerde feda ederek, emperyalist saldırıya karşı halkı vatan savunmasında birleştirerek aştılar.

Bu dönemde sosyalistlerin temel taleplerinden biri, savunmada milis güçlerine dayanmaktı. Ancak Sovyet Rusya'da büyük saldırılara milis güçleriyle karşı konulması mümkün değildi. Kızıl Ordu, başından itibaren normal ordu düzeninde oluşturuldu, askeri disiplin uygulandı ve subaylar seçimle değil, atamayla belirlendi. Kızıl Ordu'nun başında bulunan Troçki, gerek ordunun örgütlenmesine, gerek yönetilmesine büyük katkılarda bulundu.

Bolşevikler 3 Mart 1918 günü Almanlarla Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzaladı. Bu antlaşmayla, Polonya, Litvanya, Ukrayna, Estonya, Letonya, Finlandiya ve Güney Kafkasya üzerinde Sovyet Rusya'nın hak iddiası sona erdi. Bolşevikler böylece küçümsenmeyecek bir bedel ödeyerek zaman kazandı ve Alman ordularının Batı'ya kaydırılarak Fransa'nın işini daha da zorlaştırmış oldu. Alman ordusunun teslim olması üzerine Rusya'ya emperyalist saldırı yoğunlaştı. Ancak, Almanya'nın yenilmesinin ardından, bu ülkedeki komünistler etkilerini artırmaya ve Sovyet Rusya ile yakınlaşmaya başladılar.

Bu süreçte, 1918 yılında emperyalist güçlerin Sovyet Rusya'ya saldırısı başladı. Emperyalist güçler, hem bir dünya devriminden ve devrimin kendi ülkelerine yayılmasından korkuyordu, hem de Çarlık Rusyası'na verdikleri borçların silinmesine ve Rusya'daki yatırımlarına el konmasına tepkiliydi. Ayrıca, Rusya'nın doğal zenginliklerine de el koymak istiyorlardı. Örneğin, ABD Başkanı Wilson, 17 Temmuz 1918 tarihinde, Kuzey Rusya'ya ve Sibirya'ya asker gönderme kararını onayladı. Emperyalist güçlerin bu saldırısında, Rusya'daki gerici güçler de Sovyet Rusya'ya karşı emperyalist güçlerle işbirliği yaptılar. 1920 yılının başlarına kadar süren emperyalist saldırıda 14 ülkeden asker yer aldı. İngiltere, Fransa ve ABD birliklerinde toplam 310 bin asker ve subay vardı. Aralarında Polonya, Finlandiya, Estonya, Çekoslovakya, Romanya, Sırbistan, İtalya, Japonya ve Yunanistan'ın da bulunduğu diğer ülkelerden 600 bin asker de Sovyet Rusya'ya saldırdı.²⁷⁷

Rusya'da emperyalistlerin Rusya'yı parçalamak amacıyla başlattıkları saldırıyla iç savaş aynı dönemde yaşandı. Bu mücadelede en büyük özveriyi gösteren ve doğru önderlikle mücadelenin başarıya ulaşmasını sağlayan güç, Bolşeviklerdi.

Bolşevikler, iktidara gelir gelmez, Büyük Rus Şovenizmine karşı açık tavır aldılar. 2 (15) Kasım 1917 tarihinde yayınladıkları Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi ve 1918 yılı Ocak ayında yayınladıkları Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi ile Çarlık Rusya'sı döneminde baskı altında bırakılan milliyetlere eşitlik ve kaderlerini kendilerinin belirleme hakkını tanıdılar. Bu tavırlarıyla, ayrılıkçı milliyetçiliğin önünü kestiler; Rusya'nın federal bir devlet yapısı içinde bütünlüğünü sağladılar. Rusya'nın bütünlüğünün sağlanmasında en büyük rolü de, milliyetler temelinde örgütlenmeyi reddeden ve tüm milliyetlerden komünistleri merkezi bir disiplin altında bir araya getiren Bolşevik Partisi oynadı. Bolşevik Partisi, küçük ve zayıf devletlerin emperyalizmin zaferi anlamına geleceğinin bilincinde olarak, kurmaya çalıştıkları sosyalist devletin büyük ve güçlü olması için çaba gösterdi. Böylece, Rus Devrimi'nde vatan savunması ve sosyalizmin savunulması örtüştü. Bolşevik Partisi'nin bu çizgisi sayesinde, çağdışı kalmış Rus İmparatorluğu'nun kaderi değişti. Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun yaşadığı bölünmeyi Bolşevikler sayesinde aştı. Ülkeye saldıran emperyalistlerin yenilgiye uğratılması da, Bolşevik Partisi'nin merkezîyetçi ve disiplinli kadroları ile Rus şovenizmini reddeden çağdaş vatanseverliği ve milliyetler konusunda izlediği toparlayıcı çizgi sayesinde mümkün olabildi.

Sovyet Rusya'nın emperyalist saldırıya karşı savunulması vatan savunmasıydı ve bu "vatan", Rus milliyetçiliğini değil, milliyet ayrımlarını aşan yeni bir anlayışı, "Sovyet insanının birliğini" ve

²⁷⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Zagladin, V.V., a.g.k., 1984, s.303-318, özellikle s.313.

vatanseverliği temel alıyordu. Bu nedenle, iç savaşta ve emperyalist müdahaleye karşı savaşta “en güvenilir Kızıl birlikler, Letonyalılar ve Orta Asyalılardı.”²⁷⁸

1920 yılının sonlarına gelindiğinde, emperyalistler ve Rusya’daki işbirlikçileri yenilmiş durumdaydı. Yalnızca Sovyet Uzak Doğu’sunda Japon işgalcileri ve onların desteklediği bazı Beyazlar 1922 yılına kadar direndi.

Bu yıllarda bazı bölgelerde zengin köylü ayaklanmaları oldu. Anarşist Makhno’nun örgütlediği ayaklanma, Kronstadt deniz üssündeki askerlerin ayaklanması ve bazı sol örgütlerin ayaklanma girişimleri de yönetimi zorladı. Bazı dönemlerde yönetime karşı grevler de gündeme geldi. Bir bölümü ekonomik zorlukların yarattığı bu sorunların çözümü için, emperyalist saldırının ve iç savaşın sona ermesinin ardından, savaş komünizmi politikasından, üretimi artırmaya yönelik yeni ekonomik politikaya (NEP) geçildi.

Bu mücadelenin sonucunda 30 Aralık 1922 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği kuruldu. Sovyetler Birliği, 15 sovyet sosyalist cumhuriyeti, 20 özerk cumhuriyet, 8 özerk bölge ve 10 ulusal bölgeden oluşuyordu.²⁷⁹

Bolşevikler’in Diğer Siyasal Örgütlerle İlişkileri

Bolşevikler Rusya’da bir parti diktatörlüğü kurma niyetinde değildi. Nitekim, Ekim Devrimi sonrasında diğer sol siyasal partilere ve hatta burjuvazinin siyasal örgütlenmesi olan Kadet’lere yaşama ve faaliyette bulunma hakkı tanındı; Sovyet yönetiminde ve hatta Bakanlar Kurulu olan Halk Komiserleri Konseyi’nde Bolşevikler dışında Sol Sosyalist Devrimcilerden 3 komiser görev aldı. Bu örgütlere karşı izlenen politikanın değişmesinde, ülkede yaşanan iç savaş ve emperyalist saldırıya ilave olarak, bu örgütlerin de Sovyet Rusya’ya karşı saldırı gerçekleştirmesi belirleyici oldu.

Sağ Sosyalist Devrimciler ve Menşeviklerin faaliyetleri 14 Haziran 1918 tarihinde yasaklandı. Ancak daha sonra Menşeviklere getirilen yasak 1918 Kasım’ında ve Sağ Sosyalist Devrimcilere getirilen yasak da 1919 Şubat’ında kaldırıldı.

Sovyetler’in 1919 Aralık ayındaki 7. Tüm-Rusya Kongresi’ne Menşevikler konuk olarak davet edildi.

1920 yılı Ağustos ayında Menşevik Partisi’nin konferansı Moskova’da serbest olarak toplandı ve Sovyet basını bu olayı haber yaptı. Daha sonraki aylarda da Menşevikler ülkedeki önemli sendikaları denetimleri altında tutuyorlardı ve sendikaların üst örgütünün kongrelerinde örgütlü bir biçimde tavrı alabiliyorlardı. 1920 yılı boyunca Menşevik Partisi’nin Moskova’daki büroları özgürce faaliyet gösterebiliyor ve bildiri yayınlatabiliyor, bülten çıkarabiliyordu. Menşevikler örgütlü bir biçimde yerel sovyet seçimlerine de katılabiliyordu.

Ancak 1921 yılı ilkbaharından itibaren Bolşevikler dışındaki siyasi örgütlere karşı uygulanan politika değişti ve bu partilerin faaliyetleri yasaklandı.

Ulusların Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı

1917 Şubat Devrimi kendiliğinden gelişti. 1917 Ekim Devrimi ise Bolşeviklerin bilinçli ve örgütlü çabasının ürünüydü.

Çarlık Rusyası’nda komünistler iktidara gelince “milletler hapisanesi” olan Rusya’da farklı milliyetlerin kendi kaderlerini tayin hakkını savundular; ancak ayrılma hakkını boşanma hakkına benzeterek, boşanma hakkının bulunmasının mutlaka boşanılması anlamına gelmediğini vurguladılar. Bolşevikler, Büyük Rus şovenizminin ayrılıkçı milliyetçiliği tahrik ettiğini çok iyi biliyorlardı.

Emperyalizmin o dönemdeki politikası da Rus İmparatorluğu’nun (Avusturya-Macaristan ve Osmanlı imparatorlukları gibi) milliyetçilik yoluyla tasfiyesi ve sosyalist Rusya’nın küçültülmesi, zayıflatılması ve yok edilmesiydi.

1917 Şubat Devrimi’nden bir ay sonra Birinci Dünya Savaşı’na katılan ABD’nin başkanı Woodrow Wilson, ABD Kongresi’nde 8 Ocak 1918 günü yaptığı konuşmada, Avrupa’da ve özellikle Rusya’da kısa bir süre önce meydana gelen gelişmeler bağlamında ABD’nin 14 barış amacını (ilkesini) açıkladı.

²⁷⁸ Westwood, J.N., a.g.k., 2002, s.255.

²⁷⁹ Chertikhin, V.Y. ve diğerleri, *The Revolutionary Movement of Our Time and Nationalism*, Progress Publishers, Moscow, 1975, s.134.

Bu konuşmada getirdiği genel bir ilke ise, “tüm halklara ve milliyetlere” adalet, özgürlük ve güven sağlanmasıydı. Wilson şunları söylüyordu: “Anahatlarını belirttiğim tüm programda belirgin bir ilke geçerlidir. Bu, tüm halklara ve milliyetlere adalet ilkesidir ve, ister güçlü ister zayıf olsunlar, birbirleriyle özgürlük ve güvenlik açısından eşit koşullarda yaşama haklarıdır.”

Bu talebin ve politikanın amacı, Sovyet Rusya’da milliyetçilerle komünistleri karşı karşıya getirmek ve Sovyet Rusya’yı parçalamaktı. Hobsbawm bu konuda şu değerlendirmeyi yapmaktadır: “Gerçekte, Avrupa’da haritanın yeniden düzenlenmesinde temel ilke, ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkına sahip olduğu inancına uygun olarak, etnik-dilsel ulus devletler yaratmaktır.”²⁸⁰ “Başkan Wilson’un 14 noktası, Lenin’in enternasyonalist çağrısına karşı milliyetçilik kartını oynuyordu. Küçük ulus devletlerden bir bölge, Kızıl virüse karşı bir tür karantina kemeri oluşturacaktı.”²⁸¹

Rus İmparatorluğu içinde hakim çelişkinin etnisiteler ve milliyetlerin kendi aralarında değil de sınıflar arasında olması nedeniyle, Bolşevikler, Rus İmparatorluğu’ndaki komünistlerin ortak örgütlenmesinden ve birlikte mücadele etmesinden yanaydı.

Finliler 6 Aralık 1917 günü Sovyet Rusya’dan ayrıldı. Ardından Litvanya, Letonya, Ukrayna ve Estonya bağımsızlıklarını ilan etti.

Lenin’in Nisan tezlerinde ulusların kendi kaderlerini belirleme hakkına ilişkin görüşleri Mullanur Vahitov’un Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi’nin yayın organı olan Kızıl Bayrak’ta aktarıldı ve savunuldu. Çarlık Rusyası’nın özellikle son dönemlerinde üzerlerindeki baskı iyice artmış olan Müslümanların önemli bölümü, bu kararın da etkisiyle, Ekim Devrimi’ne sıcak baktı ve çok sayıda Müslüman, Bolşevik Partisi’ne katıldı. Bu süreçte Başkırtlar, Kazaklar, Orta Asya Müslümanları ve Rus Tatarları, Tatarlar ve Kafkasya, Sovyet Rusya içinde özerkliğini ilan etti.

Rus Devrimi’nin Diğer Ülkelerdeki Etkileri

Rus Devrimi, devrimin nesnel koşullarının olgunlaştığı çeşitli ülkelerde devrimci durumun devrim girişimine dönüşmesine dolaylı ve bazen doğrudan katkıda bulundu. Bu süreç Bolşevikler için son derece önemliydi; çünkü Bolşeviklerin kafasındaki model, Rus Devrimi’nin Avrupa’da ve öncelikli olarak da Almanya’da devrimin tetikleyicisi (dinamitin fitili) olmasıydı. 1918-1920 döneminde bu umut gerçekleşiyor gibiydi; ancak 1921 yılında Avrupa’nın birçok bölgesindeki devrimci yükseliş geriledi; Sovyet Rusya da, iç savaşın ve emperyalist saldırının ardından iç sorunlarına yöneldi. Emperyalist güçlerin Sovyet Rusya’ya saldırısının en önemli nedeni de, birçok ülkede Rus Devrimi’ni izleyen devrimci yükseliş ve dalgaydı.

Devrimin en yakın olduğu düşünülen ülke, Almanya idi. Savaşta yenilen Almanya’da işsizlik ve açlık yaygındı. 4 yıllık savaşın yol açtığı tahribatın giderilmesi, galip devletlerle imzalanan Versay Antlaşmasının Almanya’yı aşağılayıcı hükümleri ve savaş tazminatları nedeniyle olanaksız gözüküyordu. Ayrıca Almanya’da güçlü bir bilimsel sosyalist gelenek ve birikim vardı.

Daha 1917 yılı Nisan ayında Leipzig’deki grevci işçiler bir İşçi Konseyi kurdular. Ağustos ayında da Wilhemshaven’daki denizciler ayaklandı ve “Rus modeli denizci konseyleri”nin kurulmasını talep ettiler.

Berlin’de, çoğunluğunu metal işçilerinin oluşturduğu “devrimci işçi temsilcileri” hareketi 28 Ocak 1918 günü yaygın bir grev başlattı. Yaklaşık 50 kentteki 1 milyon dolayındaki işçi grevlere katıldı. Berlin işçileri de 414 kişiden oluşan İşçi Konseyi’ni kurdu. Ancak hükümet sert tepki gösterdi. Güvenlik güçleriyle çatışmalar yaşandı. İşçi Konseyi dağıtıldı.

3 Kasım 1918 günü Kiel’deki Alman donanmasındaki denizciler, İngiliz donanmasıyla savaşmak için denize açılma emirlerine uymadılar. Gemilere kızıl bayrak çekildi. İşçiler de bu ayaklanmaya katıldı. Ortaya Gemiciler Konseyi ve İşçiler Konseyi çıktı. Ayaklanma ülkeye yayıldı. Aynı günlerde Münih’te İşçiler, Askerler ve Köylüler Geçici Konseyi kuruldu ve Bavyera Cumhuriyeti ilan edildi.

Ayaklanma yayıldı. Birçok yerde İşçi ve Asker Konseyleri kuruldu. Spartakistlerin ve devrimci işyeri temsilcilerinin çağrısı üzerine 9 Kasım 1918 günü Berlin işçileri de ayaklandı. Ayaklanmaya askerler

²⁸⁰ Hobsbawm, E., a.g.k., s.31.

²⁸¹ Hobsbawm, E., a.g.k., s.67. “14 nokta, Bolşeviklerin barış manifestosuna reformist bir yanıtı.” Best, A. ve diğerleri, *International History of the Twentieth Century*, Routledge, New York, 2004, s.36.

de katıldı. Başbakan istifa etti. başbakanlık görevini Sosyal Demokrat Partisi başkanı Friedrich Ebert üstlendi. Almanya bir “demokratik cumhuriyet”e dönüştü. Ancak yönetime sosyal demokratlar yerleşti.

Almanya’da bu süreçte ortaya çıkan Alman İşçi ve Asker Konseyleri bir güç odağı oldu. Ancak Alman sosyal demokratları bu devrimci süreci baltaladı, merkezi konseyin ve yerel konseylerin yetkileri giderek daraltıldı; eski devlet yapısı korundu ve daha da güçlendirildi. 23 Kasım’da da Konseylerin tüm yetkileri hükümete devredildi. 16 Aralık’ta Berlin’de Tüm-Almanya Konseyler Kongresi toplandı. Spartakistlerin 10 delegesine karşılık sosyal demokratların delege sayısı 400 dolayındaydı. Bu kongre, tüm yasama ve yürütme yetkisini hükümete devretti.

Sosyal demokratlar, gerici güçlerle işbirliği yaparak, 1919 Ocak’ında karşı saldırıya geçtiler. Bunun üzerine Spartakistler ayaklanma çağrısı yaptı; ancak hazırlıksız başlatılan bu ayaklanma yenildi ve ezildi. 15 Ocak 1919 günü, Karl Liebknecht ve Rosa Luxemburg öldürüldü.

10 Ocak 1919 günü Bremen İşçi ve Asker Konseyi’nin ilan ettiği Bremen Sovyet Cumhuriyeti de gerici güçler tarafından ezildi; Almanya’yı “beyaz terör” sardı.

Ağırlaşan çalışma ve yaşam koşulları, 1919 Şubat ve Mart’ında Almanya’nın bazı bölgelerinde büyük grevlere yol açtı. bu eylemler de gerici güçlerin yoğun baskısıyla ezildi. Örneğin, yalnızca Mart ayındaki eylemlerde en az 1200 işçi öldürüldü; binlerce işçi tutuklandı.

Bavyera’da da 7 Nisan 1919 günü bir Sovyet Cumhuriyeti ilan edildi. Komünistler 14 Nisan’da ayaklanmanın başına geçti. Bavyera Sovyet’i 3 Mayıs’ta yenildi ve Alman işçileri sessizliğe büründü.

Rus Devrimi’nin dalgasından etkilenen diğer bir ülke de Finlandiya oldu. Finlandiya’da 14 Kasım 1917 günü genel grev yapıldı. Bu arada işçiler Kızıl Muhafız grupları oluşturdu. 27 Ocak 1918 gecesini Kızıl Muhafız birlikleri birçok kenti ele geçirdi. 28 Ocak 1918 günü de Halk Temsilcileri Konseyi oluşturuldu. Arkasından, köylülerin desteklediği karşıdevrim saldırısı ve iç savaş başladı.

Sovyet Rusya, Fin Kızıl Muhafızlarına silah ve cephane verdi. Birkaç bin Rus gönüllüsü ve yüzlerce Estonyalı gönüllü de yardıma koştu. Ancak 5 Mart 1918 günü Alman birlikleri Finlandiya karşıdevrimcilerinin yardımına geldi. Almanlar 11 Nisan günü Helsinki’yi saldırdı. Helsinki üç gün direnebildi. Alman saldırısı sürecinde 25 bin dolayında Finli öldürüldü. Böylece Rusya’daki Ekim Devrimi sonrasında gerçekleştirilen ilk devrim girişimi yenilgiye uğradı.

Macaristan’da Bela Kun’un önderliğinde kurulan sovyet de kısa süre içinde yok edildi.

İtalya’da da devrimci bir yükseliş yaşandı ve yenildi.

Avusturya’da 14 Ocak 1918 günü grevler başladı ve hızla yaygınlaştı. Ardından Viyana’da İşçiler ve Askerler Konseyi oluşturuldu. Ancak Avusturya Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin çabaları sonucunda bu girişim başarısız kaldı. 1918 yılı Mayıs ayında dağıtılan ekmek miktarı yarıya indirilince Viyana İşçi Konseyi yeniden oluştu. 22 Haziran günü de Budapeşte’de bir İşçi Konseyi ortaya çıktı. Ancak her iki girişim de Avusturya-Macaristan güvenlik güçleri tarafından tasfiye edildi.

İngiltere’de 1916 yılında kurulan Ulusal İşyeri İşçi Temsilcileri ve İşçi Komiteleri Hareketi 1918 yılında etkinliğini artırdı ve işçi eylemleri yaygınlaştı.

Norveç’te ülkenin ilk genel grevi 6 Haziran 1917 günü yapıldı. 1917 yılı Aralık ayında Oslo’da ilk İşçi Konseyleri kendiliğinden ortaya çıktı. Bu girişim diğer kentlere de yayıldı ve bunların üyesi 1918 Şubat’ında 60 bini buldu. Ancak Norveç İşçi Partisi bu harekete karşı çıktı ve Konseyler 1918 sonunda dağıldı.

Gerek uzun ve yıpratıcı savaş koşulları, gerek Rus Devrimi’nin etkisiyle diğer birçok ülkede de grevler ve düzen-dışı ve düzen-karşıtı eylemler gerçekleştirildi. Ancak devrimci durumun ve devrimci krizin yaşandığı bazı ülkelerde, diğer bazı etmenlerin yanı sıra Bolşevik Partisi türü bir örgütlenmenin bulunmaması, devrimi engelledi. Bolşevikler’in 1919 Mart’ında Komintern’i (Üçüncü Enternasyonal, Komünist Enternasyonal) kurarak bu eksikliği giderme girişimi de istenen sonucu sağlayamadı.

Rus Devrimi’nde Sömürgeler Sorunu

Marx’ın Rusya’dan beklentisi, bu ülkedeki devrimin endüstri açısından daha gelişmiş ülkelerde proleter devrimlerine yol açmasıydı. Lenin’in beklentisi de bu doğrultuydu. 7 Kasım 1917’den itibaren yapılan açıklamalarda bu beklenti açık bir biçimde ifade edilmiştir.

Bu beklentinin nesnel koşulları da vardı.

Emperyalist ülkelerin sermayedar sınıfları sömürgelerin yağması ve sömürsünden el koydukları ekonomik artığın bir bölümünü kendi ülkelerinin işçi sınıflarına vererek, onları kapitalizmin mezar kazıcılarından kapitalizmin ve emperyalizmin payandalarına dönüştürmüşlerdi. Ancak beklenenden çok

daha uzun ve tahripkar bir savaş yaşanmış, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının çalışma ve yaşam koşulları çok kötüleşmişti. Ayrıca ölen ve yaralanan asker ve sivillerin sayısı da geçmiş savaşlarla kıyaslanmayacak kadar yüksekti. İşçi sınıfları, emperyalist sömürden yararlanmanın karşılığında çok büyük bedeller ödeyince, yeniden kapitalizmin mezar kazıcılarına dönüşmeleri olanağı doğdu.

Bolşevikler'in 1917 yılındaki beklentisi bu nedenle gerçekçiydi. Ancak, özellikle yenilmiş Almanya'da ayaklanan işçi sınıflarının enerjisini devrime yöneltecek ve yönetecek bir siyasi örgütün yokluğu, bu olanağı ortadan kaldırdı. Bolşeviklerin 1919 Mart'ında kurdukları 3. Enternasyonal ise bir dünya komünist partisi olarak bu ülkelerdeki devrimci potansiyeli yönetme olanağına sahip değildi.

1920 yılının sonlarında artık Avrupa'da bir devrimci dalga umudu sönmüş ve tükenmişti. 1921 yılındaki ekonomik kriz de böyle bir devrimci dalga yaratamadı.

Bolşevikler bu kez sömürge ve yarı-sömürgelere yöneldiler.

Ancak sömürge ve yarı-sömürgelere önem verenler iki ayrı grupta sınıflandırılabilir.

Bolşevikler'in önder kadrolarında (Lenin dahil) ağır basan anlayış, sömürge ve yarı-sömürgelerin anti-emperyalist bir mücadeleye girmesi sayesinde emperyalist ülkelerin zayıflaması ve kendi işçi sınıflarının desteğini yitirmesiydi. Savaş sürecinde radikalleşen işçi sınıfları, savaş sonrasında yeniden kapitalizmin ve emperyalizmin paydalarına dönüştürülmüştü. Sömürgelerin (ne tür bir önderlikte olursa olsun) bağımsızlık savaşına girmeleri, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının satın alınmasında kullanılan kaynakları azaltacak ve onları yeniden radikalleştirirdi. Köylülüğün nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturduğu bu ülkelerde Sovyet Rusya'nın yardım ve desteğiyle ve ülke komünistlerinin önderliğinde farklı bir strateji düşünülmüyordu. Ancak, çok ilginç bir biçimde, Moğolistan'da 1921 yılında böyle bir yönetim oluştu.

Bolşeviklerin Batı'ya yönelmeleri çok doğaldı. Sosyalizm kitlelerin yaşam düzeyini yükseltmeliydi. Özellikle köylülüğün desteğinin sağlanabilmesi buna bağlıydı. Batı'nın gelişmiş ekonomileri bu güce sahipti. Doğu ise bu açıdan destek değil, köstekti; Sovyet Rusya'nın zaten kıt olan kaynaklarının bir bölümünü tüketebilirdi.

Sömürge ve yarı-sömürgelerdeki anti-emperyalist mücadeleye ikinci yaklaşım, buralarda komünist partisinin öncülüğünde devrimci bir yönetimin işbaşına gelebileceğini savunuyordu. Bu kesim için, Sovyet Rusya'nın asıl müttefiki sömürge ve yarı-sömürge ülkelerin halklarıydı. Devrim dalgası Batı'dan Doğu'ya kaymıştı. Doğu'nun devrimleri, dünya devrimini gerçekleştirme umudunu Batı'ya bağlayanların beklentisi doğrultusunda yalnızca Batı devrimlerine tetikleyecek bir güç veya araç değildi; dünya devriminin geleceği buralardaydı.

Bu konu Komintern'in 1920 Temmuz-Ağustos'unda toplanan ikinci kurultayında ayrıntılı olarak tartışıldı. Lenin'in ve Roy'un tezleri bir biçimde uzlaştırılarak bu tartışma geçici olarak sonuçlandırıldı. Lenin'in hastalığı, Sovyet Rusya'nın 1921 yılında yaşadığı büyük sorunlar ve sömürgelerde beklenen anti-emperyalist mücadelenin gelişmemesi nedeniyle, bu konudaki farklılıklar önemini yitirdi. Çin Devrimi ise, 1920-21'de Bolşeviklerin çoğunun savunduğundan farklı bir çizgide gelişti.

Sonuç

Rus Devrimi insanlık tarihinin en önemli dönüm noktalarındandır. Bize bıraktığı en önemli miraslardan biri, örgütlü gücün, ekonomik, siyasal ve toplumsal yapı ve dinamikleri bilimsel yöntemle objektif bir biçimde analiz ederek, tarihin gelişimini yönlendirebileceği gerçeğidir. Şartlar olgunlaşmadan, kitleler değişimin gerekli, zorunlu ve kaçınılmaz olduğunu kendi deneyimleriyle yaşayarak öğrenmeden, değişim sağlanamaz. Bozkır kurumadan, değil bir kıvılcım, insan kendisini yaksa bile bozkır tutuşmaz. Türkiye sosyalist hareket tarihinde şartlar olgunlaşmadan kendini feda etmiş inançlı insanların sayısı az değildir. Bozkır kurduğunda da kıvılcım olmazsa, otlar çürür gider.

Rus Devrimi, Lenin'in önderliği ve yolgöstericiliği altında, bozkırın kuruması sürecinde gerekli hazırlıkları yaparak, en uygun zamanda bozkırı tutuşturdu. Bolşevik Partisi'nin tutuşturduğu bozkır, dünyada emperyalizme ve kapitalizme karşı büyük bir dalga yarattı. Bolşevikler 7 Kasım 1917 günü iktidarı almasaydı, 1950'li yıllarda dünya nüfusunun üçte biri komünist partilerin yönetimi altında olmazdı; sömürge sistemi çözülmezdi; cenneti yeryüzünde yaratma umudu bir kez daha sönerdi. Rus Devrimi'ni gerçekleştiren ve Sovyetler Birliği'ni kuranlar, insanlık tarihine şanlı sayfalar armağan ettiler. Bugün insanlığın sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesinde yer alanların bu deneyimden öğrenecekleri çok ders vardır.

Kaynakça

- Best, A. ve diğeri, *International History of the Twentieth Century*, Routledge, New York, 2004.
- Bugavey, Y.I. ve diğeri, *A Short History of the Communist Party of the Soviet Union*, Progress Publishers, Moscow, 1977.
- Carr, Edward Hallett, *The Bolshevik Revolution, 1917-1923, Vol.I*, Macmillan Com., New York, 1951.
- Carr, Edward Hallett, *The Bolshevik Revolution, 1917-1923, Vol.II*, Macmillan Com., New York, 1952.
- Carr, Edward Hallett, *The Bolshevik Revolution, 1917-1923, Vol.III*, Macmillan and Com.Ltd., London, 1953.
- Chertikhin, V.Y. ve diğeri, *The Revolutionary Movement of Our Time and Nationalism*, Progress Publishers, Moscow, 1975.
- Faulkner, Neil, *A Marxist History of the World, From Neanderthals to Neoliberals*, Pluto Press, London, 2013.
- Fitzpatrick, Sheila, *The Russian Revolution*, Oxford University Press, New York, 1994.
- Harman, Chris, *A People's History of the World*, Bookmarks Pub., Malta, 2002.
- Hill, Christopher, *Lenin and the Russian Revolution*, Hodder and Stoughton Ltd., London, 1947.
- Hobsbawm, Eric, *The Age of Extremes, the Short Twentieth Century (1914-1991)*, Abacus, London, 1995
- Lenin, *Collected Works*, Vol. 25, 26, 27, Moscow.
- Lichtheim, George, *A Short History of Socialism*, Fontana Books, Glasgow, 1975
- Ness, Immanuel (ed), *The Encyclopedia of Revolution and Protest, 1500 to the Present (8 volumes)*, Wiley-Blackwell, Singapore, 2009.
- Polyakov, Y.-Lelchuk, V.-Protopopov, A., *A Short History of Soviet Society*, Progress Publishers, Moscow, 1977.
- Roy, M.N., *The Russian Revolution*, Renaissance Publishers, Calcutta, 1949.
- Schuster, D., *The German Trade Union Movement*, DGB, Göttingen, 1985
- Trotsky, *History of the Russian Revolution*, Vol.1, Sphere Books, London, 1967
- Ulyanovsky, R.A., *The Comintern and the East, The Struggle for the Leninist Strategy and Tactics in National Liberation Movements*, Progress Publishers, Moscow, 1979.
- Westwood, J.N., *Endurance and Endeavour, Russian History, 1812-2001*, Fifth Edition, Oxford University Press, New York, 2002,

ANTI-EMPERYALİST MÜCADELEDE KOMÜNİST-İSLAMCI İTTİFAKI: RUS DEVRİMİ DENEYİMİ

Teori, Kasım 2017

İnsanlık tarihinde birçok kişi ve örgüt, (i) insanın insanı sömürmediği, sömürünün ve baskının olmadığı, insanların toplumsal üretime yeteneklerine göre katkıda bulunup üretilen ürünlerden ihtiyaçlarına göre pay aldığı, (ii) insanların bencillikten kurtulup birbirine kardeşçe, yoldaşça, dostça yaklaştığı, (iii) doğanın sunduğu zenginliklerin akıllı bir biçimde kullanıldığı bir dünya yaratabilmek için mücadele etti ve bugün de ediyor.

Fidel Castro 2007 yılında İran Sağlık Bakanı Muhammed Farhadî'nin Küba'ya yaptığı ziyaret sırasındaki açıklamasında şunları söylüyordu: "Bizi daima tehdit eden ortak bir düşmanımız var, dünyanın bütün ülkelerini işgal etmiş olan bir düşman." Castro, Ayetullah Humeyni'nin dünya görüşünü de övdü ve Kuran'daki yönetim modelinin Batı türü sistemlerin yerine dikkate alınması gerektiğini söyledi.²⁸²

Fidel Castro'nun komünistliği konusunda kimsenin kuşkusu yoktur. Castro'nun söyledikleri doğru mu? Komünistlerle İslamcılar (toplumsal ve siyasal ilişkilerin Kuranı Kerim'de ve güvenilir hadislerde öngörülen şekilde biçimlendirilmesini savunanlar) birleşebilir mi veya ittifak kurabilir mi?

Rosa Luxemburg ve Hristiyanlık

Castro'nun İslamiyet'le ilgili değerlendirmelerinden çok önce, Rosa Luxemburg Hristiyanlığı incelediğinde ilginç değerlendirmeler yapıyordu.

Rosa Luxemburg, 1905 yılında yayımlanan "Sosyalizm ve Kiliseler" yazısında, Hristiyanlığın ilk yüzyıllarında, tüketim komünizmini savunduğunu anlatmaktadır.²⁸³ R.Luxemburg önce İncil'den bir alıntı yapmaktadır: "Bir devenin bir dikeş iğnesinin deliğinden geçmesi, zengin bir adamın Cennet Krallığı'na girmesinden daha kolaydır."

R.Luxemburg şunları yazıyordu:

"Bugün 'komünizm' ile mücadele eden papazlar gerçekte ilk Hristiyan havarilerini lanetlemektedir. Çünkü bu havariler coşkulu komünistlerden başka bir şey değillerdi."

"İlk Hristiyanlar sahip olunanların ortaklaşa olması talebini, komünizmi, savunuyorlardı. Hristiyanların ortak mülkiyet talebi üretim araçlarına değil, tüketim araçlarına ilişkindi. Arazinin, atölyelerin ve çalışmada kullanılan aletlerin ortak mülkiyette olmasını talep etmiyorlardı; her şeyin, evlerin, giysilerin, yiyeceğin ve yaşam için en gerekli olan üretilmiş ürünlerin kendi aralarında eşit biçimde bölüşülmesi gerektiğini savunuyorlardı. Hristiyan komünistleri bu zenginliklerin kaynağını sorgulamamaya özen gösterdiler."

²⁸² Fowkes, Ben-Gökay, Bülent, "Unholy Alliance: Muslims and Communists-An Introduction," *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 2009, s.25.

²⁸³ <https://www.marxists.org/archive/luxemburg/1905/misc/socialism-churches.htm>.

Rosa Luxemburg, ilk dönem Hıristiyanların yaşantısını o dönemdeki bir yazarın aşağıdaki gözlemleriyle aktarmaktadır: “Bunlar servete inanmazlar ve ortak mülkiyeti savunurlar ve onların arasında hiçbiri, diğerlerinden daha fazla bir şeye sahip değildir. Onların içine girmek isteyen kişi sahip olduğu serveti onların ortak mülkiyetine katmak zorundadır. Aralarında yoksulluk veya lüks olmamasının nedeni budur. Kardeşler gibi her şey herkesin mülkiyetindedir.”

Kazanılan para ortak bir kasaya konuyor ve ihtiyaca göre bölüşülüyordu. Yemeklerin birlikte yenmesi de genel kuraldı. “Bu nedenle birinci ve ikinci yüzyılların Hıristiyanları komünizmin coşkulu destekçileriydi. Ancak bu komünizm çalışmaya değil, üretilmiş ürünlerin tüketimine dayanıyordu ve toplumu dönüştürmeye, insanlar arasındaki eşitsizliğe bir son vermeye ve zengini yoksuldan ayıran engelleri yıkmaya yetmedi.”

Daha sonraki dönemde Hıristiyanlık sömürü ve baskı düzeninin bir parçası ve aleti haline dönüştü. Ortaklaşmacı anlayış manastırlarda devam etti ve dönem dönem ilk yüzyıllardaki Hıristiyanlığı canlandırma girişimleri olduysa da, bu çabalar başarısızlıkla sonuçlandı. Bu çabalardan birinde “cenneti yeryüzünde yaratma” çabası da açıkça ifade ediliyordu.

Ünlü tarihçi Max Beer, “Hıristiyanlık, Roma proletaryasının komünizmiydi” demektedir. “İsa’nın şehit edilmesini hemen izleyen yıllarda hemen hemen tümüyle Musevi proleterlerden oluşan ilk topluluklar ya komünist temelde yönetiliyordu, ya da komünistlik ideali ruhuyla.” Hıristiyan topluluklara katılan kişi tüm varlıklarını satıyor ve topluluğa bağlılıyordu. Her şeyleri ortaklı. Zenginlik ahlaksızlık olarak kabul ediliyor, servet peşinde koşanlar aşağılanıyordu. Ancak daha sonraki yüzyıllarda Hıristiyanlık devlet dini haline getirildi. Ortak mülkiyetçi anlayış bazı manastırlarda sürdüyse de, Hıristiyanların yaşantısı sınıflı topluma uygun hale getirildi.

Ebû Zerr-i Gıfârî

Anadolu’da Abuzer isminde birçok kişi vardır. İsmi kaynağı, 653 yılında ölünceye kadar İslamiyet’teki eşitlikçi anlayışı ve sade yaşamı savunan Ebû Zerr-i Gıfârî’dir.

Ebû Zerr, İslamiyet’i ilk kabul eden kişilerdendi. İran’ın ünlü İslamcı düşünürlerinden ve namuslu ve inançlı bir aydın olan Ali Şeriatî, **Ebuzer** isimli kitabında şunları yazmaktadır:

“Aristokratlar ve sermayeciler, mahrumların önderi ve ezilenlerin savunucusu Ebuzer’in ölümüyle, bu sınıfın tehdit edici tehlikesinin sonsuza kadar ortadan kalktığını sanıyorlardı. Ancak son ekonomik devrimler Osman’ın rejiminin mi yoksa Ebuzer’in sosyalizminin mi kazandığını ispatladı. Yeni sosyalistler diyorlar ki: Dünya sosyalist olmalıdır ki yaşanmaya layık olsun. Yağmacılık, haydutluk, aristokratlık kaybolsun, mahvolsun, yok olsun! Biz de bu düşünce tarzını Ebuzer’in bütün hayatında açıkça görüyoruz. Eğer sosyalizmin sloganı, ‘Herkesten yeteneğine göre ve herkese emeğine göre’ ise, biz bunu on üç yüzyıl önce Ebuzer’in yiğitçe mücadelesinde daha görkemli bir şekilde müşahade ediyoruz.”²⁸⁴

Ali Şeriatî, Ebuzer’in mücadelesini şöyle özetliyordu:

“Ebuzer, mücadelesine devam ediyor ve sermayedarlara olan saldırısını gittikçe şiddetlendiriyordu. Sermayedarlıktan men ediyor, zenginleri fakirlerle eşit olmaya, Peygamber, Ebû Bekir ve Ömer zamanında olduğu gibi serveti tüm halk arasında bölüştürmeye davet ediyordu. (...) Yoksullar, ellerinden alınan haklarını istiyor, zengin, sermayedar ve köle tacirlerine karşı mücadele ediyorlardı. Zenginler bir devrimin gittikçe yaklaştığını hissedince Muaviye’ye gittiler. Peygamber’in yiğit ve zahit sahabeli Ebuzer’in propagandaları sonucu meydana çıkan tehlikenin korkusundan Muaviye’ye sığındılar. Ebuzer’i şikayet ettiler.”²⁸⁵

Ebû Zerr’in Muaviye ile tartışması da bilinmektedir. Ebû Zerr, Muaviye’nin yaptırmakta olduğu saray için şunları söyler: “Eğer bu yaptırdığın Beyaz Saray, Allah’ın malındansa hainliktir, kendi malına savurganlıktır.” İhsan Eliaçık, aynı dönemde yaşayan ve 90 yaşındayken Sıffin Savaşı’nda çarpışırken 657 yılında şehit olan Ammar Bin Yasir’in de aynı görüşleri savunduğunu belirtmektedir.²⁸⁶

²⁸⁴ Şeriatî, Ali, *Ebuzer*, Fecr Yay., Ankara, 2007, s.20-21.

²⁸⁵ Şeriatî, A., a.g.k., 2007, s.131.

²⁸⁶ Eliaçık, R.İhsan, *İslâm’ın Yenilikçileri, İslâm Düşünce Tarihinde Yenilik Arayışları, Kişiler, Fikirler, Akımlar*, Cilt 1, İnşa Yay., İstanbul, 2011, s.99-107. Ali Şeriatî bu konuşmayı şöyle aktarıyor: “Muaviye! Eğer bu sarayı halkın parasıyla yapıyorsan, ihanettir; yok, eğer kendi paranla yapıyorsan israf!” (s.121).

Ebû Zerr'in Halife Hz.Osman'la olan konuşması da ünlüdür. Ebû Zerr, Hz. Osman'ın huzurunda zenginleşmeyi eleştirir ve altın ve gümüş biriktirip bunları Allah yolunda harcamayanların cehennemde yaşayacağı sıkıntıya ilişkin ayeti okur.²⁸⁷ Ayette, cehennemde o altın ve gümüşlerin ateşte kızdırılacağı ve onları biriktirenlerin alınlarına, sırtlarına yapıştırılacağı anlatılmaktadır. Ebû Zerr bu ayeti okuduğunda, Hz. Osman, bu sırada yanında bulunan Kâ'b'ül-Ahbâr'a bu konudaki görüşünü sorar. O da, insan malının zekatını verirse, para biriktirmesinin ve zengin olmasının bir zararının olmadığını ileri sürer. Ebû Zerr bu yorum üzerine onun üzerine yürür ve Ahbâr kaçarak Hz.Osman'ın arkasında saklanır.²⁸⁸

Ebû Zerr tüm ömrü boyunca çok sade ve hatta yoksul bir yaşam sürdü. Öldüğünde defnedilirken kefen bezini bir başkasından temin ettiler.

Günümüzdeki Durum

Kuramsal olarak bakıldığında komünistler de, Hıristiyanlığın ilk üçyüz yılında Hıristiyanlar da, İslamiyet'in ilk dönemlerinde Müslümanlar da insanın insanı ezmediği ve sömürmediği ve dostluğun ve sadeliğin hakim olduğu bir dünya istiyorlardı. Bu dünyayı yaratmak için öngördükleri yollar farklıydı, ancak hedef aynıydı. Günümüzde de Hıristiyanlığın ve İslamiyet'in aslına uygun olarak yaşanması durumunda sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratılabileceğini savunan siyasi akımlar var.

Ancak diğer taraftan, kendilerini İslamcı olarak nitelendiren kişi ve örgütlerin, 1920'li yılların başlarından itibaren anti-komünist saflarda emperyalistlerle birlikte yer aldığı da biliniyor. Hıristiyanlıkta hakim anlayış da 4. yüzyıldan itibaren hakim sınıfların içinde yer aldı veya onlara destek verdi.

Ancak dünya sürekli olarak değişiyor. Dünyada emperyalizm geriliyor; ancak geriledikçe saldırganlığı daha da artıyor.

Komünistler hep anti-emperyalist oldular; ancak İslamcılarının geçmişinde anti-emperyalistlik sınırlı, emperyalistlerle ve sermayedar sınıfla birlikte anti-komünistlik çok daha yaygın.

Sovyetler Birliği'ndeki sosyalist sistem nesnel bazı nedenlere, kaçınılmaz veya kaçınılabılır hatalara bağlı olarak yönünü şaşırды ve 1989-1991 döneminde sona erdi. Bu süreçte, Avrupa'da komünist partilerinin yönetimde olduğu ülkelerde de eski düzen değişti.

1992 yılından itibaren, ABD emperyalizminin kendi hakimiyeti altında "tek kutuplu dünya" yaratma çabaları yoğunluk kazandı. Ancak Çin Halk Cumhuriyeti başta olmak üzere komünist partilerinin yönetiminde olduğu diğer ülkelerin ekonomik, askeri ve siyasi alandaki başarıları, yaratılmak istenen bu imajı sarstı. Amerikan emperyalizminin saldırganlaşan politikalarına tepki olarak dünyada yeniden Amerikan karşıtlığı yaygınlaşmaya başladı. Birçok ülkede ve dünya çapında anti-emperyalist cephe oluşturma girişimleri arttı.

İran'da Humeynicilerin iktidara gelmesi sonrasında İslamcılar arasında Amerikan karşıtlığı önem kazanmaya başladı. İsrail'in Siyonist politikaları, 1991 öncesinde de Amerika karşıtı İslamcı örgütlenmelere ve onların eylemlerine yol açtı. Sovyetler Birliği'nin 1991 sonunda dağılmasının ardından Amerikan karşıtlığına katılan İslamcı yapıların sayısı daha da arttı. 1993 yılında New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'nde Kör İmam olarak bilinen kişinin önderliğindeki örgütün bomba patlatması ve ABD'de 11 Eylül 2001 günü New York'taki İkiz Kulelere ve Pentagon'a saldırı, İslam dünyasında ABD karşıtlığını güçlendirdi. ABD'nin 1991 Irak ve 2003 Irak saldırıları ve ardından Suriye'de yol açtığı iç savaş da Amerikan karşıtlığını artırdı.

Peki, günümüzde tüm dünyada giderek yükselen ve ülkemizde de ön plana geçen anti-emperyalist mücadelede bilimsel sosyalizmi savunanlarla İslamcılar anti-emperyalist cepheye yan yana durabilecek mi?

Bu yazının amacı bu soruya yanıt vermek değil; bu soruya yanıt verilmesinde belki yararlanılabilecek bir deneyimi özetlemektir.

100. Yıldönümünde Rus Devrimi

²⁸⁷ Tevbe Suresi, 35. Ayet: Abdülbaki Gölpınarlı Meali: "O gün, cehennem, o altını, gümüşü alevleyecek ve onlar, cehennem ateşinde kızdırılıp alınlarına, yanlarına, sırtlarına bastırılacak, onlarla dağlanacaklar ve işte bunlardır kendiniz için biriktirdiğiniz şeyler denecek, tadın biriktirdiklerinizin azabını."

²⁸⁸ Gölpınarlı, Abdülbaki, *Tarih Boyunca İslâm Mezhepleri ve Şiilik*, s.570-571, 640-641.

100. yılını kutladığımız Rus Devrimi veya Büyük Ekim Devrimi, insanlık tarihinde yeni bir sayfa açtı.²⁸⁹ 1950’li yıllara gelindiğinde dünya nüfusunun üçte biri komünist partilerinin yönetimi altındaydı. Emperyalizmin saldırganlığı ve sömürüsü kontrol altına alınmıştı. Sömürgecilik tasfiye ediliyor, ülkeler ve halklar bağımsızlığına kavuşuyordu.

1917 Rus Devrimi sonrasında Komünistlerle İslamcılar arasında bir ittifak gerçekleşmişti. Günümüzde anti-emperyalist mücadelede ittifaklar biçimlenirken, Büyük Ekim Devrimi sonrasındaki deneyimi anımsamakta yarar vardır.

Bolşeviklerin Politikası

1917 Şubat Devrimi sonrasında Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik) bir süreç içinde kitle desteğini ve gücünü artırdı. Bolşevikler, Petrograd ve Moskova Sovyetlerinde çoğunluğu sağladıktan sonra, 6-7 Kasım 1917 günleri Petrograd’da Geçici Hükümeti tasfiye ederek, ikili iktidar yapısına son verdi ve iktidarı Sovyetlere devretti.

Bolşevikler’in bu süreçte dayandığı güçler, işçi sınıfı, askerler, köylülük ve Ruslar dışındaki halklardı.

Çarlık Rusyası’nın en son ve en güvenilir nüfus sayımı olan 1897 sayımına göre, nüfusun yüzde 44,3’ü Rus, yüzde 17,8’i Ukraynalı, yüzde 4,7’si Beyaz Rus’tu. Polonyalıların oranı yüzde 6,3, Yahudilerin oranı yüzde 4,0, Kazakların oranı yüzde 3,1, Özbeklerin oranı yüzde 1,4, Volga Tatarları’nın oranı yüzde 1,5, Azerilerin oranı yüzde 1,2 ve Başkurtların oranı yüzde 1,1 idi.²⁹⁰ Bunların dışında 100’e yakın etnisite vardı.

Bolşevikler, Rusya’daki devrimin dünya devriminin başlangıcı ve tetikleyicisi olduğunu düşünüyordu. Amaç, dünya devrimiydi. Geri Rusya, ancak dünya devrimi ile Avrupa’nın gelişmiş ülkelerinin desteğiyle, halkın refah düzeyini yükseltebilecek ve sosyalizmi kurabilecekti. Müslüman halklardan beklenen, dünya devrimi sürecinde Rusya’nın bütünlüğünün korunmasıydı.

Bolşeviklerin beklentisi gerçekleşmedi. 1918 yılında Finlandiya ve Almanya’da, ardından diğer bazı ülkelerde devrim girişimleri oldu; ancak bunların tümü yenilgiyle sonuçlandı. Yalnızca Moğolistan’da Sovyet Rusya’nın da yardımıyla 1921 yılında komünistler iktidara gelebildi.

1918 yılında iç savaş ve emperyalist saldırı başladı.

Bolşevikler bu mücadelede Müslüman halkların desteğini almaya çalıştı. Desteğin alınmadığı durumlarda da tarafsızlık için çaba gösterildi.

Bolşeviklerin Müslümanlara ve İslamcılara karşı politikası 1920 yılı yaz aylarında köklü bir değişikliğe uğradı.

Avrupa’da devrimci dalganın gerilemesi sürecinde Lenin’in ekonomik düzeyde daha önce yapmış olduğu analizlerin siyasi alana yansıtılması sağlandı. Lenin, daha 1907 yılında yazdığı makalede, İngiliz sermayedarlarının sömürgelerden elde ettiği kârın, kendi işçilerini sömürerek elde ettiği kârdan daha fazla olduğunu belirtmişti. Emperyalist sömürünün sağladığı kaynakların, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının sisteme bağlanmasında kullanıldığı da biliniyordu.

Emperyalist saldırının sürdüğü ve emperyalist ülkelerde sınıf mücadelesinin ve devrim umutlarının gerilediği koşullarda, emperyalizmin sömürü kanallarının tahrip edilmesinin emperyalistlerin saldırılarını durduracağı ve bu ülkelerde devrimci mücadeleyi geliştirebileceği beklentisine girildi. Komünist Enternasyonal’in 1920 yılı Temmuz-Ağustos aylarında yapılan kongresinde bu konu ayrıntılı olarak tartışıldı ve sömürgelerdeki anti-emperyalist mücadelenin desteklenmesi kararı alındı.

Bu tartışma sürecinde, üç farklı görüş ortaya çıktı.

Bolşevikler arasında ağırlık kazanan ve Lenin’in desteklediği görüş, sömürgelerdeki ilerici/devrimci anti-emperyalist mücadelenin geliştirilerek emperyalist ülkelerin Sovyet Rusya’ya saldırısını engellemek ve bu ülkelerde işçi sınıflarına emperyalist sömürü sayesinde aktarılan kaynakların azaltılmasıyla devrimci dalgayı yükseltmekti. Bu strateji, ulusal kurtuluş savaşlarında işçi sınıfının önderliği koşulunu aramıyordu. Ana amaç, emperyalist ülkelerin zayıflatılması ve bu ülkelerde sosyalist

²⁸⁹ Rus Devrimi’ne ilişkin daha ayrıntılı değerlendirmeler için bkz. Yıldırım Koç, “Tarihte Rus Devrimi,” *Bilim ve Ütopya Dergisi*, Kasım 2017.

²⁹⁰ Kappeler, Andreas, *The Russian Empire, A Multiethnic History*, Longman, Essex, 2001, s.322, 397-399.

devrimin altyapısının oluşturulmasıydı. Böylece, Sovyet Rusya yalnızlıktan kurtulacak ve gelişmiş ülkelerin sosyalizme geçmesiyle onların olanaklarından yararlanabilecekti.

Bolşevikler arasında azınlıktaki görüşün sözcüsü Hintli Manabendra Nath Roy idi. Roy, emperyalist ülkelerde devrimin bu aşamada mümkün olmadığını düşünüyor ve Doğu'da işçi sınıfının önderliğindeki ulusal kurtuluş savaşları yoluyla sosyalizmin kurulması gerektiğini savunuyordu.

Bolşevikler arasında üçüncü görüş ise, "Müslüman Komünistler" biçiminde nitelendirilebilecek gruptu.

Sosyalist/Komünist Müslümanlar

Çarlık Rusyası bir milletler hapisanesiydi. Çarlık, Rus İmparatorluğu içindeki Rus olmayan halkları ve özellikle Müslümanları ve/veya Türk kökenlileri baskı altında tutuyordu. Türk kökenlileri birarada tutan önemli bağ da İslamiyet'ti. Milliyetçiliğin henüz gelişmediği koşullarda toplulukları birarada tutmada dini inançlar ve kimlik öne çıkıyordu.

Daha Çarlık döneminde, Çarlığa karşı olan güçler arasında bir yakınlaşma vardı. 20. yüzyılın başlarında Müslümanlar arasında da sosyalist eğilimler ortaya çıktı. Volga Tatarları arasında ilk sosyalist kuşak 1907 yılında Orenburg kentinde Ural Dergisi'ni çıkardı. Ocak-Nisan döneminde yayımlanabilen bu dergi etrafında örgütlenenlere "Uralcılar" deniyordu. Bu ekip, Bolşeviklerle birlikte davranıyordu. Bu örgütlenmenin önderleri Hüseyin Yamasev ve Gafur Kulahmetov idi. Her ikisi de Rus Devrimi sonrasında, 1918 yılı başlarında öldü.²⁹¹

1904 yılında Bakû'de kurulan Hümmet Partisi de Bolşeviklerin çizgisindeydi. Bu örgüte yalnız Müslümanlar üye olabiliyordu; ancak milliyetçilik ağır basıyordu. Hümmet Partisi, 1920 yılında Rusya Komünist Partisi içinde eridi.²⁹²

Bu gruplar dışında da kendisini sosyalist olarak tanımlayan çevreler vardı; ancak bunların genel eğilimi, Çarlık Rusyası'nın uygulamalarına karşı milliyetçi bir tavrıdır.

Şubat Devrimi ve Müslüman Halklar

1917 Şubat Devrimi Müslüman halklar tarafından sevinçle karşılandı. Mayıs ayında toplanan Tüm-Rusya Müslümanlar Kongresi, Müslüman halkların özerklik ve hatta bağımsızlık talepleri doğrultusunda önemli bir başlangıçtı.

1917 Şubat devrimi sonrasında Rusya'daki Müslümanlar, Rusya'nın daha özgür bir ülkeye dönüşeceği umunduydu. Bu durumdan yararlanarak Rusya'daki Müslümanların koşullarını iyileştirmek amacıyla 15-17 Mart 1917 günleri Petrograd'da bir konferans düzenlenerek Rusya Müslümanları Geçici Merkez Bürosu oluşturuldu.

Bu aylarda "sosyalist Müslümanlar" grupları oluşmaya başladı.

Tüm Rusya Müslümanları Birinci Kongresi²⁹³ 1 Mayıs 1917 günü Moskova'da yaklaşık 900 delegenin katılımıyla toplandı. Yapılan konuşmalarda İslam dünyasının geriliğinin sorumlusu olarak Avrupa gösterildi. Avrupalıların kendilerini hâlâ evrenin yöneticileri kabul ettikleri, ancak Doğu'nun uyanmakta olduğu vurgulandı. Rusya'nın, özerk bölgelerden oluşan federatif bir yapıya kavuşması, halkların kendi ulusal vatanlarının olması istendi.

Kongrede alınan kararlar şunlardı:

"(1) Ulusal, bölgesel ve federatif ilkelere dayanan özerk demokratik cumhuriyetler.

(2) Kendi ayrı bölgeleri olmayan Müslüman halklara ulusal-kültürel özerklik verilmesi.

(3) Rusya'nın tüm Müslüman halklarının kültürel ve dini işlerini düzenlemek ve koordine etmek için bir merkezi Müslüman idaresi yaratılması."²⁹⁴

Ancak Rusya'da hakim olan örgütlenmeler içinde halkların kendi kaderlerini tayin hakkı konusunda umut verici tavrı takınan tek örgüt Bolşeviklerdi. Müslümanlar içinde Bolşeviklere katılanların sayısı

²⁹¹ Bennigsen, Alexandre A.-Wimbush,S.Enders, *Muslim National Communism in the Soviet Union, A Revolutionary Strategy for the Colonial World*, University of Chicago Press, Chicago, 1980, s.11; Zenkovsky, Serge A., *Pan-Turkism and Islam in Russia*, Harvard University Press, Massachusetts, 1967, s.52-53.

²⁹² Bennigsen, A.A.-Wimbush,S.E., a.g.k., 1980, s.11-13.

²⁹³ 1917 Ekim Devrimi öncesinde Türk ve Müslüman halkların temsilcilerinin kurultayları için bkz. Hablemitoğlu, Necip, *Çarlık Rusyası'nda Türk Kongreleri (1905-1917)*, Kırım Dergisi Yay., Ankara, 1997.

²⁹⁴ Zenkovsky, S.A., a.g.k., 1967, s.145-150.

bu nedenle de hızla arttı. Özellikle 1917 Şubat Devrimi sonrasında ülkeyi yöneten Geçici Hükümet'in Rus kökenli olmayan halklara karşı olumsuz tavrı ve savaşı sürdürme çabaları, Müslüman halkların tepkisini çekti.

Bu dönemde Müslüman halkları Bolşeviklerin yanına iten önemli bir etmen de, Bolşeviklerin savunduğu toprak politikasıydı. Çarlık Rusyası döneminde Müslüman halkların yaşadığı bölgelerde büyük toprak sahipleri genellikle Rus'tu. Köylülerin topraklara el koyma sürecinde Müslümanlar ile Geçici Hükümet karşı karşıya geldi. Halbuki Bolşevikler bu süreci destekliyor, köylülerin topraklara el koymasını talep ediyordu. 1917 Şubat Devrimi sonrasında bu bölgelerde "sosyalist komiteler" oluştu. Bunların içinde en önemlilerinden biri, Kazan Müslüman Sosyalist Komitesi idi. Bu örgütlenmenin önderleri, Molla-Nur Vahitov ile Mir-Said Sultan Galiev idi.

Bolşeviklerin izlediği politikalar, Müslüman kimliğini önde tutan birçok kişiyi kendi yanlarına çekti. Müslüman hakların büyük bölümü 1917 Ekim Devrimi sırasında tarafsız kaldı. Ancak daha sonra başlayan İç Savaş ve emperyalist saldırı, Müslüman halkları Bolşeviklerin yanına itti. Bolşeviklerin Ekim Devrimi sonrasında yaptıkları açıklamalar da, Çarlığın baskısından yılmış olan Müslüman halklar için umut vericiydi.

Ekim Devrimi Sonrasında Bolşevikler'in Politikaları

Bolşevikler 24-25 Ekim (6-7 Kasım) 1917 günleri Ekim Devrimi'ni gerçekleştirdikten sonra 2 (15) Kasım günü Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi'ni ve 20 Kasım (3 Aralık) 1917 günü de Rusya'nın ve Doğu'nun Tüm Müslüman Emekçilerine Çağrı'yı yayımladılar.

Birinci belge, Rusya'daki tüm halkların, etnik köken ve dini inanç ayrımı yapılmaksızın eşitliğini ve egemenliğini ilan ediyor ve Rusya halklarının Rusya'dan ayrılma ve bağımsız devletler kurma dahil kendi kaderlerini belirleme hakkını kabul ediyordu. Tüm ulusal ve dini ayrıcalıklar ve kısıtlamalar kaldırılmıştı. Rusya toprakları üzerinde yaşayan tüm ulusal azınlıklar ve etnik grupların özgür gelişimi sağlanacaktı.²⁹⁵

Rusya'nın ve Doğu'nun Tüm Müslüman Emekçilerine Çağrı'da da şöyle deniyordu:

*"Dünyanın halklarını köleleştirmiş olan saldırgan yağmacıların hakimiyeti sonuna gelmektedir. Eski serflik ve kölelik düzeni Rus devriminin darbeleri altında parçalanmaktadır. (...) Yeni bir dünya, emekçi ve özgürlüğünü yeni kazanmış halkların dünyası doğmaktadır. Bu devrimin başında Rusya'nın işçi ve köylü hükümeti bulunmaktadır. Rusya'nın Müslümanları, Orta Asya ve Sibiry'a'nın Kırgızları ve Sartları²⁹⁶, Transkafkasya'nın Türkleri ve Tatarları, Kafkasya'nın Çeçenleri ve dağlıları, Rusya'nın çarları ve zalimleri tarafından camileri ve ibadet yerleri tahrip edilmiş, inançları ve gelenekleri ayaklar altına alınmış olan herkes. (...) Bugünden sonra gelenekleriniz ve inançlarınız, ulusal ve kültürel kurumlarınız özgür ve dokunulmaz ilan edilmiştir. Ulusal yaşamınızı özgürce ve engelsiz olarak düzenleyin. Şimdi bunu yapmaya hakkınız var. Bilin ki, haklarınız, tam olarak Rusya'nın tüm halklarının hakları gibi, devrimin ve onun organlarının, işçi, asker ve köylü temsilcileri sovyetlerinin tüm gücü tarafından korunmaktadır. Bu devrimi destekleyin, bu sizin hükümetinizdir. (...) Doğu'nun Müslümanları, İranlılar ve Türkler, Araplar ve Hindistanlılar, yaşamları, malları, anavatanları ve özgürlükleri Avrupa'nın saldırgan soyguncularının spekülasyon objeleri olan, topraklarına bugünkü savaşı başlatmış olan çapulcular tarafından el konmuş olanlar. (...) Bizim sancaklarımız dünyanın tüm ezilmiş halklarının kurtuluşunu temsil etmektedir."*²⁹⁷

Bu çağrının ardından, Halife Hz.Osman'a ait olan ve Petrograd'da imparatorluk kütüphanesinde bulunan Kuranı Kesim Müslümanlara geri verildi.

Bolşevikler'in bu olumlu tavrına karşılık, karşıdevrimciler ve Sovyet Rusya'ya saldıran emperyalistler, Müslüman halkların özgürlüklerine ve haklarına saldırıyor, eski düzeni geri getirmeye çalışıyordu.

Karşıdevrimci Beyaz ordularının en önemlilerinden birinin başında Denikin vardı. Denikin'in izlediği politika Müslüman düşmanlığına da dayanıyordu.

Karşıdevrimci Kolçak da Rus olmayan haklara karşı düşmanca bir tavır içindeydi. Başkurtların önderlerinden Ahmet Zeki Validov'un (Zeki Velidi Togan) bu konudaki anlatımları ilginçtir.

²⁹⁵ Yemelianova, Galina M., *Russia and Islam, A Historical Survey*, Palgrave, New York, 2002, s.102; Zenkovsky, Serge A., a.g.k., 1967, s.161.

²⁹⁶ Sart: Siri Derya (Seyhun) Irmağı, Fergana Vadisi ve Semerkant bölgelerinin kentlerinde yaşayan ve Türkçe konuşan halk.

²⁹⁷ Zenkovsky, S.A., a.g.k., 1967, s.161-162.

Bolşeviklere karşı olan Başkurtlar, Kolçak'ın düşmanca tavrı nedeniyle Bolşeviklerle anlaşmak zorunda kaldılar. Zeki Velidi Togan, 1919-1920 yıllarında Sovyet Rusya ile anlaşarak onlara katılma gerekçelerini 1919 yılında yazdığı bir mektupta şöyle özetlemektedir: “Sovyetler tarafına geçmek bir mecburiyet neticesidir. Kolçak bize bu kadar düşman olunca başka çıkar yol kalmamıştır.”²⁹⁸

Ahmet Zeki Validov 1919-1920 yıllarında Başkurdistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti savaş bakanı olarak görev yaptı. Komünist Enternasyonal'in 1919 Mart'ında toplanan birinci kongresine Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik) temsilcisi olarak katıldı. Bu kongre sırasında Lenin ile de görüştü.²⁹⁹ Lenin kendisine büyük bir Fiat marka otomobil verdi. Ancak 1920 yılı ortalarında Bolşeviklerden ayrıldı ve Türkistan'a giderek, Sovyet Rusya'ya karşı mücadele eden Basmacılar katıldı.

İslamiyet ve Komünizm

1918-1919 yıllarında bazı İslamcı önderler, komünizmle İslamiyet'in özünde birleştiğini ileri sürüyordu. Örneğin, Hanefi Muzaffer isimli bir kişi, “Müslüman halk komünizmle birleşecektir; komünizm gibi İslamiyet de dar milliyetçiliği reddeder; İslamiyet enternasyonaldır ve İslam'ın sancağı altında tüm milletlerin yalnızca kardeşliğini ve birliğini kabul eder” diyordu. Kazak önderlerinden Ahmet Baytursun, Kazakların “komünizmi diğer tüm halklardan da önce kabul edeceğini, çünkü onların geleneksel yaşam biçiminin zaten komünizme yakın olduğunu” belirtiyordu. Rusya'da Müslümanların en önemli dini lideri konumundaki Musa Jarullah Bigi, komünistlerle Müslümanların potansiyel ittifakını övmekle kalmıyor, İslamiyet'in Asya'da daha etkili bir biçimde yayılabilmesi için komünizmin bir sıçrama tahtası görevi görebileceğini düşünüyordu.³⁰⁰

Bazı İslamcılar da “Kızıl Şeriatçılar” olarak biliniyordu. Bunlar, “Sovyet iktidarı için, şeriat için” sloganıyla bir hareket örgütlemeye çalışıyorlardı. Kızıl Şeriatçı hareketinin önderleri arasında Türkistan'dan Molla Babakhan, Tataristan'dan Molla Rasulov, Dağıstan'dan Molla Takko-Kahadji, Çeçenistan'dan Molla Ali Mitaev ve Molla Sugaip vardı.³⁰¹

Komünizmle İslamiyeti örtüştürme çabaları İç Savaş ve emperyalist saldırı döneminde bu ittifakın oluşmasında etkili oldu. Örneğin, Orta Asya mollaları, otoriteye boyun eğmeyi öngören surelere gönderme yaparak, Basmacıların kontrol altına alınmasına katkıda bulundular. Bazı İslamcı politikacılar da Komünist Partisi'ne katılırken, bu örtüşmeye dayanıyordu. Örneğin, Taşkent'teki Komünist Parti kongresinde konuşan M.Klevleev isimli bir Tatar komünist, Kur'anı Kerim'i dikkatle okuduktan sonra komünist olduğunu açıkladı. Klevleev'e göre, Kur'anı Kerim'in öğretisi, Marksizm kadar kozmopolit ve sosyalistti. Bakû'de bazı din adamları, Kur'anı Kerim'in milliyetçilik karşıtlığının ve kozmopolitçiliğinin muhafazakar Müslümanların Üçüncü Enternasyonal'e uzlaşmasını sağladığını ve ırkçı veya milliyetçili Türkçülüğü reddetmelerine yol açtığını belirtiyorlardı.³⁰²

Bu anlayış, “Sovyet Şeriatçıları” adı verilen bir grubun ortaya çıkmasına da yol açtı. Bu grupta, Dağıstan'dan Tarko Haji, Çeçenlerden Sultan Molla, Kabartaylardan Katkhanov, Tatarlardan A.Rasulaev vardı.³⁰³

1919-1920 yıllarında İç Savaş'ın en önemli cephesi Sibiry'a da Kolçak'a karşı sürdürülen mücadeleydi. Kolçak'ın ordularıyla savaşan Altıncı Kızıl Ordu'nun asker ve subaylarının yaklaşık yüzde 50'si Müslüman'dı.³⁰⁴ 1919 başlarında Kızıl Ordu'da 225-250 bin dolayında Müslüman vardı.

Bolşevikler bir taraftan komünist olmamakla birlikte emperyalist güçlere ve Rus şoveni karşıdevrimci Beyaz ordulara karşı olan Müslümanlarla işbirliği yaptılar, diğer taraftan bilimsel sosyalizmi benimsediğini ileri süren Müslümanları örgütlemeye çalıştılar.

1917 yılı Kasım ayında Milliyet İşleri Komiserliği (Narkomnats) oluşturuldu. Narkomnats içinde Merkezi Müslüman Komiserliği (Muskon) bulunuyordu. Muskon'un yönetiminde Şerif Manatov, Molla-Nur Vahitov ve Galimjan Ibragimov vardı.

²⁹⁸ Togan, Zeki Velidi, *Hâtıralar, Türkistan ve Diğer Müslüman Doğu Türklerinin Milli Varlık ve Kültür Mücadeleleri*, İstanbul, 1969, s.246.

²⁹⁹ Togan, Z.V., a.g.k., 1969, s.252-254.

³⁰⁰ Bennigsen, A. A.-Wimbush, S.E., a.g.k., 1980, s.30.

³⁰¹ Yemeliova, G.M., a.g.k., 2002, s.103.

³⁰² Zenkovsky, S.A., a.g.k., 1967, s.277.

³⁰³ Zenkovsky, S.A., a.g.k., 1967, s.163.

³⁰⁴ Bennigsen, A.A.-Wimbush, S.E., a.g.k., 1980, s.29.

Müslüman Komünistler

1918 yılı Mart ayında Sosyalist-Komünist Müslüman Partisi kuruldu. 1918 yılı Haziran ayında bu örgütlenmenin adı Müslüman Komünistler Rusya Partisi (Bolşevikler) olarak değiştirildi. Bu partiye yalnızca Müslümanlar üye olabiliyordu. 1918 yılı Kasım ayında Birinci Müslüman Komünistler Kongresi toplandı ve bu Parti, Rusya Komünist Partisi'nin bir parçası haline getirildi. Adı da Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Müslüman Örgütleri Merkez Bürosu oldu. 1919 yılı başlarında da adındaki "Müslüman" sözcüğü çıkarıldı ve Doğu Halkları Komünist Örgütleri Merkez Bürosu biçimine dönüştürüldü.

Bolşevik Partisi üyesi Müslümanların önemli bir bölümünün devrim anlayışı ve beklentileri, Bolşevik Partisi'ndeki hakim çizgiden farklıydı. Özellikle Sultan Galiev'in anlayışı, Sovyet Rusya'nın çıkarlarıyla çelişiyordu. Bu farklılıklar, İç Savaş ve emperyalist saldırının sona ermesini izleyen dönemde su yüzüne çıktı.

Eric Hobsbawm'ın vurguladığı gibi, Bolşeviklerin 1917 Mart-Kasım döneminde sürekli olarak güç kazanmalarının önemli nedenlerinden biri, Rusya'nın bütünlüğünü sağlayabilecek tek gücün Bolşevikler olduğuna inanılmasıydı. Rus Devrimi bir vatan savunmasına dönüştü. Bu vatan savunması nedeniyle, emperyalist saldırıya ve onların işbirlikçisi karşıdevrimci Beyaz ordulara karşı savaşan Kızıl Ordu'da Çarlık ordusundan katılan 50 bin dolayında subay görev yapıyordu.

Ancak Sultan Galiev ve çevresindeki bir kesim, Batı işçi sınıfının devrimci niteliğini yitirdiğini, devrimin ancak Doğu'da gelişebileceğini savunuyor ve Rusya'daki Rus olmayan Doğu halklarının ayrı bir sosyalist devlet kurmasını öneriyordu. Kafalarındaki modele göre, Türkistan merkezli bir Müslüman/Türk devleti kurulacaktı. Bu devlete, Tataristan, Başkurdistan, Azerbaycan, Dağıstan, Kuzey Kafkasya'nın Müslüman bölgeleri de katılacaktı. Böylece Rusya'nın Türk kökenlilerinin yüzde 75'ini ve Müslümanların yüzde 80'ini kapsayan bir "Turan Cumhuriyeti" oluşacaktı. Bu Cumhuriyet, Sovyet Rusya'dan bağımsız ve egemen olacak ve yalnızca Müslümanların üye olabileceği bir sosyalist parti tarafından yönetilecekti. Bu devlet, devrimi Doğu'ya yaymak için bir sıçrama tahtası olarak da kullanılacaktı.³⁰⁵ Sultan Galiev, Müslüman halkları "proleter uluslar" olarak nitelendiriyor ve "bizim kendi komünist partimiz" diyordu.

Müslüman Komünistlerin bu projesinde geleneksel Rus karşıtlığı öne çıkıyor, pan-Türkizm ve pan-İslamizm ağır basıyordu. Ancak bu proje, hem Rusya'nın bölünmesine, hem de devrimi Doğu'da yayma anlayışıyla emperyalistlerin yeni saldırılarına yol açma olasılığı nedeniyle Bolşevikler tarafından reddedildi.

İttifakın Sona Ermesi

İç savaşın ve emperyalist saldırının sona ermesinin ardından, kendisini "komünist" olarak tanımlayan ve Bolşevik Partisi'ne üye olan Müslümanlarla Bolşevikler arasındaki ittifak sona erdi.

İslamcılarla ve hatta genel olarak Müslümanlarla komünistler arasındaki ittifakın sona ermesinde en önemli etmen, ortak düşmanın ortadan kalkmasıydı. İç Savaş ve emperyalist saldırı sürecinde Müslümanlara düşman olan ve topraklarını ellerinden almak isteyen güçlere karşı komünistlerle birlikte savaşanlar, savaş sonrasında bu ittifaktan ayrıldılar. Bunun bir nedeni, savaşlar süresince yaşanan büyük ekonomik sıkıntılardı. İkinci neden, Sovyet Rusya'daki yönetimin Müslümanların geleneksel yaşam tarzına müdahale etmeleriydi. Daha sonraki yıllarda Arap alfabesinin yerine Kiril alfabesinin getirilmesi, vakıf arazilerinin kamulaştırılması ve kadınların erkeklerin kulu olmaktan kurtarılması gibi uygulamalar, İslamcılarla komünistler arasındaki ilişkileri bozdu. Daha sonraki yıllarda İslamcılar genellikle anti-komünist cephede emperyalistlerle birlikte tavır aldı.

Bolşeviklerin din karşıtı tutumları da İslamcı-Komünist ittifakını bozdu. Emperyalist güçler bu ittifakı bozmak için bu noktanın üzerine gidiyorlardı; İslamcılar da bu ittifak boyunca bu çelişkinin farkındaydı. Başkurtların önderi olarak bu süreçte önemli bir rol oynayan Zeki Velidi Togan da bu ittifakın daha başından itibaren durumu biliyordu. Z.V.Togan, anılarında, kendisi gibi Başkurt olan ve ancak Hıristiyanlığı benimsemiş bir arkadaşıyla birlikte 1919 yılı Mart ayında Lenin'i ziyaretinde yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır: Lenin "Doktor Kulayev'e: 'Arkadaşınızın ismi Ahmet Zeki olduğu halde sizinki neden Mistislav?' dedi. Kulayev, 'ben hıristiyan Başkurt'um' dedi. Lenin, 'din

³⁰⁵ Bennigsen, A.A.-Wimbush,S.E., a.g.k., 1980, s.66-67.

değiştirmeniz yüzünden halkınızla aranız açılmadı mı?’ dedi. ‘Keşki din değiştirmekle uğraşmasanız ve dinlerin hiçbirine mensup olmasanız daha iyi olmaz mıydı?’ dedi.”³⁰⁶

Lenin, Komünist Enternasyonal’in 1920 Temmuz-Ağustos’unda toplanacak olan ikinci kongresi için hazırladığı Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu Üzerine Tezlere ilişkin Ön Taslak’ta şunları yazıyordu: “Pan-İslamizmle ve Avrupa ve Amerikan emperyalizmine karşı kurtuluş hareketini, hanların, toprak sahiplerinin, mollaların, vb. durumlarını güçlendirme çabasıyla birleştirmeye çabalayan benzer eğilimlerle mücadele etme gereği.”³⁰⁷

Komintern’in İkinci Kongresi’nde bu taslak şu şekilde kabul edildi: “Avrupa ve Amerikan emperyalizmine karşı sürdürülen kurtuluş mücadelesini Türk ve Japon emperyalizminin ve asillerin, büyük toprak ağalarının, papazların, vb. gücünün artırılmasıyla birleştirmeye çalışan pan-İslamcı ve pan-Asyacı hareketlerle mücadele etmek gereklidir.”³⁰⁸

Sovyetler Birliği’nde “Militan Ateistler Birliği” gibi örgütler aracılığıyla din karşıtı propagandanın yaygınlaşması ağırlıklı olarak 1925 yılından sonra gerçekleşse de, İslamcı-Komünist ittifakının yürüdüğü dönemde de bu çelişki biliniyor, ancak bunun üstüne gidilmiyordu.³⁰⁹

Bolşevikler ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını tanıdı; ancak ayrılmayı zorlamadı veya çekici hale getirmede. Rusya’dan ayrılmaların çokluğu, Rusya’nın bütünlüğünü savunan ve bu nedenle Bolşeviklere katılmış olanların tepkisini çekecekti.

Finlandiya 6 Aralık 1917 günü Rusya’dan ayrıldı. 11 Aralık 1917 günü Litvanya, 1918 Ocak ayında Letonya ve Ukrayna ve Şubat ayında da Estonya bağımsızlığını ilan etti. Bu arada 1917 yılı Kasım ayında Başkurtlar, Kazaklar, Orta Asya Müslümanları ve Rus Tatarları, Aralık ayında da Tatarlar özerliğe kavuştu. Bağımsızlık ve özerklik süreci, Müslüman halkların beklentisini artırdı. Bu umut ve Çarlık döneminin baskılarının geri geleceği korkusu, İslamcı-Komünist ittifakının temel dayanaklarından biriydi. Ancak 1920 yılı sonlarında İç Savaş ve emperyalist saldırı sona erdikten sonra Sovyet Rusya’nın bütünlüğünün sağlanmasına öncelik verilmesi ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkının sosyalizmin çıkarları doğrultusunda kısıtlanması, bağımsızlık peşindeki İslamcılarla ve Müslüman Komünistlerle Bolşeviklerin ittifakını bozdu.

Sovyet Rusya 1921 yılından itibaren Batı’da veya Doğu’da devrim beklentilerini bıraktı ve kendi iç ekonomik sorunlarına yöneldi. Böyle bir dönemde, Sovyet Rusya’nın toprak bütünlüğünü parçalayabilecek bir Turan Cumhuriyeti projesi ve Sovyet Rusya’yı Asya’da yeni girişimlere zorlayacak bir anlayış, Bolşeviklerin programına tümüyle ters düşüyordu. Bu önemli çelişki karşısında Sultan Galiev ve arkadaşlarının tasfiye edilmesi, Galieveciliğin mahkum edilmesi gündeme geldi.

Bakû Doğu Halkları Kurultayı

Komintern’in 1920 yılı Temmuz-Ağustos aylarında yapılan ikinci kongresinde emperyalist ülkelerde devrimci dalganın gerilemesini telafi etmek ve Sovyet Rusya’ya saldıran emperyalistleri sömürgelerinde vurmak amacıyla sömürge ve yarı-sömürgelerdeki mücadelenin yükseltilmesi kararı alındı. Bu amaç doğrultusunda ilk adım olarak 1-7 Eylül 1920 günleri Bakû’de Birinci Doğu Halkları Kurultayı toplandı.

Kurultay’da çeşitli konuşmacılar iki farklı görüşü dile getirdiler. Hakim görüş, Doğu’nun ezilen halklarının tepkisinin İngiliz ve Fransız emperyalizmine karşı harekete geçirilmesi idi, cihat ilanıydı. Komintern adına Pavlovich tarafından sunulan raporda, “Doğunun kitleleri özgürlük mücadelesinde ancak Batı’nın emekçi kitleleriyle bir uzlaşma aracılığıyla zafere ulaşabilirler” deniyordu.³¹⁰

İngiltere ve Fransa’nın sömürgelerinde yüz milyonlarca Müslüman yaşıyordu. Kurultay başkanlığını yapan Zinoviev, Doğu’nun enerjisini İngiliz ve Fransız emperyalizmine yöneltmeye çalışıyordu. Bolşeviklerin amacı, Rus Devrimi’nin kurtuluşu için umutlarını bağladıkları dünya devrimini gerçekleştirebilmek amacıyla Avrupa işçilerinin ayaklanmasının önkoşullarını yaratmak,

³⁰⁶ Togan, Z.V., a.g.k., 1969, s.253.

³⁰⁷ Lenin, *Collected Works*, Vol.31, Progress Publishers, Moscow, 1974, s.149.

³⁰⁸ Degras, Jane, *The Communist International, 1919-1943, Documents, Vol.I, 1919-1922*, Oxford University Press, Oxford, 1960, s.143.

³⁰⁹ Bolşeviklerin bu tavrı yalnızca Müslümanlara yönelik değildi. Lenin’in kilise karşıtı görüşleri için bkz. 12 Mart 1922 tarihli “Militan Materyalizmin Önemi Üzerine,” yazısı, *Collected Works*, Vol.33, Progress Publishers, Moscow, 1973, s.227-236 ve Lenin’in Skvortsov-Stepanov’a 19 Mart 1922 tarihli mektubu, *Collected Works*, Vol.36, Progress Publishers, 1977, s.570.

³¹⁰ Riddell, John (ed.), *To See the Dawn, Baku, 1920, First Congress of the Peoples of the East*, Pathfinder, New York, 1993, s.155.

sömürgelerden emperyalist ülkelere kaynak akımını durdurmakta. Ayrıca Sovyet Rusya'ya saldıran İngiltere ve Fransa'nın dikkatinin sömürgelere kaydırılarak saldırının zayıflatılması da amaçlanıyordu.

Buna karşılık, Kurultaya Türkistan'dan katılanlardan Korkmasov mücadelenin hedeflerini İngiltere ve Fransa ile sınırlamıyor ve şunları söylüyordu: "Bir ay önce kendi kongrelerinde bir araya gelen Dağ yoksulları ve hatta ulema, Doğu'nun tüm zalimlerine karşı gaza (din uğruna savaş, YK) için, cihat için; dünyanın tüm yoksullarının ve tüm ulusların emekçi halklarının düşmanı ortadan kaldırılana kadar silahlarımızı bırakmamak için, bir çağrı yayınladılar."³¹¹

Bolşevikler, Bakû Kurultayı'nda cihat çağrısı yaptılar.

Doğu Halkları Kurultayı'nın 1 Eylül 1920 günü gerçekleştirilen ilk toplantısında Kurultay başkanlığına Bolşeviklerin ünlü önderlerinden ve bir dönem Komintern başkanlığını yapan Zinoviev seçildi. Zinoviev, Komintern'e göre Kurultayın görevlerini sıralarken şunları söyledi: "Şimdi İngiliz ve Fransız kapitalistlerine karşı gerçek bir cihadın ateşini tutuşturma göreviyle yüz yüzeyiz."³¹²

Zinoviev, uzun konuşmasının sonunda da şunları söylüyordu: "Yoldaşlar, Doğu halklarının kongresinde ilk kez bir araya gelen sizler, soygunculara, İngiliz-Fransız kapitalistlerine karşı gerçek bir cihat ilan etmelisiniz."³¹³

Kurultay'ın sonunda yayımlanan Doğu Halklarının Manifestosu da şöyle sona eriyordu:

Doğu'nun halkları "uyanıyorlar ve cihad çağrısını, gaza çağrısını duyuyorlar. Duydukları bizim çağrımızdır. Bu, Komünist Enternasyonal'in sancağı altında Batı'nın devrimci proletaryası ile birleşmiş olan Doğu halklarının temsilcilerinin birinci kongresinin çağrısıdır.(...)

"Biz şimdi sizi, Komünist Enternasyonal'in kırmızı sancağı altında ilk gerçek cihada çağırıyoruz. Sizi, kendi iyiliğiniz için, özgürlüğünüz için, yaşamınız için cihada çağırıyoruz. (...)

"Avrupa'da kapitalizmin ve emperyalizmin son kalesine karşı, denizde ve karadaki korsanlar ve haydutların yuvalarına karşı, Doğu'nun tüm halklarını yüzyıllardır ezenlere karşı, emperyalist İngiltere'ye karşı kutsal savaş (cihad, YK) verin.

"Doğu'nun tüm halkları, Doğu'nun İngiltere tarafından köleleştirilmiş milyonlarca köylüsü ve işçisi için özgürlük, bağımsızlık ve mutluluk sağlamak için kutsal savaş (cihad, YK) verin.

"Doğu'nun halkları! Bu kutsal savaşta Doğu'nun tüm devrimci işçileri ve tüm ezilen köylüleri sizin yanınızda olacaktır. (...)

"Doğu'nun halklarının ve tüm dünyanın emekçilerinin emperyalist İngiltere'ye karşı bu kutsal savaşını söndürülemez bir ateşle yansın!"³¹⁴

Ancak bu süreçte Sovyet Rusya'ya karşı 1920-1922 yıllarında Dağıstan bölgesinde İslamcı bir ayaklanma gerçekleşti. Karşıdevrimci Basmacı ayaklanması da İslamcı nitelikteydi.

Anti-Emperyalist Cephe İttihatçıların İslamcı Örgütü

Rus Devrimi sürecinde Müslüman-Komünist işbirliğini geliştirmeye çalışan diğer bir örgütlenme, İttihat ve Terakki Cemiyeti idi.

Birinci Dünya Savaşı sürecinde İngilizler Arap Yarımadası'nda Osmanlı'ya karşı Arapları örgütlemeye çalışırken İslamcılarla ilişkilerden yararlandılar.

İttihat ve Terakki Cemiyeti de, İngiltere'yle hem savaş meydanlarında çatıştı, hem de İngiliz sömürgelerinde İngiltere-karşıtı örgütlenme ve mücadelelerin geliştirilmesine çaba gösterdi. Enver Paşa, özellikle İngiliz ve Fransız sömürgelerinde İslam İhtilal Cemiyetleri kurduklarını amaçlarıyla Teşkilat-ı Mahsusa kadrolarından yararlandı.³¹⁵ İttihatçıların bu girişimleri Birinci Dünya Savaşı sonrasında da devam etti.

İttihatçıları bu amaçla ayrı örgütlenmeye gittiler ve Sovyet Rusya ile bağlantı kurdular. Sovyetler de, ülkelerine saldırmış olan İngiltere'ye karşı sömürgeleri hareketlendirme stratejisinde İttihatçılardan yararlanmaya çalıştı.

Bolşevik Partisi'nin önde gelen kadrolarından olan ve Berlin'de hapse bulunan Radek, 1919 yılının Ağustos veya Eylül ayında Talat ve Enver Paşalar tarafından ziyaret edildi. Radek ile Talat Paşa, 1918

³¹¹ Riddell, J. (ed.), a.g.k., 1993, s.109.

³¹² Riddell, J. (ed.), a.g.k., 1993, s.76.

³¹³ Riddell, J. (ed.), a.g.k., 1993, s.79.

³¹⁴ Riddell, J. (ed.), a.g.k., 1993, s.230-232.

³¹⁵ Örnek olarak bkz. Keleşyılmaz, Vahdet, *Teşkilât-ı Mahsusa'nın Hindistan Misyonu (1914-1918)*, Atatürk Araştırma Merkezi Yay., Ankara, 1999.

yılındaki Brest-Litovsk Antlaşması görüşmelerinden tanışıyorlardı. Talat Paşa, Radek'e, "Müslüman Doğu'nun ancak halk kitlelerine ve Sovyet Rusya ile bir ittifaka dayanarak kölelikten kurtulabileceği"ni söyledi. Radek ise Enver Paşa'ya, Sovyet Rusya'ya gitmesini ve orada emperyalizme karşı Komünist-Müslüman ittifakı için çalışmasını önerdi. Enver Paşa'nın Sovyet Rusya'ya gidiş çabaları iki kez başarısızlıkla sonuçlandı. Bu arada Radek de hapisten çıkmış ve Sovyet Rusya'ya dönmüştü. Enver Paşa ancak 1920 yılının ilkbaharı veya yazında Moskova'ya ulaşabildi.³¹⁶

Enver Paşa'nın Bolşevik Partisi önderleriyle yaptığı görüşmeler, Sovyet Rusya'nın emperyalizme karşı bir uluslararası İslamcı örgütlenmeyi destekleme kararıyla sonuçlandı. Bu ilişki, Komintern'in 1920 Temmuz-Ağustos döneminde toplanan 2. Kurultayı'nda sömürgelerdeki anti-emperyalist mücadelenin desteklenmesi kararıyla uyumluydu.

1920 yılında Sovyet Rusya'nın çıkarları açısından sömürgelerdeki Müslüman halkları ayaklandırabilecek olan Enver Paşa, mücadelesi Anadolu ile sınırlı bulunan Mustafa Kemal Paşa'dan daha yararlıydı. İttihatçıların politikaları Sovyet Rusya'nın emperyalist saldırıdan kurtulması açısından da önemliydi. Bu nedenle Bolşevikler 1920 yılında Enver Paşa'yı önemsediler ve kullanmaya çalıştılar.

Bu süreçte İttihatçılar'ın, özellikle İngiliz ve Fransız emperyalizminin sömürgelerindeki Müslümanları, Lenin'in uyardığı pan-İslamizm temelinde de olsa, anti-emperyalist bir cepheye örgütlenme çabaları sürdü.

İttihatçılar, Roma'da Şark Mazlum Halkları İttihadı (l'Union des peuples opprimés de l'Orient), Berlin'de Şark Kulübü (Orient Klub) ve Moskova'da İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı'nı (League for the Liberation of Islam) kurdu.³¹⁷

Talat Paşa, Berlin'de Şark Kulübü'nü yönetiyor ve burada Almanya'da bulunan farklı uluslardan Müslümanları emperyalistlere karşı örgütlemeye çalışıyordu. Almanya, bu girişimi destekliyordu. Ancak büyük proje, Enver Paşa'nın başında bulunduğu ve büyük olasılıkla 1920 Mayıs'ında kurulan İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı idi. İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı'nın Moskova'daki merkez heyetinde Agayev (Ahmet Ağaoğlu), Akçurayev (Yusuf Akçura) ve Cemal Paşa gibi ünlü kişiler yer alıyordu. Örgütün nizamnamesinde amacı şöyle ifade ediliyordu:

"Cemiyetin Maksadı: Emperyalist ve kapitalistler tarafından taht-ı tahakküm ve esarete alınarak köle gibi kullanılmakta olan İslamları, başta Türkiye olduğu halde, esaretten tahlis ile kendi milli medeniyetleri dahilinde hür ve müstakil olarak teşekküllerini temin etmek ve mukadderatlarına sahip ve hâkim kılmasıdır. Bu gayenin temini için İslamları manen ve maddeten yükseltip birleştirerek istihsal-i maksat için teşkilat-ı lazime vücuda getirmek cemiyetin gayesidir. İslamların ekalliyette buldukları mahallerde hukuk-i medeniyelerinin teminine çalışılır."

Cemiyette herkes eşitti; cemiyete giren bir daha cemiyetten çıkamıyordu: "Efrad arasında mevki ve itibar farkı yoktur. Hepsi kardaş ve müsavidir. (...) Cemiyete giren fert hayatıyla taahhüdüne bağlanmıştır. Ve bir daha cemiyetten çıkamaz."

Cemiyete girenler şu yemini ediyordu: "Allaha kasem eder ve namusum üzerine söz veririm ki, mazlum kardaşlarımızı esaretten kurtarmak, manen ve maddeten yükseltmek için kudredimin yettiği her vazifeyi canımla ve malımla yapacağım, esrar-ı cemiyeti muhafaza edeceğim. Vallahi."³¹⁸

Örgütün "ilk genel merkez üyeleri şu kişilerden oluşuyor. Kurucu üye olarak reis Enver Paşa, kâtip Ziya Bey, veznedar İbrahim Tali Bey, Halil Paşa, Sami Bey, Azmi Bey, Seyfi Bey, Mısır adına Dr.Fuad Bey, Suriye adına Şekip Arslan Bey, Kuzey Afrika adına Muhammed Yasin Hamza Bey, Hindistan adına Bereketullah Efendi ve Cemal Paşa."³¹⁹

İttihat, Suriye, Anadolu, Fas, Trablusgarb, İran, Afganistan, Irak, Hicaz ve Yemen'de ilişkiler geliştirdi. Örgütün giderleri Komünist Enternasyonal, diğer bir deyişle, Sovyet Rusya tarafından karşılanıyordu.

³¹⁶ Carr, Edward Hallett, *The Bolsheviki Revolution, 1917-1923*, Vol.3, Macmillan and Com.Ltd., London, 1953, s.246-247. Enver Paşa'nın Moskova'da Bolşevik Partisi'nin üst yönetimi ile görüşmesi ve önerilerine ilişkin değerlendirmeler için bkz. Roy, *M.N.Roy's Memoirs*, Allied Publishers Private Ltd., Bombay, 1964, s.404-410.

³¹⁷ İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı hakkındaki bilgiler için bkz. Tunçay, Mete, *Türkiye'de Sol Akımlar, 1908-1925*, Cilt 1, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.266-284 ve Toprak, Zafer, "Bolşevik İttihatçılar ve İslam Kominterni, İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı (İttihad-ı Selamet-i İslam)", *Toplumsal Tarih Dergisi*, Temmuz 1997, s.6-13.

³¹⁸ Toprak, Z., a.g.m., s.10.

³¹⁹ Toprak, Z., a.g.m., s.11.

Enver Paşa 1-7 Eylül 1920 günleri Bakû'de toplanan Doğu Halkları Kurultayı'na da katıldı. Kendisine konuşma hakkı verilmedi; ancak hazırladığı bir metin kürsüden okundu. Enver Paşa'nın okunan metni "yoldaşlar" diye başlıyor ve emperyalizme karşı mücadeleyi ön plana çıkarıyordu:

"Emperyalizm ve kapitalizm bizi soymakla ve çırılçıplak bırakmakla tatmin olmuyor, aynı zamanda kanımızı içmeye ve bizi mahvetmeye çalışıyor. (...) Alman emperyalizmi bizi kendi haydutluk amaçları için kullandı. Ancak bizim arzumuz yalnızca bağımsızlığımızı korumaktı. (...) Sizi temin ederim ki Alman emperyalizminin safında savaşmak zorunda kaldığımız için üzüntü duyuyorum. Alman emperyalizmine ve Alman emperyalistlerine, İngiliz emperyalizminden ve İngiliz emperyalistlerinden nefret ettiğim ve küfrettiğim kadar nefret ediyorum ve küfrediyorum. Görüşüme göre, çalışmayanları zenginleştirmeyi amaçlayan herkes yok edilmeyi hak etmektedir. Emperyalizm söz konusu olduğunda benim bakış açım budur. (...) Yoldaşlar, beni buraya temsilcileri olarak göndermiş olan Fas, Cezayir, Tunus, Trablusgarp, Mısır, Arabistan ve Hindistan İhtilalci Örgütleri İttihadı bu açıdan sizinle tam bir dayanışma içindedir. (...) Yaşasın ezilenlerin ittifakı! Kahrolsun, bu ittifakın önünde titreyen zalimler!"³²⁰

Enver Paşa'nın başını çektiği bu girişimde pan-İslamizm vurgusu öne çıkıyordu. Nitekim, Bolşevikler, bir taraftan bu girişimden yararlanmaya çalışırken, diğer taraftan pan-İslamizme karşı tedbir aldılar. Lenin'in taslağı ve Komintern'in İkinci Kongresi'nde bu konuda alınan karar yukarıda verilmişti. Mustafa Kemal Paşa ise Enver Paşa'yı bu konuda uarmıştı. Mustafa Kemal Paşa, 1920 yılı Ekim ayında Enver Paşa'ya yazdığı mektupta, çalışmaların "pan-İslamizm şekil ve suretinde izharı"nın Rusları "şüphe ve endişeye sevketmemesi" için daha çok İngiltere'ye yönelmiş bir anti-emperyalist hareket olarak ortaya konulmasını salık vermişti.³²¹

Enver Paşa Moskova'da iken bazı İslamcılarla ve Müslüman Komünistlerle de görüştü. Bu görüşmeler de kuşku uyandırdı.

Bu arada Sovyet Rusya'nın politikalarında değişiklik yaşandı. İç Savaşın ve emperyalist saldırının Sovyet Rusya'nın zaferiyle sona ermesi, Avrupa'da devrimci dalganın gerilemesi, sömürgelerde bu dalgayı yeniden yükseltecek bir ayaklanma olmaması ve Sovyet Rusya'nın ekonomik sorunlarının artmasına bağlı olarak, Sovyet Rusya'nın sorunlarını kendi başına çözmeye mücadelesi öne çıktı ve Bolşevikler içe döndüler. Enver Paşa'nın zaten fazla etkili olmayan potansiyel işlevi ortadan kalktı. Ayrıca Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın başını çektiği mücadelenin başarı kazanmasına bağlı olarak, Enver Paşa'yı yedekte tutmaya gerek de kalmadı. Enver Paşa'nın zaten kuşku uyandıran Pan-İslamizm girişimleri yarardan çok zarar getirebilmeye başladı. Sovyet Rusya, Enver Paşa'ya verdiği desteği kesti. Enver Paşa da, Sovyet Rusya'ya ve Kızıl Ordu'ya karşı ayaklanmış olan Basmacılar katıldı ve çatışmada hayatını kaybetti. Sovyet Rusya'nın desteğinin çekilmesiyle İslam İhtilal Cemiyetleri İttihadı da fiilen sona ermiş oldu.

Sonuç

Hıristiyanlık, tarihinin ilk üçyüz yılında sınıfsız ve sömürsüz bir dünya özlemine uygun bir anlayışa sahipti. İnsanlık tarihinde büyük bir devrim olan İslamiyet de, Emeviler dönemi öncesinde eşitlikçi bir düzen öngörüyordu. 19. yüzyıldan itibaren komünistlerin arzusu da sınıfsız ve sömürsüz bir dünya yaratmaktı.

Ancak, öze ilişkin bazı nitelikler korunsun da, yüzyıllar içinde Hıristiyanlığın ve İslamiyet'in uygulanmasında büyük farklılıklar çıktı. Politik çıkarlar ve kaygılar, doğal olarak, ön plana geçti.

Rus Devrimi'nde gerek İç Savaş ve emperyalist saldırı, gerek Sovyet Rusya'nın Doğu'daki devrimler aracılığıyla emperyalist ülkeleri sıkıştırma ve emperyalist ülkelerin sistemle bütünleşmiş işçi sınıflarını yeniden devrimcileştirmek için emperyalist sömürüyü önleme politikaları, bir süre, Rusya'daki İslamcılarının ve İslamcı ilişkilerden yararlanmak isteyen İttihatçıların politikalarıyla örtüştü ve bir ittifak oluştu. Ancak bu ittifak uzun süreli olamadı. İç Savaşın ve emperyalist saldırının bitmesi, Sovyet Rusya'nın kendi iç sorunlarını çözmeye çabasının öne çıkması, emperyalist güçlerin anti-komünist propagandaları ve sömürge halklarının henüz ayaklanmaya hazır olmaması gibi nedenlere bağlı olarak, birkaç yıl süren bu ittifak sona erdi.

³²⁰ Riddell, J., a.g.k., 1993, s.122-125.

³²¹ Tunçay, M., a.g.k., s.270. Bolşevikler'in Enver Paşa'nın projesine ilişkin kaygıları için bkz. Roy, a.g.k., 1964, s.404-410.

KEMALİST DEVRİM'DEN SOSYAL DEMOKRASİYE

Teori, Eylül 2017

Türkiye’de günümüzde en ciddi siyasi tehlikelerden biri, emperyalizmin “iyi polis”i olan sosyal demokrasiyi Kemalizmle özdeş veya Kemalizm’in günümüz koşullarında geliştirilmiş biçimi olduğunu sanmaktır. Halbuki, Kemalist Devrim’in belirleyici özelliği emperyalizm karşıtlığıdır; sosyal demokrasinin belirleyici özelliği, emperyalizme teslimiyet ve hatta emperyalizm destekçiliğidir. Mihenk taşı veya turnusol kağıdı, kuramda, söylemde ve pratikte emperyalizme karşı alınan tavidir. Kendisini sosyal demokrat kabul edip emperyalizme karşı olduğunu ileri sürenler, sosyal demokrasinin ne olduğunu bilmeyenlerdir.

Türkiye’de günümüzdeki siyasi görev, tüm halkçı, milliyetçi ve bilimsel sosyalist kesimlerin, emperyalizme karşı en geniş birlikteliğinin sağlanmasıdır. Emperyalizmin bölücü terör örgütü ve Fethullahçı casusluk ve terör örgütü eliyle doğrudan yaptığı saldırılar, bu birlikteliğin gerçekleştirilmesinin nesnel koşullarını yaratmıştır.

Bölücü terör örgütünün “demokrasi” mücadelesi gibi sunduğu saldırılarının emperyalizmin oyunu olduğu ortadadır. Fethullahçı cemaatin emperyalizmin casusu ve teröristi olduğu da 15 Temmuz darbe girişimiyle teşhir olmuştur.

Günümüzde yapılması gereken, sosyal demokrasinin de Kemalizm’in düşmanı ve emperyalizmin “iyi polis”i olduğunu anlatmaktır.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin Türkiye’nin siyasi ve sosyal tarihinde son derece önemli bir yeri vardır. Türkiye’nin milli demokratik devriminin en önemli aşaması olan Kemalist Devrim’in gerçekleştirilmesinde CHP’nin belirleyici rolü oldu. Ancak nesnel bazı etmenlere, emperyalist güçlerin

müdahalelerine, CHP’nin yönetici kadrolarının yetersizlikleri ve hatalarına, Türkiye’de sermayedar sınıfın artan gücüne ve siyasal gelişmelere bağlı olarak, CHP’nin siyasi ve ideolojik çizgisi, ne yazık ki iyi niyetli ve vatansever bazı kişilerin de katkılarıyla, Kemalizm’den emperyalizmin işbirlikçisi sosyal demokrasiye doğru evrildi.

Türkiye’de sosyal demokrasinin geçmişi ve günümüzdeki politikaları yeterince bilinmiyor ve hatta yanlış biliniyor.

Bu yazının amacı, sosyal demokrasinin, Osmanlı’da sosyal demokrat partilerin ve Kemalist Devrim’den sosyal demokrasiye geçiş sürecinin ana hatlarıyla incelenmesidir.

Öncelikle vurgulanması gereken bir nokta, kavram karışıklığıdır.

Günümüzde emperyalist ülkelerde “sosyal demokrasi” ile “sosyalizm” ve “demokratik sosyalizm” kavramları eş anlamlı ve “bilimsel sosyalizm”in karşıtı olarak kullanılmaktadır.

Türkiye’de ise “sosyalist” ve “bilimsel sosyalist” kavramları eş anlamlı, “sosyal demokrat” kavramı farklı algılanmaktadır. Bazı çevrelerin, emperyalist ülkelerden esinlenerek, “sosyal demokrat” ve “demokratik sosyalist” kavramlarını eş anlamlı olarak kullanma çabaları başarılı olmamıştır. Bazı kesimlerse “sosyal demokrat” ve “Atatürkçü” veya “Kemalist” kavramlarını eş anlamlı olarak gösterme çabasındadır.

Almanya’da Sosyal Demokrasi

Kapitalizmin gelişmesiyle birlikte işçilerin nüfus ve gelir getirici bir işte çalışanlar içindeki ağırlığının artması ve sorunlarının yoğunlaşmasıyla birlikte, sorunların çözümünde sınıfın siyasal örgütlenmesi gündeme geldi. Bu doğrultudaki ilk girişimler 1827 yılında ABD’de başladı.

1827-1834 yılları arasında ABD’de 61 yerleşim biriminde İşçi Partileri kuruldu ve siyasi mücadele verdi.³²² Ancak işçilerin sorunlarını kapitalist düzen içinde çözmeye çalışan bu siyasal örgütler ülke çapında bir birliktelik sağlayamadı ve kalıcı etki yaratamadı.

İşçilerin siyasal alandaki kalıcı örgütlenmeleri, önce Almanya’da 1860’lı yıllarda başladı.³²³ Bu örgütlenmeler, bilimsel sosyalizmin kuramını geliştiren Karl Marx ve Friedrich Engels ile bağ kurdular ve bu iki düşünür, bu örgütün politikalarını etkilemeye çalıştı. Ancak bunda istenen başarı ancak 1891 yılında elde edilebildi.

Sosyal demokrasi Almanya’da 1860’lı yıllarda bir işçi hareketi olarak doğdu ve 1891 yılında Marksizmi benimsedi; 1914 yılında ise uygulamada da sermayedar sınıfın ve emperyalizmin destekçisine dönüştü.

1860’lı yılların başlarında Prusya’da Karl Marx’ın da arkadaşı olan Ferdinand Lassalle adında bir sosyalist, **Çalışanların Programı (Günümüz Tarihsel Döneminin Bir İşçi Sınıfı Düşüncesi ile Özel Bağlantısı Üzerine)** başlıklı bir broşür yayımladı. Bu broşürde sınıf mücadelesi olgusu kabul ediliyor ve devletin demokratikleştirilmesiyle işçi sınıfının sorunlarına çözüm bulunabileceği ileri sürülüyordu. Bu broşür işçi çevrelerinde etkili oldu.

1863 yılında Lassalle’in önderliğinde Alman İşçileri Genel Birliği (Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein-ADAV) kuruldu

Lassalle’in henüz 39 yaşındayken ölümünün ardından bu örgütlenmenin başına geçen Schweitzer 1867 yılı seçimlerinde Prusya’nın gerici başbakanı Bismarck’ın desteklenmesi için çalıştı ve 1864 yılı Aralık ayında **Der Sozialdemokrat** isimli bir dergi yayımlamaya başladı. “Sosyal demokrat” kavramı bu şekilde ortaya çıktı.

Bu arada Prusya’da August Bebel ve Wilhelm Liebknecht tarafından 1869 yılında gerçekleştirilen Eisenach Konferansı’nda Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Sozialdemokratische Arbeiterpartei-SDAP) kuruldu.

Bu iki örgütlenme 1875 yılında birleşti ve bir süreç içinde Almanya Sosyal Demokrat Partisi adını aldı.

Almanya sosyal demokrasisi 1891 yılında Marksizmi benimsedi ve 1914 yılına kadar, mücadelesinde olmasa bile programı ve söyleminde Marksizme bağlı kaldı.

Almanya Sosyal Demokrat Partisi 14-20 Ekim 1891 günleri toplanan kongresinde kabul ettiği Erfurt Programı ile genel anlamıyla Marksist bir kimlik kazandı.

Erfurt Programı’nda şu değerlendirmeler yer alıyordu:

“Proleterlerin sayısı giderek daha artıyor, işsiz işçiler ordusu giderek daha kitleselleşiyor, sömürülenler sömürülenler arasındaki karşılık giderek daha sertleşiyor, çağdaş toplumu iki düşman kampa bölen ve tüm endüstrileşmiş ülkelerin ortak niteliğini oluşturan burjuvaziyle proletarya arasındaki sınıf mücadelesi giderek daha keskinleşiyor.”

³²² Alden Whitman, **Labor Parties 1827-1834**, International Publishers, New York, 1943.

³²³ Almanya’da sosyal demokrat hareketin gelişimi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım Koç, **Sosyal Demokrasinin Öyküsü, Marksizm’den Kapitalizmin Payandalığına**, Kuzgun Kitap, Bursa, 2015.

“Ancak üretim araçları (arazi ve toprak, taşocakları ve madenler, hammaddeler, aletler, makineler, ulaştırma araçları) üzerindeki kapitalist özel mülkiyetin toplumsal mülkiyete dönüştürülmesi” ve “malların üretiminin toplum tarafından ve toplum için gerçekleştirilen sosyalist üretime dönüştürülmesi” “bugüne kadar sömürülen sınıfları” sefalet ve baskıdan kurtaracak ve refaha kavuşturacaktır.

“Bu toplumsal dönüşüm yalnızca proletaryanın değil, fakat mevcut koşullar nedeniyle acı çeken tüm insan ırkının özgürleşmesi anlamına gelmektedir.”

“İşçi sınıfının kapitalist sömürüye karşı mücadelesi kaçınılmaz olarak siyasi bir mücadeledir. (...) İşçi sınıfı, önce siyasi gücü elde etmeden üretim araçlarının toplumun mülkiyetine geçirilmesini sağlayamaz.”

“Kapitalist üretim biçiminin olduğu tüm ülkelerde işçi sınıfının çıkarları aynıdır. Küresel ticaretin genişlemesi ve dünya piyasaları için üretimle birlikte, her ülkedeki işçinin durumu diğer ülkelerdeki işçilerin durumuna giderek daha fazla bağımlı hale gelmektedir. Bu nedenle işçi sınıfının kurtuluşu tüm medeni ülkelerdeki işçilerin aynı şekilde işin içinde oldukları bir görevdir.”

Almanya’da sosyal demokrasinin Marksizm’le buluşması ve en azından söylem olarak 1914 yılına kadar Marksizm’e büyük ölçüde bağlı kalması, Almanya’nın sömürgeler elde ederek işçi sınıfına kapitalist düzen içinde önemli olanaklar sağlamasında gecikmesine bağlıdır.

İngiltere’de Sosyal Demokrasi

İngiltere’de ise farklı bir gelişme yaşandı; çünkü İngiltere’de 19. yüzyılın ilk yarısında kapitalizmin yol açtığı çok kötü çalışma ve yaşama koşullarına karşı İngiliz işçilerinin çeşitli ve etkili eylemleri ortaya çıktı. Bu mücadeleleri işçiler kaybettiler; ancak sermayedar sınıfa da önemli zararlar verdiler. İngiliz burjuvazisi, bu sınıf çatışmalarını yumuşatmak ve hatta önlemek için, sömürgelerden aktardığı ekonomik artığın bir bölümünü işçilerle paylaştı ve işçileri, kapitalizmin mezar kazıcılarından kapitalizmin payandalarına dönüştürdü. Bu sürecin ideolojik altyapısını da İngiliz sosyal demokrasisi sağladı.

İngiltere’de sosyal demokrasi, İşçi Partisi çatısı altında gelişti.

İngiltere’de sosyal demokrasi daha başından itibaren sermayedar sınıfın ve emperyalizmin destekçisi olarak ortaya çıktı. Emperyalizme açık destek vermede öncülük, İngiltere’deki sosyal demokrat Fabian Derneği’nindir.

1883 yılında kurulan Fabian Derneği demokratik sosyalist bir çizgideydi; ancak sömürgeciydi ve emperyalizmi savunuyordu. Hatta “Fabian emperyalizmi” diye bir kavram bile doğmuştu. İngiliz İmparatorluğu’nun sömürgelere uygarlık götüreceğini iddia ediyordu. Bu görüşün en etkili savunucusu Bernard Shaw idi.

1902 yılının sonlarında Fabian Derneği’nin kurucularından Sidney ve Beatrice Webb, Sosyal Emperyalist Parti adıyla bir örgüt oluşturmak amacıyla bir dernek kurdular; ancak bu girişim sonuçlanmadı.

Fabian Derneği ve daha sonraki yıllarda Fabian Derneği’nin de katkısıyla kurulan İşçi Partisi tipik sosyal demokrat bir örgüttü. “Kendine Müslüman”dı; sömürgeciliği ve emperyalizmi (söylemde ve uygulamada) destekliyordu. Daha sonraki yıllarda iktidara geldiği dönemlerde de emperyalizmin en büyük destekçisi ve uygulayıcısı oldu.

Sömürgeci ve emperyalist ülkelerin burjuvazileri ve devletleri, diğer ülkelerin sömürülmesinden elde edilen kaynağın bir bölümünü işçi sınıflarına aktardı ve böylece işçi sınıflarını dış sömürünün sürdürülmesinde destekçi olarak kullandı. İngiltere’de 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan bu yeni uygulama, ideolojik alanda, başta emperyalizmi ve sonraki yıllarda da kapitalizmi destekleyen revizyonizmi ve sosyal demokrasiyi geliştirdi. Diğer bir deyişle, emperyalist ülkelerde sosyal demokrat parti içindeki bazı “hainler” revizyonist olduğu için işçi sınıfı kapitalizmin payandalarına dönüşmedi. İşçi sınıfı kapitalizmin payandalarına dönüştürüldüğü için, emperyalist ülkelerdeki sosyal demokrasi revizyonistleşti ve emperyalizmin ve kapitalizmin destekçisine dönüştü.

Rusya’da Sosyal Demokrasi

Kapitalizmin gelişiminin daha geri olduğu Çarlık Rusyası’nda da sosyal demokrat hareket gelişti. Ancak bu örgütlenme, kıta Avrupası’nda sosyal demokrat partilerde Marksizmin etkili olduğu ve uluslararası düzeyde de İkinci Enternasyonal’in faaliyette bulunduğu bir dönemde ortaya çıktı. Bu parti, işçi sınıfının günlük sorunlarına çözüm ararken geliştirdiği bir yapı değildi; bilimsel sosyalizmi benimseyenler, işçi sınıfının sisteme karşı oluşan enerjisinden yararlanarak sosyalist bir düzen kurmaya çalışıyordu.

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi 1898 yılı Mart ayında Minsk’te ilk kongresini yaparak kuruldu.

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi’nin ikinci kongresi 1903 yılında gizlilik koşulları altında önce Brüksel’de, ardından Londra’da toplandı. Bu kongrede partinin örgütlenme biçimi konusunda Lenin’in tezleri kabul edildi ve bu tezi savunanlara, Rusçada çoğunluk anlamına gelen “bolshinstvo” sözcüğünden hareketle, “bolşevik” dendi.

1917 yılı Kasım ayındaki Rus Devrimi’ni yapan, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik) idi. Parti’nin adı ancak 6-8 Mart 1918 günleri toplanan 7. Olağanüstü Kongresi’nde Rus Komünist Partisi (Bolşevik) olarak değiştirildi.

1918 yılına kadar, emperyalist ülkelerde kapitalist düzeni ve emperyalizmi fiilen ve bazen söylemde de savunan partiler de, Rusya’da olduğu gibi kapitalizme ve emperyalizme karşı açık tavır alan partiler de “sosyal demokrat” adını kullanıyordu.

1951 yılında kurulan Sosyalist Enternasyonal de emperyalist devletlerin politikalarını onaylayan ve destekleyen bir örgüttür. 20. yüzyılın başlarında kendi devletlerinin emperyalist politikalarını destekleyen sözde “sosyalist”lere, “lafta sosyalist, davranışta emperyalist” anlamına gelen “sosyal emperyalist” denirdi. CHP’nin üyesi bulunduğu Sosyalist Enternasyonal “sosyal emperyalist” bir örgüttür.

Osmanlı’da Sosyal Demokrat Partiler

Osmanlı döneminde ilk sosyal demokrat parti, Ermenilerin kurduğu Hınçak’tı.

Sosyal demokrat **Hınçak Partisi** 1887 yılında İsviçre’de Cenevre’de kuruldu. İkinci Enternasyonal’e üyeydi ve Avrupa’nın diğer sosyal demokrat partileriyle ilişki içindeydi. Örgütün amacı, bağımsız bir Ermenistan’da sosyalizmi kurmaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için umutlarını Avrupa’nın büyük güçlerine (diğer bir deyişle, emperyalist devletlere) bağlamışlardı. Osmanlı Devleti’ni kendi güçleriyle yenemeyeceklerini biliyorlardı. Bu amaçla terör eylemlerine giriştiler. Beklentileri, bu terör eylemlerine Osmanlı Devleti’nin sert ve eylemlere katılmayanları da hedef alan baskı yöntemleriyle yanıt vermesiydi. Böylece emperyalist devletlerin Osmanlı’ya baskı yapması ve Ermenilerin bağımsızlık talebinin gerçekleşmesi bekleniyordu.

Sosyal demokrat Hınçak Partisi’nin, kurtuluşu emperyalistlerin desteğinde arayan girişimi, Ermeni halkı için büyük felakete neden oldu.

Sosyal Demokrat Fırkası 1918 yılı Aralık ayında İstanbul’da kuruldu. Genel başkanı Dr.Hasan Rıza Bey, genel sekreteri Yorgaki Efendi idi. Tarık Zafer Tunaya’nın belirttiğine göre, “Fırka kendisini İkinci Enternasyonal’e bağlı saymıştır.” Parti, ABD Devlet Başkanı Wilson’un, Osmanlı’nın parçalanmasını da öngören ilkelerini savunuyordu. Fırkanın programında örgütün amacı şöyle ifade ediliyordu: “Fırkanın gayeleri: Alelumum işçilerin amele ve çiftçilerin tanzimi âmal, ve teşriki mesailer, bilcümle teşkilatın sosyal demokrat esasatına ifrağı, (...) sermayedaran şirket ve cemiyetlerinin yine sosyal demokrat prensiplerine tevfiği, (...) beynelmilel sosyal demokrat teşkilat-ı umumiyesile teşriki...”

Osmanlı'nın teslim olmasından sonra kurulan bu sosyal demokrat parti, Kurtuluş Savaşı'nın başarıya ulaşması sonrasında kapatıldı.³²⁴

Hüseyin Hilmi Bey'in ("İştirakçi Hilmi") önderliğinde 1919 yılı Şubat ayında kurulan **Türkiye Sosyalist Fırkası** da "sosyal demokrat" idi. Türkiye Sosyalist Fırkası'nın İkinci Enternasyonal'le bağlantısı vardı. Partinin programında sosyalizm savunuluyor, örgütün, "sermayedar sınıfının zulmü altında ezilen küçük tacir, çiftçi, amele gibi fakir ve işçi sınıfının himayesini" temin etmeye çalışacağı belirtiliyordu.

İngiliz ajanı olduğu ileri sürülen ve İngiliz İşgal Kuvvetleri Komutanı Tim Harington'dan grevler için de maddi destek alan Hüseyin Hilmi Bey, Kurtuluş Savaşı'nın başarıyla sonuçlanması sonrasında, 1922 yılı Kasım ayında vurularak öldürüldü.

Mustafa Kemal Paşa ve Sosyal Demokrasi

CHP'nin 1946 yılına kadarki belgelerine bakıldığında "sosyal demokrasi" kavramı görülmemektedir. Atatürk döneminde CHP'nin ideolojisi olarak "Kemalizm" gösterilmektedir.

Cumhuriyet Halk Partisi'nin 14.6.1943 tarihinde toplanan VI. Büyük Kurultayı'nda kabul edilen CHP Programı'nın Giriş bölümü de şöyledir:

"Cümhuriyet Halk Partisinin programına temel olan ana fikirler, inkılâbımızın başlangıcından bugüne kadarki fiiliyat ve tatbikatta aşikârdır. Yalnız birkaç sene için değil istikbale de şamil olan tasavvurlarımızın ana hatları burada toplu bir halde yazılmıştır. **Partiye esas olan bütün bu prensipler Kemalizm yoludur.**"³²⁵

Mustafa Kemal Paşa, Kurtuluş Savaşımız sırasında Sovyet Rusya'daki komünistlerle yakın bir işbirliği içindeydi. Ayrıca bir Komünist Partisi de kurdu. Ancak sosyal demokratlarla bir işbirliğine girmedi; çünkü sosyal demokratlar Anadolu'da sürdürülmekte olan anti-emperyalist bağımsızlık savaşını desteklemiyorlardı. Ayrıca, Osmanlı'daki sosyal demokratlar ya emperyalistlerin işbirlikçisiydi, ya da umutlarını emperyalistlere bağlamışlardı.

Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nın verildiği yıllarda Batı ülkelerindeki sosyal demokratların iki uluslararası örgütü vardı.

Sosyal demokrat çizgideki Uluslararası Sendikalar Federasyonu (IFTU) 1901 yılında kurulmuş, Birinci Dünya Savaşı sürecinde dağılmış, 1919 yılında gerçekleştirilen Amsterdam Kongresiyle yeniden oluşturulmuştu.

Uluslararası Sendikalar Federasyonu sosyal demokratların yönetimi altında faaliyet gösterdi ve 1932 yılına kadar üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti savundu.

Bu örgütün 1921-1939 döneminde yayımlanmış olan dergisinde (**The International Trade Union Movement, Review of the International Federation of Trade Unions**) ve bu örgütün tarihine ilişkin yayımlanmış kitaplarda, 1919-1922 döneminde Anadolu'da verilen anti-emperyalist bağımsızlık savaşına ilişkin hiçbir değerlendirme bile yoktur. IFTU'nun bu tavrı son derece doğaldır; çünkü sosyal demokrasi emperyalizmin destekçisidir; kendi ülkesinde üretim araçları üzerinde toplumsal mülkiyeti (sosyalizmi) savunsa bile, sömürgecilğe ve emperyalizme karşı çıkmaz, sömürgeciliğin tasfiyesi için en küçük bir çaba göstermez.

Kurtuluş Savaşımız döneminde emperyalist ülkelerin sosyal demokrat partilerinin öncülüğünde enternasyonaller de kuruldu.

İkinci Enternasyonal 1914 yılında dağıldı. 1919 yılında sosyal demokrat partilerin bir bölümü Berne Enternasyonalini oluşturdu. 1921 yılı Şubat ayında da Viyana Birliği veya İkibuçukuncu Enternasyonal diye bilinen örgütlenme gerçekleştirildi. Bu iki örgütlenme 1923 yılı Mayıs ayında Emek ve Sosyalist Enternasyonal kurdular. Günümüzdeki Sosyalist Enternasyonal'in atası bu örgüttür.

³²⁴ Sosyal Demokrat Fırkası'nın kuruluş başvurusu, programı, Hasan Rıza'nın **Sosyalizm** isimli broşürü için bkz. Mete Tunçay, **Türkiye'de Sol Akımlar, Cilt 1, 1908-1925**, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.214-231. Parti hakkında bilgi için ayrıca bk. s. 79-83.

³²⁵ **Cumhuriyet Halk Partisi Program ve Nizamname**, Ankara, 1943, s.3.

Bu örgütlenmeler Anadolu'daki Kurtuluş Savaşı'nı görmezden geldi; bu örgüte üye sosyal demokrat partiler kendi emperyalist ülkelerinin devlet ve sermaye politikalarını desteklediler.

Mustafa Kemal Paşa, sosyal demokrasinin ne olduğunu bilmediğinden değil, çok iyi bildiğinden Cumhuriyet Halk Partisi'nin kapısından sosyal demokrasiyi sokmadı; sosyal demokrasi adı altında emperyalist ülkelere bağımlı örgütlerin kurulmasına izin vermedi.

Sosyal demokrasiye karşı çıkan Atatürk, anti-emperyalist mücadelede komünist Sovyet Rusya (1922'den itibaren Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği) ile yakın bir işbirliği kurdu.

Mustafa Kemal Paşa Niçin Sosyal Demokrasiye Karşıydı?

Mustafa Kemal, Türkiye'nin milli demokratik devrimini "sosyal demokrat" olarak isimlendirmede. Bu kavramı ve anlayışı tercih etmemesi, gelişmeleri bilmemesinden değil, çok iyi bilmesinden kaynaklanmaktadır. "Sosyal demokrasi" yerine "halkçılık" ve "devletçilik" anlayışlarını benimsedi ve uyguladı.

Mustafa Kemal'in ve Kemalist Devrim'in öncelikli özelliği, bağımsızlıkçı ve anti-emperyalist olmasıdır. Bu özellikler, Kemalizmi, 1919 ve sonrasındaki sosyal demokratlardan temelden ayırıyordu.

Mustafa Kemal Paşa'nın bağımsızlık tutkusu, onu tutarlı bir anti-emperyalist yapıyordu. 1 Aralık 1921 günü Büyük Millet Meclisi'nde yaptığı konuşma, bu tavrını çok güzel sergilemektedir:

*"Biz hayatını, bağımsızlığını kurtarmak için çalışan emek erbabıyız, zavallı halkız. Mahiyetimizi bilelim. Kurtulmak, yaşamak için çalışan ve çalışmaya mecbur olan bir halkız. (...) O halde ifade ediniz efendiler; halkçılık, toplumsal nizamını emeğine, hukukuna dayandırmak isteyen toplumsal bir doktrindir. Efendiler, biz bu hakkımızı saklı bulundurmamak, bağımsızlığımızı emin bulundurabilmek için heyeti umumiyemizce, heyeti milliyemizce bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı ve bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı heyeti milliyeye mücadeleyi uygun gören bir mesleği takip eden insanlarız."*³²⁶

Mustafa Kemal Paşa, dünyadaki gelişmeleri ve dengeleri çok iyi izleyen bir devlet adamıydı. Emperyalizme karşı verilen başarılı mücadelenin dinamiklerini iyi kavramıştı. 22 Ekim 1920 tarihinde Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Dışişleri Halk Komiseri Çiçerin'e yazdığı mektuptaki kavrayış son derece önemlidir: "Kesin olarak inanmaktayım ve bu inancımı yurttaşlarım da paylaşmaktadır ki, bir taraftan Batılı emekçiler, diğer taraftan köleleştirilen Asya ve Afrika halkları, bugün milletlerarası sermayenin, onları birbirine kırdırmak, köleleştirmek ve efendilerinin azami kârı için onları kullandığını anladıkları ve sömürge politikalarının bir cinayet olduğu bilinci dünya emekçi kitlelerinin kalbine yerleştiği gün burjuvazinin iktidarı son bulacaktır."³²⁷

Mustafa Kemal tercihinin çok bilinçli bir biçimde yaptığı.

Emperyalist ülkelerde işçi sınıflarının desteklediği sosyal demokrasi vardı. Bu ülkelerin işçi sınıfları emperyalist zulme ve sömürüye ortak olmuşlardı; bu anlayışlarını "sosyal demokrasi" olarak ifade ediyorlardı.

Mustafa Kemal, Türkiye'nin milli demokratik devrimini 6 Ok'ta ifade edilen anlayışlar temelinde geliştirmeyi tercih etti.

Atatürk Sosyal Demokrat Parti'yi Kapattı

Daha önce de belirtildiği gibi, İstanbul'da 23 Aralık 1918 tarihinde Sosyal Demokrat Fırkası kuruldu. Partinin önderi Dr.Hasan Rıza idi. Parti, ABD Devlet Başkanı Wilson'un emperyalist çıkarları koruyan ilkelerine bağlı olduğunu açıklıyordu. Sosyal Demokrat Fırkası'nın 1922 yılında dağıldığı ve büyük olasılıkla kapatıldığı biliniyor.

³²⁶ ATABE, Cilt 12, 2003, s.121

³²⁷ ATABE, Cilt 10, 2003, s.64

Dr.Hasan Rıza, 1924 yılında Sosyal Demokrat Fırkası'nı yeniden kurmak istedi. Bakanlar Kurulu'nun 13 Mayıs 1925 tarihli kararında, Sosyal Demokrat Fırkası'nın geçmişte yasaklandığı ve yeniden faaliyete geçmesine izin verilmediği belirtiliyordu. Bu Bakanlar Kurulu kararında Gazi Mustafa Kemal'in de imzası bulunmaktadır.

Bakanlar Kurulu kararında şöyle deniyordu: “Mevzuat ve hali hazır kanunlarımızın esasına aykırılık ve memleketin emniyet ve asayişini ihlale cüret ve muzır maksatlar ve yasaklananların takibi gibi sebeplerden dolayı fesh edilen her hangi bir fırkanın, tekrar aynı unvan ve maksat ile kurulup gelişmesi, memleket idare ve siyasetine ters olduğundan evvelce fesh olunmuş ve tekrar tesis ve ihyası için tesis edenler tarafından müracaat edilmiş Sosyal Demokrat Fırka'nın yeniden teşkili men edilmiştir.”³²⁸

Hasan Rıza 31 Mayıs 1926'da Sosyalist Enternasyonal'e bir mektup gönderdi. Para yardımı talebinde bulundu.

Hasan Rıza 1930 yılında Sosyal Demokrat Fırkası'nı kurmak için yeniden izin istedi. İzin verilmedi.

Atatürk bu ülkede Sosyal Demokrat Parti kurdurtmadı. CHP'nin kapısından içeriye “sosyal demokrasi” kavramını sokturmadı.

Milli Demokratik Devrimimiz ve Kemalist Devrim

Kemalist Devrim, Türkiye'nin milli demokratik devriminin en önemli aşamasıdır.

Milli demokratik devrimin birinci amacı, bağımsız bir ulus-devletin kurulmasıdır. Bu ulus-devlet Türkiye'de ancak bir **cumhuriyet** olabilir. Bu ulus-devletin varlığını ve bağımsızlığını sürdürebilmesinin önkoşulu, **emperyalizme karşı** siyasi, ekonomik ve toplumsal bağımsızlıktır. Emperyalizm çağında Türkiye koşullarında bu ulus-devletin üniter yapıda olması zorunludur. Emperyalizm çağında ulus-devletin ekonomik bağımsızlığının temeli ise **devletçiliktir**, halkın ve ülkenin çıkarları doğrultusunda yönlendirilen karma ekonomidir.

Ulus-devletin varlığı, ülke sınırları içindeki halkın çağdaş bir milliyetçilik anlayışıyla bir millete dönüştürülmesine bağlıdır. Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk milleti denir. Türk milliyetçiliği, hangi etnik köken ve inançtan olursa olsun, tüm ulusun bütünlüğünü savunur. **Milliyetçilik** ancak **halkçılık** ve **laiklik** temelinde gelişebilir. Farklı toplumsal sınıflardan oluşan milleti bütünleştirmenin önkoşulu, nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan ve emeğiyle geçinen işçilerin, esnaf-sanatkarın, küçük üretici köylülerin, emeklilerin, engellilerin insanca yaşayabilecekleri bir ülke yaratmaktır. Farklı inançlardan insanları birleştiren ise laikliktir.

Halkın çağdaş bir millete dönüştürülmesinin ve bütünleştirilmesinin önkoşulu, insanların kulluktan kurtarılmasıdır. Kadınlar da, erkek kulluğundan kurtarılmalıdır. İnsanlar, emperyalistlerin, padişahın, halifenin, şeyhlerin, din adamlarının, aşiret reislerinin, toprak ağalarının kulluğundan kurtarılmalıdır. İnsanların paranın ve sermayenin kulluğundan kurtarılması ise demokratik devrimin ötesinde bir süreci öngörür. İnsanın özgürleşmesinin bu ilk aşamasında **laiklik**, **devletçilik** ve **devrimcilik** temel araçlardır.

Kemalist Devrim ve Kemalist Devrim'den sapma ve kopuş değerlendirilirken, demokratik devrimin bu hedefleri temel alınmalıdır; “6 ok” olarak ifade edilen ilkeler, bu amaçların hayata geçirilmesinin araçlarıdır.

CHP'de Kemalist Devrim'den Sapma

Atatürk'ün önderliğindeki Türkiye milli demokratik devriminin en önemli örgütlenmesi CHP idi. Ancak CHP'nin Kemalist devrimden sapması ve kopuşu ve Yeni-CHP'ye dönüşümünde 1945/1946, 1965, 1980 ve 2010 kırılmaları önemlidir.

³²⁸ Hasan İleri, *Türkiye'de Sosyal Demokrasi, 1908-1998*, s.44-45

1945/46 kırılması yalnızca CHP'nin değil, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ve hükümetlerin politikalarında da köklü değişimlere neden oldu.

Nasıl oldu da, 11.6.1945 günü büyük toprak sahiplerine karşı son derece radikal hükümler içeren 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu'nu kabul ettiren CHP, 1947 yılındaki Kurultayı'nda partinin ve devletin temel ilkeleri kabul edilen anlayışlarda önemli tartışmalar yaşadı ve değişikliklere gitti?

Nasıl oldu da, Atatürk'ün anti-empyralist devrimini onunla birlikte yaşayan veya o ortamda büyüyen insanlar, 1946 yılında ABD'den medet umar duruma düştü?

Nasıl oldu da, 1919-1938 döneminde dünya tarihinde eşine çok az rastlanır bir siyasal, toplumsal ve hatta ekonomik değişimi gerçekleştirmiş kadrolar, bir anda karşıdevrimci bir çizgiye savruldu?

Nasıl oldu da Kemalist Devrim'in sağladığı özgürlüklerden ve ekonomik kalkınmadan yararlanan milyonlarca insan bu değişime tepki göstermedi?

Parti, hükümet ve özellikle de devlet politikalarında böylesine büyük değişiklikler, bazı kişilerin eksikliği, hatası veya ihanetiyle açıklanamaz.

Devletin temel rotasının değişiminde, özellikle İkinci Dünya Savaşı sırasında karaborsa yoluyla ellerinde büyük sermaye birikimi gerçekleşen sermayedar sınıf mı belirleyici oldu? CHP, hükümet ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti, güçlenen burjuvaziye teslim mi oldu?

Hayır.

Türkiye'de yerli burjuvazinin etnik kökenleri ve bunların önemli bir bölümünün Kurtuluş Savaşı sürecindeki tavrı bilinmezse, başka ülkelerdekine benzer görüşler ileri sürülebilir.

Türkiye'de yerli burjuvazinin büyük bölümü, 1960'lı yılların ortalarına kadar, azınlıklardandı ve empyralistlerle çıkar ve işbirliği içindeydi. Bu sermayedarlar Kurtuluş Savaşı yıllarında işgalci Yunan ordusuna destek verdiler. Bu nedenle de Kurtuluş sonrasında, bırakın hükümet politikalarını etkilemeyi, korku içindeydiler.

Azınlıkların İkinci Dünya Savaşı döneminde Türkiye ekonomisi üzerindeki hakimiyetleri için Arslan Başer Kafaoğlu'nun **Varlık Vergisi Gerçeği**³²⁹ kitabına bakılabilir. Kitapta Necati Doğru'nun **Cumhuriyet Gazetesi**'nin 10 Aralık 2001 tarihli sayısında yer alan "Salkım Hanım: Tersine Tarih!" yazısı da yer almaktadır (s.88-94). Bu yazıda, İstanbul Ticaret Odası kayıtlarından hareket edilerek, İstanbul ekonomisinin yaklaşık yüzde 90'ına Musevi, Ermeni ve Rumların hakim olduğu ileri sürülmektedir.

Arslan Başer Kafaoğlu, Türkiye ekonomisi üzerinde azınlık hakimiyetinin sona ermesinde üç önemli gelişmeye işaret etmektedir: "(1) İsrail devletinin kuruluş döneminin sona ermesiyle birçok Yahudi buraya gitti; (2) 1955'te 6-7 Eylül olaylarından sonra önemli bir Rum nüfus Yunanistan'a gitti; (3) Selanik Bankası ve iki İtalyan bankasının ülkemizden ayrılması. Bu bankalar azınlıklara muvazaalı işlerde büyük kolaylık sağladılar." (s.66)

A.B.Kafaoğlu'nun bu listesine belki 1964 yılında Türkiye'de yaşayan ve çalışan Yunan vatandaşı Rumların sınırdışı edilmesi eklenebilir.

Nitekim, sermayedar sınıf, 11.11.1942 günü kabul edilen 4305 sayılı Varlık Vergisi Kanunundan bile kurtulamadı.

Devlet politikalarında böylesine büyük değişimin öncelikli sorumlusu, Sovyetler Birliği'nin Türkiye'ye yönelik olumsuz politikaları olsa gerektir. Bu yıllarda Türkiye-SSCB ilişkileri bozuldu. Sovyetler'in toprak talebi tartışmalıdır; ancak Boğazlar'da "ortak savunma" adı altında Türkiye'nin bağımsızlığına ve egemenliğine yönelik talepleri belgelidir.

Bu konu ayrı bir yazının konusu olacak kadar önemlidir. Ancak güvenilir üç kaynak, bu konunun önemini göstermesi açısından yararlı olacaktır.

Editörlüğünü B.Ponomaryov, A. Gromyko ve V.Khvostov'un yaptığı ve Sovyetler Birliği'nin resmi yayınevi olan Progress Publishers tarafından Moskova'da 1974 yılında

³²⁹ Arslan Başer Kafaoğlu, **Varlık Vergisi Gerçeği**, Kaynak Yay., İstanbul, 2002, s.59-61. Ayrıca bkz. Çetin Yetkin, **Karşıdevrim, 1945-1950**, Otopsi Yay., İstanbul, 2003, s. 134-135.

yayımlanan **Sovyet Dış Politikası Tarihi, 1945-1970**³³⁰ kitabında Sovyetler Birliği'nin 1953 yılında Türkiye'ye verdiği nota şöyle anlatılmaktadır:

“Sovyet Hükümeti adına 30 Mayıs 1953'te Türk Büyükelçisi'ne aşağıdaki nota verilmiştir.

*‘İyi komşuluk ilişkilerini korumak ve barış ve güvenliği güçlendirmek amacıyla **Ermenistan ve Gürcistan hükümetleri, Türkiye'ye yönelik toprak taleplerinden vazgeçmeyi mümkün bulmuşlardır. Boğazlar sorununa ilişkin olarak da, Sovyet Hükümeti görüşünü yeniden gözden geçirmiştir ve SSCB'nin Boğazlar yönünden güvenliğinin SSCB ve Türkiye açısından eşit şekilde kabul edilecek koşullarla sağlanabileceğini düşünmektedir. Sovyet Hükümeti bu nedenle kayda geçirmektedir ki Sovyetler Birliği'nin Türkiye üzerinde herhangi bir toprak talebi yoktur.’”***

Bu yıllarda Sovyetler Birliği'nin Dışişleri Bakanı Viçeslav Mihayloviç Molotov idi. Feliks Çuyev, Molotov'un dostuydu ve 1969-1986 döneminde Molotov'la, her biri 4-5 saat süren 140 görüşme yaptı ve bu görüşmeleri kayda geçirdi.

Görüşmelerde Sovyetler Birliği'nin Türkiye'den toprak talebi ve Boğazlar konusu da gündeme geldi.

Yordam Kitap tarafından yayımlanan **Molotov Anlatıyor** kitabında Molotov'un bu konularda anlattıkları, talepler konusundaki kuşkuvarı tümüyle ortadan kaldırııcı niteliktedir. Bu bölümler aşağıda sunulmaktadır (parantez içindeki tarih, görüşmenin yapıldığı günü göstermektedir):

“Savaşın bitiminde Türklerden Çanakkale'nin kontrolünü bize bırakmalarını talep ettik. Buna yanaşmadılar, müttefiklerimiz de desteklemedi. Bizim hatamız bu oldu. Bizim fikrimize göre Stalin her şeyi meşruiyet çerçevesinde, BM çizgisinde yapmak istiyordu. Donanmalarımız oraya vardığında İngilizler çoktan orada gardlarını almış durumdaydılar. Orada bir beceriksizliğimiz oldu. (31.07.1972; 15.08.1975)”

“Boğazların denetimini Türkiye'yle ortaklaşa yapmamız gerektiğini ileri sürmüştüm. Bu fikir aslında çok iyi bir fikir değildi ama bana verilmiş olan görevi başarmam gerekiyordu. 1945'de, savaş bitince, bu sorunu masaya getirdim: Boğazlar, Sovyetler Birliği ve Türkiye'nin koruması altında olmalıydı. Bu yersiz ve gerçekleştirilmesi imkansız bir öneriydi. Stalin'in büyük bir politikacı olduğuna inanıyorum, fakat o da bazı hatalar yaptı. Sovyet ordusunun kazandığı zafere dayanarak böyle bir düzenlemeyi önerdik. Ancak bunun kabul edilemez bir şey olduğunu biliyordum. Aslında bu bizim yapmış olduğumuz bir hata.” (24.07.1978)

“Türk toprakları üstünde hak talebimiz vardı. Konuyu Gürcü bilim adamları ortaya attılar. Hem de beceriksizce. Boğazları, Türklerle birlikte korumak. (...) Karadeniz'den bir çıkış kapısı! Bu başarısızdı. Çanakkale'ye girebilseydik her şey farklı olurdu.” (28.08.1982)

“Çanakkale! Stalin: ‘Haydi! Bastır! Ortaklaşa egemenlik teklif et’ diyordu; ben: ‘Bunu kabul etmeyecekler!’ (...) ‘Sen gene de ısrar et!’” (30.09.1981)

“Boğazlar sorununu da halletmek gerekiyordu. Neyse ki zamanında vazgeçmişiz yoksa bu bize karşı saldırgan ortak bir koalisyona dönüşebilirdi. (...) Ek olarak Batum'a sınır bir bölgeyi de talep ettik çünkü bu Türk toprağında eskiden Gürcüler yaşıyordu. Azeriler İran'ın Azeri kısmını almak istiyorlardı. Gürcüler de Türkiye'nin Gürcü bölgesini. Ağrı'yı da Ermenilere vermek istiyorduk. O dönemde bu tür toprak talepleriyle ortaya çıkmak zordu. Geçmişte Çar yönetimi Rusya sınırındaki topraklara el koymuştu. Bizim çok dikkatli davranmamız gerekiyordu ama her şeyden önce bu yönetimlerin de gözünü korkutmamız lazımdı.” (21.10.1982)³³¹

Bilal Şen, eski TKP'nin üyesiydi. 1945 İleri Gençler Birliği ve 1951-52 TKP tevkifatlarında hüküm giydi. 1957 yılında itibaren Bulgaristan'da Bizim Radyo'da çalıştı. 1965 yılında TKP'deki görevlerine son verildi. 1973 yılında TKP'nin atılım döneminde TKP'de yeniden görev aldı.

Bilal Şen, “Arhiv Vneşhey Plitiki Rossiyskoy Federatsii, Çernomorstie Prolive, Sbornik Dokumentov, 1917-1946, M., 1947, c.160” kaynağına dayanarak, Türk büyükelçisi Selim Sarper'le ilgili şöyle yazmaktadır: “Molotov'un İngiliz temsilcisine verdiği 20 Temmuz 1945 tarihli cevabî notaya göre, bu görüşmede Türk temsilcisine ‘benzer bir anlaşma, ancak Boğazlar sorunundan başka, 1921

³³⁰ Ponomaryov, B.-Gromyko, A.-Khvostov, V., **History of Soviet Foreign Policy, 1945-1970**, Progress Publishers, Moscow, 1974, s.279-280.

³³¹ Feliks Çuyev, **Molotov Anlatıyor, Stalin'in Sağkoluyla Yapılan 140 Görüşme**, Yordam Kitap, İstanbul, 2007, s.104-106.

yılında Sovyetler Birliği'nden gaspedilip Türkiye'ye katılan topraklar sorununun çözümü koşulu ile düşünülebilir'demiştir.”

Bilal Şen, “Novey Mir, no.5, 1991, s.198” kaynağına dayanarak da şunları yazmaktadır: “Karşılıklı nota alışverişlerine son verilince taraflar, Boğazlar Konferansı toplama düşüncesini bir tarafa bırakmışlardır. Bundan sonra Stalin diplomatik arenadaki çabalarını başka alana aktarmıştır. Bunun bir örneği, ‘...Boğazlar bölgesinde askersel üs ve Ermeni ve Gürcü topraklarının geri verilmesi istekleriyle Sovyet, Ermeni ve Gürcü hareketini organize etmesi’dir.”³³²

Cüneyt Akalın da **Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye-1** kitabında şunları yazmaktadır: “Kanımca, bu iki noktada ikili bir hata yapılıyor. Türk yönetiminin Sovyet taleplerini olabildiğince büyüterek, abartarak, gürültü kopararak kendini acındırmaya, haklı göstermeye çalışması ne kadar yanlışsa, hiçbir şey olmamış gibi davranmak da o kadar yanlıştır. Sovyetler’in 1946’da verdiği iki notada belirtilen 5. nokta, yani Boğazları’ı birlikte savunma talebi TC’nin egemenliğiyle bağdaşmayan bir taleptir.”³³³

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Sovyetler Birliği’nden kaygı duymasına yol açan iki gelişme daha yaşandı.

Birinci gelişme, Türkiye Komünist Partisi’nin (TKP) faaliyetine ilişkindi. Komünist Enternasyonal’in 1935 yılındaki 7. Kongresi’nde alınan kararlara uygun biçimde, TKP’nin faaliyetleri 1936 yılında durduruldu. Türkiye’ye gelen Komintern temsilcisi, TKP’nin illegal çalışmalarının durdurulmasını istedi. Komünistler CHP gibi siyasal örgütlere girecekti.³³⁴ Ancak TKP illegal çalışmalarına 1943 yılında yeniden başladı. 1944 yılında TKP Davası ve 1945 yılında İleri Gençler Birliği davası açıldı.³³⁵ TKP bu dönemde talimatları Moskova’dan alan bir örgütlenmeydi ve özellikle İkinci Dünya Savaşı’nda Sovyetler Birliği’nin başarıları ve savaş sonrasında etki alanını genişletme politikası çerçevesinde Türkiye için ciddi bir tehdit oluştuyordu.

İkinci gelişme, savaş sırasında İran’ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmiş olan kuzey bölgelerinde Sovyetler’in desteğiyle oluşturulan Mehabad Kürt Cumhuriyeti idi. Mehabad Kürt Cumhuriyeti 22 Ocak 1946 tarihinde kuruldu. Kızıl Ordu’nun İran’dan ayrılması sonrasında İran ordusu Mehabad Kürt Cumhuriyeti’nin silahlı güçlerini yendi ve 31 Mart 1947 günü hareketin önderleri idam edildi. Mehabad yöneticilerinden Molla Mustafa Barzani 1947 yılında Sovyetler Birliği’ne sığındı ve 11 yıl 4 ay süreyle Sovyetler Birliği’nde kaldı. Sovyetler Birliği, Türkiye ve Ortadoğu politikalarında Kürt milliyetçiliğinden yararlanmaya çalıştı. Bu durum Türkiye açısından diğer bir kaygı nedeni oluşturdu.³³⁶

CHP’nin tarihindeki ilk büyük kırılmanın sorumlusu, öncelikli olarak Sovyetler Birliği’nin kısa vadeli hesapları önde tutan yanlış politikalarıdır. İkinci Dünya Savaşı’nın ve dünyanın kaderini değiştiren Sovyetler Birliği, bu gücüne güvenerek, Türkiye ile dostluk politikasından vazgeçti. Bu politika değişikliğinde Türkiye’nin dış politikasındaki bazı zikzaklar da etkili oldu.

1946 yılında, dünya tarihinde ilk kez, tüm dünya devletlerini kapsayan bir kamplaşma gündeme geldi. Bu kamplaşmanın dışında kalabilen İsviçre ve Avusturya gibi ülkelerin çok özel durumları vardı. 1923-1938 döneminde emperyalist ülkelerin kendi aralarındaki çıkar çatışmaları ve 1929 Buhranı, Türkiye gibi ülkelere müdahale olanaklarını sınırlandırmıştı. 1946 yılında Türkiye açısından “tarafsızlık” gibi bir seçenek yoktu. Türkiye, kaçınılmaz bir biçimde, Atlantik sistemine yöneldi ve Kemalist Devrim’den koptu.

CHP’nin Kemalist Devrim’den sapışında İkinci Dünya Savaşı’nda Türk ordusunun silah-teçhizat ve araç-gereç yönünden zayıflığının ortaya çıkması ve bu eksikliğin giderilmesinde

³³² Bilal Şen, “Sovyet Kaynaklarında Boğazlar ve Stalin,” **Tarih ve Toplum**, Aralık 2000, s.13-18.

³³³ Cüneyt Akalın, **Soğuk Savaş, ABD ve Türkiye-1, Olaylar-Belgeler (1945-1952)**, Kaynak Yay., İstanbul, 2003, s.206. Cüneyt Akalın’ın bu konuda daha kapsamlı araştırması için bkz., “Sovyet Talepleri İddiaları ve Gerçekler,” **Teori**, Şubat 2005, s.12-22.

³³⁴ Mete Tunçay, **Türkiye’de Sol Akımlar, cilt 2, 1925-1936**, İletişim Yay., İstanbul, 2009, s.163-164.

³³⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Rasih Nuri İleri, **1944 TKP Davası**, Tüstav Yay., İst., 2003 ve Rasih Nuri İleri, **1945 İGB Davası**, Tüstav Yay., İstanbul, 2003.

³³⁶ William Aegleton, **1946 Mehabad Kürt Cumhuriyeti**, Koral Yay., İstanbul, 1976.

katkının ABD'den beklenmesi de önemlidir. Bu katkı, Türkiye ile ABD arasında 12 Temmuz 1947 tarihinde imzalanan antlaşmayla uygulamaya konan Truman Doktrini ile sağlandı.

Kırılmada diğer bir etmen, nüfusun dörtte üçünü oluşturan köylülüğün CHP karşıtı tavrıydı. 1929 Buhranı ve ardından İkinci Dünya Savaşı, köylülüğün yaşam koşullarını ciddi biçimde kötüleştirmişti. Köylülüğün emekçi sınıf ve tabakaları CHP karşıtı bir konumdaydı. Diğer taraftan, emekçi köylülerin toprak ağalarına ve tefecilere karşı bir mücadelesi de yoktu. Ayrıca, din adamlarının, şeyhlerin, toprak ağalarının ve aşiret reislerinin emekçi köylüler üzerindeki etkisi de tümüyle kırılmamıştı. Kırsal kesimde hakim sınıf konumundaki toprak ağaları, tefeciler, şeyhler ve aşiret reisleri de Kemalist Devrim'den ve özellikle köy enstitülerinden, halk odalarından, 1945 yılında kabul edilen Çiftçiyi Topraklandırma Kanunundan şikayetçiydi. Böylece, 1945 yılında çok partili parlamenter düzene geçildiğinde emekçi köylülerle kırsal alanların hakim sınıfları arasında CHP karşıtı bir ittifak oluştu. Bu süreci yakından izleyen CHP yöneticileri de, 1946 yılından itibaren Kemalist Devrim'den tavizler vererek köylülüğün oyunu kazanmaya çalıştı.

Bu süreçte CHP içinde yuvalanmış karşıdevrimci unsurların parti içindeki gücü ve etkisi arttı. Toprak ağaları, şeyhler ve aşiret reislerinin bir bölümü CHP içindeydi. Güçlenen sermayedar sınıfın bir bölümü de CHP'yi etkilemeye çalışıyordu. Özellikle emperyalist ülkelerin sermayedarlarının acentası konumundaki sermayedarlar, Kemalist Devrim'den sapmada etkili oldu. Masonların bu süreçteki rolünün de incelenmesi gerekir.

1919-1938 döneminde bu topraklarda bağımsız bir devlet olarak varılabilmek ancak Kemalist Devrim'le mümkündür. Mümkün ve ancak zor olan bu süreç, Mustafa Kemal Paşa'nın önderliğinde gerçekleştirilebildi.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti, hükümet ve CHP, 1946 yılında ölüm gösterilerek sıtmaya razı edildi. 1946 yılının koşulları, varılabilmek için Atlantik sisteminde bağımlı bir konumu kabullenmeyi zorluyordu. Bu bağımlılık, kapitalizmin Altın Çağı'nın yaşandığı 1946-1973 döneminde, halkın yaşam standartlarında önemli bir yükselişe ve Türk ordusunun modernleştirilmesiyle birlikte gelişince, Kemalist Devrim'den sapış ve kopuş daha kolaylaştı.

1946-1965 Döneminde CHP ve Kemalizm

Yukarıda özetlenen gelişmelere bağlı olarak, 1940 yılında köy enstitülerini kuran, 1942 yılında Varlık Vergisi Kanunuyla sermayedarlara ağır vergiler getiren ve 1945 yılında Çiftçiyi Topraklandırma Kanununu kabul eden CHP, Hükümet ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin politikaları 1946 yılından itibaren büyük bir değişikliğe uğradı. ABD emperyalizminin Türkiye üzerindeki etkisi hızlı bir biçimde arttı.

ABD'nin, toprak ağalarının ve Türkiye'deki gerici diğer güçleri baskısı sonucunda, köy enstitüleri 1946-1947 yıllarında kapatıldı.

ABD donanmasının Missouri zırhlısı 6 Nisan 1946 günü İstanbul Limanı'na geldi ve kurtarıcı gibi karşılandı.

Türkiye'de 1945 yılında bir "kalkınma planı" hazırlıklarına girişildi. Planın teknik düzeydeki yöntemi Şevket Süreyya Aydemir ve İsmail Hüsrev Tökin tarafından hazırlandı. Plan 1946 yılı ilkbaharında tamamlandı. Ancak Türkiye'nin IMF'ye katılması ve ABD'den yardım alması sürecinde, bu kalkınma planı geri çekildi ve onun yerine, ABD'nin isteklerinin dikkate alındığı 1947 Türkiye Kalkınma Planı kabul edildi.³³⁷

Türkiye, Uluslararası Para Fonu'nun isteği üzerine, 7 Eylül 1946 tarihinde devalüasyon yaptı.

³³⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz., İlhan Tekeli-Selim İlkin, *Savaş Sonrası Ortamında 1947 Türkiye İktisadi Kalkınma Planı*, Türkiye Belgesel İktisat Tarihi, ODTÜ, Ankara, 1974.

24 Mayıs 1947'de Kara Kuvvetleri subay üniformaları Amerikan subaylarındaki model alınarak değiştirildi. Ağustos ayı sonunda bir grup subay da ABD'ye eğitime gönderildi.³³⁸

Recep Peker 9 Eylül 1947'de başbakanlıktan çekildi. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, bu ayrılma önemliydi: "Recep Peker'in ayrılışı ile beraber Partide, İstiklâl Savaşından gelen son muharıpler de yönetim cihazlarından uzaklaşmış oluyorlardı. Bunların yerini genç ve çağdaş cereyanları bilen bir kadronun alması, olumlu neticeler verebilirdi. Yeni başlayan çok partili rejimde, söz hakkını İstiklâl Savaşı hatıralarından değil, çağın ve yeni başlayan devrin sloganlarından alacak bir genç kadro, CHP'ye taze kan getirebilirdi. Ve bu genç kadro, DP ile bir müşterek dil bularak başlamış olan buhranı, belki daha yumuşak ölçüler içinde geliştirebilirdi."³³⁹

CHP'nin 17 Kasım-4 Aralık 1947 günleri toplanan 7. Büyük Kurultayı'nda Kemalist Devrim'e yönelik çok sert eleştiriler dile getirenler oldu ve parti programında ve yönetimde, bu olumsuz gelişmelere uygun bazı değişiklikler yapıldı.

Masonlar 5 Şubat 1948'de İstanbul Valiliği'ne başvurarak legal faaliyete başladılar.

Türkiye'nin Marshall yardımından yararlanması, Türkiye ile ABD arasında 4 Temmuz 1948 günü imzalanan antlaşmayla sağlandı.

1948 yılında Sabahattin Ali öldürüldü.

1948 yılında Pertev Naili Boratav, Behice Boran, Niyazi Berkes ve diğer bazı öğretim üyeleri Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nden çıkarıldı ve haklarında ceza davası açıldı.

27 Aralık 1949 günü, Türkiye ve ABD Hükümetleri Arasında Eğitim Komisyonu Kurulması Hakkında Antlaşma imzalandı.

1 Mart 1950'de, "türbelerden Türk büyüklerine ait olanlarla büyük sanat değerli bulunanlar"ın açılmasına izin verildi.

Çiftçiyi Topraklandırma Kanununun devrimci nitelikteki 17. maddesinde yer alan 50 dönümden büyük arazilerin kamulaştırılabileceğine ilişkin hüküm, 22.3.1950 gün ve 5618 sayılı Kanunla kaldırıldı.

Bunlar ve benzeri geri adımlara karşın, CHP 14 Mayıs 1950 milletvekili genel seçimlerinde iktidarı kaybetti.

CHP'nin 29 Haziran-3 Temmuz 1950 günleri gerçekleştirilen 8. Kurultayı'nda genel sekreterlik seçimi çok çekişmeli geçti. İsmet İnönü'nün desteklemediği Kasım Gülek genel sekreter seçildi. Daha sonraki yıllarda Kasım Gülek'in, merkezi Güney Kore'de bulunan ve Amerikan Merkezi İstihbarat Örgütü'nün (CIA) kontrolündeki Moon hareketi ile yakından bağlantılı ve hatta Türkiye temsilcisi olduğu ileri sürüldü.³⁴⁰ CHP içinde daha sonraki yıllarda yaşanan Batıcı-ulusalcı cepheleşmesi ve mücadelesinde Kasım Gülek Batıcı kesimde, Bülent Ecevit ve arkadaşları da ulusalcı kesimde yer aldı.

1950-1960 döneminde iktidarda Demokrat Parti vardı. DP'nin Kemalist Devrim'den kopuşu halk kitlelerinin yaşam standartlarında ciddi yükselişlerle birlikte yaşandı.

Türkiye'nin ekonomik, askeri, siyasi ve toplumsal açılardan dışa bağımlılığının artışı, halk kitlelerinin günlük yaşamında herhangi bir olumsuzluğa yok açmadı; tam tersine, gelirler ve olanaklar arttı.³⁴¹ Soğuk Savaş bir sıcak savaşa dönüşmediği sürece, yaşanan potansiyel tehlikeler halkın siyasi tercihlerini etkilemedi.

CHP de halkın desteğini alabilmek için bu havaya uydu. Laiklik konusunda İsmet İnönü'nün ve çevresindeki bir grubun direnişi dışında, Kemalist Devrim'in temellerine yönelik saldırılar karşısında CHP'nin tavrı sessizlik oldu. Kore'ye asker gönderilmesi, NATO'ya üyelik,

³³⁸ Çetin Yetkin, a.g.k., s.358-9.

³³⁹ Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, 2. Cilt, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1967, s.460-461.

³⁴⁰ Ali Rıza Bayzan, *Türkiye'de Amerikan Misyonerleri*, Bilgi Yay. Bir Millet Uyanıyor Dizisi No.10, Ankara, 2006, s. 180-184.

³⁴¹ Bu dönemde halkın yaşam standartlarındaki gelişmeye ilişkin ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım Koç, *Türkiye İşçi Sınıfı Tarihi, Osmanlı'dan 2016'ya*, Kuzgun Kitap, Bursa, 2016, s.111-114.

Türkiye'nin ABD üs ve tesisleriyle doldurulması, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na üyelik başvurusu, ilerici örgütlenmelerin baskı altına alınması ve benzeri gelişmeler, CHP'den büyük bir tepkiyle karşılaşmadı. Sessizlik ve hatta onay söz konusuydu. Halkın günlük çıkarlara dayalı tercihleri CHP'nin tercihlerini biçimlendirdi.

Bu dönemde CHP belgelerinde sosyal demokrasi kavramı geçmemektedir. Kemalist Devrim'den kopuş, emperyalizmin "iyi polis"i olan sosyal demokratlığın benimsenmesine yol açmadı.

Bu dönemde Türk Sosyal Demokrat Partisi kuruldu. Parti önce 14.12.1945 tarihinde kuruluş başvurusunu yaptı. Ancak Viyana Sosyal Demokrat Partisi ile mektuplaştığı ve bu uygulamanın Cemiyetler Kanununa aykırı olduğu gerekçesiyle parti kapatıldı. Parti genel başkanı Cemil Alpay 25.4.1946 tarihinde partiyi yeniden kurdu. Ancak parti bir varlık gösteremedi ve 1952 yılında Cemil Alpay'ın ölümünden sonra münfesih duruma düştü.³⁴²

1965-1980 Döneminde CHP, Kemalist Devrim ve Sosyal Demokrasi

CHP'de Kemalist Devrim'den kopuşta ikinci kırılma noktası, 1965 yılıdır.

1965 yılı civarı, Türkiye-ABD ilişkilerinde de bir kırılmanın yaşandığı, ABD'nin Türkiye'de açık ve gizli girişimlerini yoğunlaştırdığı bir dönemdi. Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri yeniden canlandırması bu yıllara rastlamaktadır. Türkiye'ye saha araştırması yapmak üzere Amerikalı "barış gönüllüsü" adı altında istihbaratçıların gönderilmesi, binlerce kamu görevlisi ve 600 dolayında sendika yöneticisinin ABD'ye gezmeye götürülmesi bu yıllarda başladı. Komünizmle Mücadele Dernekleri, Alpaslan Türkeş'in Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nde genel başkan olması ve ardından Türk-İslam sentezinin geliştirilmesi, Molla Mustafa Barzani'nin Kürdistan Demokratik Partisi'nin Türkiye kanadını oluşturması, Aykut Edibali'nin Yeniden Milli Mücadele Hareketi, Fethullah Gülen'in ortaya çıkması gibi gelişmeler 1965 yılı civarında gerçekleşti.

CHP'de 1965 yılında "ortanın solu" politikası benimsendi. Ardından Türkiye'de sosyal demokrasi dernekleri kuruldu ve Ecevit'in Atatürk'e yönelttiği eleştirilerin ardından "demokratik sol" anlayışı CHP'de hakim kılındı.

Türkiye İşçi Partisi 13 Şubat 1961 tarihinde kuruldu. TKP üyesi olan Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren ve Nihat Sargın gibi çok nitelikli aydınlar 1962 yılında TİP yönetimini devralarak, TİP'i sosyalizmi amaçlayan bir örgüte dönüştürdü.

Bu yıllar Türkiye'de sanayi burjuvazisinin, işçi sınıfının ve sınıf mücadelesinin geliştiği bir dönemdi. TİP, 1964 ve 1965 yıllarında çok etkili kampanyalar yürüttü; Türkiye'de sosyalist hareket hızla güçlenmeye başladı.

Bu süreçte, emekli general Sıtkı Ulay ve Alaattin Tiritioğlu 21 Eylül 1964 tarihinde Sosyal Demokrat Parti'yi kurdular. Parti hem Atatürkçülüğü, hem de demokratik sosyalizmi savunuyordu. "Sosyal Demokrat Parti, batılı anlamda ve memleket realitelerini de kapsayan, bir demokratik sosyalist siyaset hareketi" idi.³⁴³ Bu parti 11 Aralık 1965 tarihinde kendisini feshederek CHP'ye katıldı.

CHP 1965 yılında "ortanın solu" kavramını kullanmaya başladı.

İnönü, 1965 milletvekili genel seçimleri öncesinde, 29.7.1965 günü şunları söyledi: "CHP, bünyesi itibariyle devletçi bir partidir ve bu sıfatla elbette ortanın solunda bir anlayıştadır."

³⁴² Kaynar, Mete Kaan (ed.), *Cumhuriyet Dönemi Siyasi Partileri*, İmge Kitapevi, Ankara, 2007. Çetin Yetkin'in anlatımları biraz farklıdır. 9 Mart 1946 tarihinde kurulmuş olan Türk Sosyal Demokrat Partisi'nin Başkanı Cemil Alpay, Bulgaristan Sosyal Demokrat Partisi'ne bir mektup gönderdi. Bu mektup, Bulgaristan'da partinin yayın organı olan Narod gazetesinin 15 Mart 1946 günkü sayısında yayımlandı. Bu mektubun ortaya çıkması üzerine parti hakkında soruşturma başlatıldı ve parti, yabancı ülke kuruluşlarıyla ilişkiye geçtiği gerekçesiyle kapatıldı (27.3.1946 ve 30.3.1946 tarihli Vatan Gazetesi'nden aktaran, Çetin Yetkin, a.g.k., 2003, s.198). Türk Sosyal Demokrat Partisi'nin programı için bkz. Hasan İleri, a.g.k., s.72-76.

³⁴³ *Sosyal Demokrasi Nedir?*, Sosyal Demokrat Parti Yay.No.1, 1965, s.32.

İsmet İnönü 28.4.1967 günü toplanan CHP IV.Olağanüstü Kurultayı'nı açarken yaptığı konuşmada şunları söyledi: "Cumhuriyet Halk Partisinin, sağın karşısında olduğu bellidir. Biz, devrimleri yapan partiyiz. Fakat Cumhuriyet Halk Partisi, aynı zamanda aşırı solun, yani komünistliğin bugünkü yaşayış düzeni içinde karşısına çıkacak tek emniyet duvarıdır. Kısa zamanda anlaşılmıştır ki, en az aşırı sağcılar kadar aşırı solcular, Cumhuriyet Halk Partisinin Ortanın Solu politikası karşısında gerçekten telâşlılardır."

Bu dönemde CHP belgelerinde "sosyal demokrasi" kavramı önemli bir yer tutmuyordu.

Bülent Ecevit, 1966 yılında yayımlanan **Ortanın Solu** kitabında "Neden Sosyal Demokrasi?" sorusuna şöyle yanıt veriyordu: "Demokrasinin, özellikle Türkiye'de demokrasinin, biçimsel demokrasi değil, yalnız siyasal demokrasi değil, aynı zamanda sosyal temele dayanan, sosyal özü bulunan bir demokrasi olması neden gereklidir?"³⁴⁴ Ecevit, "sosyal demokrasi"yi, "sosyal özü bulunan bir demokrasi" sanıyordu.

Bülent Ecevit, CHP'nin 18-21 Ekim 1966 günleri toplanan 18. Kurultayı'nda genel sekreterliğe seçildi.

Bu dönemde sosyalistlerin gençlik içinde artan etkisini engellemek amacıyla sosyal demokrasi dernekleri kurulmaya başladı. 1965 yılında Ankara Üniversitesi SBF'de Sosyal Demokrasi Derneği kuruldu. ODTÜ Sosyal Demokrasi Kulübü ise 1966 Aralık'ında kuruldu ve ardından adı Sosyal Demokrasi Derneği'ne çevrildi. Bunlar ve benzeri dernekler daha sonra Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu'nu oluşturdu.

Bu örgütlerin yayınlarında "sosyal demokrasi", kapitalizme ve komünizme karşı bir üçüncü seçenek ve Kemalizmin geliştirilmesi olarak sunuluyordu. Örneğin, ODTÜ Sosyal Demokrasi Derneği'nin 1969 yılında yayımlanan kitabında Kemalizmin altyapı devrimlerini gerçekleştirmediği belirtildikten sonra, "milli sosyal demokrasi" kavramı savunuluyor ve şöyle deniyordu: "Türk Sosyal Demokrasisi halka yakın temasla, onun ideolojisinin, dileklerinin, bilimsel tefsir ve anlatımıyla, şekillenecek, onun demokratik desteğiyle iktidarı alacak, halkın katıldığı bir güçlü hareket halinde altyapı devrimini yapacaktır."³⁴⁵

Bu dönemde "çağdaş uygarlık düzeyi" yerine "Batı uygarlığı" hedefi kondu.

Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu'nun 1969 yılında yayımladığı NATO ve Milli Güvenlik kitabının "İlk Söz" bölümünde SDDF Genel Başkanı Nail Gürman SDDF'yi "Gazi Mustafa Kemal'in tam bağımsızlık ilkesinin gerçek savunucusu Kemalist Devrimciler" olarak tanımlıyordu. Ancak İlk Söz bölümünden sonra yer alan Sezai Orkunt'un kitabında, NATO'dan ayrılınması durumunda bundan en büyük yararı Sovyetler Birliği'nin sağlayacağı ileri sürülüyor ve şöyle deniyordu: "NATO'dan çıkmamakla, (...) düzeltici tedbirlerle daha tatminkar neticeler elde etmek her zaman için mümkündür."³⁴⁶

CHP'nin 18.10.1968 günü toplanan 19. Kurultayı'na sunulan **Parti Meclisi Raporu**'nda şu değerlendirme yer alıyordu: "Bu arada, ortanın solu tutumunu benimseyen gençlik toplulukları ise, kendi girişimleriyle, örgütlenmeğe başladılar. Bunlardan birçoğu, 'Sosyal Demokrasi Derneği' adını aldılar. Sosyal Demokrasi Derneklerinin ve genellikle ortanın solunda gençlerin Türk gençlik hareketlerindeki olumlu etkisi, şimdiden kendini göstermektedir."³⁴⁷

Raporun arka kapağındaki sloganlar şöyleydi: "Ortanın solu, insanlık yolu. Ortanın solunda düzen değişikliği Anayasa gereği. Sağda servet, aşırı solda devlet, ortanın solunda halk egemendir. Ortanın solu insanı, özgür insandır."

CHP'nin 3 Temmuz 1970 tarihinde toplanan 20. Kurultayı'na sunulan Parti Meclisi Raporu'nda şu değerlendirme yer alıyordu (Bu raporda da ortanın solu anlayışı egemendi):

"Gençlik içinde giderek ağırlık kazanmaya başlayan ve çevresini giderek genişleten bir başka grup da, Sosyal Demokratlar'dır. Bu grubun örgütü, Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonudur.

³⁴⁴ Bülent Ecevit, **Ortanın Solu**, Kim Yay., İstanbul, 1966, s.42.

³⁴⁵ ODTÜ Sosyal Demokrasi Derneği Araştırma Kurulu, **Kemalist Yeni Düzen**, Ankara, 1969, s.57-58.

³⁴⁶ Sezai Orkunt, **NATO ve Milli Güvenlik**, Sosyal Demokrat Yayınlar, 1969, s.52 ve 54.

³⁴⁷ **CHP XIX. Kurultayı Parti Meclisi Raporu (18 Ekim 1968, Ankara)**, Ankara, 1968, s.49.

“İlk Sosyal Demokrasi Derneği, 1968 Kasımında kurulmuştur. O günden bu yana iki yıldan kısa bir süre geçmesine rağmen, bugün tüm yüksek okul ve fakültelerde Sosyal Demokrasi Dernekleri kurulmuş ve bunların kapsadığı üye sayısı 10 bine yaklaşmış bulunmaktadır.

“Türkiye’de 1961 Anayasası doğrultusunda, demokratik düzen içinde ve barışçı bir düzen değişikliğini savunan; halkçı eylem ve özgür tartışmayı esas alan Sosyal Demokrasi Dernekleri, hem düşünce hem de eylem bakımından, Ortanın Solundaki Cumhuriyet Halk Partisine en yakın olan gençlik örgütleridir.

“Maddi olanakları çok sınırlı olan Sosyal Demokrasi Dernekleri, buna rağmen, gençlik arasında Ortanın Solu ülküsünü yayabilmek için büyük bir çaba harcamaktadır.”³⁴⁸

CHP’nin 1969 Milletvekili Genel Seçimi bildirgesinin adı şöyleydi: **İnsanca bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz; CHP’nin Düzen Değişikliği Programı**. Bildirgede tüm bölümlerde “ortanın solu” anlayışı yer alıyordu. Atatürkçülük veya Kemalizm’den söz edilmiyordu.³⁴⁹

Bülent Ecevit, 11 Kasım 1969 günü Ankara’da Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu tarafından düzenlenen Atatürk’ü anma toplantısında bir konuşma yaptı. Bu konuşma daha sonra genişletilerek, 1970 yılında yayımlandı: **Atatürk ve Devrimcilik**. Bu kitapta da sosyal demokrasiye değinilmiyordu.

CHP Genel Sekreteri Bülent Ecevit bu konuşmasında, “Atatürk, sürekli devrimcilik isteyen bir önderdi,” dedikten sonra, şunları söyledi: “Cumhuriyet’ten sonraki devrimler üstyapı devrimleriydi. (...) Bunu söylemek, Cumhuriyetin ilk dönemlerinde yapılan devrimlerin çoğu için ‘üstyapı devrimlerinden ibaretti,’ demek, Atatürk’e yönelmiş bir eleştiri gibi görülmemelidir.” “Bu devrimler, o dönemin koşulları içinde gerekli idi, kaçınılmazdı ve büyük değer taşımakta idi; fakat önyargısız bakılırsa görülür ki, genellikle o devrimler, halkı ezilmekten, sömürülmekten kurtarıcı devrimler değildi.”³⁵⁰ Ecevit, bu kitabın telif hakkını da Sosyal Demokrasi Dernekleri Federasyonu’na bıraktı.

Bu dönemde CHP içinde iki ayrı eğilim vardı. Atakan Hatipoğlu, bu eğilimleri şöyle özetlemektedir: “Ortanın solu hareketi içinde Ecevit ile Baykal, Güneş, Ülman ekibi arasında da bir çelişme vardı. Güneş-Baykal ekibi, Batı’daki sosyal demokrat parti modeline daha uygun bir ideolojik yapılanmadan yanaydılar. Güneş’in mesaisinin önemli bir kısmı, kemalizmden arınmış ve Batı’daki benzerlerine yakın bir sosyal demokrat ideolojiyi tutarlı biçimde içselleştirmiş bir parti yaratmak üzerineydi. Eşi Nermin Güneş, Turan Güneş’in ölmeden önce sık sık ‘CHP içinde sosyal demokrasi fikrinin Batılı anlamda yerleştirilemediğini ve bu teorik boşluğun doldurulması gerektiğini’ vurguladığını belirtmektedir.”³⁵¹

Bülent Ecevit bu dönemde CHP içinde süren mücadelede ulusalcı bir çizgiyi temsil ediyordu. Kemalizm’in büyük başarılarına “üstyapı devrimleri” diye yaklaşıldığında, CHP’de Kemalizm dışında arayışlar gündeme geldi. Ecevit’in Kemalist Devrim’e sahip çıkmak yerine, onu eleştiren bir tavrı benimsemesi ve eleştiri sonrasında alternatif bir sistem getirememesi, CHP içinde “sosyal demokrasi” adına Kemalist Devrim’e karşı bir hareketin gelişmesinin zeminini yarattı.

Kemalizmin başarılarına, “milli demokratik devrimimiz” diye yaklaşırsa, Kemalizm’e sahip çıkılıp, Atatürk’ün “kesintisiz devrim” anlayışı içinde, onu daha da geliştirerek korumak gündeme gelir. Bu anlayış, bağımsız ve demokratik bir Türkiye’ye götürür.

Kemalist Devrim’in veya Atatürkçülüğün geri plana itilip yeni arayışların gündeme geldiği günlerde, sosyal demokrasi derneklerinin yanı sıra, sendikacılıkta da bir “sosyal demokrat” hareket başladı.

Bazı sendikalar, Kemalizm’e sarılmak yerine, Avrupa’dan da etkilenerken, içeriği anlaşılmamış bir “sosyal demokrasi”ye yöneldi.

³⁴⁸ CHP XX. Kurultayı Parti Meclisi Raporu (3 Temmuz 1970, Ankara), Ankara, 1970, s.47.

³⁴⁹ CHP, **İnsanca Bir Düzen Kurmak İçin Halktan Yetki İstiyoruz, CHP’nin Düzen Değişikliği Programı**, Ankara, 1969.

³⁵⁰ Bülent Ecevit, **Atatürk ve Devrimcilik**, Tekin Yayınevi, 1970, s.62 ve 69.

³⁵¹ Atakan Hatipoğlu, **CHP’nin İdeolojik Dönüşümü, Kemalizmden Sosyal Demokrasiye**, Kaynak Yay., İstanbul, 2012, s. 253.

Türk-İş içindeki önce 4, ardından 12 sendika, 1971 yılında Sosyal Demokrat Sendikalar Hareketini başlattı. Bu hareket, 1976 yılında gayriresmi bir örgütlenmeye gitti.³⁵²

28 Eylül 1978 günü ise Feridun Şakir Ögünç'ün genel başkanlığında Türkiye Sosyal Demokrat İşçi Sendikaları Konfederasyonu kuruldu. Örgüt, “demokratik sosyalizmi” amaçlıyordu.³⁵³

Sendikacılıkta her iki hareket de işbirliği değildi; ancak Avrupa'daki işçi hareketinden etkilenmiş durumdaydı.

CHP'nin 5. Olağanüstü Kurultay'ı 6 Mayıs 1972 günü toplandı. Kurultay'da Kemal Satır ve Bülent Ecevit 2,5'şar saat konuştu. Kurultay sonrasında İsmet İnönü 8 Mayıs 1972 günü genel başkanlıktan çekildi. 14 Mayıs 1972 günü toplanan 6. Olağanüstü Kurultay'da CHP Genel Başkanlığı'na Bülent Ecevit getirildi. 30 Haziran-2 Temmuz 1972 günleri toplanan 21. Kurultay'da da Bülent Ecevit'in genel başkanlığı onaylandı. CHP'de Ecevit dönemi başladı.

Bu dönemde Bülent Ecevit'in karşısındaki ekibin önde gelen kişilerinden biri Kemal Satır'dı. Kemal Satır 1972 yılında yayımlanan **CHP'de Bunalım** kitabında sosyal demokrasiyi savunuyordu: “Sosyal ve ekonomik ilişkilerin son derece karmaşık bir hal aldığı modern Devlette, politik kararların toplumu bütünüyle etkilemekte oluşu, siyasal partileri, sınıf çıkarları arasındaki çelişkiyi imkan ölçüsünde giderecek çözümler aramaya zorlamaktadır. Sosyal demokrasi işte bu senteze dayanmakta ve sınıf ilişkileri sömürüyü önleyecek biçimde düzenlenmek istenmektedir.”³⁵⁴

CHP'nin 1973 milletvekili genel seçimi bildirgesi, **Ak Günlere**³⁵⁵ başlığını taşıyordu. Sosyal demokrasi anlayışı bu metinde de yoktu. Kemalist Devrim'e doğrudan bir gönderme yapılmamakla birlikte, Bildirge'de ana hatlarıyla ilerici ve ulusalcı bir program savunuluyordu.

CHP 1973 yılında güneydoğu bölgemizde yaşanan sorunların sorumlusunu “yarı feodal sosyal yapı” ve “tekelci sermaye” olarak görüyordu. Bildirgede şöyle deniyordu: “Ekonomiye devletin değil, tümü ile özel girişimin de değil, daha çok tekelci sermayenin yön vermesi; tekelci sermayenin de, ekonomik faaliyetlerinde ülke sorunlarını, ihtiyaçlarını ve sosyal adalet ilkesini gereğince dikkate almaması.”

“Güneydoğu Anadolu'da, toprak dağılımı yarı feodal bir düzen içinde oluşmuştur. Bu bölgede bazı kişilerin onbinlerce dönüm toprağı vardır. Bu kişiler birçok köylerin sahibidirler. Toprak dağılımındaki bu adaletsizliğe henüz yıkılamayan geleneksel şeyhlik, ağalık kurumlarının etkileri de eklenince, bu bölgedeki yarı feodal toprak düzeni, halkın siyasal özgürlüğünü bile kısımlmaktadır ve demokrasinin gerçeklik kazanabilmesini önlemektedir.” Bu tespitten sonra da “gerçek bir toprak reformu” savunulmaktaydı (s.35) “Toprak işleyenin, su kullananın” olacaktı.

1973'ün CHP'si kamu yatırımlarını savunuyordu (s.66). Tekellere karşıydı (s.73). Büyük sermayeye çok sert eleştiriler getiriyordu (s.83). Yabancı sermayeye teslim olmamıştı; yabancı sermayeli kuruluşların faaliyetlerinin ciddi bir biçimde denetim altına alınmasını savunuyordu (s.85-86). Planlı ekonomiden yanaydı (s.91).

CHP'nin 27-30 Kasım 1976 günleri toplanan 23. Kurultay'ında kabul edilen *Program*'da “demokratik sol” vurgusu vardı. İlk sayfada “Cumhuriyet Halk Partisi Demokratik Sol bir siyasal partidir” deniyordu.³⁵⁶ Tüm metinde bu anlayış hakimdi.

³⁵² Abdullah Baştürk-F.Şakir Ögünç-Halit Mısırlıoğlu-İsmail Topkar, **1971 Türkiye'sinde İşçi Hareketi ve Sendikalarımız, Ortak Reform Yolları Üzerine Eleştiriler ve Araştırmalar**, 1971, çoğaltma. Besin-İş, DYF-İŞ, Genel-İş, Ges-İş, Kristal-İş, Petrol-İş, Sağlık-İş, Tez-Büro-İş, Türk-Deniz-Ulaş-İş, Türk Harb-İş, T.Oleyis, Yol-İş, **Türk İşçi Hareketi İçin Sosyal Demokrat Düzen, İlkeler, Amaçlar Yöntem**, Ankara, 1971.

³⁵³ Sosyal Demokrat-İş, **Türkiye Sosyal Demokrat İşçi Sendikaları Konfederasyonu Kuruluş Bildirgesi, Demokratik Sosyalizm Yolunda Türk İşçi Sınıfı ve Türk Sendikacılığı**, İstanbul, 1978.

³⁵⁴ Kemal Satır, **CHP'de Bunalım**, Ankara, 1972, s.72.

³⁵⁵ CHP, **AK Günlere, Cumhuriyet Halk Partisi 1973 Seçim Bildirgesi**, Ankara, 1973.

³⁵⁶ CHP, **Cumhuriyet Halk Partisi Programı**, Ankara, 1976.

CHP Gençlik Kolları'nın 1976 yılı sonunda toplanan 8. Kurultayı'na sunulan **Akgünlerin Şafağında** raporunda ise daha açık bir Amerikan karşıtlığı ve anti-emperyalizm anlayışı hakimdi.³⁵⁷

CHP yönetimi, 1968 yılında hazırlanan ve Parti Meclisi tarafından onaylanan bir raporda, Türkiye'deki yabancı üslerin kapatılmasını istedi. CHP'nin raporunun ilgili bölümleri şöyledir:

“Türkiye’yi nükleer hedef haline getirecek üs ve tesisler kaldırılmalı, Türkiye’nin atomik silahlardan tecridi sağlanmalıdır. Nükleer taarruzlar için planlayıcı olarak görev alınmamalıdır.”

“Adana İncirlik üssündeki Amerikan Stratejik Bombardıman Kuvvetinin, keza, yeni strateji muvacehesinde Türkiye’ye muhtemel tecavüzün, birinci konvansiyonel ve ikinci konvansiyonel, taktik atom silahları karışımı mukabele safhalarında, herhangi bir fonksiyonu kalmamıştır. Faydalı olabileceği sanılan üçüncü nükleer tırmanma safhasında ise, mütecaviz için nükleer stratejik bir tehdit teşkil edeceğinden, bu safhaya erişilmeden evvel kesin surette imha edileceği kabul edilmelidir. Bu şartlar altında faydası olmadan, Türkiye’nin bir bölgesini nükleer hedef haline getirecek bir üsten, Türkiye’nin mümkün olduğu kadar çabuk arınması, her bakımdan bir zarurettir.”³⁵⁸

CHP yönetimi, ABD’ye direnerek 1974 yılında haşhaş ekimini serbest bıraktı, 20 Temmuz 1974 tarihinde Türkiye’nin uluslararası antlaşmalardan doğan hakkını kullanarak Türk ordusunu Kıbrıs’a çıkarttı, Sovyetler Birliği ile yakın ilişkiler geliştirdi. Türkiye’deki ABD üs ve tesisleri 1975 yılı Temmuz ayında kapatılmıştı. CHP, tüm baskılara karşın ABD’nin bu üslere ilişkin taleplerini yerine getirmede. Bu yıllarda yaşanan ekonomik kriz CHP’yi epeyce yıpratmış ve TÜSİAD’ın baş hedefi haline getirdi.

Darbe öncesinin CHP’si anlayış açısından da, uygulama açısından da “sosyal demokrat” değildi. 1945/46 yıllarında Kemalist Devrim’den sapılmıştı. 1965 yılından sonra da Kemalizm’den ayrılma sürdü; “ortanın solu” ve ardından “demokratik sol” adı altında bir alternatif yaratma çabaları başarılı olmadı. Ancak, ideolojik ve siyasi olarak bütünlükçü ve bilimsel bir alternatif yaratılmadıysa bile, 1965 yılından itibaren sosyalist solun gelişmesi, Sovyetler Birliği’nin Türkiye’ye yönelik politikalarının olumlulaşması ve ABD’nin Türkiye’ye yönelik olumsuz politikaları nedeniyle, CHP, 1946 sonrasının ABD yandaşlığından önemli ölçüde kurtuldu, CHP’de ulusalcı ve anti-emperyalist özellikler güç kazandı.

Darbe Sonrasında 1983-1992 Döneminde Sosyal Demokrasi

CHP tarihinde üçüncü kırılma noktası 12 Eylül 1980 günü yaşandı.

12 Eylül Darbesi, ABD emperyalizminin büyük bir operasyonuydu. En önemli neden, Türkiye’deki ABD üs ve tesislerinin 1975 Temmuz’unda kapatılması, 1978 yılında ABD ambargosunun kaldırılması sonrasında bu üslerin ABD tarafından istenen biçimde kullanılmamasıydı. 24 Ocak İstikrar Programı’nın uygulanmasının sağlanması da ikincil önemde bir nedendi. Türkiye’de ABD kontrolündeki gladyonun yarattığı iç savaş koşulları da darbenin meşru gözükmesini ve halkın büyük çoğunluğu tarafından önce bir kurtarıcı olarak algılanmasını sağladı.

Darbe sonrasında aynı gün yayımlanan 7 no.lu bildiriyle siyasi partilerin faaliyetleri yasaklandı ve siyasi partilerin bina ve tesisleri, “sıkıyönetim ve garnizon komutanlıklarınca emniyet ve kontrol altına” alındı. 27 Ekim 1980 gün ve 2325 sayılı Kanunla, siyasi partilere kayyım atandı. CHP’ye atanan kayyımlar Cezmi Kartay, Ural Sözen ve Vahdet Aydın’dı. Bülent Ecevit, 30 Ekim 1980 günü CHP Genel Başkanlığı görevinden çekildi. 16 Ekim 1981 gün ve 2533 sayılı Kanunla siyasi partiler feshedildi. CHP ancak 19.6.1992 gün ve 3821 sayılı Kanun (Resmi Gazete, 3.7.1992) sonrasında 9 Eylül 1992 günü Ankara’da toplanan 25. Kurultayı ile yeniden faaliyete geçti.

³⁵⁷ CHP Gençlik Kolları, **Akgünlerin Şafağında**, CHP Gençlik Kolları VIII. Olağan Kurultay Raporu, Ankara, 1976.

³⁵⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, 8 Şubat 1975.

Ancak 1983-1992 döneminde haklarında siyaset yasağı bulunmayan eski CHP'liler farklı siyasi partilerde faaliyet gösterdi.

12 Eylül döneminin zulumü “Atatürkçülük” adına yapıldı. Emperyalizmin kontrolündeki darbeciler, durumlarını meşrulaştırmak için, halkın Atatürk'e duyduğu saygı ve sevgiden yararlanmaya çalıştı ve böylece bilinçli bir biçimde Atatürk'ü yıprattı, Atatürk'ten ve Kemalizm'den kopuşu teşvik etti. Örneğin, Ankara'da Mamak askeri tutukevinde sabah akşam sayımlarda tutuklulara ezberletilmiş olan İstiklal Marşı, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi ve Atatürk'ün Orduya Mesajı kullanılarak dayak atılırdı.

1983 yılında milletvekili genel seçimleri öncesinde siyasi partilerin kurulmasına izin verildiğinde, darbeye karşı çıkan ilerici güçler çeşitli arayışlara girdi.

Darbeciler işbaşındayken “sol” bir anlayışı savunmak olanaklı değildi. “Demokratik sol” veya “sosyalist” nitelikteki girişimlere izin verilmeyeceği, girişimlere önderlik edenlerin zulmün hedefi olacağı açıktı.

Darbecilerin aletine dönüştürülmüş olan Atatürkçülük veya Kemalizm de çekici değildi.

Bu yıllarda Avrupa'da sosyal demokrasi güçleniyordu. Türkiye'de darbecilerin zulmünden kaçan binlerce insan Avrupa'ya sığınmıştı. Bu ülkelerin sosyal demokrat partileri (sosyalist partileri, işçi partileri) sığınmacılara yardımcı oluyor, Türkiye'deki zulme karşı açıklamalar yapıyorlardı. Bu koşullarda Türkiye'de azıcık aralanan demokratikleşme kapısından geçerek demokratikleşme sürecini hızlandırmak isteyen ilerici güçler, sosyal demokrasiden medet umdu.

Sosyal Demokrasi Partisi SODEP bu amaçla 6 Haziran 1983 tarihinde kuruldu. Kurucular kurulunda, ülkemizin aydın mirasının önemli isimleri vardı. Erdal İnönü, Türkan Akyol, Türker Alkan, Tekin Alp, Uğur Batmaz, İsmail Hakkı Birler, Oktay Ekşi, Hicri Fişek, Korel Göymen, Yiğit Gülöksüz, Erhan Işıl, Cezmi Kartay, Cahit Külebi, Muzaffer Saraç, Atila Sav, Cevdet Selvi, Cahit Talas, Güler Tanyolaç ve diğer kurucular, 12 Eylül zulmüne karşı açık tavır alabilen önder insanlardı. SODEP Programı'nda “Atatürk ilkelerine bağlı kalınacağı” ifade ediliyor, insana en üstün değer verildiği, gücünü halktan alan, insan haklarına ve özgürlüklerine saygılı, sosyal adaleti ve sosyal dayanışmayı savunan ve “ulusun bütünlüğünü ve bağımsızlığını güçlendirirken, dünya barışına ve tüm insanlığa katkıda bulunmaya çalışan” bir düzenin amaçlandığı belirtiliyordu.³⁵⁹

SODEP'in adı “sosyal demokrasi” idi, ancak bu isim altında savunulan, büyük ölçüde Kemalizm'di.

25 Mayıs 1983 günü Necdet Calp'ın genel başkanlığında kurulan Halkçı Parti de aynı nitelikteydi. Parti programında şöyle deniyordu: “Halkçı Parti, sosyal adaletçi, sosyal güvenlikçi, çalışanların yaşam düzeyini yükseltmeye ve onların toplum içindeki saygınlığını yüceltmeye çalışan, devletçiliğe ağırlık veren, özgürlükçü parlamenter demokrasiye bağlı SOSYAL DEMOKRAT bir partidir.” (Büyük harfler Program'daki gibidir, YK). Bunların ardından, yine büyük harflerle, cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik ilkelerine bağlı kalınacağı belirtiliyordu.³⁶⁰

SODEP ve Halkçı Parti, 3 Kasım 1985 günü birleşerek Sosyal Demokrat Halkçı Parti adını aldı. SHP Programı'nda önce “SHP'nin Bireye İlişkin Amaçları” ele alınıyor ve bunlar özgürlük, eşitlik, toplum yaşamında emeğin değeri olarak sıralanıyordu. “SHP'nin Topluma İlişkin Amaçları” ise demokratikleşme, bağımsızlık ve üreticilikti. “Amaçlara ulaşmada izlenecek altı ilke” olarak da cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve devrimcilik belirtiliyordu. Program'da Kemalist Devrim'den söz edilmiyordu.³⁶¹ Savunulanlar, “sosyal demokrasi” vurgusu dışında, CHP'nin 1976 Programı'na yakındı. Ancak anti-emperyalist bir tavır söz konusu değildi.

³⁵⁹ Sosyal Demokrasi Partisi, **Program**, Ankara, 1983.

³⁶⁰ Halkçı Parti, **Halkçı Parti Programı**, Ankara, 1983.

³⁶¹ Sosyal Demokrat Halkçı Parti, **Program**, 1985.

Ancak SHP içinde tutarlı biçimde anti-emperyalist tavır alanlar da vardı. Örneğin, Yakup Kepenek, 10 Ocak 1987 günü Muğla'da gerçekleştirilen SHP Bölge Toplantısı'nda şöyle konuşuyordu:

"Toplumumuz, emperyalizme karşı, ilk ulusal bağımsızlık savaşı veren toplumlardan biridir. Türkiye Cumhuriyeti bu temel üzerine kurulmuş, halk egemenliğine dayalı, gerçek yol gösterici olarak bilimi alan ve kendi ulusal kaynaklarıyla ekonomik ve toplumsal gelişmesini sağlamayı ilke edinen bir yaklaşımla, azımsanmayacak atılımlar yapmıştır. Sosyal demokrasinin yerli düşünsel dayanakları, bu nedenle, ulusal bağımsızlık, çağdaşlaşma ve demokratikleşmedir.

*"Türkiye, bugün yine, emperyalizmin kaskacı içine alınmakta, ekonomik ve siyasal bağımsızlığını hızla yitirmektedir. Bu gidişe dur demenin önkoşulu, ekonomik ve toplumsal dönüşümleri içeren bir demokratikleşme programının yaşama geçirilmesidir. Sosyal demokrasinin, emek ağırlıklı kitle hareketi olduğu gerçeğinden yola çıkarak, çoğulcu, özgürlükçü, kendi değişim doğrultularını en geniş katılımla belirleyen bir demokrasi programı, günümüzde, emperyalizmin, ekonomik, siyasal ve kültürel baskısını kırmanın en etkili ve kalıcı aracıdır. Günümüz Türkiye'si koşullarında, bu tür bir karşı çıkışın ortak bileşkesi sosyal demokrasidir."*³⁶²

6 Eylül 1987 tarihinde yapılan halkoylamasıyla, 12 Eylül Darbesi öncesinde siyasal partilerde belirli düzeyde görevde bulunanlara ilişkin siyaset yasağı kaldırıldı.

Bu dönemde SHP'nin Kemalist Devrim'den ayrılışında önemli olaylardan biri, 1991 milletvekili genel seçimlerinde SHP ile Kürt milliyetçilerinin örgütü Halkın Emek Partisi (HEP) arasında seçim işbirliğinin yapılmasıydı. SHP Genel Başkanı Erdal İnönü ve HEP Genel Başkanı Fehmi Işıklar arasında imzalanan protokol doğrultusunda, SHP listesinden HEP'liler aday gösterildi. Seçimlerde SHP listesinden milletvekili seçilen 88 kişinin 20'si HEP'liydi. Leyla Zana milletvekili yeminini Kürtçe yapmaya çalışınca, önemli olaylar oldu.³⁶³ Bu girişim Erdal İnönü ve SHP açısından iyiniyetli bir çaba olarak değerlendirilebilir; ancak daha sonraki yıllarda SHP açısından önemli sorunlar yarattı.

1992-2010 Döneminde ve 2010'dan Günümüze Sosyal Demokrasi

Emperyalist ülkeler açısından Türkiye'de Kemalizm yerine ilerici görünümlü ve emperyalizmle çatışmayan ve hatta işbirliği içinde olacak sosyal demokrat bir hareketin geliştirilmesinin amacı dönemlere göre değişti.

1945-1980 döneminde dünyada Soğuk Savaş yaşanıyordu. Emperyalistler, Soğuk Savaş'ta en geniş anti-komünist cepheyi kurmaya çalıştı. Sosyal demokratlık, ülkedeki ilerici unsurların özgürlük, demokrasi gibi kavramlar etrafından anti-komünist cephede kontrol altına alınmasını amaçlıyordu. 1945-1965 döneminde Türkiye'de bilimsel sosyalizm yanlıları güçlü değildi. Ancak özellikle 1965 yılından itibaren Türkiye'nin dış politika seçeneklerini çeşitlendirme ve Sovyetler Birliği ile ilişkileri geliştirme çabalarının ve 1965 milletvekili genel seçimlerinde TİP'in başarısının ardından bir yerlerden düğmeye basılmış gibi "sosyal demokrat" örgütlenmeler gündeme geldi. Türkiye'de 1965-1980 döneminde ilerici güçlerin anti-emperyalist cepheden koparılarak anti-komünist cepheye eklenmesinde kullanılan araçlardan biri "sosyal demokrasi" idi.

12 Eylül 1980 Darbesinden sonra bilimsel sosyalizm yanlıları büyük güç kaybına uğradı. Emperyalist güçler Türkiye'de sosyal demokrasinin geliştirilmesi için bir çaba göstermediler.

1983-1991 döneminde Türkiye'de bilimsel sosyalist hareket zayıftı. Emperyalist güçler, darbe sonrasında oluşturulan SODEP ve Halkçı Parti ve bunların birleşmesiyle oluşan SHP ile fazla ilgilenmedi.

1989 yılında Berlin Duvarı'nın yıkılması ve iki Almanya'nın birleşmesiyle başlayan süreç 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle sonuçlandı. İlk bakışta dünyanın ABD

³⁶² Yakup Kepenek, **12 Eylül'ün Ekonomi Politikası ve Sosyal Demokrasi**, V Yayınları, Ankara, 1987, s.164-165.

³⁶³ Vural Savaş, **Atatürk'ün Kemiklerini Sızlatan Parti CHP**, Bilgi Yay., Ankara, 2003, s.18-20.

hakimiyetinde tek kutuplu bir hale geldiği kanısı yaygınlaştı. ABD, Büyük Ortadoğu Projesi'ni uygulamaya soktu.

1991 yılında Sovyetler Birliği'nin çöküşünün ardından ve Türkiye'nin Körfez Savaşı'na girmeyerek ABD emperyalizminin askeri olmayı reddetmesinin sonrasında Türkiye'nin parçalanması projesi gündeme geldi.

Emperyalizm, Sovyetler Birliği'nin var olduğu yıllarda ve özellikle Soğuk Savaş dönemlerinde sosyal demokrasiyi anti-komünist mücadelenin bir aracı olarak kullanmaya çalıştı. Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında anti-komünizm temelli bir sosyal demokrasiye gerek kalmadı. Emperyalistler açısından amaç, kendi kontrolleri altındaki bir sosyal demokrasi türünü Türkiye'nin parçalanması için kullanmaya dönüştü.

Kontrolde çıkma eğiliminde olan Türkiye'yi "yola getirmek" ve "yola gelmeyen Türkiye'yi bölüp parçalamak" amacıyla bölücü terör örgütüne destek sağlandı. Ancak Türkiye 1990'lı yıllarda PKK'ya karşı sınır ötesi hareketleri de içeren kapsamlı bir mücadele başlattı. 2003 yılında ABD askerlerinin Irak'a Türkiye üzerinden girmelerine olanak tanıyan tezkerenin de (CHP'nin belirleyici katkılarıyla) TBMM'de gerekli oyu alamaması üzerine, ABD emperyalizminin Türkiye'ye yönelik bölücü ve parçalayıcı girişimleri daha da yoğunlaştı.

Bölücülükte kullanılacak araçlardan biri PKK, diğeri Fethullahçı casusluk ve terör örgütüydü. Bu iki harekete de destek olmada, emperyalist müdahaleleri göz ardı ederek eşitlik, özgürlük, demokrasi, insan hakları, ahlak, hoşgörü, katılımcılık, yerel yönetimlere yetki devri gibi konuları öne çıkaran bir "sosyal demokrasi"nin gelişmesi teşvik edildi.

Günümüzdeki adı Avrupa Birliği olan örgütlenme de 1992 yılından itibaren ABD'nin karşısında alternatif bir güç oluşturma çabalarını yoğunlaştırdı ve bu süreçte Türkiye'de Avrupa'daki anlayışa uygun sosyal demokrat yapılar oluşturma girişimlerini başlattı.

1992 yılından itibaren CHP içindeki farklı gruplar daha açıklık kazandı.

Bir grup, sosyal demokrasi kavramını kullanmadı; Kemalizm'i yeni dünya koşullarında geliştirmeye çalıştı; ulusalcı ve anti-emperyalist bir çizgi izledi.

Bir başka grup, işçi sınıfının 1930'larla kıyaslanmayacak kadar geliştiği ve birbirini izleyen ekonomik krizlere de bağlı olarak sınıf mücadelelerinin yoğunlaştığı koşullarda, işçi sınıfına özel önem veren bir sosyal demokrat anlayış geliştirmeye çalıştı. Bu görüştekilere göre, Atatürk döneminde toplum içinde sınıf farklılaşma ve çelişkileri günümüze göre çok azdı ve işçi sınıfı gelişmemişti. Özellikle 1989-1995 dönemi işçi eylemlerinin ardından, günümüz koşullarında Kemalizmi bu doğrultuda geliştirebilmek sosyal demokrasiyle olanaklıydı. Komünistlerin "dışa bağımlı" olduğu iddiaları da, bilimsel sosyalizm yerine sosyal demokrasiyi öne çıkardı.

Diğer bir grup, Kemalist Devrim'in başarılarını "üstyapı devrimleri" olarak kabul ediyor ve "altyapı devrimleri"ni "çağdaş sosyal demokrasi"de buluyordu. Bu gruptakilerin bazıları Kemalizm'in "halktan kopuk" olduğunu, CHP'nin "devlet partisi"nden "toplum partisi"ne dönüştürülmesi gerektiğini ileri sürüyordu.

Diğer grup ise emperyalizmle uzlaşarak "gerçekçi ve çağdaş sosyal demokrasi"yi savunuyordu. Bu grup CHP içinde zamanla hakimiyet kazandı. Özellikle 2010 yılında Deniz Baykal'ın bir operasyonla CHP genel başkanlığından tasfiyesinden sonraki dönemde, emperyalizmle uzlaşan ve Kemalist Devrim'in veya Türkiye milli demokratik devriminin temel ilkelerinden uzaklaşan bir anlayış CHP'de iktidara geldi. Bugün CHP'yi yöneten anlayış bu "gerçekçi ve çağdaş sosyal demokratlık"tır. Ahmet Taner Kışlalı 1996 yılında şunları söylüyordu: "Ercan Karakaş ve onun gibi düşünenler yıllardır, 6 oktan 3 tanesinin atılması gerektiğini savunuyorlar. Hangileri bunlar? Milliyetçilik oku, devletçilik oku, halkçılık oku. (...) Sayın Deniz Baykal'ın üç yıl önceki ilk genel başkanlığından sonra araştırma grubunun, partinin ideolojisini oluşturacak olan grubun başına getirdiği Şahin Alpay dördüncü bir oku da

bunlara ekliyor: O da Devrimcilik oku. ‘Onu da atalım’ diyor.”³⁶⁴ 2000’li yıllarda Kemal Derviş’in ve günümüzde Sezgin Tanrıkulu’nun sosyal demokrattığı da bu niteliktedir.

Günümüzde “sosyal demokrattının çağdaş evrensel değerleri” olarak öne sürülenler, CHP Programı’na göre, çoğulculuk ve katılımcılık; insan haklarına, özgürlük ve hukuk devleti kurallarına sahip çıkma; azınlık haklarına saygı; eşitlik ve adalet ilkeleri; dayanışma; barış ve hoşgörü; emeğin önceliği ve bütünlüğü; çevrenin ve doğanın korunmasıdır. “Sosyal demokrattının çağdaş evrensel değerleri” olarak ileri sürülen bu görüşleri, dünyada ve Türkiye’de muhafazakar siyasi partiler de savunabilir. Bunları savunmak bir siyasi örgütü “ilerici” yapmaz; ancak emperyalizme karşı çıkmamak “gerici” yapar.

CHP bu yıllarda başarısız arayışlara da yöneldi.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal’ın CHP’nin 23-24 Mayıs 1998 günleri toplanan 28. Kurultayı’nı açarken yaptığı konuşmanın basılı metninin kapağında “Dünyada Yeni Sol, Türkiye’de Yeni CHP” yazıyordu.

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal 2001 yılında “Anadolu Solu” diye bir kavram ortaya attı. Deniz Baykal, televizyonda İskele-Sancak programında Ahmet Hakan’ın sorularını yanıtlarken Şeyh Edebali, Mevlana, Yunus Emre, Ahmet Yesevi, Hacı Bektaş Veli ve Şeyh Bedreddin gibi değerlere gönderme yaptıktan sonra, şöyle dedi: “13. yüzyılda bütün Avrupa kana bulanmışken, kardeş kavgası, mezhep kavgası, ırk, sen-ben kavgası içine sürüklenmişken, bu insanlar insan demişler, insanlar eşit demişler, insanları birbirine kardeş saymışlar, sevgiyi önermişler, dostluğu ve barışı önermişler. (...) Bunları söyleyen insanları biz çağdaş Sosyal Demokrat anlayışımızın temeli saymakta hiç kuşkusuz çok haklıyız. (...) Biz ‘yerli’ bir hareketiz, bir Anadolu hareketiyiz. Bir toplum hareketiyiz.”³⁶⁵

CHP’nin 34. Olağan Kurultayı’na (17-18 Temmuz 2012) sunulan Parti Meclisi Çalışma Raporu’nda da şu değerlendirme yer alıyordu:

*“CHP’nin Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşu ve çok partili yaşama geçişten sonra gerçekleştirdiği üçüncü büyük devrim, sosyal demokrattır. Sosyal demokrattı, dördüncü büyük dönüşüm olan özgürlükçü demokrattının olmazsa olmaz koşuludur. Sosyal demokrattı, özgürlük, eşitlik ve dayanışma ilkeleriyle, özgürlükçü demokrattıyı hayata geçirmenin ve sağlam temellere oturtmanın en önemli şartıdır. Çünkü yalnızca sosyal açıdan yeterince korunan insan özgür olabilir. Türkiye’de sosyal demokrattı mirasının sahibi olan CHP, özgürlükçü demokrattıyı gerçekleştirerek Türkiye’nin dördüncü büyük dönüşümüne imza atacaktır.”*³⁶⁶

1992 yılından itibaren gerek ABD’nin doğrudan veya Soros’un Açık Toplum Vakfı gibi kuruluşları aracılığıyla, gerek AB ülkelerinin doğrudan çeşitli projelerle veya Friedrich Ebert Vakfı³⁶⁷ gibi kuruluşlar aracılığıyla Türkiye’deki bazı sosyal demokrat kuruluşlara aktardıkları kaynakların amacı, Türkiye Cumhuriyeti’ni ve Türk milletini var eden Kemalist Devrim’e darbe indirmek ve Türkiye’yi parçalamak amacıyla kullanılan etnik milliyetçiliği ve cemaatçiliği güçlendirmektir.

1992-2010 döneminde ve 2010 yılından günümüze, Türkiye’de ABD ve AB’nin mali açıdan da desteklediği sosyal demokrat dernek ve vakıflar ortaya çıktı. Almanya Devleti tarafından finanse edilen Friedrich Ebert Vakfı’nın Türkiye faaliyetleri de yoğunlaştırıldı.

CHP, 9.9.1992 günü toplanan 25. Kurultayı’nda yeniden faaliyete geçerken, bu gelişmelerden etkilendi. SHP’nin 19.2.1995 günü CHP’ye katılmasıyla, Kemalist Devrim mirası daha sistemli bir biçimde tahrip edilebildi. CHP, son 25 yıldır ve özellikle de 2010 yılında Kemal Kılıçdaroğlu’nun genel başkanlığa getirilmesinden itibaren, uygulamada, söylemde ve giderek program ve kurultay belgelerinde Kemalist Devrim’in mirasını büyük ölçüde reddetti.

³⁶⁴ Ahmet Taner Kışlalı, “Tartışma: Kemalizm ve Sosyal Demokrattı,” *Sosyal Demokrat Değişim Dergisi*, 6/1996, s.71.

³⁶⁵ Deniz Baykal: *CHP ve Anadolu Sol’u*, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2001, s.84-85.

³⁶⁶ CHP, 34. Olağan Kurultay Parti Meclisi Çalışma Raporu (17-18 Temmuz 2012), Ankara, 2012, s.165-166.

³⁶⁷ Friedrich Ebert Vakfı ile ilgili olarak bkz. Necip Hablemitoğlu, *Alman Vakıfları ve Bergama Dosyası*, Otopsi Yay., İstanbul, 2001, s.41-43.

6.11.1994 tarihli SHP-CHP Bütünleşme Protokolü'nde şu değerlendirme yer alıyordu:

“Atatürk'ün kurduğu laik, demokratik Cumhuriyetimizin temel ilke ve değerlerine yönelik saldırıların yoğunlaştığı, ulusal bütünlük ve can güvenliğine yönelik tehditlerin arttığı, insan onurunu ve haklarını koruyabilmenin, demokrasiyi yaşatabilmenin zor koşullarla karşı karşıya kaldığı, emeğin değerlendirilemediği, üretimin ve sanayileşmenin yeterince geliştirilemediği, bölüşümün iyileştirilemediği günümüz Türkiye'sinde, sosyal demokratların, solun bütünlüğünün sağlanması sorunların aşılabilmesinin temel güvencesidir.”³⁶⁸

Bu konudaki güncel gelişmeler **Teori**'nin bu sayısında diğer yazılarda ayrıntılı olarak ele alınmaktadır ve burada tekrarlanmayacaktır.

Sosyal demokrasinin “ilerici” ve “sol” gibi gözükten söyleminin arkasında emperyalizmle uzlaşma ve hatta emperyalizme destek vardır. Halbuki günümüz dünyasında ilericiliğin ve solculuğun temel ölçütü, emperyalizme karşı çıkmaktır. Bu nedenle de çağımızda sosyal demokrasi gericedir ve Kemalizm'in karşıtıdır.

Dr.Doğu Perinçek, 2007 yılında yayımlanan “Sosyaldemokrasinin Kemalist Devrim'i Reddi”³⁶⁹ yazısında sosyal demokrasinin emperyalizmle bağı ve bu anlayışın Kemalizmle nasıl kökten çatıştığını şöyle anlatıyordu:

“Sosyaldemokrasi, Kemalist Devrim'i tasfiye ederek ve ondan vazgeçerek Türk siyasal hayatına oturdu. (...) Kemalist Devrim, Ezilen Dünya'nın devrimidir; emperyalizme karşıdır. Sosyal demokrasi, Batı emperyalizminden yanadır ve Ezilen Dünya'ya karşıdır.”

“Sosyaldemokrasi ise emperyalizme bağımlıdır; kökü dışarıdadır. Sosyaldemokrasi, kendi devrim sürecimizden çıkmamış, o devrimi basturmak isteyen emperyalist güçler bize dayatmış. (...) Sosyaldemokrasi ile Kemalist Devrim karşıt konumdadırlar ve bu konuda berraklaşmak, bugün Sosyaldemokrat akımın içinde yer alan halkçı ve yurtseverlerin temel meselesidir.”

CHP'nin 1992 ve özellikle 2010 sonrasında izlediği politika, milli demokratik devrimin bağımsız bir ulus-devlet kurma, çağdaş bir millet yaratma ve insanları kulluktan kurtarma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde temel ilkeler olan 6 ok'tan kopmuştur. Yeni-CHP, Kemalist Devrim'in mirasını reddetmiş, emperyalizmin sosyal demokrasi anlayışını benimsemiştir.

CHP bugün NATO'ya, Avrupa Birliği'ne, ABD emperyalizminin bölgemizdeki politikalarına karşı değildir. Emperyalizmin bir aleti konumundaki Sosyalist Enternasyonal'e üyelik de bu çerçevede değerlendirilmelidir. Türkiye'yi yabancı güçlere şikayet etmek ve Türkiye'deki sorunların çözümünde emperyalist güçlerden medet ummak, Kemalizmin inkarıdır. ABD görevliliğiyle suçlanan bir kişinin CHP'deki görevini sürdürmesi de anlamlıdır. Ayrıca Fethullahçı casusluk ve terör örgütüne ve onun ABD emperyalizmiyle bağına ilişkin net tavır almak Kemalizmin gereği, casusluk örgütünün cezalandırılan unsurlarına sahip çıkma anlamına gelecek bir tutum benimsemek de yanlıştır. Emperyalizmin işbirlikçiliğinin ötesinde karagücü olduğu açıklanan bölücü terör örgütünün legaldeki uzantılarına yönelik operasyonlar karşısında alınan tavır da Kemalist ilkelere uygun değildir. Özelleştirmeyi savunmak, üniter devlet yapısını zayıflatacak biçimde yerel yönetimlerin güçlendirilmesinden yana olmak da milli demokratik devrimin günümüzdeki amaçlarıyla çelişmekte, emperyalizmin Türkiye'yi bölme planlarıyla örtüşmektedir.

Türkiye'de etnik kimliği öne çıkararak, anadilinde eğitimi ve kamu hizmetlerini savunan, zorunlu askerlik hizmetine karşı çıkan, kamu hizmetlerinin ağırlıklı olarak merkezi devlet tarafından yerine getirilmesi yerine yerel yönetimleri tercih eden, dolaylı biçimde de olsa inanç ve ümmet kimliğini öne çıkararak anlayışlar milletleşme sürecini tersine çevirir ve Kemalist Devrim'in düşmanıdır.

³⁶⁸ **CHP-SHP Bütünleşme Genel Kurulu, Ana İlkeler ve Temel Hedefler Bildirgesi**, CHP Yay., Ankara, 1995, s.35.

³⁶⁹ **Teori**, Haziran 2007, s. 8 ve 18.

Zaten kanundışı olan tarikatlara ve cemaatlere hoşgörüyü bakmak, “toplum önderi” adı altında şeyhlere, aşiret reislerine ve toprak ağalarına özel bir önem vermek ve benzeri anlayış ve uygulamalar da Kemalist Devrim’in inkarıdır.

Kemalist Devrim ve sosyal demokrasi konularına bu açıdan bakıldığında, ikisinin birbirini tamamlamadığı, birçok açıdan birbirinin zıttı olduğu görülecektir. Olayın özü, emperyalizme karşı alınan tavidir. Kemalizm, bağımsızlıktır ve anti-emperyalisttir. Sosyal demokrasi ise emperyalist ülkelerde emperyalizmin işbirlikçisi, Türkiye gibi ülkelerde emperyalizmin aletidir.

Sonuç

Toplumsal ve siyasal süreçler mecburiyetlerle ilerler.

Türkiye, varlığını sürdürebilmesi ve sorunlarını çözebilmesi için Kemalist Devrim’e geri dönmesinin ve Kemalist Devrimi daha da geliştirmesinin bir zorunluluk olduğu bir süreçtir.

Emperyalizmle mücadeleyi temel almayan bir anlayışın Türkiye’nin varlığını sürdürebilmesi ve sorunlarını çözebilmesi olanaklı değildir. Bölücü terör örgütü ve her türlü ayrılıkçı hareketle, Fethullahçı casusluk ve terör örgütüyle ve IŞİD gibi gerici yapılarla mücadele ancak emperyalizmle mücadele temelinde başarılı olabilir. Sosyal demokrasi ise, bu düşmanlarla mücadele konusunda kararsızlık yaratmakta, zorluk çıkarmaktadır.

Günün siyasi görevi, sosyal demokrasinin bu işbirlikçi tavrını bilimsel dayanaklarıyla birlikte sabırla anlatmak ve Kemalist Devrimi, işçi sınıfının toplumun yaklaşık dörtte üçünü oluşturduğu koşullarda, geliştirerek savunmaktır.

SOL'UN 50 YILLIK BİLANÇOSU

Teori, Ekim 2015

Toplumsal hareketlerin gelişim seyri içinde Sol'un 50 yıllık bilançosu

Yıldırım Koç

Yazarın Farklı Geçmiş Hedefleri, İptil Sorunları, Bütünleşme, Hedefleri

1965 yılı Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihinde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu yıl aynı zamanda Türkiye'nin dış politikasında da kritik bir dönemeçtir. 1965 yılında İstanbul'da Türkiye'de "sol" veya sosyalist/komünist hareketler çok büyük bedeller ödedi. Çok hatalar yapıldı ve yapılıyor. Ancak bu hataların nesnel temellerinin incelenmesi, günümüzdeki durumun anlaşılması açısından önemlidir.

Bu kısa yazı, Türkiye sosyalist/komünist hareketlerinin son 50 yıllık tarihine ilişkin bazı gözlemlerle sınırlıdır. 50 yılın sosyalist/komünist hareketlerinin tarihini yazmanın amacı bu okuyucuların bilgisini genişletmek, çok kapsamlı bir çalışmadır. Dilerim günlük tartışma ve kavgaların dışında kalabilen uyumlu bir ekip, bu tarihi nesnel temelleriyle doğru bir biçimde yazar.

Bu yazıda "sol" kavramı, "sosyalist" veya "komünist" anlamındadır. "Sosyalist" veya "komünist" kavramları ise Marksizmi veya Marksizm-Leninizmi veya Marksizm-Leninizm-Maoizmi temel alan veya aldığını düşünen veya aldığını iddia eden kesimler için kullanıldı.

Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde "komünist" kavramı ile "sosyalist" kavramı birbirinden çok farklıdır. Türkiye'de ise bir dönemin hukukî sıkıntıları ve Soğuk Savaş döneminin anti-komünist propagandası, komünistlerin kendilerini "sosyalist" olarak sunmalarını getirmişti. Bu nedenle, Türkiye'de "sol"dan söz edildiğinde, en genel anlamıyla Marksistler anlaşılmalıdır.

Bir Marksist örgüt, belirli aşamalardan geçilmesini öngörebile, nihai olarak sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için mücadele eder. Sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya giden yol, 19. yüzyılın ortalarında ve üçüncü çeyreğinde çeşitli ülkeleri birlikte kapsayan enternasyonalist bir mücadele olarak algılanıyordu. Daha sonraları her ülkenin kendi mücadelesi ön plana çıktı. Ancak bir Marksistin nihai hedefi, tüm insanlığın tek bir çatı altında toplandığı, sınıfsız ve sömürsüz bir dünyadır.

Bir Marksisti, benzer hedefler güden diğer siyasal akımlardan ayıran temel özellik, toplumsal süreçlere tarihsel maddeci bir anlayışla yaklaşmaktır. İnsanlığın sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda ilerlemesi, insanların ikna edilmesiyle değil, kapitalizmin yarattığı sorunlarının çözümünün ancak bu doğrultuda atılacak adımlarla mümkün olabilmesiyle gerçekleşecektir. Marksistler devrim simyagerleri değildir. Şartlar olgunlaşmadan ve şartlar olgunlaştığında da örgütlü mücadele olmadan toplumun ilerlemesi sağlanamaz. Şartlar olgunlaştığında ortaya çıkan enerji, doğru siyasal önderlikle, insanlığın ilerlemesi doğrultusunda yönlendirilebilir.

Bunlar çok genel doğrular. Ancak Türkiye sosyalist/komünist hareketleri tarihinde ve hatta günümüzde, bu konuda çok önemli eksikliklerin olduğu söylenebilir.

Marksizm, özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de çok sertleşen sınıf mücadelesine ilişkin gözlemlere dayanarak, kapitalizmin yarattığı sorunların işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasında uzlaşmaz bir çelişki ve çatışma ortamı yarattığını belirledi. Bu çelişkinin yarattığı enerjinin kapitalizmin

Giriş

1965 yılı Türkiye'nin siyasal ve toplumsal tarihinde önemli dönüm noktalarından biridir. Bu yıl aynı zamanda Türkiye'nin dış politikasında da kritik bir dönemeçtir.

1965 yılından günümüze Türkiye'de "sol" veya sosyalist/komünist hareketler çok büyük bedeller ödedi. Çok hatalar yapıldı ve yapılıyor. Ancak bu hataların nesnel temellerinin incelenmesi, günümüzdeki durumun anlaşılması açısından önemlidir.

Bu kısa yazı, Türkiye sosyalist/komünist hareketlerinin son 50 yıllık tarihine ilişkin bazı gözlemlerle sınırlıdır. 50 yılın sosyalist/komünist hareketlerinin tarihini yazılması mutlaka bir ekip tarafından yapılması gereken çok kapsamlı bir çalışmadır. Dilerim günlük tartışma ve kavgaların dışında kalabilen uyumlu bir ekip, bu tarihi nesnel temelleriyle doğru bir biçimde yazar.

Bu yazıda "sol" kavramı, "sosyalist" veya "komünist" anlamındadır. "Sosyalist" veya "komünist" kavramları ise Marksizmi veya Marksizm-Leninizmi veya Marksizm-Leninizm-Maoizmi temel alan veya aldığını düşünen veya aldığını iddia eden kesimler için kullanıldı.

Avrupa'nın gelişmiş kapitalist ülkelerinde "komünist" kavramı ile "sosyalist" kavramı birbirinden çok farklıdır. Türkiye'de ise bir dönemin hukukî sıkıntıları ve Soğuk Savaş döneminin anti-komünist propagandası, komünistlerin kendilerini "sosyalist" olarak sunmalarını getirmişti. Bu nedenle, Türkiye'de "sol"dan söz edildiğinde, en genel anlamıyla Marksistler anlaşılmalıdır.

Bir Marksist örgüt, belirli aşamalardan geçilmesini öngörebile, nihai olarak sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için mücadele eder. Sınıfsız ve sömürsüz bir dünyaya giden yol, 19. yüzyılın ortalarında ve üçüncü çeyreğinde çeşitli ülkeleri birlikte kapsayan enternasyonalist bir mücadele olarak algılanıyordu. Daha sonraları her ülkenin kendi mücadelesi ön plana çıktı. Ancak bir Marksistin nihai hedefi, tüm insanlığın tek bir çatı altında toplandığı, sınıfsız ve sömürsüz bir dünyadır.

Bir Marksisti, benzer hedefler güden diğer siyasal akımlardan ayıran temel özellik, toplumsal süreçlere tarihsel maddeci bir anlayışla yaklaşmaktır. İnsanlığın sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda ilerlemesi, insanların ikna edilmesiyle değil, kapitalizmin yarattığı sorunlarının çözümünün ancak bu doğrultuda atılacak adımlarla mümkün olabilmesiyle gerçekleşecektir.

Marksistler devrim simyagerleri değildir. Şartlar olgunlaşmadan ve şartlar olgunlaştığında da örgütlü mücadele olmadan toplumun ilerlemesi sağlanamaz. Şartlar olgunlaştığında ortaya çıkan enerji, doğru siyasal önderlikle, insanlığın ilerlemesi doğrultusunda yönlendirilebilir.

Bunlar çok genel doğrular. Ancak Türkiye sosyalist/komünist hareketleri tarihinde ve hatta günümüzde, bu konuda çok önemli eksikliklerin olduğu söylenebilir.

Marksizm, özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında İngiltere'de çok sertleşen sınıf mücadelesine ilişkin gözlemlere dayanarak, kapitalizmin yarattığı sorunların işçi sınıfı ile sermayedar sınıf arasında uzlaşmaz bir çelişki ve çatışma ortamı yarattığını belirledi. Bu çelişkinin yarattığı enerjinin kapitalizmin

yıkılmasına yol açacağı tespitini yaptı. Bu süreci yönetebilmek için de siyasal örgütlenmeyi gündeme getirdi.

1871 Paris Komünü ve 1917 Rus Devrimi deneyimleri, sınıf mücadelesinin yarattığı enerjinin yanı sıra, vatan savunmasının yarattığı enerjiye de dayanıyordu. Benzer bir süreç, Çin, Vietnam, Kore devrimlerinde de yaşandı.

Toplumsal ilişkilerde çok çeşitli, bazen uzlaşan, bazen uzlaşmaz çelişki/çatışmalar oluşur.

Marksistler, toplumda çeşitli kesimler arasında ortaya çıkan çelişkileri analiz ederek, bunların hangilerinin insanlığın ilerlemesi açısından yararlı ve değerlendirilebilir enerjiler yarattığını inceler ve siyasi strateji ve taktiklerini ona göre belirlerler.

Sınıf mücadelesi bu açıdan önemlidir. Ancak bir toplumda etnik köken veya inanç farklılıklarına dayalı çelişkiler de olabilir. İnsanlar salt politik varlıklar değildir. İnsanların siyasal ve sınıfsal kimliklerinin yanı sıra ve bazen onlardan daha da önemli olarak etnik kimlikleri, inanç aidiyetleri vardır. Kişinin dinsel inancı, mezhebi, varsa tarikatı, cinsel tercihi, tuttuğu futbol takımı, gelenek ve görenekleri, doğduğu ve özelliklerini taşıdığı bölge de toplumsal çelişki kaynağı olabilir.

İşçi sınıfı içinde de işçi-memur ayrımı, beyaz ve mavi yakalı ayrımı, taşeron işçisi-kadrolu işçi ayrımı, meslek ve pozisyon farklılıkları gibi etmenlere dayalı çelişkiler vardır. Bu aidiyetler veya kimlikler arasında çıkan çelişkilerin her zaman insanlığı ileriye götürdüğü söylenemez. Ekonomik koşulların iyi olduğu, geçim kaygısının geri plana itilebildiği dönemlerde kitlelerin davranışlarını bu aidiyetler ve bunların yol açtığı çelişki ve çatışmalar belirleyebilir.

Bu nitelikteki toplumsal tepkiler feminizm, çevrecilik, HES karşıtlığı, yeşiller, yaylalara sahip çıkma, nükleer karşıtlığı, LGBT olarak ortaya çıkabilir. Önemli olan, bu hareketlerin yarattığı muhalefetin ve enerjinin nihai olarak sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesine olası etkilerinin doğru değerlendirilmesidir. Bir Marksisti sıradan bir hümanistten veya yardımseverden ayıran, bu değerlendirmedir.

Sınıf mücadelesinin geri planda olduğu böylesi durumlarda mevcut düzene karşı toplumsal muhalefet arayan Marksistlerin bu konuda yanlış değerlendirmeler yapmaları az rastlanan bir olay değildir. 1995 yılında Özgürlük ve Dayanışma Partisi kurulduğunda öne çıkarılan çelişkiler ve günümüzde bazı sosyalistlerin türban, cinsel tercih ve benzeri konulara verdikleri önem, bu yanlış tavırların örneklerindedir.

Büyük bir toplumsal enerji yaratan bir olgu da, bir halkın (etnisitenin, milliyetin veya milletin) ayrı bir devlet kurma mücadelesidir. Bu enerji bazı durumlarda sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesine yönelir; bazı durumlarda bu mücadeleyi engellemenin bir aracı olarak kullanılır. Ulusal Kurtuluş Savaşımız ve günümüzde Türkiye’deki anti-emperyalist mücadele, dünyada gericiliğe karşı mücadelenin bir parçasıdır. Emperyalizmin desteğindeki milliyetçi hareketler ise, dünyada gericiliğin destekçisidir.

Türkiye sosyalist/komünist hareketlerinin 50 yıllık bilançosunu özetlemeye çalışırken, incelenmesi gereken öncelikli konulardan biri, sınıf mücadelesinin veya vatan mücadelesinin ciddi bir toplumsal muhalefete yol açmadığı ve bir enerji yaratmadığı koşullarda, düzene karşı çıkan Marksistlerin, insanlığın ilerlemesine ne kadar katkıda bulunacağı kuşkulu başka aidiyetler temelindeki muhalefetlere dayanma çabalarıdır.

Bu konularda yapılan hatalar, hem Marksistlerin büyük bedeller ödemelerine neden olmuş, hem de sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesine zarar vermiştir.

Marksistlerin en yaygın kullandıkları ifade, “somut şartların somut tahlili”dir. Ancak bu ilkenin bilimsel biçimde yapıldığı durumlar neredeyse istisnadır. Sübjektivizm veya öznelcilik son derece yaygındır.

Türkiye’de “sol”un 50 yıllık bilançosu çıkarılırken, “enternasyonalizm” anlayışının yanlış kavranması ve uygulanmasının yol açtığı sorunlar da önemlidir. 1920’ler ve 1930’larda sosyalistlerin “enternasyonalizm” adına Türkiye’deki toplumsal ve siyasal mücadelesi, Sovyetler Birliği’nin çıkarları temel alınarak biçimlendirilmişti. Günümüzde ise bazı çevrelerce, “küresel saldırıya karşı küresel direniş” gibi bir anlayışla, emperyalist ülkelerde emperyalizmin payandasına dönüşmüş sınıfsal ve siyasal yapıların çizgisi benimsenmektedir.

Türkiye’de yaşayan bir Marksist için, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda atılacak adımların ilk aşaması, bağımsız ve demokratik bir Türkiye’nin kurulmasıdır. Bu da, işçi sınıfının nüfusun yaklaşık yüzde 70’ini oluşturduğu koşullarda, öncelikli olarak işçi sınıfını temel alan ve işçi sınıfın mücadelesini tüm anti-emperyalist güçlerle birleştiren bir vatan mücadelesiyle

gerçekleştirilebilir. Ancak sınıf mücadelesinin ve vatan mücadelesinin bütünleşik enerjisi Türkiye'yi ileriye götürebilir.

1965-1975 Dönemi

1965 yılında Türkiye'de işçi sınıfının sermayedar sınıfa karşı mücadelesi sınırlıydı. İşçilerin önemli bölümü yarı-mülksüzleşmiş, köyle bağları devam eden kişilerdi. İşçi sınıfının memur statüsünde istihdam edilen kesimlerinin büyük çoğunluğu kendilerini "işçi" olarak görmüyordu. Marksistlerin büyük çoğunluğu da, ücretlilerin hukuki statüleriyle sınıflarını birbirine karıştırıyor ve memurları "küçük burjuva" olarak nitelendiriyordu.

Bu yıllarda topraksız ve az topraklı köylülüğün büyük toprak sahiplerine karşı mücadelesi çok zayıftı. Kır küçük burjuvazisinin (tütün, fındık, üzüm, vb. üreticilerinin) eylemleri de bazı mitingleri aşamadı. Kent küçük burjuvazisi (esnaf-sanatkar) ise sessizdi. Bu kesimlerin sınırlı sınıf mücadelesi ile sosyalist sol arasında etkili ve kalıcı bağlar oluşmadı.

1961 yılında sendikacılar tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin 1962 yılı başlarında Türkiye Komünist Partisi (TKP) üyesi Mehmet Ali Aybar, Behice Boran, Sadun Aren, Nihat Sargın gibi komünistlerin yönetimine girmesi, Türkiye'de yeni bir dönemin başlangıcı oldu. TİP'in 1965 milletvekili genel seçimlerinde oyların yüzde 3'ünü alarak 15 milletvekiliyle Millet Meclisi'ne girmesi ve Millet Meclisi'ndeki TİP Grubu'nun çok etkileyici ve başarılı çalışmaları, Türkiye'de sosyalist düşüncenin yayılmasında etkili oldu.

Türkiye İşçi Partisi, özellikle 1964 İzmir Kongresi sonrasında, sosyalist düşüncelerin ve anti-emperyalist ruhun kitlelere yaygınlaştırılmasında çok önemli başarılar elde etti. TİP milletvekillerinin Millet Meclisi'ndeki çalışmaları ve mücadelesi, o tarihe kadar farkında olunmayan birçok konunun öğrenilmesini sağladı.

Türk Ceza Kanununun 141. ve 142. maddelerindeki önemli kısıtlamalara karşı sosyalist/komünist metinler dilimize çevrildi, yayımlandı ve özellikle gençler arasında yaygın biçimde okundu. YÖN, Türk Solu, Ant, Aydınlık Sosyalist Dergi, Proleter Devrimci Aydınlık, Sosyal Adalet gibi dergiler de Türkiye'de toplumsal yapının ve dinamiklerin kavranması açısından önemli katkılarda bulundu.

1960'lı yılların ikinci yarısı, dünyada anti-emperyalist ve sosyalist güçlerin geliştiği dönemdi. Dünya nüfusunun üçte biri komünist partilerinin yönetimi altındaydı. Fransa ve İtalya gibi emperyalist ülkelerde Komünist Partileri güçlü bir kitle tabanına sahipti. Üçüncü Dünya ülkeleri ise, Bağlantısızlar Hareketi içinde anti-emperyalist bir çizgi izliyordu.

Ancak Türkiye'de sosyalizmin geniş kitlelere ulaştığı bu dönem, dünyada kapitalizmin altın çağının, Türkiye'de ise ufak tefek arızalar dışında ekonomik büyümenin yaşandığı yıllardı. Geniş halk kitlelerinin yaşam standardı sürekli olarak yükseliyordu. Halkın tüketim kalıbı yeni ürünlere erişimle sürekli genişliyordu. Yurtdışına çalışmaya gidenlerin gönderdikleri önemli miktarlardaki para, yoksulluğun azaltılmasında önemliydi.

Yoksulluk vardı; ancak yoksullaşma yoktu. Bu dönemdeki sosyalist hareketlerin çok büyük bölümü, yoksulluğun insanların tepkisine yol açacağını düşünüyor ve büyük beklentiler içine giriyordu. Birçok sosyaliste göre, halk yoksulluğun farkında değildi, cahildi, bilgisizdi. Yoksulluğu kendisine anlatıldığında ve gerçeklerle birlikte alternatif bir dünya olasılığı kendilerine aktarıldığında, sosyalistler kolayca halkın desteğini alacaktı.

Özellikle bir tarafta 1968-1970 döneminde fabrika işgallerinin ve işçi eylemlerinin yayılması ve 15-16 Haziran olayları, diğer tarafta bazı bölgelerde toprak işgalleri ve küçük üretici mitingleri, böyle bir altyapının oluştuğu havasını veriyordu.

Bu dönemde Sovyetler Birliği tarafından geliştirilen "kapitalizmin üçüncü bunalım dönemi" tezi, ülkemizde sosyalistler arasında yaygın kabul görüyordu ve Türkiye'de halkın durumunun kavranmasını zorlaştırıyor, sübjektivizmi körüklüyordu.

Türkiye'de devlet politikası 1962 yılındaki füze krizi ve 1964 yılında Başkan Johnson'ın Başbakan İnönü'ye mektubunun ardından değiştirildi; Türkiye'nin dış politika arayışlarına Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Sovyetler Birliği de girdi. Özellikle Türkiye'nin SSCB ile ilişkilerinin gelişmeye başlaması ABD'nin Türkiye'de bazı güçleri harekete geçirmesine yol açtı. Türkiye ile SSCB arasında 1972 yılı Nisan ayında imzalanan "İyi Komşuluk İlişkileri Bildirgesi", bu ilişkilerde yeni bir dönemin başlangıcı olması açısından çok önemliydi.

1965 yılında Kürdistan Demokrat Partisi (Türkiye) kuruldu. Aynı yıl, Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'nin başına Alpaslan Türkeş geçti. Bu yıllarda Türkiye'de komünizmle mücadele dernekleri kurulmaya başladı. Aykut Edibali'nin önderliğindeki Yeniden Milli Mücadele Hareketi de bu yıllarda örgütlendi.

Bu hareketler, 1965-1971 döneminde TİP'e ve özellikle çok etkili bir örgütlenme olan Türkiye Öğretmenler Sendikası'na karşı sistemli saldırılara başladı. 8 Temmuz 1969 günü TÖS'ün 2. Genel Kurulu'na katılan 900 dolayında delege ve konuğun Kayseri'de Alemdar Sineması'nda yakılma girişimi, bu saldırıların zirvesiydi.

Türkiye'de sosyalizmin daha fazla öğrenilmesi ve dünya sosyalist hareketlerindeki gelişmeler, Türkiye'de sol içinde çeşitli bölünmelere yol açtı. Ancak bu bölünmelere karşın, sosyalist sol içinde birbirine karşı şiddet kullanma anlayışı ve uygulaması son derece sınırlıydı; diyalog ve tartışma sürebiliyordu. Eleştirilerdeki üslup da günümüzdekine göre çok daha yumuşaktı.

Milli Demokratik Devrim-Sosyalist Devrim tartışması ve bölünmesi, programa ilişkindi.

Legal-illegal mücadele ve örgütlenme; silahlı mücadele-parlamentar mücadele; devrimin kırlardan şehirlere-şehirlere kırlara geliştirilmesi gibi konular ayrışma kaynağı oldu.

Ancak sınıf mücadelesinin ve bu temeldeki kitle hareketlerinin 1970 yılının ikinci yarısında gerilemesiyle birlikte, düzeni değiştirmek isteyen sosyalist hareket içinde, ilişki kurulacak toplumsal muhalefet tercihlerinde ve iktidar mücadelesi yöntemlerinde farklı eğilimler ortaya çıktı.

Bu yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da eşkıyalık yaygındı. Eşkıya ile mücadelede ve Kürt kökenli halkın olası hareketliliğine karşı köylere komando ve jandarma baskınları yapılıyor, halka eziyet ediliyordu. Özellikle 1967 yılındaki Doğu mitinglerinden sonra bu baskılara karşı bir muhalefet gelişmeye başladı. TİP içindeki "Doğu Grubu"nun da etkisiyle bu potansiyel önem kazandı. İşçi ve topraksız köylü hareketlerinin gerilediği bir dönemde, Kürt milliyetçilerinin hareketinin ileriye dönük bir enerji yaratabileceği umutları arttı. TİP'in 29-31 Ekim 1970 tarihinde toplanan IV. Kongresi'nde bu konuda alınan karar, TİP'in Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmasına yol açtı.

Sınıf mücadelesinin yetersizliğini telafi edecek toplumsal muhalefet arayışında Kürt milliyetçiliğine yönelmesi, sosyalist solun Kemalizmden kopmasına ve zaten sınırlı olan sınıf mücadelesinden önemli ölçüde soyutlanmasına neden oldu. Sosyalist solun bir bölümünün Sovyetler Birliği'nin yönlendirmesi altında olması Kemalistlerle ilişkileri daha da kötüleştirdi.

İkinci eğilim, silahlı mücadele biçiminde ortaya çıktı. Küba Devrimi'nin fokoculuk anlayışı THKO'nun politikalarında etkili oldu. THKP/C'nin öncü savaşı anlayışı da, Kropotkin'in "İsyan Ruhunu" makalesinin anlayışını yansıtıyordu: Halk düzene karşı tepkiliydi; ancak devletin gücünden korkuyordu. Öncünün silahlı propagandası kitlelerin harekete geçmesini sağlayacaktı. Evrim ve devrim aşamalarının iç içe geçtiği ileri sürüldü. Determinizm-volontarizm ikileminde Doğu'ya gidildikçe volontarizmin ağırlık kazandığı savunuldu.

Üçüncü eğilim, sosyalizan bir girişim olan Yön-Devrim çizgisinin kitle hareketleri yerine Türk Silahlı Kuvvetleri içindeki bazı radikal subayların darbesine bel bağlamak biçiminde gelişti. 9 Mart Darbesi girişiminde bazı sosyalist örgütlerin de işin içinde olması bu anlayışın ürünüydü.

Marksistler "düzen değişikliği" istiyordu; halbuki geniş kitleler açısından geçmişten beri süregelen yoksulluğu mevcut kapitalist düzen içinde aşabilmenin düzen-içi yolları mevcuttu. Ekonomi büyüyor, istihdam olanakları artıyordu. İnsanlar Kapitalist düzen içinde de geleceğe umutla bakabiliyordu. Sendikalaşma/toplu pazarlık/grev hakları, gerçek ücretlerde artışa yol açmıştı. Köylülüğün gelirleri de yükseliyordu. Köyden kente göç, çağdaş olanaklara erişimi kolaylaştırıyordu. "Almancılık" kolaycı bir kurtuluştu. Köylere elektrik-yol-su gidiyordu.

Bu yıllarda Marksizm ve sosyalizm yeni yeni öğreniliyor ve özümseyeniyordu. Sınıf mücadelesi temelli toplumsal muhalefet ilk kez kitlesel biçimde gelişiyordu. TKP'den devralınabilen sağlam bir ideolojik/politik miras yoktu. Birbiri ardı sıra tevkifatlar yaşamış olan TKP'den geriye kalan kadroların geçmişte kitlelere önderlik edebildikleri deneyimler de olamamıştı. Bu dönemin sosyalistleri birçok açıdan karda iz açtı; kendi hatalarını yaparak ve hatalarından öğrenerek legal kitle mücadelesinde etkili olmaya çalıştı. Ancak bu dönemde dünya sosyalist/komünist hareketindeki bölünmeler Türkiye'ye de yansdı. SBKP-ÇKP bölünmesi, Çin'deki Kültür Devrimi, Çekoslovakya'nın işgali gibi gelişmeler Türkiye sosyalist hareketinde de yansımalarını buldu.

12 Mart Darbesi, zaten yenilmiş olan silahlı eylemcilere veya işçi hareketine karşı değil, radikal bir subay hareketi olan 9 Martçılara karşı yapıldı. Ancak özellikle Efraim Elrom'un THKP/C tarafından kaçırılması ve öldürülmesinin ardından, yaygın bir baskı dönemine geçildi. Balyoz hareketleriyle

binlerce insan işkenceden geçirildi. Kontrgerilla'nın doğrudan işin içinde olduğu süreçte büyük zulüm uygulandı.

12 Mart 1971 öncesinde "sol"un en önemli özelliği, anti-emperyalizm temelinde millicilikti. "Sol" 1961 Anayasasını savunuyor, Anayasadaki temel hedefleri hayata geçirmeye çalışıyordu. 13 Şubat 1967 tarihinde Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu (DİSK) kurulduğunda, bu örgütün adındaki "devrimci"lik, Anayasadaki reformların hayata geçirilmesi olarak açıklanıyordu. Kemalizmin anti-emperyalist ve bağımsızlıkçı niteliği, sosyalist sol ile diğer ilerici akımları birleştiriyordu. Türk bayrağı, "sol"un mitinglerinin vazgeçilmez simgesiydi. Buna karşılık, özellikle irticai hareketler, Amerikancıydı. İrticaya karşı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin bir güvence olduğu düşünülüyordu. Birçok eylemde "Ordu-Gençlik Elele" sloganı atılıyordu. Kemalizmin temel ilkelerine sahip çıkılması ve irticaya karşı mücadele, sınıf mücadelesinin yeterince gelişmediği koşullarda, sosyalistlerin kitlelere ulaşmasının ana aracıydı.

Sosyalist sol anti-emperyalist bir çizgi izliyor ve bu temelde geniş bir cephe oluşturmaya çalışıyordu. Ancak emperyalizme bağımlılığın halkın yaşamında meydana getirdiği ve "olumlu" olarak algılanan gelişmeler de söz konusuydu. Buna karşılık, bağımlılık ilişkisinin olumsuz sonuçları ve riskleri halkın somut yaşantısına henüz yansımıyordu. Demiryolu politikasının terkedilerek hızlı karayolu yapımının getirdiği kolaylıklar, coca-cola, Amerikan üs ve tesislerindeki Amerikalıların kiraladıkları evlere ödedikleri yüksek kiralar, Amerikan askerlerinin üslerindeki gümrüksüz mağazalardan alıp el altından pazarladıkları ürünlerle kurulan "Amerikan pazarları", okullarda öğrencilere dağıtılan peynir ve süttozundan pişirilen süt, vb., sosyalistlerin Amerikan karşıtlığının Sovyet propagandası olarak algılanmasına yol açıyordu. Türk Silahlı Kuvvetleri'nin NATO aracılığıyla sağladığı yeni silahlar da önemseniyordu.

Marksizmi yeni öğrenenlerin dini inançlar konusunda girdikleri gereksiz ve yanlış tartışmalar ve emperyalist güçlerin anti-komünist mücadelede dini inançları kullanmadaki başarıları da, halkın anti-emperyalist cephede birleşmesini önlüyordu.

Kemalistlerle sosyalistlerin bağımsız ve demokratik Türkiye programı etrafındaki ittifakları 1970 yılı sonlarından itibaren sona erdi.

Sınıf mücadelesinin yetersizliğinin bir kesimi silahlı eylemlere itmesi, bu ittifakın bozulmasının nedenlerinden biri oldu. THKO ve THKP/C'nin silahlı eylemleri, sosyalistleri hem Kemalistlerden, hem halktan kopardı. Halkın desteğini almak amacıyla yapıldığı düşünülen silahlı eylemler, sosyalistlerin "anarşist" olarak nitelendirilmesine ve halktan tecrit edilmesine yol açtı.

9 Martçılar Kemalistti. Yıllar sonra Celil Gürkan'ın *12 Mart'a Beş Kala* kitabında yayımlanan anayasa taslakları, Kemalizmi daha da geliştirmeyi amaçlayan bir programlarının olduğunu göstermektedir. Ancak 9 Martçıların tasfiyesi ve bazı sosyalistlerin silahlı eylemleri, Türk Silahlı Kuvvetleri'ndeki NATO'cu unsurların etkisini daha da artırdı. Türk Silahlı Kuvvetleri, Atatürkçülüğe sahip çıkar gözükp hareket ettiğinde, sosyalist solda Atatürk karşıtlığı öne çıktı. Özellikle kontr-gerilla örgütünde yapılan işkenceler ve sıkıyönetim döneminde askeri cezaevleri ve mahkemelerindeki uygulamalar, sosyalist solda Kemalizm, ordu, devlet karşıtlığını pekiştirdi. 1975 yılından itibaren sosyalist solun yeniden yükseliş döneminde Türk bayrağının bir simge olarak kaybolmasının nedeni, bu dönemdeki uygulamalardır.

Ayrıca subayların gelirlerinin artırılması, subayları halktan koparan lojmanlar ve orduevlerinin yaygınlaştırılması, OYAK gibi kuruluşlar aracılığıyla subayların sermayeyle yakınlaşması da askerlere karşı olumsuz bir tavrın yerleşmesinde etkili oldu.

12 Mart 1971 Darbesi sonrasında 1975 yılına kadarki süreç, baskılar ve baskıların bir süreç içinde aşılması yıllarıdır.

1974 affıyla birlikte cezaevinden çıkan sosyalist/komünist kadrolar ancak 1975 yılından itibaren yeniden örgütlenmeye başlayabildi.

12 Mart Darbesi sonrasında yurtdışına çıkan bazı kişiler, 1960'lı yıllarda önemli bir etkisi olmayan Türkiye Komünist Partisi'nin 1973 Atılımı'nın gerçekleştirilmesini sağladı. 1975 yılından itibaren TKP'nin kitleselleşen gücü, bağımsız ve demokratik bir Türkiye'nin kurulması mücadelesinden çok, SSCB'nin Türkiye için uygun gördüğü politikalara odaklanmıştı.

12 Mart Darbesi öncesinde sosyalist harekette yer alanların epeyce bir bölümü de, yaşanan sıkıntılar sonrasında, siyasi mücadelenin dışına itildi veya çıktı.

Bu dönemde üniversite öğrencileri içinde epeyce genç anti-emperyalist mücadeleye ve ardından sosyalizm mücadelesine katıldı. Ancak bu yıllarda üniversite diploması "insanın hayatını kurtaran" bir

araçtı. 12 Mart döneminin baskı koşulları nedeniyle, “ülkeyi ve yoksulları kurtarma mücadelesi’ne katılmış gençlerin büyük bölümü “kendisini kurtarmayı” tercih etti.

Dünyadaki gelişmelerin de etkisiyle, “elimizi uzatsak yakalayacak gibi” olduğumuz devrimin, çok daha ciddi ve uzun vadeli bir mücadeleyi gerektirdiği, 12 Mart Darbesi sonrasında anlaşılabilir.

1975-1980 Dönemi

1975-1980 döneminde Türkiye’de bir iç savaş yaşandı. Dünyada ise bir yumuşamanın ardından 1979’da Soğuk Savaş yeniden canlandı.

Yumuşama döneminde Türkiye’nin ABD’den bağımsız bir politika izleme eğilimi güç kazandı.

Türkiye’nin ABD ile ilişkileri, 1 Temmuz 1974 tarihinde haşhaş ekiminin serbest bırakılması, 20 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs Barış Harekati, 1975 yılında Kıbrıs Türk Federe Devleti’nin kurulması ve 25 Temmuz 1975 tarihinde Türkiye’deki ABD üslerine Türkiye’nin el koyması nedeniyle ciddi biçimde bozuldu. Türkiye ile SSCB arasında 1979 yılı Nisan ayında imzalanan antlaşma, ABD’nin Türkiye’de yeni oyunlara başvurmasına neden oldu. SSCB’nin Afganistan’ı işgal etmesi ve Şubat 1979’da İran’da Humeynicilerin işbaşına gelmesi, ABD’nin Türkiye politikalarını sertleştirdi.

Türkiye’nin bağımsız bir dış politika izleme çabalarına ABD’nin yanıtı, Türkiye’de devrimci-ülkücü savaşını körüklemek oldu. Bu nitelikteki bir çatışma sınıf mücadelesinin geriletilmesinde de etkili bir biçimde kullanıldı. Sosyalist görünümlü Kürt milliyetçiliğinin geliştirilmesi de, Kemalistleri ve Türk Silahlı Kuvvetleri’ni ABD’nin safına itmede etkili bir araç olarak kullanıldı. ABD, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kendini savunma güdüsünü kendi lehine kullandı; bu enerjiden ABD politikaları için yararlandı. Türkiye Cumhuriyeti’nin bütünlüğünü tehdit eden güç “komünist Kürtler” ile birlikte devlete silah sıkan, kurtarılmış bölgeler kuran, bir kısmı Rusya’dan emir alan komünistlerdi. “Vatan savunması”nda düşman Kürtler ve komünistler, dost ise ABD idi.

1979 yılında yeniden canlandırılan Soğuk Savaş koşullarında, ABD’nin çıkarları, Türkiye’de sosyalist sol’un ezilmesini, Türkiye’deki ABD üslerinin tamamının İran’ın boşluğunu da dolduracak biçimde genişletilerek yeniden işletilmesini ve Yunanistan’ın NATO geri döndürülmesini gerektiriyordu. Ecevit ve Demirel Hükümetlerinin uygulamadığı bu talepler, Türk Silahlı Kuvvetleri tarafından 1981 yılında gerçekleştirildi. TSK, yeni Soğuk Savaş koşullarında Kemalizm’den iyice uzaklaştırıldı.

Bu yıllarda Türkiye ekonomisinde bazı sıkıntılar yaşandı; ancak çok geniş kitleleri yaygın biçimde sınıf mücadelesine çeken bir mutlak yoksullaşma söz konusu değildi.

Bu yıllardaki işçi eylemleri geniş kitlelerin sınıf mücadelesi temelinde değil, ülkede yaşanan siyasal istikrarsızlığın ve kavgaların yarattığı bölünmelerin işçi hareketine yansıtılması temelinde gelişti. 1975 yılındaki mitingler, TKP’nin yönlendirdiği DİSK’in faşizme karşı direniş eylemleriydi. 1976 DGM direnişi de aynı nitelikteydi. Bu dönemde sendikalar arasında silahlı çatışmalar yaşandı. Tarım satış kooperatifleri birliklerinde her iktidar değiştiğinde işçi çıkarmalar birer direnişe ve özellikle 1980 yılında silahlı çatışmalara dönüştü.

Bu yıllarda topraksız ve az topraklı yoksul köylülüğün büyük toprak sahiplerine karşı önemli bir mücadelesi olmadı. Kır ve kent küçük burjuvazisinin sınıf mücadelesindeki konumu da çok zayıftı.

Türkiye’de sosyalist hareket bu yıllarda kitleleşti; ancak bu kitleleşme gelişen bir sınıf mücadelesi temelinde değil, dış güçlerin yönlendiriciliğinde bir devrimci-ülkücü savaş biçiminde ortaya çıktı. Diğer bir deyişle, çarpık bir kitleleşme yaşandı. İç savaşta devrimcilerin koruduğu ve can güvenliğini sağladığı için arkasına alabildiği kitleler, bu can güvenliğini asker sağladığında, devrimcilere verdiği desteği sona erdirdi. Devrimci-ülkücü kavgasının yarattığı enerji, bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya amacına hizmet etmedi. Bu yıllarda bazı yöreler “kurtarılmış bölge” olarak algılandı. Devrimci Yol yapılanmasının Fatsa’da yerel yönetimi ele geçirmesiyle “kurtarılmış bölge” uygulamasında yeni bir aşamaya geçildiği sanıldı.

Türkiye tarihinde ilk kez sosyalist/komünist örgütler DİSK’te, bazı bağımsız sendikalarda ve hatta Türk-İş’e bağlı sendikaların bazılarında yönetimlere geldi.

Bu dönemin belirgin özelliklerinden biri, sosyalist/komünist hareketlerin bölünmesi ve özellikle Kürt kökenli solcuların kendi özel örgütlerini kurmasıydı.

Devrimci Sol’un Devrimci Yol’dan ayrılması, TKP’nin İngiltere kanadının kopması, bu bölünmenin örnekleridir.

Kürt kökenli sosyalistler de Tekoşin, Kawa, Dengi Kawa, Rızgari, Ala Rızgari, Apocular, Özgürlük Yolu gibi yapılanmalara gittiler.

Bu dönemde sosyalist hareket içinde kan davaları ortaya çıktı; bu çatışmalarda yaralanan ve ölen insanlar oldu. Sosyalist/komünist sol içindeki diyalog ve tartışma kayboldu.

Bu yıllarda sosyalist sol, Kemalistlerden iyice koşturdu. TKP'nin CHP'yi kullanma ve Ulusal Demokratik Cephe oluşturma girişimleri de işe yaramadı. TKP, Kemalizm'le ittifaktan çok, Kemalizm'den uzaklaşan CHP'den yararlanma çabasıydı.

1980-1983 Dönemi

Soğuk Savaş'ın yeniden canlandığı bu dönemde, görünüşe göre, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin bütünlüğüne saldıranlar Kürtler ve komünistler, bu bütünlüğü savunan da ABD idi.

Sosyalist/komünist hareketler 12 Eylül 1980 Darbesi ile büyük bir çöküntü yaşadı. Dergileri 100 binin üstünde satan, düzenlediği mitinglere onbinlerce insanı getirebilen, ülkücülerle ve hatta devletin güvenlik güçleriyle silahlı çatışmalara girebilen ve "kurtarılmış bölgeler" kuran örgütlenmeler, kısa bir süre içinde dağıldı.

Çok sayıda insanın işkencede hayatını kaybettiği bu acımasız süreçte sosyalist/komünist hareketlerin örgütlülüğüne ve desteklerine büyük darbe indirildi. Bazı bölgelerde çok sınırlı sayıda insan silahlı direniş örgütlemeye çalıştı; ancak bunlar da yenildi.

12 Eylül döneminde sıkıyönetim komutanlıklarına bağlı cezaevlerinde uygulanan zulümde, Atatürk ve Türk devriminin temel metinleri kullanıldı. Örneğin, Mamak askeri tutukevinde sabah ve akşam sayımlarında Atatürk'ün gençliğe hitabesi, Atatürk'ün orduya mesajı ve İstiklal Marşı bir baskı aracı olarak kullanılıyordu. Bütün koşuşun uyumlu bir biçimde bu metinleri ezberden okuyamaması durumunda acımasız biçimde dayak uygulanıyordu. Uygulanan zulüm, sosyalist kadroların Atatürk'ten, ordudan ve devletten nefret etmesine yol açtı. Böylece anti-emperyalist milli mücadelede çok temel bir ittifakın yokedilmesi sağlandı.

Bu yıllarda işçi haklarında önemli kayıplar yaşandı; ancak işçilerin gerçek gelirlerinde önemli bir düşüş olmadı. İşçi sınıfının sınıf mücadelesinin hemen hemen tümüyle durmasında askeri yönetim döneminin acımasız zulmünün ve apolitik işçiler için can güvenliğinin sağlanmış olmasının yanı sıra, bu durum da etkili oldu. Ayrıca toplu sözleşme görüşmeleri sonuçlanmamış işçilere Milli Güvenlik Konseyi tarafından yüzde 70 oranında zam verilmesi ve işten çıkarmalarda sıkıyönetim komutanlıklarından ön izin alınması koşulu da işçileri hoşnut kıldı.

1984-1991 Dönemi

1984-1991 dönemi, Türkiye işçi sınıfının ciddi hak kayıplarına uğradığı ve ciddi bir mutlak yoksullaşma yaşadığı yıllardı. Özellikle 1986 yılından itibaren sınıf mücadelesi gelişmeye başladı. 1989-1991 döneminde Bahar Eylemleri, büyük grevler, Zonguldak'ta TTK işçilerinin büyük grevi ve 4-8 Ocak 1991 Madenci Yürüyüşü, sınıf mücadelesinin geliştiği ve başarılı sonuçlar elde ettiği bir süreçti. Bu mücadelede sosyalist hareketin işçi sınıfı mücadelesi içindeki konumu çok zayıftı. Zonguldak'taki mücadelede Sosyalist Parti'nin süreci etkileyen bir rolü oldu; ancak daha önceden işçi sınıfı içinde ciddi bir mevzilenme olmadığından, grev sonrasında bu etki kalıcı kılınamadı, sendikal örgütlülüğe yansıtılmadı.

İşçi sınıfının kendiliğinden gelişen 1989-1991 mücadelesi başarıyla sonuçlandı. Türkiye ekonomisi ciddi bir kriz yaşamıyordu. Türkiye tarihinde ilk kez yaşanan ve yüzbinlerce kamu işçisini kapsayan bu mücadele sonucunda, sorunlara kapitalist sistem içinde çözümler üretilebildi. Önce kamu sektörü işçilerinin, ardından özel sektör işçilerinin gerçek ücretleri 12 Eylül öncesindeki düzeyin de üstüne çıktı. İşçi sınıfı, sosyalistlerin önderliğine gerek kalmadan ve sosyalistlerin önerdiği hedeflerle ilgilenmeden, kapitalist düzen içinde sorunlarını geçici olarak çözdü. Örgütlü işçilerin büyük bölümü bu yıllarda çok da fazla bir bedel ödemedi ve risk almadan ev ve araba sahibi olabildi, yaşamını kapitalist düzen içinde iyileştirebildi. Bu nedenle 1990'lı yıllarda sosyalistlerin işçi sınıfı içindeki etkisi çok sınırlı kaldı. Bu etkisizlik, sosyalist hareketi başka toplumsal muhalefetlere ve dinamiklere yöneltti.

Örneğin, TKP'nin İngiltere kanadı (İşçinin Sesi) önderi Nihat Akseymen, *Okunacak En Büyük Kitap İnsandır-Tarihte ve Günümüzde Alevilik* kitabından sonra Alevilerin toplumsal muhalefetinin

enerjisinden yararlanmayı amaçlayan *Kavga ve Kervan* dergilerini yayımladı. Akseymen, bir Alevi dedesinin önerisi üzerine, R.Yürükoğlu olan müstear ismini Rıza Yürükoğlu olarak değiştirdi.

Bu dönemde ve daha sonraki yıllarda topraksız ve az topraklı yoksul köylülüğün büyük toprak sahiplerine karşı önemli bir sınıf mücadelesi gelişmedi. Kır ve kent küçük burjuvazisinin hükümete ve tekelci sermayeye karşı etkili bir direnişi de olmadı.

12 Eylül Darbesi sonrasında baskılar sosyalist örgütlerin büyük çoğunluğunu yerle bir etmişti. Birçok sosyalist bu yıllarda da cezaevlerindedi. 12 Eylül öncesinin kitleselleşme koşullarında sosyalist mücadeleye katılanların epeyce bir bölümü bu mücadeleyi bıraktı. Gençken kolayca alınan riskler, yaş ilerleyince sorgulandı. Yıllarca devam eden zulüm, korku ve yoksunluk, birçok insanı devrimci mücadelenin kıyısına veya tümüyle dışına itti.

12 Eylül döneminde ülkede uygulanan yaygın baskı ve terör, sorgularda ve cezaevlerindeki işkence, sosyalist kadrolarda devlete karşı nefret uyandırdığında, 15 Ağustos 1984 günü PKK'nın Eruh ve Şemdinli baskınları büyük sempati uyandırdı. Birçok insan hâlâ cezaevindeydi ve baskılara karşı direnebilmeye çalışıyordu. Bu arada bir örgüt, bu zulmü uygulayan yapıya saldırma cesareti gösterdiğinde, büyük sempati topladı.

Bu yıllarda yurtdışına kaçan sosyalist kadrolar da sosyalist görünümlü Kürt milliyetçileriyle ittifaklar kurmaya başladı.

Türkiye'de sosyalist hareketlerin sınıf mücadelesinden koparak daha kolay ve ancak çok tehlikeli ve yanlış bir ittifak arayışına yönelmeleri, bu dönemde iyice ön plana çıktı.

12 Eylül öncesinde Güneydoğu Anadolu'da sosyalist hareketi temizlemede devlet tarafından kullanılan PKK, 15 Ağustos 1984 saldırısından sonra sosyalist çevrelerde bir anda itibar kazandı. PKK'nın geçmişte yaptığı katliamlar unutuldu; Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı bir ittifak oluştu. Sınıf hareketinden kopmuş sosyalist örgütler de, devletin özellikle Güneydoğu Anadolu'da ve Diyarbakır Cezaevi'nde uyguladığı büyük zulümle ortaya çıkan enerjiden yararlanma çabasına yöneldi. Bu çaba, Türkiye'deki sosyalist hareketlerin bağımsız ve demokratik bir Türkiye hedefinden sapışını daha da pekiştirdi.

Sınıf mücadelesinin yükselme koşullarının bulunduğu ve yükseldiği bir dönemde, emperyalizmin kontrolündeki bir yapı olan PKK'nın önderliğinde gelişen ayrılıkçı Kürt milliyetçiliğinin yarattığı enerji bir çekim merkezi oldu. Halbuki bu enerjinin bağımsız ve demokratik bir Türkiye yaratması ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya doğrultusunda gelişmesi söz konusu değildi. Kürt milliyetçiliğinin tarihi, emperyalizme alet olma tarihiydi.

Bu dönemde Sovyetler Birliği'ndeki gelişmeler, siyasi referanslarını bu ülkede bulan siyasi örgütlerde ciddi sorunlar yarattı. Ancak SSCB'nin varlığı, bu çizgideki siyasi hareketlerin Kürt milliyetçiliğine göreceli olarak mesafeli durmalarını da sağladı. 1991 yılında SSCB dağılınca, bu hareketler büyük ölçüde yok oldu.

Bu yıllarda Sovyetler Birliği'nin varlığı, emperyalizmin Türkiye'yi parçalama ve Türkiye'de iç savaş çıkartma gibi çabalardan uzak durmasına yol açıyordu. Bu nedenle, 1984-1991 döneminde Türkiye'de Kemalistlerin ve sosyalistlerin, emperyalizme karşı milli bir ittifak oluşturabilmelerinin nesnel önkoşulları yoktu. Ayrıca 12 Eylül sonrasında yaşanan asker zulmü, böyle bir ittifakı iyice olanaksız kılıyordu.

1991-2002 Dönemi

1991-2002 dönemi koalisyon yıllarıydı. İşçi sınıfı nicel ve nitel olarak geliyordu. 1989-1991 döneminin kazanımları etkisini sürdürüyordu. Yüksek oranlı enflasyon nedeniyle meydana gelen gerçek ücret kayıpları, yüksek oranlı zamlarla büyük ölçüde telafi ediliyordu. Özelleştirmeler ve sosyal güvenlik alanında karşılaşılan zorluklar da sosyalistlere ihtiyaç duyulmadan aşılabiliyor veya ertelenebiliyordu. İşçi sınıfının mücadelesi, satınalma gücünün korunması ve sosyal güvenlik sisteminin zayıflatılmasının önlenmesi, özelleştirmelerin durdurulması, taşeronluğu ve kaçak işçiliğin önlenmesi, kamu çalışanlarına sendikal hakların verilmesine odaklanmıştı. Bunların tümü kapitalist düzen içinde karşılanabilecek taleplerdi.

Sınıf mücadelesinin gerilediği bu yıllarda, sosyalist hareket içindeki birçok kesim Kürt milliyetçiliğinin kuyruğuna takıldı. Bu yaklaşım, bağımsız ve demokratik bir Türkiye talebinin sosyalist hareketin birçok kesiminin gündeminden çıkmasına yol açtı. Sosyalist solun geniş kesimleri

Kemalizm'le ittifak yerine Kürt milliyetçileriyle ittifaka yöneldi. Ancak bu tavır, sınıf mücadelesinden kopuşu da hızlandırdı.

Sınıf mücadelesi etnik temelde yürütülemiyordu. Etnik muhalefetin yarattığı enerjiden yararlanmak isteyenler biraz güç toplar gözükiyordu; ancak bağımsız ve demokratik Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya hedefinden sapıyor, emperyalistlerin değirmenine (istemeden de olsa) su taşımaya başlıyor ve sınıf mücadelesinden iyice kopuyordu. 1991 ve sonrasında böylesine bir çıkmaz döngü yaşandı.

1991 yılında Türk Ceza Kanununun 141. ve 142. maddelerinin kaldırılması, komünistlerin legal örgütlenme olanaklarından yararlanmasını sağladı. Ancak sınıf mücadelesinin gerilediği koşullarda "komünist" adlı örgütlenmelerin geniş kitleler üzerinde bir etkisi olmadı.

1991-2002 döneminin en önemli özelliği, SSCB'nin dağılması sonrasında ABD'nin tek kutuplu bir dünya yarattığı izlenimi ve algısıydı. Bir dönemin dünya oyuncusu Rusya, artık ABD'nin kuklası durumuna düşürülmüştü. Bu durum yaklaşık 1998 yılına kadar devam etti. Çin Halk Cumhuriyeti ise uzun vadeli bir strateji çerçevesinde "düşük profil" veriyordu. ABD bu koşullarda Büyük Ortadoğu Projesi'ni formüle etti ve uygulamaya soktu. BOP'un en önemli hedeflerinden biri de Türkiye'nin parçalanması, Ortadoğu'da Kürdistan adı altında ABD emperyalizmine bağımlı bir yapının oluşturulmasıydı.

Emperyalizmin bu yeni stratejisi Türkiye'de yeni dalgalanmalar yarattı.

Emperyalizmin desteği PKK'yı güçlendirdi. PKK Güneydoğu Anadolu'da özellikle bazı kırsal bölgelerde hakimiyet kurdu; bazı kentlerde büyük güç elde etti. Kürt milliyetçiliği emperyalizmin desteği ve yönlendiriciliğinde güçlendi.

Bu gelişme, 1991 sonrasında sınıf mücadelesinin gerilediği koşullarda, yeniden toparlanmaya çalışan sosyalist örgütlenmelerin çoğunda, Kürt milliyetçiliğinin ve hatta PKK'nın gücünden yararlanma çabalarını yoğunlaştırdı. Onlar PKK'yı kullanamadı; PKK onları kullandı. Ancak bu süreçte bu sosyalist örgütler, ortaya somut olarak çıkan vatan mücadelesinde karşı cephede yer aldı ve emperyalizmin politikalarını savunur ve uygular duruma düştüler. Böylece işçi sınıfından daha da koştular. Bu örgütlerin işçi sınıfıyla ilişkileri giderek küçülen, etkisizleşen ve eylem gücü iyice gerileyen KESK'le sınırlı kaldı.

Diğer seçenek, vatanın somut biçimde tehdit altında olduğu koşullarda vatan savunması temelinde anti-emperyalist bir cephe oluşturmaktı. Sosyalistlerin Kemalistlerle yeniden birliğinin nesnel koşulları yaratılmıştı. TSK da, 1990'lı yılların başlarından itibaren, vatanın tehdit altında olduğunu kavrayan bir çizgiye yönelmişti.

1991-2002 döneminde sınıf mücadelesi düşük düzeyde geliyordu. İşçi sınıfı, koalisyon hükümetlerinden önemli tavizler koparabiliyordu. 1993-1995 döneminin Çalışanların Ortak Sesi Demokrasi Platformu ve 14 Temmuz 1999 tarihinde oluşturulan Emek Platformu, bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya mücadelesine gerek kalmadan bazı kazanımlar elde edebiliyordu. Ancak ilk kez bu dönemde işçi eylemlerinde emperyalizm karşıtı sloganlar kullanılmaya başlandı.

Bu koşullarda sosyalist hareketler içinde ikinci seçeneği oluşturan İşçi Partisi, vatan mücadelesini temel alan bir mücadele çizgisi benimsedi ve uyguladı. Emperyalizmle mücadele güçlü bir devlet ve orduyla ve birlik ruhu gelişmiş bir milletle olanaklıydı. Ancak bu yıllarda Türk Silahlı Kuvvetleri'nin PKK ile mücadelede başarılı sonuçlar elde edebilmesi, vatan mücadelesi alanındaki büyük tehlikelerin geniş halk kitlelerinin yaşantısına somut olarak yansımaları ve İşçi Partisi'nin geniş bir kitle desteğine ulaşmasını önledi. Sınıf mücadelesi güçsüzdü; vatana yönelik saldırıyı TSK tek başına savuşturabiliyordu. Hayat, sınıf mücadelesinin ve vatan mücadelesinin bütünleştirilmesini zorlamıyordu.

2003-2015 Dönemi

AKP'nin tek başına iktidar olduğu 2003-2015 döneminde Kürt milliyetçiliği daha da geliştirildi. Emperyalizmin Büyük Ortadoğu Projesi'nin etkili araçlarından biri Kürt milliyetçiliğiydi. Kürt milliyetçiliği içinde çeşitli çelişkiler olsa da, belirleyici akımı PKK temsil ediyordu.

Türkiye sosyalist/komünist hareketi bu dönemde de bir tercihe zorlandı.

2003-2013 döneminde AKP'nin uyguladığı ekonomi politikaları sayesinde işçilerin ve memurların gerçek ücretlerinde önemli bir azalma olmadı; tam tersine, özellikle asgari ücrette ve memur aylıklarında

gerçek artışlar yapıldı. Tüketici kredileri ve kredi kartı kullanımını iyice yaygınlaştırılarak, insanların gelecekte elde edecekleri gelirleri önceden harcama olanağı sağlandı. Sağlık hizmetlerinin özelleştirilmesi önce büyük bir memnuniyete yol açtı. Üniversite sayısının artırılması ve üniversite öğrencisi kontenjanlarının artırılması, insanların çocuklarını kolayca üniversiteye gönderebilmelerine ve çocuklarının hayatlarının kurtulduğu beklentisine kapılmalarına yol açtı. Kaçak işçilikle etkili bir biçimde mücadele edildi; sigortalı işçi sayısı 2002'den 2014'e kadar ikibuçuk katının üstüne çıktı.

Tüm bu gelişmeler, sınıf mücadelesini gerilettiler. Kırdan kente göç hızlandı. Hızla işçileşen kitlelerin önemli bölümü yarı-mülksüzleşmiş kişilerdi ve ilk kuşak işçilerdi. Sınıf mücadelesinin odaklandığı yerler, özelleştirilen işletmeler ve iş kazası olan işyerleri oldu.

Kırsal nüfusun hızla azaldığı koşullarda, topraksız ve az topraklı yoksul köylülüğün büyük toprak sahiplerine ve kır ve kent küçük burjuvazisinin düzene karşı sınıf mücadelesi gelişmedi.

Sınıf mücadelesinin gerilediği koşullarda toplumda değişim enerjisi arayan sosyalist hareketlerin önüne yine iki seçenek çıktı.

Birinci seçenek, kolaycı yolla Kürt milliyetçiliğinin kuyruğuna takılmaktı. Kürt milliyetçiliğinin emperyalizmin güdümünde ve kontrolünde olması, insanlığı daha ileriye götürecek bir potansiyele sahip olmaması insanları çok ilgilendirmeydi. "Hareket bereketlidir" anlayışıyla hareket edildi. Özellikle 12 Eylül döneminin zulmünü yapanlara karşı bir biçimde mücadele eden güçlere duyulan sempati, onların öncülüğünü kabul etme noktasına geldi. Bu anlayışı benimseyenler Türkiye Cumhuriyeti Devletine karşı emperyalistlerle işbirliği noktasına sürüklendi. Bunun uç örneklerinden biri, Türkiye'yi Avrupa Birliği'ne şikayet etmektir.

İkinci seçenek, emperyalizmin Ortadoğu'ya ilişkin stratejisinde temel ve öncelikli hedefin Türkiye'nin parçalanması ve bu topraklarda bir iç savaşın çıkartılması tespitinden hareket etti. Vatan tehdit altındaydı. Vatan elden gittiğinde, bağımsız ve demokratik bir Türkiye, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya hedefi yok olacaktı. Türkiye'yi ve insanlığı ileriye götürecek yol, bağımsız ve demokratik bir Türkiye'den geçiyordu. Vatan savunması, Türkiye'nin üniter devlet yapısının bütünlüğünün ve milli birliğin sağlanması, Kemalist devrimin daha da geliştirilerek savunulması temel hedef kabul edildi. Bu anlayış, emperyalizme karşı geniş bir milli cephenin oluşturulmasını amaçladı.

Türkiye ekonomisinin AKP'nin düzenlediği biçimde işleminin sınırlarına 2012-2013 yıllarında ulaşıldı. Kapitalizmin üçüncü küresel krizi 2008 yılında başladı. Türkiye'nin bu krizden etkilenmesi birkaç yıl aldı. Ayrıca enflasyonu düşük tutmak amacıyla aşırı değerli Türk Lirası politikası izleyen ve ithalata ağırlık veren ekonomi politikası, geçici bir sahte cennet yarattı; ancak Türkiye'nin uluslararası alanda rekabet gücüne büyük darbe indirdi. Türkiye'nin üretken kapasitesi büyük zarar gördü. Binlerce işletme kapandı. Kapitalizmin küresel krizi ile Türkiye ekonomisinin krizi örtüştü.

Bu koşullarda sınıf mücadelesi yeniden gelişmeye başladı.

Ancak bu kez sınıf mücadelesinde anti-emperyalist boyut daha da önem kazandı.

Emperyalizmin teşvik ettiği etnik ayrımcılık işçi sınıfını bölüyor ve zayıflatıyordu.

İşçi sınıfının günlük yaşamda karşılaştığı sorunların önemli bir bölümünün kaynağı emperyalist sömürü ve emperyalizmin Türkiye'de uygulattığı politikalarıdır.

Kapanan veya küçültülen işyerlerinin işçileri kıdem tazminatlarını veya ücretlerini alamayanca birbirinden kopuk eylemlere yöneldiler. Kredi kartı ve tüketici kredisi borçları ödenemeyince icralık işçi sayısı hızla arttı. Ufak bir kıvılcım, Nisan-Haziran 2015 döneminde Bursa'da başlayan sınıf mücadelesini diğer illere de yayabildi. Gerek 2013 Haziran Ayaklanması, gerek çeşitli günlerde Anıtkabir'de 1 milyonu aşkın insanın gerçekleştirdiği yürüyüşte, gerek işçi eylemlerinde Türk bayrağı ve Atatürk resimleri, halkı birleştiren simgeler oldu.

Diğer taraftan emperyalizmin dayattığı çözüm sürecinin gerçekte PKK'yı ve genel olarak Kürt milliyetçiliğini güçlendirme ve Türkiye'yi parçalama süreci olduğu anlaşıldı. 2015 Temmuz'unda PKK'nın saldırıları sistemli hale geldi ve 24 Temmuz'da bölücülüğe ve terörist İslamcı gruplara karşı kapsamlı bir mücadele başlatıldı. F-tipi örgütlenmeye yönelik operasyonlar da sürdürüldü.

İki Seçenek

Günümüzde sosyalist solun önünde iki seçenek vardır.

Birinci seçenek, emperyalizmin güdümündeki Kürt milliyetçiliğinin toplumsal muhalefetinin yarattığı enerjiden yararlanmayı amaçlayarak "biji serok Obama" diyen ("ABD'nin kara gücü") PKK'nın kuyruğuna takılmak, Türkiye'ye düşman bir çizgi izlemeyi demokratlık sanmak, Ermeni

soykırımı yalanını sahiplenmek, emperyalistlerin Ortadoğu'ya ilişkin planlarına alet olmak, işçi sınıfını etnik temelde bölmektir. Bu çizgi, sınıf mücadelesinin yükseldiği koşullarda işçi sınıfından ve diğer emekçi sınıf ve tabakalardan soyutlanmaktadır.

İkinci seçenek, sınıfsız ve sömürsüz bir dünya nihai hedefini gözardı etmeden, emperyalizme karşı mücadelenin öncelikli olduğu anlayışından hareket etmek, vatanın birliği ve milletin bütünlüğünü savunmak, tüm emekçi sınıf ve tabakaları ve millici kesimleri anti-emperyalist milli cephede birleştirmek, stratejik hedef olarak bağımsız ve demokratik Türkiye'yi savunmak ve Kemalist devrimi daha da geliştirerek korumaktır. Bu çizgi, yükselen sınıf mücadelesi ile vatan mücadelesini bütünleştirebilirse, başarıya ulaşacaktır.

PKK'nın kuyruğuna takılmasa da vatan mücadelesini dikkate almayan siyasi anlayışların işçi sınıfının yükselen toplumsal muhalefetine önderlik edebilme olasılığı ise yoktur.

EMPERYALİZM, İŞÇİ SINIFIMIZ VE FETÖ

Bilim ve Ütopya, Eylül 2016

EMPERYALİZMİN İŞÇİ SINIFIMIZ VE FETÖ

Emperyalizm, işçi sınıfımız ve FETÖ

Emperyalizmde azgelişmiş ülkelere yaygın olarak kullandığı işçi önderlerini ve sendika yöneticilerini sahneden almayı büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlandı. Fethullahçı örgütlenmede farklı bir model geliştirdi. Büyük bir sabırla sürdürülen casusluk çalışması yoluyla etkin mevzuatla yetinmeyen Fethullahçılar, kendilerine çok genişlettiği Popularda, cemaatçi sendikalar kurularlar. Ancak bu tepeden örgütlenme yoluyla oluşturulan sendikalar da kilitlenmişleri, gücü örgütlenmenin legde de bir ölçüde yansıtmasıyla sınıflı kaldı.

Türkiye'de ABD emperyalizmi, işçi sınıfını ve sendikaları hedef alan bir stratejiyi uyguluyor. ABD emperyalizmi, işçi sınıfını ve sendikaları hedef alan bir stratejiyi uyguluyor. ABD emperyalizmi, işçi sınıfını ve sendikaları hedef alan bir stratejiyi uyguluyor.

Emperyalizmin Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılıkla barizlikle mücadele girişimlerini dünya genelinde bir çerçevede ele alırken, bu süreçte ne FETÖ'nün bu çerçevede oynadığı rolün yerini belirlemek gerekir.

İŞÇİ SINIFININ GÜCÜ

Öncelikle vurgulanması gereken nokta, işçi sınıfının ve sendikaların genellikle sanıldığından farklı niteliğidir.

Özellikle Türkiye'deki işçiler genellikle zeki, kısa vadeli çıkarlarını çok iyi bilen, ihtiyatlı, risk almaktan ve bedel ödemekten özellikle kaçınan birer "homo economicus" dur. Bu insanların çeşitli kimlikleri vardır ve kısa vadeli çıkarlarını koruma ve geliştirmede bu kimliklerden birini kullanırlar. Herkesin bir etnik kökeni, inancı, siyasi görüşü, mesleği, memleketi, sınıfı, tuttuğu takım, vb. vardır. Sınıf kimliği bu kimliklerden en geç kazanılandır. İnsanlar, ancak sorunlarını diğer kimlikleriyle çözemediklerinde ve kendi sınıflarına ihtiyaç duyduklarında sınıf kimliğini ön plana çıkarırlar.

İşçi sınıfının potansiyel bir güç odağı olarak ve düzeni/düzenkarşıtı eylemleriyle tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte, gelişmiş kapitalist ülkelerin sermayedar sınıfları bu gücü etkisiz kılma ve hatta kendi çıkarları doğrultusunda kullanma konusunda önemli başarılar elde etti. Sömürgelerden aktarılan ekonomik artığın bir bölümü, gelişmiş kapitalist ülkelerin işçi

sınıflarını kapitalizmin savunucusu haline getirmekte kullanıldı.³⁷⁰ Sözkonusu uygulamalar yalnızca işçi sınıfının üst tabakasına (işçi aristokrasisine) değil, işçi sınıfının tümüne yarar sağladı. Böylece özellikle 19. yüzyılın ilk yarısında kapitalizmin mezar kazıcısı kimliği ön plana çıkmış olan işçi sınıfları, kapitalizmin (ve 19. yüzyılın sonlarından itibaren) emperyalizmin payandalarına dönüştürüldü.

Emperyalist ülkelerin, sömürge ve yarı-sömürgelerde işçi sınıflarının düzenkarşıtı güçler tarafından kullanılmasını önlemede ve bu ülkelerin işçi sınıflarından anti-komünist mücadelede yararlanma çabalarında emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının doğrudan ve dolaylı katkıları sağlandı.

SÖMÜRGE İŞÇİ SINIFLARINI KONTROL ALTINA ALMA ÇABALARI

19. yüzyılda sömürgeci devletlerin başında İngiltere geliyordu.

İngiltere'nin sömürgelerinde Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar önemli bir anti-emperyalist işçi sınıfı mücadelesi gelişmedi. Bu nedenle de İngiltere bu sömürgelerdeki işçi hareketlerini kontrol altına alabilmek amacıyla önemli bir müdahalede bulunmadı.

Benzer durum, Fransa, Belçika, Hollanda gibi sömürgeci ülkeler için de geçerliydi.

Birinci Dünya Savaşı hem sömürgeci devletlerin zayıflığını gösterdi, hem de sömürge halklarını politikleştirdi. Ayrıca 1919 yılı Mart ayında kurulan Komünist Enternasyonal (Komintern, III.Enternasyonal), 1920 yılı Temmuz/Ağustos aylarında toplanan 2. Kongresinde alınan karar doğrultusunda, sömürge ve yarı-sömürge halklarını anti-emperyalist mücadelede örgütleme işine yöneldi. Komünist partilerinin yönetimi altındaki sendikaların uluslararası düzeydeki örgütlenmesi olan Sendikalar Kızıl Enternasyonal (Profintern, RILU) de Komintern'in bu stratejisini uygulama çabasına girdi.

Komünistlerin bu politikası, emperyalist ülkeleri kendi sömürgelerindeki işçi sınıflarını kontrol altına alma çalışmalarına yöneltti.

İngiltere'de merkezi işçi örgütü olan Sendikalar Kongresi (TUC) 1921 yılından itibaren İngiliz sömürgelerindeki işçilerin örgütlenmesine girişti. Fransa'daki sendikalar da Fransız sömürgelerinde kendilerine bağlı sendika şubeleri oluşturmaya başladı.

Ancak iki dünya savaşı arasındaki dönemde komünistlerin sömürge ve yarı-sömürgelerdeki işçi sınıflarını örgütleme çabaları etkili olmadı. Sovyet Rusya 1921 yılından itibaren kendi iç sorunlarına yöneldi ve 1921-1928 döneminde barış içinde birarada yaşama politikasını uyguladı. Bu nedenle Profintern'in emperyalist ülkelerin sömürgelerindeki işçi örgütlenme çalışmaları sürdürülmedi.

1928 yılında Komintern'in politikaları değişti; gelişmiş kapitalist ülkelerde yeni bir devrimci dalga beklentisi gündeme geldi. 1933 yılına kadar süren bu yeni politika döneminde de sömürgelere yönelik ciddi bir çalışma yapılmadı. 1934 yılında Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin ve 1935 yılında Komintern'in benimsediği yeni cephe politikaları da sömürgelerdeki işçi sınıfı örgütlenmelerini öne çıkartmadı. Bu yıllarda sömürgelerdeki işçilerin bağımsız örgütlenmesi de çok sınırlı kaldı. Bu nedenle emperyalistlerin sömürgelerdeki işçi hareketlerini denetim altına alma ve yönlendirme girişimleri önem kazanmadı.

Emperyalistlerin sömürge, yarı-sömürge ve bağımsızlıklarını yeni kazanmış ülkelerdeki işçi sınıfı hareketlerini önemsemeleri ve bu konuda politika geliştirip uygulamaları, ağırlıklı olarak İkinci Dünya Savaşı sonrasındadır. Bu dönemde sosyalist ülkeler bağımsızlığını yeni kazanmış ülkelerde gelişmeleri etkileyebilmek için Dünya Sendikalar Federasyonu (WFTU) aracılığıyla önemli girişimlerde bulundular. Bu çabalar, emperyalist ülkelerin bu alana daha da fazla önem vermesine yol açtı.

³⁷⁰ Bu konuda daha ayrıntılı bilgi için bkz. Yıldırım Koç, *Batılı İşçi Sömürüye Ortak (Burjuva Proletarya)*, Bilgi Yay., Ankara, 2005; Y.Koç, *Avrupa İşçi Sınıfları (Kapitalizmin Mezar Kazıcılığından Siyasetsizliğe)*, Epos Yay., Ankara, 2011; Y.Koç, *Sosyal Demokrasi'nin Öyküsü, Marksizm'den Kapitalizmin Payandaliğine*, Kuzgun Kitap, Bursa, 2015.

ABD, Avrupa ve bir ölçüde de Japonya emperyalistleri gerek doğrudan devlet yardımlarıyla, gerek çeşitli dernek, vakıf ve hatta kiliseler aracılığıyla az gelişmiş ülkelerdeki sendikaları etkilemeye ve yönlendirmeye çalıştı. Bu süreçte, Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ICFTU), Uluslararası Hıristiyan Sendikalar Konfederasyonu (1968 yılından itibaren Dünya Emek Konfederasyonu), Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC), bu konfederasyonlarla bağlantılı veya bunlara üye işkolu federasyonları da emperyalistlere hizmet etti.

EMPERYALİSTLERİN TÜRKİYE'DEKİ ÇABALARI

Osmanlı'da 1919 yılına kadar emperyalistlerin sendikaları yönlendirme girişimi olmadı. 1919-1922 döneminde ise İngilizler, bir sendika gibi çalışan Türkiye Sosyalist Partisi'ne para yardımı yaparak, bu örgütün Ulusal Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkış eğilimini pekiştirdi.

1922 yılından 1950'li yılların başlarına kadar emperyalistlerin Türkiye'deki işçileri ve işçi örgütlerini etkileme ve yönlendirme girişimi olmadı.

1946 yılından itibaren dünyada Soğuk Savaş başladığında Türkiye'de hükümetler kapitalist dünyada yerini aldı; ABD emperyalizmine bağımlılık başladı. 1950'li yıllarda sendikaların bir bölümü komünizmi tel'in mitingleri düzenliyordu. Hükümet politikaları da ABD'nin talepleri doğrultusunda idi. Bu nedenle, ABD emperyalizmi bu yıllarda, ABD'nin bir devlet kuruluşu olan Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (AID) İş ve İşçi Bulma Kurumu ile birlikte düzenlediği seminerlerin ötesinde bir girişimde bulunmadı. Ünlü CIA görevlisi Irving Brown'un bazı ilişkileri oldu; ancak "çantada keklik" gibi görülen Türkiye'ye fazla kaynak ayrılmadı.

1960'larda durum değişti.

1961 yılındaki Küba Krizi'nin Türkiye-ABD ilişkilerine olumsuz etkisi, Türkiye'yi uluslararası politikada yeni arayışlara yöneltti. 1963 yılında Kıbrıs'ta yaşananlar ve ABD Başkanı Johnson'ın Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye 1964 yılında gönderdiği ünlü mektup sonrasında, Türkiye'nin Sovyetler Birliği ile ilişkileri hızlı bir biçimde gelişmeye başladı. Ayrıca 13 Şubat 1961 tarihinde sendikacılar tarafından kurulan Türkiye İşçi Partisi'nin yönetimine 1962 yılı başlarında Türkiye Komünist Partisi'nin önemli üyelerinden Mehmet Ali Aybar getirildi. Ardından da Behice Boran, Nihat Sargın ve Sadun Aren gibi TKP üyeleri TİP yönetimine girdi. Aynı yıllarda Türkiye'de sendikacılık hareketinde bir sıçrama yaşandı.

Bu gelişmeler, ABD ve Avrupa emperyalizmlerinin Türkiye sendikacılık hareketini etkileme ve yönlendirme çabalarını yoğunlaştırdı.

ABD, 1960'lı yıllarda Türk-İş ve bağlı sendikaların yöneticilerini 1-3 aylık sürelerde ABD'ye götürdü. Bu şekilde gidenlerin sayısı 600'ün üstündedir. ABD ayrıca Türk-İş'e büyük miktarda para yardımında bulundu.

Avrupa Ekonomik Topluluğu ise Avrupa Üretkenlik Ajansı (EPA, European Productivity Agency) aracılığıyla Türkiye sendikalarını etkilemeye çalıştı.

Ayrıca Türk-İş'in 1960 yılında Uluslararası Hür İşçi Sendikaları Konfederasyonu'na (ICFTU) üye olması ve Türk-İş'e bağlı sendikaların da kendi işkollarındaki Uluslararası Meslek Sekreterliklerine (ITS) girmeleri, özellikle bu örgütlerde etkili olan ABD emperyalistlerinin işbirlikçisi sendikaların kendi politikalarını Türkiye sendikalarına yansıtma çalışmalarında önemli bir gelişmeydi.

1970'li yılların başında ise ABD emperyalizminin ABD sendikal merkezi AFL-CIO ve işverenlerle birlikte oluşturup kullandığı Asya Amerika Hür Çalışma Enstitüsü (AAFLI) devreye sokuldu. Ayrıca emperyalizmin Pathfinder Vakfı gibi kuruluşları da işçilerle ilişki kurmada kullanıldı. AAFLI'nin faaliyetleri 1991 yılına kadar sürdü. AAFLI, özellikle 12 Eylül Darbesi sonrasında binlerce işçinin katıldığı seminerler düzenledi.

1990'lı yıllardan itibaren emperyalizmin Türkiye sendikacılık hareketini etkileme ve yönlendirme çabaları çeşitlendi ve yoğunlaştı. Bu dönemde ön planda olan Avrupa Birliği emperyalizmiydi.

Avrupa Birliği emperyalizmi Türkiye sendikacılık hareketini etkilemede çeşitli kanalları kullandı.

En etkili kanal, Avrupa Birliği projeleridir. Avrupa Birliği'nin yürütme organı Avrupa Komisyonu, belirli bir çizgideki örgütlere "proje" adı altında önemli miktarlarda para aktarmaktadır. Bu projelerin pazarlanmasında aracılık yapan bazı kişiler ve kuruluşlar da vardır. Özellikle Avrupa Sendikalar Konfederasyonu ve Avrupa İşkolu Federasyonları bu para aktarımında aracılık yapmakta ve bu görev karşılığında gelir elde etmektedir.

İkinci kanal, devletlerin kendilerinin doğrudan para aktarmasıdır.

Üçüncü kanal, emperyalist devletler tarafından finanse edilen bazı vakıfların veya derneklerin Türkiye'deki sendikalarla ortak çalışma yapmasıdır. Bu vakıfların en önemlileri, Alman devleti tarafından finanse edilen Friedrich Ebert Vakfı ve Rosa Luxemburg Vakfı'dır.

ABD emperyalizmi de benzer kanallardan yararlanmaktadır.

ABD'nin devlet olarak doğrudan aktardığı kaynaklar günümüzde sınırlıdır. AAFLI gibi kuruluşların 1990'lı yılların başlarında tasfiye edilmesinin ardından oluşturulan Dayanışma Merkezi de ABD istihbarat örgütlerinin denetiminde bir kuruluştur. ABD ayrıca Soros'un uzantılarını da kullanmaktadır.

Emperyalist güçlerin kullandığı diğer araçlar ise, uluslararası sendikal örgütlerdir. Türkiye'den Türk-İş, DİSK, Hak-İş ve KESK'in üyesi bulunduğu Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu (ITUC) ve Avrupa Sendikalar Konfederasyonu (ETUC) ile Türkiye'deki sendikaların üyesi bulunduğu Küresel Sendika Federasyonları (GUF) ve Avrupa İşkolu Federasyonları da emperyalistlerin işbirlikçisi ulusal sendikal örgütlerin denetimi ve yönetimi altındadır.

EMPERYALİSTLERİN YÖNLENDİRME ÇABALARI ETKİLİ OLDU MU?

Burada sorulması gereken soru, emperyalistlerin yüzyılı aşan süredir sürdürdükleri bu çabaların genel olarak az gelişmiş ülkelerde ve özel olarak Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketinin politikalarının ve davranışlarının belirlenmesinde ne ölçüde etkili olduğudur.

Bu dış müdahaleler, aktarılan paralar, sendika yöneticilerine sağlanan yurtdışı gezi olanakları ve kurulan ilişkiler, süreci ne kadar etkiledi?

Benim gözlemim, pek etkilemediği biçiminde.

Türkiye işçi sınıfı ve sendikacılık hareketi tarihinde sessizlik ve eylemlilik dönemleri vardır.

Sessizlik dönemlerini belirleyen, emperyalistlerin dış müdahalelerinden çok, ülke içinden kaynaklanan etmenlerdir.

1950'li yıllarda ABD'nin doğrudan devlet yardımı, 1960'lı yıllarda Türk-İş sendikacılarının ABD gezileri ve Türk-İş'e büyük para yardımı, 1970'li ve 1980'li yıllarda AAFLI'nin binlerce sendika üyesini eğitimden geçirmesi, 1989 bahar eylemlerini, 1990-1995 dönemi eylem ve grevlerini engelleyemedi. Hayat mücadeleden başka seçenек bırakmadığında ve hakim sınıflar cephesinde bir gedik doğduğunda, sınıf kimliği ve bilinci öne çıktı, eylemler yaygınlaştı. Politika ve davranışların belirlenmesinde iç dinamikler belirleyici oldu.

Özetle; emperyalist güçler, ellerindeki maddi olanakları kullanarak, Türkiye'de işçi sınıfı ve sendikacılık hareketini etkilemeye ve yönetmeye kalktılar; başaramadılar. İşte bu noktada ortaya Fethullahçı casusluk ve terör örgütü çıkarıldı.

FETHULLAHCİ CASUSLUK VE TERÖR ÖRGÜTÜ

Fethullahçı casusluk ve terör örgütü, yoksul insanların inançlarını istismar ederek ve onlara kişisel maddi çıkarlar sağlayarak işçiler ve memurlar arasında da güçlü bir yapı oluşturmaya çalıştı. Kurslar, özel okullar, ışık evleri ve çeşitli yurtlar aracılığıyla yoksul çocuklarına eğitim olanağı sağlandı. Bu çocukların sınavlarda başarılı olabilmesi için çalınmış sorular verildi. Gizli casusluk örgütüne mensup öğretmenler bu çocukları korudu ve kolladı. Okuldan mezun olanlar özellikle kamu kurum ve kuruluşlarına (çalınmış sınav soruları aracılığıyla) yerleştirildi. Ardından da bu kişilerin bürokraside, işçi ve memur derneklerinde ve sendikalarında etkili olmasına çalışıldı.

Fethullahçı casusluk ve terör örgütü, ilk başta kendi derneklerini kurdu. Ardından kurulu bazı sendikalarda yönetime gelmeye çalıştı. Daha sonra da doğrudan kendi cemaat sendikalarını kurdu.

Bu örgütlenmeler bir yanıla emperyalizmin az gelişmiş ülkelerde işçi sınıflarını yönlendirebilmede yeni bir model arayışıydı; diğer taraftan, Fethullahçı işverenlerin örgütü TUSKON üyeleri için kaderine boyun eğmiş bir işçi kitlesi yaratma çabasıydı.

Eğer 15 Temmuz 2016 darbe girişimi başarılı olmuş olsaydı, emperyalizmin aleti olan bu gizli casusluk örgütünün işçi ve kamu çalışanı sendikaları hızla kiteselleştirilecek ve emperyalizmin ve Fethullahçı patronların çıkarları doğrultusunda kitleleri yönlendirmeye çalışacaktı. Ancak 50 yılda büyük bir sabır ve gizlilik içinde uygulanan bu kapsamlı plan, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin vatansever unsurlarının, polisin ve milletin kararlı tavrı nedeniyle çöktü.

Emperyalistlerin bir ülkeyi ele geçirmede kullandığı Fethullah cemaatinin casus, terörist ve vatan haini kimliği 15 Temmuz günü ortaya çıktı.

Türkiye tarihinde ilk kez uygulanan cemaat sendikacılığı modeli de başarısızlıkla sonuçlandı. Emperyalistlerin Türkiye'de işçi sınıfını dincilik ve ufak menfaatler temelinde örgütlenen yeni araçlarla yönetebilme projeleri çöktü. Bu dernek ve sendikalar 23 Temmuz 2016 günü kapatıldı.

FETHULLAHCILARIN MEMUR ÖRGÜTLENMELERİ

Fethullahçı memurlar önce 1995 yılında Memurlar Vakfı adıyla bir örgüt oluşturdu.

Ayrıca çeşitli il ve ilçelerde "aktif memurlar derneği" adıyla dernekler kuruldu. Bu dernekler ve bazı vakıflar 2013 yılı sonlarında AMEP (Aktif Memurlar Platformu) çatısı altında bir araya geldi.

Gülen Cemaati ile AKP arasındaki mücadelenin 17 Aralık 2013 tarihinde açık bir savaşa dönüşmesinin ardından, 2013 yılının son ayları ve 2014 yılının ilk aylarında birbiri ardı sıra yeni sendikalar kurdular.

Fethullahçı casusluk ve terör örgütünün internet sitesi www.herkul.org'da yayınlanan bir bilgi şöyledi: "Muhterem Fethullah Gülen Hocaefendi (...) insanlığın huzur ve istikbalini düşünen fedakar ruhların her zaman **mülâyemetle** hareket etmeleri gerektiğini vurguladı."

Mülâyemet, "yumuşak huyluluk" demek.

667 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kapatılan örgütlerden biri de Mülâyemet Çalışanlar Konfederasyonu (MÜLKON) idi. Bu konfederasyona bağlı örgütler de bu kararnameyle kapatıldı.

MÜLKON'un beş federasyonu ve bunlara bağlı çok sayıda derneği vardı. Bu derneklere kaç kişinin üye olduğuna ilişkin bilgi yoktur.

MÜLKON'a bağlı federasyonlar şunlardı:

(I) **TÜÇAF, Tüm Çalışanlar Federasyonu** (Ankara, Kayseri, Kırıkkale, Çorum, Aksaray, Samsun, Konya, Kastamonu, Eskişehir, Çankırı, Niğde, Kırşehir, Amasya, Sivas ve Yozgat'ta 20 dernek üye).

(II) **MİHVER, Marmara İş Hayatı ve Emek Dernekleri Federasyonu** (İstanbul, Sakarya, Tekirdağ, Bursa ve Karabük'te 19 dernek üye).

(III) **TÜMÇADEF, Tüm Çalışan Dernekleri Federasyonu** (İzmir, Antalya, Manisa, Denizli, Balıkesir, Kütahya ve Uşak'ta 12 dernek üye).

(IV) **GÜÇAF, Güneydoğu Çalışanlar Federasyonu** (Gaziantep, Osmaniye, Adana, Mersin, Malatya, Elazığ, Kahramanmaraş, Mardin, Antakya, Tarsus, Diyarbakır ve Şanlıurfa'da 15 dernek üye).

(V) **DOÇAF, Doğu Çalışanları Federasyonu** (Erzincan, Erzurum, Artvin, Ordu ve Ünye'de 5 dernek üye).

AKTİF EĞİTİMCİLER SENDİKASI

Fethullahçıların ("Hizmet hareketi"nin) ilk sendika örgütlenmesi, emperyalistlerin devleti ele geçirme planına denk düşecek biçimde, 2012 yılı Nisan ayında başladı.

Eğitim hizmet kolunda çalışan bazı kamu görevlileri Ankara'da Aktif Eğitimciler Sendikası adıyla bir örgüt kurdular. Aktif Eğitimciler Sendikası'nın tanıtıldığı bir yazıda şöyle deniyordu: "Sonuç olarak **hizmet odaklı** bir sendika kurulmuşsa başarılı olma şansı yüzde 100'dür. Çünkü **hizmet** yaptığı her işi mükemmel yapar ve başarılı olur."

Kamudanhaber sitesinin haberinde Aktif Eğitimciler Sendikası konusunda şu değerlendirmeler yer alıyordu:

"Türkiye'de ilk kez sitemizden duyurulan **hizmet gönüllülerinin kurmuş olduğu Aktif Eğitimciler Sendikası** üye çalışmaları için alanlara bile inmeden, teşkilat yapısını bile oluşturmadan 150 üzerinde üye yaptı. **Hizmet erleri** yapmış oldukları bütün işlerde başarılı olmuşlardır. **Hizmetin** başarısız olduğu bir tane iş bile gösteremezler.

"**Hizmet gönüllülerinin kurmuş olduğu sendikanın** şu an için alanlara inmeme sebebi noktasında her kesim farklı bir sebep gösterse de, bu konuda son sözü söyleyecek olan **Hocaefendi'nin bu hizmet oluşumuna evet demesinin ardından** daha ilk yılında bile çok ses getirecek bir üye sayısına ulaşacağından hiç kimsenin kuşkusu olmasın...

"Yapmış olduğu her işi mükemmel şekilde Allah rızası gözeterek yapan **hizmet erlerinin**, sendikacılık noktasında da çok güzel işlere imza atacağı ve sendikacılık alanına yeni bir soluk getireceğinden şüphemiz yok.

"Aktifsen'in sadece Eğitim Bir-Sen'den üye alacağı, Türk Eğitim-Sen içerisinde hizmete gönül vermiş üye kalmadığını iddia edenler ise yanılmaktadır. Türk Eğitim-Sen içerisinde de hatırı sayılır sayıda üye Aktifsen'e geçecektir.

"**Aktifsen'in hizmetin diğer kolları gibi sendikacılıkta da başarılı olacağı hiç tartışılmaz bir gerçektir.** Şöyle ki, Aktifsen teşkilatlanma yapısını oluşturup üye çalışmalarına başladığı andan itibaren 3-5 yıl içerisinde yetkiyi alır."

Ancak 2013 yılı Şubat ayı başlarında Aktif-Sen'in faaliyetinin durdurulacağı yolunda haberler çıktı.

CİHAN-SEN'İN KURULUŞU

Hizmet Hareketi ile AKP arasındaki mücadelenin 17 Aralık 2013 tarihinde açık bir savaşa dönüşmesinin ardından, Fethullahçılar birbiri ardı sıra yeni kamu çalışanları sendikaları kurdular. 2014 yılı Ocak ayında da Ufuk Kamu Sendikaları Konfederasyonu'nun kurulacağı açıklandı.

9 Şubat 2014 tarihli Sabah Gazetesi'ndeki haberin başlığı "Paralel-Sen Planı" idi. Haberde şöyle deniyordu: "**Emniyet, yargı ve eğitim bürokrasisinde yapı kuran cemaat, memur ve işçileri örgütleyip sokağa dökmek için sendikalaşmaya başladı.** Yargı, emniyet ve eğitim bürokrasisine yerleşen 'paralel yapı' sendikal örgütlenmeyle alt kademeye inip memur ve işçileri sokağa dökme planı yapmaya koyuldu."

Fethullahçuların kurduğu kamu çalışanları sendikaları 2014 yılı Şubat ayında da (Ufuk-Sen yerine) Cihan-Sen Konfederasyonu'nu kurdu.

Fethullahçular kamu çalışanlarını örgütlemeye istedikleri başarıyı elde edemediler. Anlaşıldığı kadarıyla, gizli örgütlenmede yer alan birçok kamu çalışanı, legal örgütlenmede açığa çıkmaya çekindi veya bu süreç (büyük olasılıkla) Amerikancı darbe sonrasına ertelendi.

Cihan-Sen'e bağlı sendikaların üye sayısı 2014 Temmuz'unda 24.299 idi; 2015 Temmuz'unda 29.000 oldu. 2016 Temmuz'unda ise 22.104'e geriledi.

Cihan-Sen'e bağlı sendikalar ve bu sendikaların 2016 Temmuz istatistiklerine göre üye sayıları aşağıda verilmektedir.

- Ufuk Büro-Sen (469 üye)
- Aktif Eğitim-Sen (18.015 üye)
- Ufuk Sağlık-Sen ((2672 üye)
- Ufuk Yerel-Sen (137 üye)
- Ufuk Haber-Sen (82 üye)
- Ufuk Kültür-Sen (26 üye)
- Ufuk Bayındır-Sen (105 üye)
- Ufuk Ulaştırma-Sen (133 üye)
- Ufuk Tarım Orman-Sen (333 üye)
- Ufuk Enerji-Sen (132 üye)

CİHAN-SEN'İN DARBE GİRİŞİMİNİ KINAMASI

Darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine Cihan-Sen'in internet sayfasında aşağıdaki duyuru yayınlandı:

“Darbe Girişimini Kınıyoruz.

“Seçilmiş meşru hükümete karşı yapılan darbe girişimini şiddetle kınıyoruz. Darbe girişimi, vatandaşlar başta olmak üzere siyasi parti liderlerinin ve güvenlik güçlerinin sağduyusu ve demokrasiye sahip çıkması ile başarılı bir şekilde savuşturulmuştur. Saldırılarda şehit olan güvenlik güçlerimize ve vatandaşlarımıza Allah'tan rahmet, yaralılara acil şifalar diliyoruz. Darbe kalkışmasında bulunan cuntacılar en ağır şekilde cezalandırılmalıdır. Allah ülkemizi bir daha bu tür girişimlerden muhafaza etsin!”

AKSİYON-İŞ KURULUYOR

2014 yılı Ocak ayında 20 ayrı işkolunda işçi sendikaları kuruldu. Bu işçi sendikalarından yedi tanesi 2014 yılı Mayıs ayında Aksiyon İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu kurdu.

Bu sendikaların bir bölümünün tüzüğünde örgütün sendikacılık anlayışı şöyle ifade ediliyordu: “Sendika, işçinin kapasitesini aşan iş yüküne karşı olmakla, işçi işveren hakları arasındaki dengeyi mülayemetle korumayı ilke kabul eder.”

23.7.2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 667 sayılı KHK'de kapatıldığı belirtilen sendikalar arasında Aksiyon-İş'e bağlı 9 sendika bulunmaktadır. Halbuki Aksiyon-İş'in 2016 yılında yayınladığı tanıtım kitapçığında kendisine bağlı 20 sendikanın bulunduğu belirtilmektedir.

Aksiyon-İş'e bağlı sendikaların 2016 yılı Ocak ayındaki üye sayıları aşağıda verilmektedir.

Sendika	Üye Sayısı
Pak Tarım ve Orman İş	28
Pak Gıda İş	532
Pak Maden-İş	407
Pak Petrol-İş	55
Pak Tekstil İş	133
Pak Ağaç İş	39
Pak İletişim İş	29

Pak Medya İş	789
Pak Finans İş	97
Pak Eğitim İş	24.002
Pak Toprak İş	39
Pak Metal İş	270
Pak İnşaat İş	179
Pak Enerji İş	28
Pak Taşıma İş	667
Pak Deniz İş	47
Pak Sağlık İş	356
Pak Turizm İş	983
Pak Savunma İş	422
Pak Hizmet İş	534

DARBE KARŞITI AÇIKLAMA AKSİYON-İŞ'İ KURTARAMADI

Aksiyon-İş, darbenin başarısızlıkla sonuçlanması sonrasında yayınladığı bildiriye şunları söyledi:

“Milletimizin gözbebeği olan TSK da istismar edilmek suretiyle yaşanan askeri darbe girişimini nefretle kınıyor, bu hain girişimin aktörlerini, planlayanlarını, destekleyenlerini ve bu tür girişimlerden medet umanları lanetliyoruz. (...) Temennimiz, hala birçok soru işareti barındıran bu karanlık girişimin tüm yönleriyle aydınlanarak gerçek sorumlularından demokrasi ve hukuk önünde hesap sorulması ve benzer hadiselerin bir daha asla yaşanmamasıdır.”

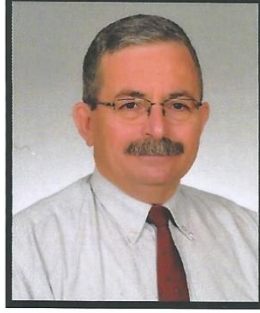
SONUÇ

Emperyalizm, başka ülkelerden aktardığı kaynaklarla kendi ülkesinin işçi sınıflarını “kapitalizmin mezar kazıcılığı”ndan “kapitalizmin ve emperyalizmin payandaları”na dönüştürdü. Ancak az gelişmiş ülkelerde işçi sınıflarını yönlendirmede işçi önderlerini etkileme veya satınalma politikası beklediği kadar başarılı olamadı. Bu süreçte sonucu, işçi sınıflarının somut çıkarları belirledi.

Az gelişmiş ülkelerde işçi sınıflarının dönem dönem sessizliği ve tepkisizliğinde, bu ülkelerde yaşanan ekonomik büyümenin ve başka etmenlerin etkisi belirleyicidir. Hayatın işçileri mücadeleye zorladığı, sorunların çözümü için kalan tek seçeneğin işverenlere, sermayedar sınıfa ve emperyalizme karşı mücadele olduğu (ve hakim sınıflar cephesinde bir gediğin açıldığı, iktidarın zayıfladığı algısının yaygınlaştığı) durumlarda, emperyalistlerin bazı sendika yöneticilerini satın alarak bu kitleyi dolaylı yollardan yönetmesi mümkün değildir.

Emperyalistlerin az gelişmiş ülkelerde yaygın olarak kullandığı işçi önderlerini ve sendika yöneticilerini satın alma yöntemi büyük ölçüde başarısızlıkla sonuçlandı. Fethullahçı örgütlenmede farklı bir model geliştirildi. Büyük bir sabırla sürdürülen casusluk çalışması yoluyla elde edilen mevzilerle yetinmeyen Fethullahçılar, kendilerine çok güvendikleri koşullarda, cemaatçi sendikalar kurdular. Ancak bu tepeden örgütlenme yoluyla oluşturulan sendikalar da kitleselleşemedi, gizli örgütlenmenin legale de bir ölçüde yansıtılmasıyla sınırlı kaldı. Gizli örgütlenme çökünce, bu sendikal yapılar da çöktü. Türkiye-ABD savaşının ilerideki aşamalarında cemaatçi sendikaların kullanılmaya çalışılması olasılığı çok düşüktür.

Emperyalizmin, az gelişmiş ülkelerde işçi sınıflarını ve sendikaları etki altına alma girişiminin bu yeni modeli de başarısızlıkla sonuçlandı.

Bilimsel Sosyalizm ve Devrimler

TEORİ ve BİLİM VE ÜTOPYA YAZILARI

Bilimsel Sosyalizm ve Devrimler kitabı, Yıldırım Koç'un **Teori ve Bilim ve Ütopya** Dergilerinde yayımlanmış makalelerinden oluşuyor.

Bilimsel sosyalizm, bağımsız ve demokratik bir Türkiye ve sınıfsız ve sömürsüz bir dünya kurma mücadelesinde izlenecek strateji ve hatta taktiklerin belirlenmesinde değerlendirilecek yöntemi sunmaktadır.

Günümüzde Türkiye devriminde izlenecek yolun belirlenmesinde geçmiş deneyimlerin yaratıcı bir anlayışla incelenmesi önemlidir.

Marx'ın artık-değer kuramının emperyalist dönemde geçerliliği tartışılmadan, emperyalist ülkelerin işçi sınıflarının kapitalizmin mezar kazıcıları mı, yoksa kapitalizmin ve emperyalizmin payandaları mı olduğu değerlendirilmeden, Marx'ın sömürgele-re bakışı bilinmeden, Türkiye'de sosyalist/komünist hareketin 50 yıllık geçmişi incelenmeden, günümüzün görevleri sağlıklı bir biçimde ele alınamaz. Fransız Devrimi'nin, Rus Devrimi'nin ve Kemalist Devrim'in bazı önemli özelliklerinin incelenmesi de bu açıdan önemlidir.

Hiçbir devrim reçetelere ve daha önceki örneklerle bakarak gelişmez. Ancak daha önceki devrimlerin incelenmesi, Türkiye devriminin yolunun çizilmesinde yararlı olacaktır. Bu kitaptaki makaleler, bu doğrultuda bir çabadır.

24₺

